

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

На правах рукопису

ДМИТРЕНКО ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ

УДК [336 (447):339.0](043.5)

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник –
Козьменко Ольга Володимирівна
доктор економічних наук, доцент

Суми – 2010

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЇЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ	10
1.1. Місце і роль фінансової системи в економічній системі України	10
1.2. Аналіз структури і динаміки розвитку фінансової системи України в контексті глобалізаційних процесів.....	26
1.3. Особливості організації фінансових систем в розвинених країнах світу .	51
1.4. Проблеми функціонування фінансової системи України і необхідність її реструктуризації	71
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	83
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	87
2.1. Врахування тенденцій розвитку світової фінансової системи при реструктуризації фінансової системи України	87
2.2. Оцінка рівня залежності фінансової системи країни від зовнішніх факторів.....	101
2.3. Науково-методичний підхід щодо забезпечення ефективної реструктуризації фінансової системи України	114
ВИСНОВКИ ПО РОЗДІЛУ 2	128
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	133
3.1. Удосконалення державного регулювання фінансової системи України	133
3.2. Методичне забезпечення процесів адаптації банківської системи України до вимог Базель II	153
3.3. Реформування ринку фінансових послуг як важлива складова реструктуризації фінансової системи України	169
ВИСНОВКИ ПО РОЗДІЛУ 3	185
ВИСНОВКИ	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	198
ДОДАТКИ	217

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Загальний розвиток світової економічної системи свідчить про неможливість ізоляції окремо взятої країни від інших учасників світового господарства. Процеси об'єднання спостерігаються зараз не тільки на рівні окремих суб'єктів господарства, а й окремих країн і регіонів. Тільки на такій основі можна досягти конкурентних переваг і відстояти власні економічні інтереси в умовах глобалізації. Поряд з цим, інтеграційні процеси мають і негативний вплив на окремо взяті країни, коли несприятлива зовнішня кон'юнктура ринків руйнує досягнення попередніх років. Найбільш типовим прикладом є вплив світової фінансової кризи, що розпочалася у 2008 році, наслідки якої для економіки України і до теперішнього часу не переборені. Вона виявила критичну масу недоліків, в першу чергу, в організації фінансової системи України, які пов'язані як з суто внутрішньою її побудовою, так і зовнішньою складовою.

Комплексність зазначеної проблеми потребує розробки радикальних науково-методичних підходів до її вирішення, а саме реструктуризації фінансової системи України. Проблема потребує обов'язкового урахування країною глобалізаційних процесів, притаманних світовій фінансовій системі. Зрозуміло, що зміни фінансової системи України, повинні враховувати прогресивні набутки найбільш розвинених країн світу.

Теоретичні і практичні аспекти функціонування і реструктуризації функціонування фінансових систем досліджувались у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед зарубіжних економістів слід виділити роботи З. Боді, П. Роуза, Дж. Сінкі, Ф.Мишкіна. Серед російських і вітчизняних науковців даною проблематикою займались О.Д. Василик, А.О. Єпіфанов, І.О. Школьник, В.М. Геєць, М.І. Карлін, Б. А. Карпинський, О.В. Герасименко, В.М. Опарін, О.В. Лук'янець, Л.О. Миргородська, А.А. Дробязко, І. О. Лютий, Н.В. Стукало, В.О. Єгоров, Р. Старовойтенко та інші.

Високо оцінюючи наукові здобутки з даної проблематики, слід зауважити, що недостатньо дослідженими залишились питання реструктуризації фінансової системи України саме в контексті глобалізаційних процесів. Також потребує уточнення склад і структура фінансової системи України в зв'язку зі значним підвищенням ролі зовнішніх фінансових відносин. Подальшого дослідження потребують окремі науково-методичні підходи до оцінки рівня зовнішньої залежності фінансової системи країни з метою не лише її кількісного виміру, але й визначення і моніторингу складових, що є найбільш залежними від зовнішнього середовища. Крім того існує ряд невирішених проблем, що стосуються оптимізації структури фінансової системи та фінансових відносин в Україні.

Потреба в узагальненні проблем і перспектив розвитку фінансової системи України в контексті глобалізаційних процесів та розробка науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо її реструктуризації обумовили вибір теми, мету, завдання і актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження було використано при виконанні науково-дослідних тем Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України», а саме: «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0109U006782), «Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні» (номер державної реєстрації 0102U006965). До звітів за даними темами включено пропозиції автора щодо: реструктуризації фінансової системи України; обґрунтування необхідності створення єдиного органу державного регулювання сфери фінансів; розробки методичних підходів до оцінки рівня залежності фінансової системи країни від зовнішніх факторів; пропозиції щодо реформування ринку фінансових послуг України.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток науково-методичних засад і розробка рекомендацій щодо реструктуризації фінансової системи України, обумовленої глобалізаційними процесами.

У роботі відповідно до мети було поставлено і вирішено наступні завдання:

- узагальнити підходи щодо розуміння сутності фінансової системи, її місця в економічній системі країни, структури та завдань;
- проаналізувати поточний стан розвитку фінансової системи України в цілому та в розрізі окремих її складових;
- проаналізувати досвід організації фінансових систем в розвинених країнах світу та визначити їх ключові особливості;
- визначити базові проблеми в фінансовій системі України та обґрунтувати необхідність її реструктуризації;
- дослідити тенденції розвитку світової фінансової системи, що мають бути враховані при реструктуризації фінансової системи України;
- розробити методичні підходи до оцінки рівня залежності фінансової системи країни від зовнішніх факторів та оцінити залежність України від зовнішнього впливу;
- запропонувати теоретико-методичні підходи щодо реструктуризації фінансової системи України;
- розробити науково-методичне забезпечення процесів адаптації банківської системи до вимог Базель II;
- дослідити доцільність створення мегарегулятора фінансової системи України;
- визначити напрямки реформування ринку фінансових послуг як важливої складової фінансової системи України.

Об'єктом дослідження є процеси організації функціонування фінансової системи України.

Предметом дослідження є теоретичні і методичні засади реструктуризації фінансової системи України.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є теорія фінансів та кредиту в ринковій економіці, теоретичні уявлення про місце та значення фінансової системи, наукові та методичні розробки з питань впливу глобалізації на національні фінансові системи.

Дослідження теоретичних основ фінансової системи здійснювалося за допомогою порівняльного аналізу, системного підходу та інших загальнонаукових методів. Розробка рекомендації щодо реструктуризації фінансової системи України базувалася на методах синтезу, дедукції, експертних оцінок, статистичного аналізу. При створенні рекомендацій щодо вдосконалення окремих складових фінансової системи України були використані економіко-статистичні та економіко-математичні методи, зокрема: вибірка, групування, метод середніх величин тощо.

Обробка даних здійснювалася з використанням сучасних комп'ютерних програм обробки статистичної інформації та економетричного моделювання і прогнозування.

Інформаційну базу дослідження склали закони України, закли Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, матеріали Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України, Національного банку України, Європейського банку реконструкції і розвитку, Світового банку, а також наукові праці вітчизняних та закордонних економістів.

Наукова новизна одержаних результатів визначається внеском автора у розв'язання актуальної наукової задачі розробки науково-методичних засад та практичних механізмів реструктуризації фінансової системи України за умови впливу на неї глобалізаційних процесів.

Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі положення:

вперше:

– запропоновано науково-методичний підхід щодо оцінки ступеню інтегрованості фінансової системи України у світову фінансову систему залежно від рівня розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та глибини проникнення глобалізаційних процесів у її економіку, який базується на використанні комплексного

показника, що акумулює специфічні індикатори рівня інтегрованості фінансових систем розвинених країн світу;

удосконалено:

– теоретичні положення щодо реструктуризації державного регулювання фінансової системи на основі створення мегарегулятора, що визначають мету, функції та принципи діяльності, організаційну структуру та особливості його формування. Обґрунтовано доцільність поетапного процесу створення подібної структури, що дозволить забезпечити ефективне функціонування фінансової системи у процесі переходу до нової моделі державного регулювання;

– науково-методичні засади реформування ринку фінансових послуг як частини заходів з реструктуризації фінансової системи за двома напрямками: в частині регулювання діяльності фінансових установ (стимулювання укрупнення фінансових посередників, підвищення рівня капіталізації фінансових установ задля зростання їх конкурентоспроможності, посилення контролю з боку регулюючих органів за організацією, ліцензуванням їх діяльності) та в частині регулювання надання фінансових послуг (лібералізації валютного ринку в частині здійснення форвардних, ф'ючерсних та опціонних операцій; впровадження електронних фінансових послуг тощо);

– науково-методичне забезпечення процесів адаптації банківської системи України при запровадженні II та III компонент Базельської угоди з метою підтримки її стабільності, та як необхідної умови реструктуризації фінансової системи України і її адаптації до міжнародних стандартів і правил, що полягає у запровадженні в діяльність банків комплексної системи циклічного менеджменту інформаційної безпеки, спрямованої на підвищення фінансової безпеки та на мінімізацію злочинних дій інсайдерів і третіх осіб;

набули подальшого розвитку:

– економічний зміст поняття «фінансова система країни» під якою запропоновано розуміти сукупність фінансових інститутів, у процесі взаємодії яких виникають фінансові відносини, що забезпечують перерозподіл фондів фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання, державою та домогосподарствами

на внутрішньому і зовнішньому ринках. На відміну від існуючих підходів фінансові інституції розглядаються як активні учасники фінансових відносин не лише в межах національної системи, а й міжнародної фінансової системи. Це дозволяє уніфікувати розуміння фінансових систем різних країн та виявити канали їхньої взаємодії в процесі глобалізації світової фінансової системи;

– стратегічні напрямки реструктуризації фінансової системи в частині фінансів домогосподарств, на підставі перегляду варіативної складової їх доходів, що дозволить за рахунок мультиплікації досягти загального синергетичного позитивного ефекту для фінансової системи країни в цілому;

– теоретико-методичний підхід до побудови моделі фінансової системи країни на основі матриці фінансових відносин, що відображає їх суб'єктно-об'єктну орієнтацію та взаємозв'язки, які виникають між її складовими у процесі їх діяльності та взаємодії. На відміну від існуючих підходів матриця враховує дворівневу структуру фінансової системи (внутрішній та зовнішній рівень), що дозволяє виявити канали взаємодії національних фінансових систем країн світу в умовах глобалізації.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що представлені в роботі теоретичні положення, висновки і методичні рекомендації доведені до рівня конкретних методик і пропозицій, які можуть бути використані органами державної влади та суб'єктами фінансової системи для її реструктуризації з урахуванням глобалізаційних процесів, що відбуваються у світі.

Викладені в дисертаційній роботі рекомендації автора щодо реструктуризації фінансової системи України та окремих її складових в контексті глобалізації мають практичну цінність про що свідчать довідки про впровадження окремих положень дисертації від АТ "БМ Банк" вих. № 17/1879 від 04.10.2010р. та Банкотно-монетний двір Національного банку України вих. № 35-22-014/2817 від 06.10.2010р.

Модель оцінки залежності національної фінансової системи від впливу зовнішнього фінансово-економічного середовища дозволяє дати адекватну оцінку рівня залежності фінансової системи країни від зовнішніх відносин.

Одержані автором результати наукового дослідження доцільно використовувати в процесі викладання навчальних дисциплін "Фінансовий ринок", "Фінансове посередництво", "Ринок фінансових послуг" (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес обліково-фінансового факультету Української академії банківської справи від 27.09.2010).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним, завершеним дослідженням. Всі наукові результати, викладені в ній, одержані автором самостійно. Особистий внесок автора у публікаціях, підготовлених до друку у співавторстві вказаний у списку друківаних праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження дисертації доповідались, обговорювались та одержали позитивну оцінку на науково-практичних конференціях, серед яких: Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2009), Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (м. Суми, 2010 р.), Міжнародна наукова конференція «П'яті юридичні читання. Проблеми верховенства права: теорія і практика» (м. Київ, 2009-2010 рр.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 4,82 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,5 друк. арк., у тому числі 9 статей опубліковані у фахових виданнях.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації складає 235 сторінок, у т.ч. на 57 сторінках розміщено 39 таблиць, 27 рисунків, 21 додаток і список літератури зі 192 найменувань.

РОЗДІЛ 1

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЇЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ

1.1. Місце і роль фінансової системи в економічній системі України

Основою сучасної економічної системи є фінанси, які не лише обслуговують суто економічні відносини, що виникають між економічними суб'єктами, але і виступають самостійною сферою економічних відносин. Всі фінансові відносини між різними суб'єктами та інститутами, що їх обслуговують, поєднує в себе фінансова система.

Фінансова система, як конкретний об'єкт реалізації функцій фінансів в економіці, виступає в якості інструменту реалізації державної політики та механізму перерозподілу ВВП, а також виконує функції забезпечення фінансовими ресурсами економіки та економічних суб'єктів і надає необхідну для їх існування інфраструктуру.

На думку Л. Миргородської фінансова система та фінанси використовуються як індикатор національної економіки, збільшення добробуту населення, обмеження негативних моментів в економічному зростанні. Чим розвиненіші ринкові відносини, тим складніші та різноманітніші зв'язки в державі, тим складніша і фінансова система. Фінансова система виникла з появою держави і нерозривно пов'язана з її функціонуванням. За допомогою фінансової системи держава збирає та використовує засоби для утримання свого апарату, а також направляє їх на виконання своїх функцій [167].

В. Опарін зауважує, що основне призначення фінансової системи (і за сутнісним наповненням, і за інституційною будовою) полягає у мобілізації та розміщенні іманентно обмежених ресурсів між конкуруючими напрямками їх використання [118].

Перш ніж детальніше проаналізувати поняття «фінансова система», спробуємо визначитись із суттю категорій, що є його складовими, а саме «фінанси» та «система».

Термін «система» походить від грецького слова, яке в перекладі означає «ціле, складене з частин»; «сполучення». Поняття системи наступне: це сукупність елементів, що знаходяться у відношеннях і взаємозв'язку один з одним і створюють певну єдність, цілісність [147, с.132]. А фінанси – це економічна категорія, що відображає економічні відносини в процесі створення і використання фондів грошових коштів.

Що стосується саме фінансової системи, то вчені по-різному трактують його сутність. Дане поняття є комплексним з одного боку, а з іншого – має різні площини трактування (фінансову систему можна розуміти як сукупність фінансових інституцій, як відносини між різними економічними суб'єктами, як сукупність фондів фінансових ресурсів тощо).

Проаналізуємо різні точки зору та різні підходи з метою формування чіткої уяви про сутність фінансової системи та розробки власного тлумачення цієї економічної категорії.

О. Орлюк пропонує трактувати поняття фінансова система в трьох аспектах:

1) інституціональний – як сукупність фінансових інститутів, що сприяють утворенню та використанню фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави;

2) організаційний – як сукупність органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють у межах своєї компетенції керівництво фінансовою діяльністю держави та підприємств, установ, організацій, що беруть у ній участь;

3) економічний – як сукупність державних фінансів (бюджет держави, фонди цільового призначення, державний кредит, фінанси державних підприємств), фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси (валютний ри-

нок, фінанси міжнародних організацій, міжнародні фінансові інституції) та фінансовий ринок [166].

Інституціональний підхід підтримує І. Крупка, який розглядає фінансову систему як інфраструктуру різних фінансових інститутів, які здійснюють фінансові операції й одночасно є суб'єктами й об'єктами управління фінансами [84].

Організаційний підхід (за класифікаційними ознаками, пропонованими О. Орлюком) сповідують А. Загородній, Г. Вознюк та Т. Смовженко, які трактують фінансову систему як сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує централізовані й децентралізовані грошові фонди [50, с. 420].

До прихильників економічного аспекту трактування сутності поняття фінансова система варто віднести В. Федосова, який під фінансовою системою розуміє різноманітні форми і методи фінансових відносин у суспільстві на різних рівнях економічної системи й охоплює: фінанси суб'єктів підприємницької діяльності; державні фінанси; фінансовий ринок; страхування; міжнародні фінанси [163].

Економічний підхід використовують В. Базилевич та Л. Баластрик, які пропонують розуміти під фінансовою системою сукупність різноманітних видів фондів фінансових ресурсів, сконцентрованих у розпорядженні держави, нефінансового сектора економіки (господарських суб'єктів), окремих фінансових інститутів і населення (домогосподарств) для виконання покладених на них функцій, а також для задоволення економічних та соціальних потреб [7, с. 27].

Схожий підхід сповідує О. Василик, який зауважує: фінансова система держави – це різноманітні види фондів, сконцентровані у її розпорядженні, а також у господарських суб'єктів й інших фінансових інститутів з метою використання економічного і соціального розвитку [19, с. 58].

Досить вузьке за своїми функціональними, об'єктними і суб'єктними ознаками визначення дає Е. Юрій, який під фінансовою системою розуміє – су-

купність різноманітних видів фондів фінансових ресурсів, які є у розпорядженні держави [185, с. 14-19]. Дане визначення повністю ігнорує такі важливі складові фінансової системи як фінанси суб'єктів підприємництва, домогосподарств, фінансовий ринок та інші об'єкти фінансової інфраструктури.

Ряд підходів до розуміння сутності фінансової системи серед вчених-економістів не відповідає класифікаційним ознакам, сформульованим О. Орлюком, втім доповнюють картину та розкривають додаткові функції та властивості даного поняття.

Зокрема, дещо інший підхід до трактування сутності фінансової системи пропонується Б. Карпінським та О. Герасименко. Вони розглядають його як взаємопов'язане поєднання процесів об'єктивного розподілу вартості ВВП та суб'єктивного впливу на нього державної політики у існуючому економічно-правовому просторі [64, с. 8]. На нашу думку, дане трактування є досить вузьким як з точки зору процесів, пов'язаних з розподілом ВВП (крім розподілу є ще його формування та перерозподіл), так і з точки зору сукупності фінансових відносин, оскільки не всі з них пов'язані з процесом розподілу ВВП. Втім маємо відзначити, що головна функція фінансової системи в даному визначенні виділена досить чітко.

З цієї точки зору більш точним є визначення В. Опаріна, який називає фінансовою системою сукупність відокремлених певних складових фінансів, які мають свої характерні ознаки й особливості і відображають специфічні форми та методи розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту [119, с. 111], а також Г. Кірейцева, який зауважує, що фінансова система – це сукупність взаємозв'язаних фінансових відносин, що формують і використовують доходи і відповідні фонди, а також відображають форми і методи розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту [67].

На відміну від Б. Карпінського, О. Герасименко, В. Опаріна, Г. Кірейцева, Л. Миргородська, не обмежує фінансову діяльність в державі лише відносинами з приводу ВВП, а розглядає їх радше з погляду використання фондів грошових коштів. На її думку, фінансова система – це сукупність установ, інструмен-

тів і механізмів, за допомогою яких саме ці фінансові можливості державного сектору та фінансових установ здатні задовольнити фінансові потреби підприємств і населення. Фінансова система – це система форм і методів утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів держави та підприємств [167]. Схожої думки дотримуються російські вчені Л. Дробозіна, В. Родіонова, які визначають фінансову систему як сукупність різних сфер фінансових відносин, у процесі яких створюються і використовуються фонди грошових коштів [38, с. 77].

Професор О. Ковалюк трактує поняття фінансової системи з точки зору суб'єктно-об'єктної взаємодії та конкретного механізму, що забезпечує цю взаємодію. На його думку, фінансова система охоплює: сферу фінансів (об'єкт фінансової системи); сукупність фінансових органів (суб'єкт фінансової системи); фінансовий механізм (засіб взаємодії суб'єкта й об'єкта фінансової системи) [73].

З точки зору основних елементів фінансову систему розглядає і відомий західний вчений Ф. Мишкін. На його думку, головними елементами цієї системи є кредитори (заощадники), позичальники (витратники), фінансові посередники і фінансові ринки. Кредиторами і позичальниками можуть бути домогосподарства, ділові фірми, уряд та іноземці. Фінансові посередники – це банки і небанківські фінансові установи [97].

У західній фінансовій науці переважає трактування фінансової системи у контексті функціонування фінансового ринку. Наприклад, З. Бодіта, Р. Мертон характеризують фінансову систему як сукупність ринків та інших інститутів, що використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами і ризиками. Ця система включає ринки акцій, облігацій та інших фінансових інструментів, фінансових посередників (таких, як банки і страхові компанії) і органи, які регулюють діяльність усіх цих установ. Але є й інші підходи. Зокрема П. Роуз і Д. Фрезер розглядають фінансову систему країни досить широко, відносячи до неї мережу фінансових ринків, фінансові інституції, бізнес-структури, фінанси домогосподарств та уряду [157, с. 62].

Базуючись на трактуваннях сутності поняття «фінансова система» в науковій літературі, можемо виділити ряд характерних рис фінансової системи:

- 1) основою фінансової системи є відносини з приводу формування, розподілу і перерозподілу ВВП;
- 2) учасниками фінансових відносин є держава, суб'єкти підприємництва, фінансові інститути, домогосподарства;
- 3) важливою складовою фінансової системи є фінансові ринки, які охоплюють ринок банківських послуг, ринок цінних паперів, страховий ринок;
- 4) регулювання фінансової системи здійснюється державою та її відповідними органами.

Проведений аналіз показав відсутність єдності в науковій думці з приводу трактування сутності фінансової системи. На нашу думку, сучасне визначення даної економічної категорії обов'язково має враховувати інтеграційні процеси, що відбуваються у світі під впливом глобалізації. Тому пропонується таке тлумачення даного поняття.

Фінансова система – це сукупність фінансових інститутів, у процесі взаємодії яких виникають фінансові відносини, що забезпечують перерозподіл фондів фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання, державою та домогосподарствами на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Наступним кроком є аналіз структури фінансової системи.

Існують різні підходи щодо визначення складових фінансової системи. З точки зору внутрішніх і зовнішніх фінансових відносин, виділяють національну та міжнародну складову фінансової системи.

У розвинених країнах фінансова система включає такі ланки фінансових відносин:

- 1) державний бюджет;
- 2) територіальні фінанси;
- 3) державний кредит та кредити місцевих органів влади, а у федеративних державах – і кредити членів федерації;
- 4) спеціальні фонди;

5) фінанси суб'єктів господарювання [167].

З точки зору учасників фінансової системи, її можна поділити на:

- 1) фінанси підприємств усіх форм власності;
- 2) державні фінанси;
- 3) фінансовий ринок;
- 4) міжнародні фінанси.

Оскільки об'єктом дослідження у даній роботі є процеси організації фінансової системи України, спробуємо проаналізувати її структуру та дати характеристику основним її елементам.

У відповідності до роботи [119, с. 111] до організаційного складу фінансової системи України входять:

– органи управління – Міністерство фінансів України, Державна податкова адміністрація України, Контрольно-ревізійна служба України, Державне Казначейство України, Пенсійний фонд України, Рахункова палата України, Аудиторська палата тощо;

– фінансові інститути – Національний банк України, комерційні банки, небанківські кредитні установи, страхові компанії, міжбанківська валютна біржа, фондова біржа, фінансові посередники на ринку цінних паперів.

Підсумовуючи проаналізовані вище підходи, структуру фінансової системи України можна формалізувати таким чином, як це подано на рис. 1.1.

Таким чином, базовими елементами фінансової системи України є державні фінанси, фінанси підприємств та фінанси домогосподарств, міжнародні фінанси та фінансовий ринок (інфраструктурний елемент, що забезпечує реалізацію фінансових відносин).

Кожна з виділених базових складових фінансової системи має свою специфіку як з точки зору фінансових відносин, так і фондів грошових коштів. Проаналізуємо кожну зі складових окремо та виділимо специфічні особливості.

Рис 1.1 – Структура фінансової системи України

Головною ланкою фінансової системи України є державні фінанси, які охоплюють близько 80% всіх фінансових ресурсів і містять різноманітні фінансові інститути, за допомогою яких держава здійснює свою діяльність. Структурно державні фінансів можна представити у формі таких елементів:

- 1) сукупність усіх бюджетів держави (бюджет);
- 2) централізовані та децентралізовані фонди цільового призначення (державні фонди);
- 3) фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форми власності (фінанси державного сектора);
- 4) державний кредит [164, с. 25].

Проаналізуємо складові державних фінансів України. Основою державних фінансів є бюджет, дохідна частина якого формується з податкових надходжень та позичкових ресурсів, а видаткова – використовується на утримання бюджетних установ, оборону країни, допомогу малозабезпеченим верствам населення тощо [164, с. 25].

Зведений бюджет України включає державний бюджет України, бюджет

Автономної Республіки Крим і місцеві бюджети. Державному бюджету належить центральне місце в системі державних фінансів. Він охоплює всі сфери економічної діяльності держави. За своєю сутністю бюджет характеризує фінансове становище держави [35, с. 19].

Важливими складовими державних фінансів є централізовані та децентралізовані фонди України цільового призначення включають Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Фонд сприяння зайнятості, позабюджетні, фонди місцевих органів самоврядування. Специфіка їх полягає у тому, що ці фонди мають строго цільове призначення і на інші цілі не використовуються.

Ресурси цільових фондів формуються за рахунок обов'язкових платежів з боку суб'єктів підприємництва та населення (податки, збори, платежі, внески тощо), а також цільового державного фінансування у формі дотацій, субсидій, державних виплат і допомоги, відшкодування втрат тощо.

Наступним елементом державних фінансів є державний кредит – заборгованість держави перед своїми громадянами і господарськими структурами, іноземними кредиторами. Його величина свідчить про раціональність і ефективність фінансової політики держави та регулюється законодавством. Велика сума боргу негативно впливає на видаткову частину бюджету, оскільки вимагає витрат на обслуговування [27, с. 37].

Фінанси державного сектора – це фінансові ресурси, що є у розпорядженні підприємств державної власності.

Важливе місце у фінансовій системі посідають фінанси підприємницьких структур. Вони обслуговують створення валового внутрішнього продукту – основного джерела фінансових ресурсів. До цієї ланки належать фінанси як виробничої, так і невиробничої сфер [68, с. 107].

З точки зору напрямків руху і характеру грошових потоків, фінанси підприємств поділяють на внутрішні (відображають процеси формування, розподілу й перерозподілу доходів підприємства) і зовнішні (характеризують зв'язки із іншими сферами та ланками фінансової системи).

Обслуговування фінансів підприємств забезпечується різними фондами

фінансових ресурсів (статутним, резервним, амортизаційним), а також рядом спеціальних фондів як-то нерозподілений прибуток, кредиторська заборгованість, кредити банків, кошти на фінансування капітальних вкладень, кошти від продажу цінних паперів тощо.

Аналіз економічної літератури дозволив виділити нам наступні відмінності фінансів суб'єктів господарювання (підприємств) від державних фінансів:

1) різні джерела доходів (доходи підприємств формуються за рахунок і внаслідок виробничої чи комерційної діяльності, а доходи держави – за рахунок податків);

2) різні напрямки здійснення видатків або ж використання доходів: корпоративні доходи використовуються переважно на закупки товарів і послуг, а державні – ще й для цілей здійснення, так званих, трансфертних платежів (виплата допомоги при безробітті, стипендій, пенсій і т. ін.);

3) доходи і видатки підприємств формуються на добровільній основі, а держави – в примусовому порядку на обов'язковій чи законодавчій основі;

4) різний характер руху доходів і видатків (рух доходів і видатків у державному секторі фінансової системи здійснюється на субсидійній основі, а в корпоративному секторі – на еквівалентній основі) [165].

Фінанси домогосподарств (фінанси населення) – ще один важливий елемент фінансової системи України. Вони складаються з доходів і видатків домогосподарств. Джерелом доходів можуть виступати заробітна плата, доходи від продажу власного капіталу, землі, продукції підсобних господарств, доходи, одержані від здачі в оренду майна, відсотки на вкладений капітал. До видатків домогосподарств належать витрати на придбання споживчих товарів, оплату наданих послуг і виконаних робіт, формування заощаджень та капітальних вкладень.

На нашу думку дану підсистему можна віднести до однієї з базових, оскільки вона безпосередньо пов'язана з іншими підсистемами фінансової системи та впливає на їх розвиток.

Фінансовий ринок – ще одна важлива складова фінансової системи, яка

посідає особливе місце. Специфічність цієї ланки полягає в тому, що вона приймає участь у русі грошових потоків через фінансово-кредитні установи, які виступають у ролі посередників. Фінансовий ринок виконує роль забезпечення, фактично виступає інфраструктурним об'єктом фінансової системи України [67].

Фінансовий ринок включає ринок грошей, кредитний ринок, валютний ринок, ринок цінних паперів, страховий ринок.

Ринок грошей є сферою, де безпосередньо можна купити гроші. Функціонування даного ринку забезпечується насамперед кредитним ринком – сукупністю кредитних установ, які здійснюють концентрацію тимчасово вільних грошових коштів та їх надання в кредит. У свою чергу кредитний ринок включає дві частини: банківську систему і небанківські кредитні установи (ломбарди, каси взаємодопомоги, кредитні спілки тощо). Банківська система по суті є ядром кредитного ринку й складається з двох рівнів: рівня центрального банку та комерційних банків. При чому центральний банк здійснює емісію грошей, організовує грошовий обіг, керує діяльністю всієї банківської системи, виконуючи роль банку банків, а комерційні банки наділені функціями мобілізації ресурсів, кредитування й проведення розрахунків. Останні (комерційні) банки можуть бути універсальними (що виконують всі операції для всіх галузей) і спеціалізованими (які обмежуються декількома операціями та/чи галузями) [64].

Валютний ринок – це сукупність спеціальних інститутів та механізмів, які у взаємодії забезпечують можливість вільно продати-купити національну та іноземну валюту на основі попиту та пропозиції.

Ринок цінних паперів – частина фінансового ринку, на якому здійснюється мобілізація коштів на потреби господарської діяльності шляхом випуску й реалізації цінних паперів які є гарантом повернення вкладених коштів і одержання доходу. Усі операції з реалізації цінних паперів здійснюються на фондовому ринку. Існує також позабіржова торгівля цінними паперами. Фонди фінансових ресурсів, мобілізовані на фондових біржах при продажу цінних папе-

рів, суттєво впливають на рівень, фінансового забезпечення розвитку економіки, зміцнення фінансового становища держави [19, с. 33].

Страховий ринок – фонди фінансових ресурсів (страхові фонди), основне призначення яких – покрити втрати економіки та окремих громадян, що виникли з непередбачених причин. Страхові фонди перебувають у розпорядженні страхових компаній і можуть бути використані також як інвестиційний та кредитний ресурси в економіці до настання страхового випадку [162].

Сферою, якій, на нашу думку, не приділялось достатньо уваги як у дослідженнях вчених, так і в державній фінансовій політиці, є сфера міжнародних фінансів, що відображає фінансові відносини суб'єктів національної економіки з суб'єктами інших країн світу та міжнародних фінансових інституцій. Складовими міжнародних фінансових відносин є:

- міжнародні розрахунки – характеризують переміщення цінностей між окремими країнами;
- взаємовідносини з міжнародними організаціями – характеризуються формуванням і використанням фондів фінансових ресурсів міжнародних організацій. За допомогою даної ланки здійснюється міжнародний перерозподіл фінансових ресурсів;
- міжнародні фінансові інституції – виконують функції надання фінансової допомоги у формі кредитів країнам, що її потребують. Серед подібних інституцій можна назвати Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку тощо [64].

Саме ця сфера на сьогодні визначає розвиток національних фінансових систем, оскільки глобалізаційні процеси активно впливають на фінансові системи країн.

Що стосується схеми організації фінансової системи України, то вона представлена додатку Д.

Проаналізувавши окремі складові фінансової системи та особливості їх фінансової діяльності, можна представити механізм дії фінансової системи (рис. 1.2).

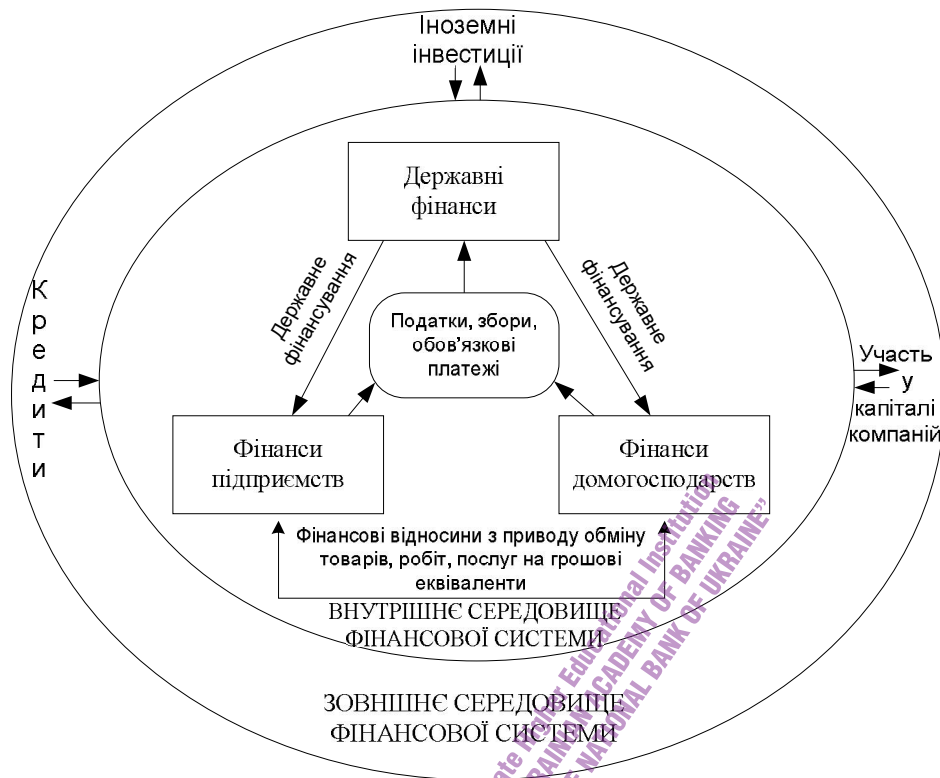

Рис. 1.2 – Механізм дії фінансової системи

Механізм дії фінансової системи держави можна представити у вигляді декількох паралельних процесів, що представляють собою фінансові відносини між різними суб'єктами – державою, підприємствами, домогосподарствами, як національними, так і іноземними. Дано характеристику цим процесам.

Мобілізуючи доходи до бюджету, держава впливає на фінансові можливості господарських структур і громадян, використовуючи насамперед податковий механізм (за допомогою об'єктів оподаткування, ставок податків і пільг в оподаткуванні), а також створюючи сприятливий інвестиційний клімат для залучення зовнішніх джерел фінансування, зокрема, через надання привілеїв в імпорті, створення спеціальних економічних зон, технополісів тощо.

Із державного бюджету фінансуються операційні та інші витрати на розвиток агропромислового комплексу, надаються дотації вугільній промисловості, спрямовуються капіталовкладення в об'єкти загальнодержавного значення, фінансуються науково-технічні програми, а також здійснюються трансфертні платежі, у тому числі на користь домогосподарств. Посередником в цих відносинах можуть виступати державні цільові фонди.

У процесі своєї діяльності підприємства вступають у взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання, з фізичними особами, з різними ланками фінансової системи. Фінанси підприємницьких структур пов'язані з розподільними і перерозподільними відносинами. Прикладом таких відносин є обмін товарів і послуг на грошові еквіваленти. Посередником в цих відносинах виступають різного роду фінансові інститути (банки, страхові компанії, кредитні спілки тощо).

До видатків домогосподарств належать витрати на придбання споживчих товарів, оплату наданих послуг і виконаних робіт, формування заощаджень, купівлю цінних паперів та інші витрати. Домогосподарства тісно пов'язані з іншими ланками фінансової системи. Так, домогосподарства отримують кошти з бюджету та від господарських структур у вигляді оплати праці та одержання безоплатних послуг від держави. Зі свого боку, домогосподарства вносять платежі до бюджету та централізованих фондів, беруть участь у формуванні і використанні страхових фондів, є суб'єктами фінансового ринку [162].

Ефективність фінансової системи країни багато в чому залежить від організації управління нею.

На думку О. Романенко, система управління фінансами – це комплекс заходів, інструментів та інститутів, які забезпечують стабільне та ефективне функціонування фінансової системи в цілому та окремих її ланок, що сприяє розвитку соціально-економічних процесів в суспільстві [162].

Ми ж під управлінням фінансовою системою будемо розуміти сукупність органів державного регулювання та державної політики в сфері фінансів, що здійснюють вплив на фінансову систему.

Органи управління можуть бути згруповані в чотири блоки:

I-й блок – державні органи, що контролюють виконання бюджету – Міністерство фінансів України, Казначейство, Контрольно-ревізійна служба, Податкова адміністрація;

II-й блок – контрольно-регулюючі органи – Рахункова палата, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Аудиторська палата й аудиторські

фірми);

III-й блок – органи управління цільовими фондами – Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування);

IV- блок – фінансові інститути, які працюють на фінансовому ринку – Національний банк України і комерційні банки, Міжбанківська валютна біржа, фондові біржі, фінансові посередники, страхові компанії, інвестиційні фонди) [67].

О. Романенко пропонує структуру системи органів державного регулювання фінансової системи України, представлену на рис. 1.3 [162].

Рис. 1.3 – Організаційна структура державного регулювання фінансової системи України

Пропонована схема, на нашу думку містить цілий ряд важливих упущень.

Серед принципів суб'єктів впливу на фінансову систему України відсутні Верховна Рада України, яка не лише забезпечує нормативне регулювання фінансової системи України, але і приймає безпосередню участь в її управлінні шляхом здійснення контрольних функцій в бюджетному процесі, а також при-

значення на керівні посади тих чи інших осіб.

Важливим упущенням, на нашу думку, є відсутність серед головних органів управління фінансовою системою України Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг, що є наряду з ДКЦПРФ базовим органом державного регулювання фінансової системи України.

В переліку об'єктів впливу держави, відсутні фінансові посередники, які наряду з банками, страховими компаніями, небанківськими кредитними установами є одними з найважливіших суб'єктів фінансової системи країни.

О. Романенко виділяє комерційні банки в якості об'єктів регулювання, повністю ігноруючи при цьому державні банки, які на сьогодні є фундаментом банківської системи України.

Взагалі дана схема не є достатньо репрезентативною з точки зору саме державного регулювання, оскільки на ній змішані суб'єкти і об'єкти державного управління, не зрозуміло хто і на кого впливає і яким чином.

Для того щоб сформувавши повне уявлення щодо особливостей державного регулювання фінансової системи в Україні, основних органів та їх функцій, нами було проведено аналіз законодавчої бази України та наукових досліджень результати якого представлені в Додатку Є.

Таким чином слід констатувати, що фінансова система України – це складний і комплексний механізм, що виступає основою економічної системи держави. Дане поняття є комплексним і тому в науковій літературі відсутня єдина точка зору щодо його тлумачення. Аналіз різних поглядів дозволив сформулювати власне трактування, згідно з яким фінансова система – це сукупність фінансових інститутів, у процесі взаємодії яких виникають фінансові відносини, що забезпечують перерозподіл фондів фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання, державою та домогосподарствами на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Основними складовими фінансової системи України є державні фінанси, фінанси підприємств і домогосподарств, міжнародні фінанси та фінансовий ринок. З часом, під впливом глобалізації та інтеграційних процесів у світі все бі-

льшого значення набувають саме міжнародні фінанси.

Ефективне функціонування фінансової системи неможливе без адекватного державного регулювання, яке здійснюється за такими напрямками: контроль виконання бюджету, управління цільовими фондами, організація і управління діяльністю контрольно-регулюючими органами та інститутами державного регулювання фінансового ринку.

1.2 Аналіз структури і динаміки розвитку фінансової системи України в контексті глобалізаційних процесів

Глобальні тенденції, які притаманні світовим ринкам і які впливають на функціонування світової фінансової системи, знаходять своє відображення і у тих змінах, які спостерігаються у фінансовій системі України. І хоча не завжди можна прямо прослідкувати цей зв'язок, тим не менш розгляд фінансової системи України неможливий без врахування зазначеного впливу.

Зрозуміло, що повнота уявлення про фінансову систему України неможлива без проведення змістовного аналізу її динаміки і структури. Цей аналіз нами буде зосереджено на основних її ланках – державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств і фінансовий ринок. У якості фактичної інформаційної бази аналізу було використано дані офіційного сайту Державного комітету статистики України [34], Національного банку України [111], Державного Казначейства України [33], Міністерства Фінансів України [102], Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку [32], Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [31].

Стан державних фінансів розглянемо на показниках, які характеризують виконання бюджету України за 1998-2008 рр. (табл. 1.2)

Таблиця 1.2– Зведений бюджет України у 1998-2008 рр.

Рік	Доходи	Видатки	Дефіцит (-)/ профіцит (+)	Доходи	Видатки	Дефіцит (-)/ профіцит (+)
	млрд грн			у % до ВВП		
1998	28,90	31,20	-2,30	28,20	30,40	-2,20
1999	32,90	34,80	-1,90	25,20	26,70	-1,50
2000	49,10	48,10	1,00	28,90	28,30	0,60
2001	54,90	55,50	-0,60	26,90	27,20	-0,30
2002	61,90	60,30	1,60	27,40	26,70	0,70
2003	75,30	75,80	-0,50	28,20	28,40	-0,20
2004	91,50	102,51	-11,00	26,50	29,71	-3,20
2005	134,20	142,01	-7,80	30,40	32,21	-1,80
2006	171,80	175,51	-3,70	31,60	32,31	-0,70
2007	219,90	227,61	-7,70	30,50	31,61	-1,10
2008	297,90	312,01	-14,10	31,40	32,91	-1,50

Наведені дані свідчать про суттєве зростання доходів і видатків зведеного бюджету за період, що аналізується, більше ніж в 10 разів, в середньому збільшуючись на 127% щорічно. І хоча доходи зросли на дещо більшу величину, тим не менш вони майже постійно були меншими за видатки. Лише два роки з обраного періоду спостерігався профіцит бюджету (2000 і 2002 рр.) і два рази дефіцит був менше 1% (2001 і 2003 рр.) Цей період (2000-2003 рр.) можна вважати найбільш вдалим з точки зору формування головного фінансового документу країни. Вже наступного 2004 року дефіцит бюджету склав 11%, а 2008 року – 14%. Все це може бути пояснено, в першу чергу, загостренням політичної боротьби в країні і невваженою політикою уряду. Чому ситуація настільки погіршилась продемонструємо на прикладі аналізу відповідних даних саме по цим проблемним рокам. Але перед цим акцентуємо увагу на відношенні доходів і видатків бюджету до ВВП (рис.1.3).

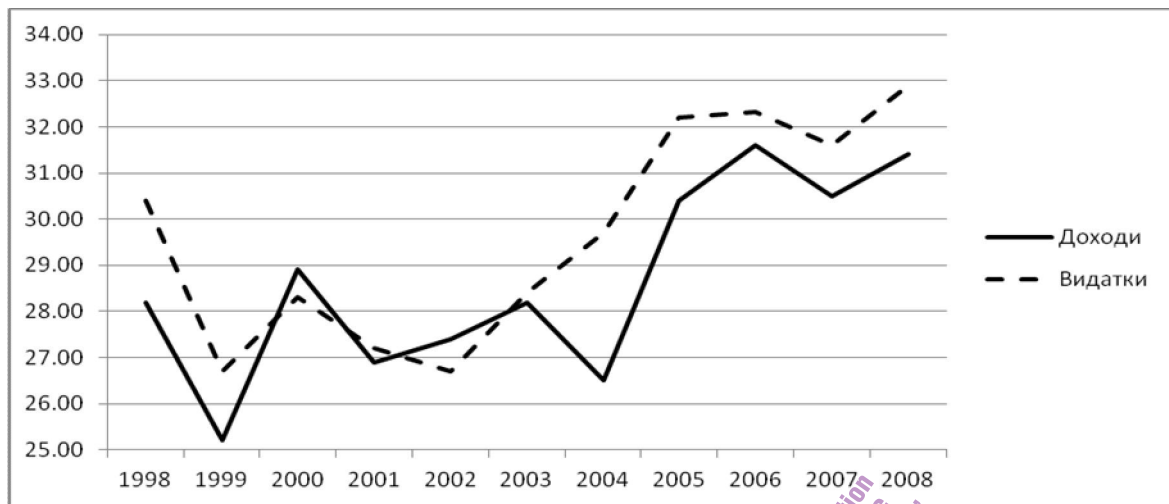

Рисунок 1.3 – Доходи і видатки зведеного бюджету України у відношенні до ВВП у 1998-2008 рр., %

Відносні показники свідчать, що ситуація протягом періоду, що аналізується, суттєво не покращилась. Питома вага, як доходів так і видатків, фактично залишалась стабільною по відношенню до ВВП країни, коливаючись в межах 25-33%. При цьому саме в останні роки спостерігались її максимальні значення, що додатково свідчить про намагання уряду профінансувати збільшені видатки за рахунок більших надходжень. Вочевидь, що економіка країни неспроможна підтримувати темпи зростання витратної частини бюджету відповідними темпами зростання виробництва товарів та наданих послуг. Тому це і призвело до негативних наслідків, коли коштів для покриття дефіциту бюджету неможливо знайти. Слід також додати, що питома вага доходів зросла за цей період на 111%, а видатків – на 108%.

Розглянемо більш детально фінанси держави на прикладі доходів та видатків державного бюджету України за останні 5 років.

Загальне зростання доходів за цей період (табл. 1.3) становило 329%, при цьому найбільші темпи спостерігались за 2005 рік 150%. В інші роки темпи були дещо повільнішими – в середньому 135% на рік. В структурі доходів найбільшу питому вагу мають податкові надходження – 72% (у 2008 р.), а 23% надходжень припадає на неподаткові надходження. Залишкові 5% розподілені між

доходами від операцій з капіталом (1%), офіційними трансфертами (3,5%) і цільовими фондами (0,5%).

Таблиця 1.3 – Виконання державного бюджету України за доходами у 2004-2008 рр., млн грн

№ з/п	Показники	2004	2005	2006	2007	2008
	ВСЬОГО ДОХОДІВ	70 338	105 330	133 522	165 939	231 723
	у тому числі:					
1.	Податкові надходження, всього	44 854	74 476	94 812	116 671	167 883
	з них:					
	податок на прибуток підприємств	16 025	23 272	25 863	33 964	47 456
	податок на додану вартість	16 734	33 804	50 397	59 383	91 615
	акцизний збір із вироблених в Україні товарів	6 048	7 283	7 493	8 990	10 125
	акцизний збір із ввезених на територію України товарів	613	599	1 051	1 496	2 553
	ввізне мито	4 015	6 007	6 973	9 589	11 933
2.	Неподаткові надходження, всього	22 381	28 236	35 753	42 112	52 818
3.	Доходи від операцій з капіталом, всього	851	725	554	1 770	2 162
4.	Офіційні трансферти, всього	2 011	1 646	1 729	4 456	7 837
5.	Цільові фонди, всього	241	247	674	930	1 023

Слід відзначити той факт, що податкові надходження зростали випереджаючими темпами (374% за період, що аналізується) у порівнянні із загальними темпами зростання доходів, в той час як темпи зростання іншої за важливістю статті (неподаткові надходження) навпаки були меншими – лише 236%. Це призвело до того, що структура доходів державного бюджету зазнала суттєвих змін: у 2004 р. податкові надходження склали 64%, а неподаткові – 32%. Значний перерозподіл відбувся вже наступного, 2005-го, року. Але і протягом наступних років значення неподаткових надходжень поступово зменшувалось за рахунок незначного зростання питомої ваги інших статей.

Окремий інтерес викликає найбільш вагоме джерело доходів держбюджету – податкові надходження (рис. 1.4).

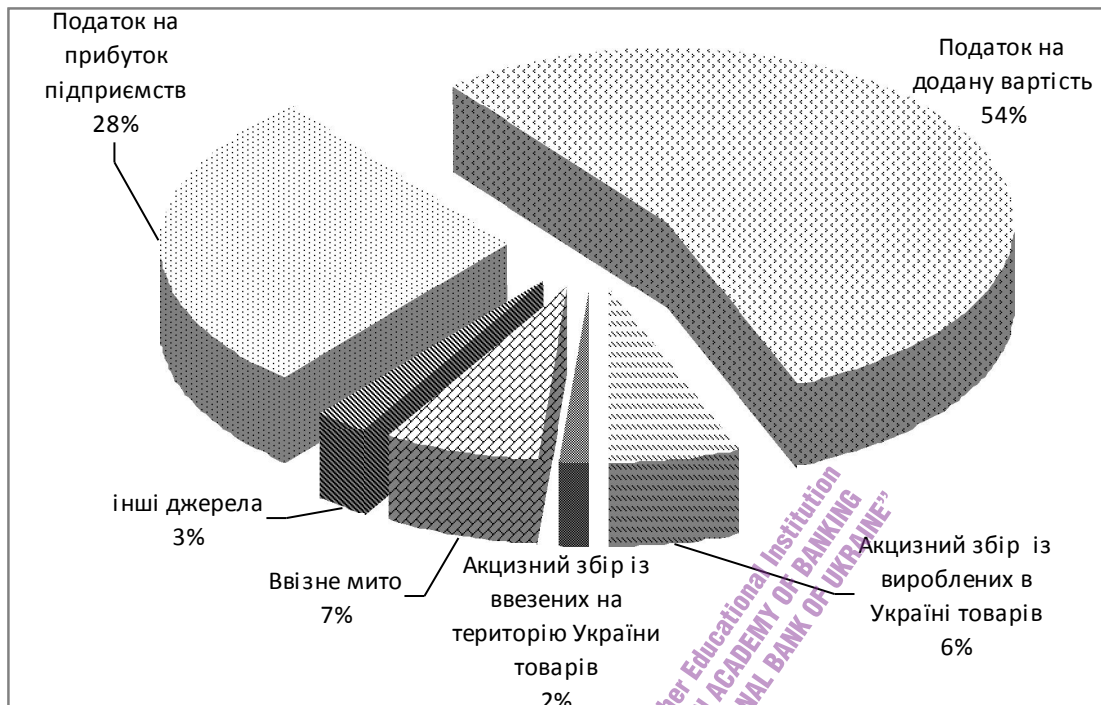

Рис. 1.4 – Структура податкових надходжень державного бюджету України у 2008 році, %

У 2008 році більше половини з цих надходжень (55%) забезпечувалось за рахунок податку на додану вартість. Податок на прибуток мав менше значення – 28%. В той час як 2004 року вони були майже рівними з точки зору наповнення державного бюджету і становили відповідно 37% і 36% від податкових надходжень. Це видно із переважаючих темпів зростання зборів ПДВ – 547%, в той час як збори податку на прибуток підприємств склали 296%. Це може бути пояснено зниженням ставки оподаткування прибутку підприємств, переходом частини суб'єктів господарювання на спрощену систему оподаткування, а також їх намаганням приховати частину отриманих прибутків шляхом збільшення витрат.

Поряд із суттєвим зниженням обсягу податку на прибуток підприємств відбувалось і зменшення питомої ваги інших статей податкових надходжень. Темпи їх зростання значно менші за темпи зростання ПДВ. Особливо це стосується акцизних зборів із вироблених в Україні товарів – лише 167%, що призвело до падіння її питомої ваги з 13% у загальній сумі податкових надходжень до 6%. Вочевидь подібна ситуація обумовлена незначним збільшенням споживан-

ня подібних товарів, а також відносно стабільним розміром ставок акцизних зборів. Втратило своє значення і ввізне мито. Його питома вага зменшилась від 9% до 7%.

Таким чином, необхідно відзначити суттєві диспропорції у формуванні доходної частини бюджету. На нашу думку, це обумовлено відсутністю продуманої податкової політики, адже податкові надходження здебільшого формуються за рахунок ПДВ.

Розглянемо основні напрями використання коштів державного бюджету України протягом 2004-2008 рр. (табл. 1.4). Видатки зростали дещо повільніше – 304% за зазначений період. Тим не менш, вони перевищували доходи кожного окремо взятого року – така сама ситуація, як і у зведеному бюджеті України.

Таблиця 1.4 – Виконання державного бюджету України за видатками у 2004-2008 рр., млн грн.

№ з/п	Показники	2004	2005	2006	2007	2008
	ВСЬОГО	79 471	112 976	137 108	174 254	241 490
	з них:					
1	Загальнодержавні функції	9 655	11 981	14 165	16 907	21 769
2	Оборона	6 186	6 041	6 401	9 416	11 733
3	Громадський порядок, безпека та судова влада	7 728	10 142	12 583	18 316	24 871
4	Економічна діяльність	14 253	14 041	20 426	29 749	38 693
5	Охорона навколишнього природного середовища	896	981	1 307	1 809	2 230
6	Житлово-комунальне господарство	107	110	181	724	444
7	Охорона здоров'я	3 448	3 508	4 100	6 321	7 366
8	Духовний і фізичний розвиток	1 007	1 274	1 389	1 988	2 918
9	Освіта	7 200	9 933	12 122	15 149	21 554
10	Соціальний захист та соціальне забезпечення	12 173	31 604	30 284	29 220	50 798
11	Кошти, що передаються до бюджетів інших рівнів	16 819	23 361	34 150	44 655	59 114

В структурі видатків такі статті, як «Охорона навколишнього природного середовища», «Житлово-комунальне господарство», «Охорона здоров'я», «Духовний і фізичний розвиток», майже не мають ніякого значення. Сумарно їх

питома вага ледь перевищую 5%, із яких 3% припадає на охорону здоров'я, а темпи зростання є меншими за загальні темпи зростання витратків. Така «увага» з боку держави призвела відповідні сфери у скрутне становище, а їх відродження потребуватиме у майбутньому суттєвих фінансових вливань.

Проблеми видаткової частини бюджету пов'язані із перерозподілом коштів на користь лише окремих статей за рахунок всіх інших (рис. 1.5). У порівнянні із 2004 роком втратили свою питому вагу витрати за такими статтями як «Оборона» (з 8% до 5%), «Економічна діяльність» (з 18% до 16%), «Загальнодержавні функції» (з 12% до 9%). Незмінними залишались витрати на освіту протягом всього періоду – 9% і на громадський порядок, безпеку та судову владу (10%), хоча остання дещо коливалась (від 9% до 11%). Поряд з цим відбувалось зростання питомої ваги статей «Кошти, що передаються до бюджетів інших рівнів» (з 21% до 24%, з максимумом 26% у 2007 р.), а також «Соціальний захист та соціальне забезпечення» (з 15% до 21% з максимумом 28% у 2005 р.)

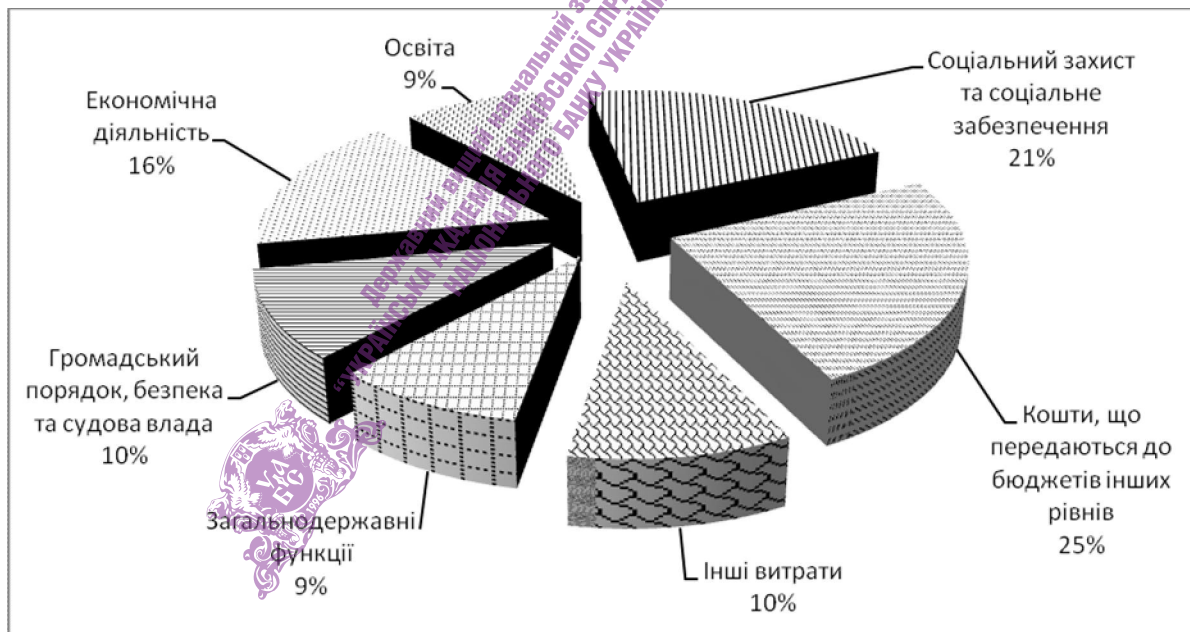

Рис. 1.5 – Структура видатків державного бюджету України у 2008 р.

Таким чином, зазначені тенденції перерозподілу коштів між видатковими статтями державного бюджету по рокам свідчать про відсутність цілеспрямованої політики розвитку держави. Найбільш важливі статті, з точки зору довго-

строкових наслідків, втрачають своє значення, в той час як витрачання коштів на повсякденне споживання збільшується випереджаючими темпами.

Тепер розглянемо стан справ з фінансами суб'єктів господарювання. На жаль, витрати підприємств в абсолютному виразі проаналізувати неможливо через відсутність даних. Тому здійснимо лише аналіз структури операційних витрат з реалізованої продукції в розрізі видів економічної діяльності за 2004-2008 рр. (Додаток А)

За період, що аналізується, спостерігаються наступні тенденції:

- структура витрат не несе суттєвих змін, відсутнє домінування окремих статей, загальні темпи зростання в структурі за такий період є несуттєвими, тому структура витрат по економіці за 2008 р. може виступати індикатором загальної ситуації (рис. 1.6);
- загальне зменшення матеріальних витрат по економічній системі держави (темпи зростання становлять 89%) з 30,1% (2004 р.) до 26,9% (2008 р.) і особливо в тих видах економічної діяльності, де вони займають значну питому вагу (промисловість, готелі та ресторани, транспорт);
- зменшення амортизаційних відрахувань (темпи зростання 93%), хоча по окремих видах економічної діяльності вони залишаються майже стабільними або збільшуються;
- незначне збільшення (103%) вартості товарів та послуг, придбаних для перепродажу та реалізованих без додаткової обробки на підприємстві. При цьому в оптовій та роздрібній торгівлі, а також в операціях з нерухомістю, де їх питома вага є значною, взагалі спостерігається їх зменшення (97% та 58% відповідно);
- виплати на оплату праці хоча і зросли (103%), але протягом останніх трьох років їх питома вага залишалась незмінною на рівні 6%; суттєве зменшення її питомої ваги відбулось лише в будівництві (77%), а збільшення – в операціях з нерухомістю та торгівлі (135% і 160% відповідно);

- відрахування на соціальні заходи прив'язані до фонду заробітної плати, тому і загальні тенденції їх змін повторюють з незначними відхиленнями те, що притаманно виплатам на оплату праці;
- інші операційні витрати мали найбільші темпи зростання серед всіх складових – 123% і їх збільшення спостерігалось по всіх видах економічної діяльності, окрім транспорту; при цьому в операціях з нерухомістю вони збільшились майже у 2 рази.

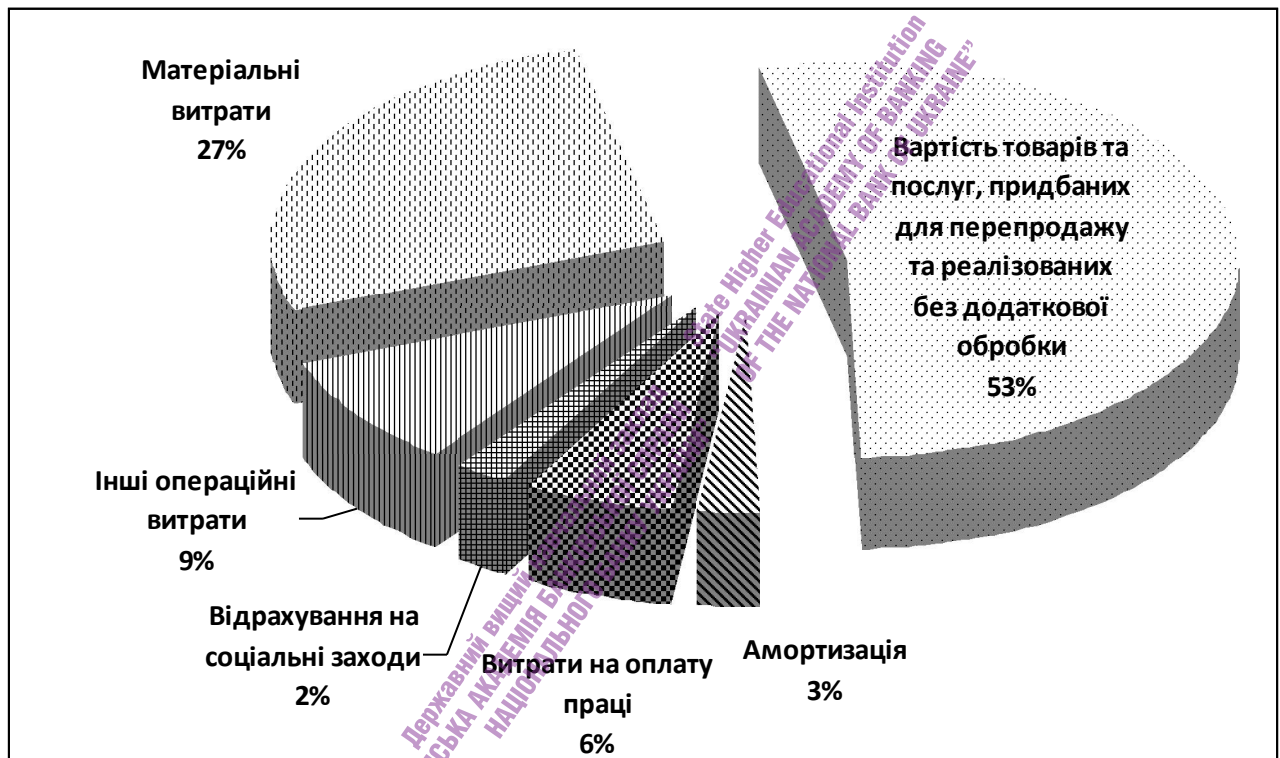

Рис. 1.6 – Структура операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг) за 2008 р.

Як засвідчили зазначені тенденції по витратам бюджету, їх структура майже не змінювалась протягом останніх років, тим не менш рівень прибутковості діяльності підприємств зазнав суттєвих змін (Додаток Б). Як і очікувалось, 2008 рік був повністю провальним з точки зору прибутковості: фінансовий результат зменшився на 80% у порівнянні із 2004 роком і на 93% у порівнянні із 2007 роком. Протягом 2004-2007 рр. в середньому прибутки підприємств України збільшувались постійно. Поряд з цим протягом всього періоду, що аналізується, залишається майже незмінною кількість підприємств, які

спрацювали з прибутками – приблизно дві третини. Їх було дещо менше 2008 року (63%), що свідчить про зниження абсолютних обсягів отриманих прибутків у прибуткових підприємств і збільшення обсягів збитків у збиткових підприємств.

Слід відзначити 2007 рік як такий, у якому спостерігалось суттєве збільшення прибутків у найбільш важливих видах економічної діяльності: промисловості, сільському господарстві, будівництві, торгівлі, операціях з нерухомістю тощо. На нашу думку, це пов'язано, в першу чергу, із кредитною експансією, яка мала місце в цей період. З одного боку, наявність вільного доступу до кредитних коштів для підприємств створило умови, за яких можна було збільшувати обсяги продажів. З іншого боку, це надало можливості іншим підприємствам, організаціям та населенню здійснювати купівлю тих товарів та послуг, які раніше не були доступні через нестачу вільних грошових коштів. Ця залежність від кредитів мала зворотні наслідки наступного (2008) року, коли майже по всіх видах економічної діяльності можна спостерігати збитки у значних розмірах. Прибутки були отримані лише у сільському господарстві, промисловості, фінансовій діяльності, транспорті та зв'язку і освіті.

Якщо розглядати окремі види економічної діяльності, то слід відзначити, що промисловість залишається найбільш прибутковою сферою: навіть падіння прибутків у два рази (у порівнянні 2008 р. з 2007 р.) не вплинуло на цей факт. Але рентабельність операційної діяльності таких підприємств за даними Держкомстату України залишається на низькому рівні – 5-6%.

Другою за значенням є фінансова діяльність, прибутки від якої у 2008 році перевищили навіть показник промисловості. Окрім цього, прибутки фінансових компаній зростали стабільно протягом всього періоду, що аналізується.

Сільське господарство, не дивлячись на наявність постійних проблем, залишається прибутковим. Темпи зростання за аналізований період становили 218%. При цьому середня кількість прибуткових підприємств тут значно вища за середню по країні і в останні роки наближалась до 75%.

Серед інших видів економічної діяльності слід відзначити такі, де падіння прибутків було найбільшим у порівнянні 2008 року з 2007 роком. Це будівництво, оптова та роздрібна торгівля, операції з нерухомістю. Транспорт та зв'язок хоча і залишилися прибутковими, але загальний розмір прибутків зменшився у 2,5 рази.

Таким чином, можна стверджувати, що суб'єкти господарювання в Україні виявились повністю неготовими до кризових подій, які відбувались у світовій економіці. Діяльність більшості з них, вочевидь, була побудована на можливості отримати наступний кредит, а рестрикційна політика Національного банку України дозволила пом'якшити кризовий удар для банківської системи, але в кінцевому випадку мала катастрофічні наслідки для всієї економіки.

Що стосується фінансів домогосподарств, то їх аналіз будемо проводити на даних, які доступні на сайті Держкомстату України за останні 7 років – з 2002 по 2008 рр., що й представлено в Додатку В.

Структура доходів населення за період, що досліджується, майже не змінилась. Для порівняння нами було взято перший і останній роки дослідження, адже, як показали проміжні розрахунки, які не було наведено в таблиці, відхилення в структурі питомої ваги окремих показників не перевищувало 2-3%.

Найбільшу питому вагу у цих доходах займає заробітна плата (43%), що є достатньо типовим для країни, де більша частина населення є найманими працівниками (рис. 1.7).

Значну частину займає соціальна допомога та інші одержані поточні трансферти (38%). Їх питома вага зросла у порівнянні з 2002 роком, коли на них припадало 36%. Ці зміни можна пояснити більшою соціальною спрямованістю політики уряду за останні 2 роки. Більше половини таких доходів (21% в загальній структурі) припадає на соціальну допомогу. Вагоме значення мають і соціальні трансферти в натурі (14%).

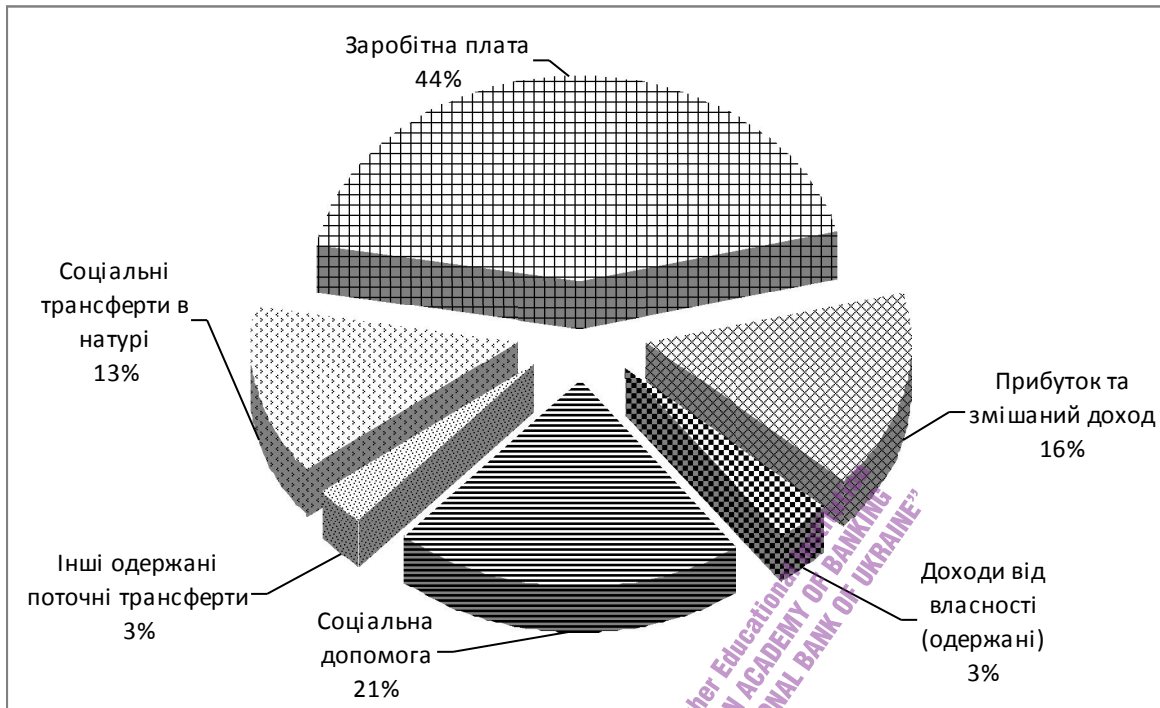

Рис. 1.7 – Структура доходів населення України у 2008 році

Частина населення займається підприємницькою діяльністю, що знайшло своє відображення і в структурі доходів, 16% яких отримано саме за рахунок цього виду надходжень, хоча 2002 року їх питома вага була дещо більша – 18%.

Доходи від власності поки що не відіграють суттєвої ролі – лише 3%. На нашу думку, це пов'язано із нерозвиненістю фондового ринку, як основного можливого джерела подібних доходів. Навіть за наявності у населення акцій тих чи інших суб'єктів господарювання, виплати дивідендів по них, як правило, не здійснюється, а отримані прибутки реінвестуються. Окрім цього, в подібній статистиці навряд чи враховуються неофіційні доходи громадян, які формуються за рахунок оренди житла.

Що ж стосується динаміки доходів, то за 2002-2008 рр. їх загальна сума зросла на 457% (рис. 1.8). При цьому значними були і темпи зростання – від 117% (у 2003 році) до 139% (у 2005 році). Майже така ж динаміка притаманна і такому показнику, як наявний дохід, хоча темпи його зростання за весь період були дещо меншими – 448%.

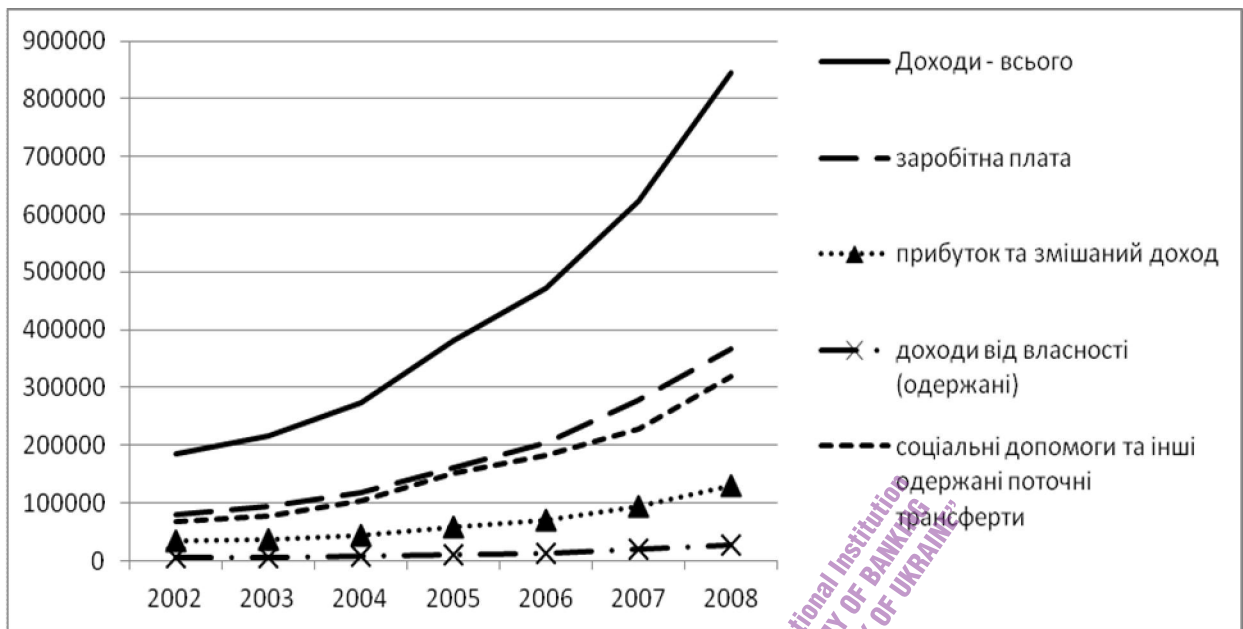

Рис. 1.8 – Динаміка доходів населення України за 2002-2008 рр., млн грн.

Заробітна плата зростала дещо швидшими темпами, ніж загальна сума доходів, що відображається в показнику зростанні – 464%.

Найбільші темпи зростання серед всіх показників мали соціальні допомоги. Вони збільшилися на 571%. Майже однаково зросли показники за статтями «Прибуток та змішаний дохід» (391%), «Інші одержані поточні трансферти» (392%) і «Соціальні трансферти в натурі» (390%).

Суттєво збільшилися і доходи від власності (537%), але це не призвело до підвищення їх питомої ваги в загальній сумі доходів населення, як це було зазначено вище.

Що стосується витрат, то дані Додатку В свідчать про домінування показника по статті «Витрати на придбання товарів та послуг» (82%), який зростав майже такими ж темпами (453%), як і загальні витрати та заощадження (457%). Вочевидь, що інші статті витрат у порівнянні з цією майже не мають суттєвого значення (рис. 1.9), що свідчить про недостатній рівень доходів населення, які майже повністю використовуються на споживання.

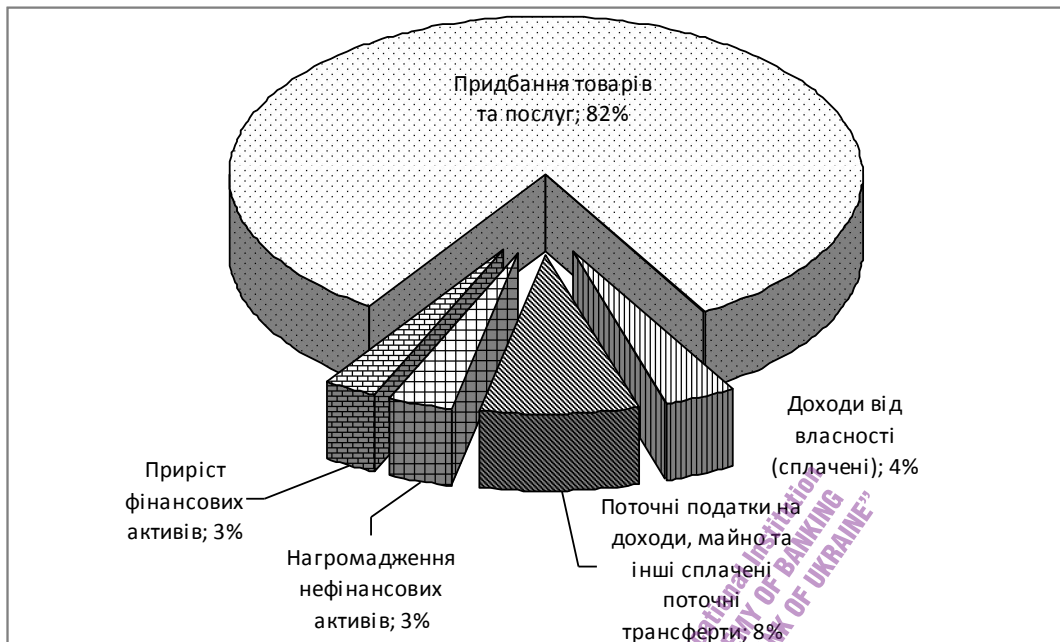

Рис. 1.9 – Структура видатків населення України за 2008 рік.

Незначна частка припадає на поточні податки на доходи (лише 8%), враховуючи то факт, що ставка прибуткового податку з населення становить 15%. Це, скоріше за все, свідчить про наявність у населення джерел доходів, які не враховуються у офіційній статистиці¹, відповідно, не оподатковуються.

Окремо слід відзначити неймовірно високе зростання показника по статті «Доходи від власності (сплачені)» майже у 100 разів, що і призвело до зростання її питомої ваги у загальній структурі видатків до 4%. Значно зросли і нагромадження нефінансових активів – в 12 разів (рис. 1.10). При цьому їх питома вага збільшилась з 1% до 3%.

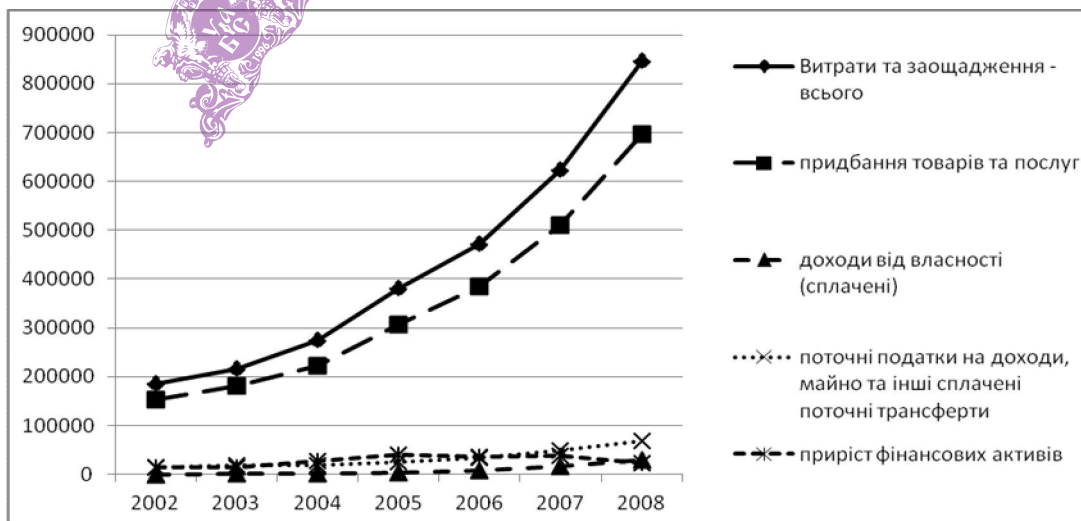

Рис. 1.10 – Динаміка витрат населення України за 2002-2008 рр., млн грн.

Також значний інтерес представляє стаття «Приріст фінансових активів». Хоча показник за даною статтею зріс лише на 154% і питома вага – лише 3%, тим не менш, більше значення мають ті статті, які її формують, а саме заощадження та позики. Через те, що вони є протилежними, значення приросту фінансових активів знизилось в загальній структурі видатків з 8% (у 2002 р.), але при цьому грошові вклади збільшились майже в 9 разів, заощадження в іноземній валюті – більше ніж в 40 разів, а обсяг одержаних позик – у 56 разів. У відсотках до загальної суми витрат ці статті становили у 2008 році відповідно 11, 4 та 14%. Це свідчить як про наявність певного обсягу вільних грошових коштів у населення, що і дозволяло здійснювати заощадження, так і відображає тенденції останніх років (2005-2007 рр.), які супроводжувались бурхливим ростом споживчого кредитування з боку банківських установ. І хоча у 2009 році обсяги кредитування виявились значно меншими, обсяги непогашеної заборгованості все рівно значні.

Що стосується аналізу фінансового ринку, то проведемо його по окремих складових: банківська система; ринок цінних паперів; діяльність небанківських фінансових посередників.

Діяльність банківських установ є визначальною для функціонування всієї фінансової системи України, тому від її стану багато в чому залежить ефективність інших складових. Основні показники діяльності банків України (за класифікацією Національного банку України – депозитних корпорацій) наведено в табл. 1.5.

Слід відзначити, що більшість показників по банківській системі навіть за 4 роки зростали більш швидкими темпами, ніж по багатьох інших складових фінансової системи України. Так сукупні активи банківської системи збільшились в 4,3 рази, наблизившись до позначки 1 трлн грн., капітал – у 4,7 рази, подолавши значення у 100 млрд грн. Багато в чому таке зростання було забезпечено приходом іноземного капіталу у банківський сектор України. За цей період значна кількість банківських установ змінила власників з резидентів України на представників іноземних фінансових груп. Це призвело до підвищення пи-

томої ваги іноземного капіталу до майже 35%, що свідчить про інтеграцію банківської системи країни у світову.

Таблиця 1.5 – Основні показники діяльності депозитних корпорацій України у 2005-2008 рр., млн грн.

Показники	2005	2006	2007	2008
Сукупні активи	213 590,56	339 521,82	598 455,18	924 308,43
Надані кредити, в тому числі:	156 077,99	268 282,66	485 865,61	788 556,30
– Резиденти	153 831,68	263 850,97	473 893,93	763 730,07
Депозитні корпорації	10 408,33	18 612,32	47 021,07	29 708,37
Інші фінансові корпорації (ІФК)	1 663,41	2 689,13	5 932,42	9 789,29
Центральний Уряд	4,86	4,42	3,95	11,99
Нефінансові корпорації	106 078,02	160 511,02	260 481,28	443 664,75
Інші сектори-резиденти	35 677,06	82 034,08	160 455,21	280 555,67
– Нерезиденти	2 246,31	4 431,69	11 971,68	24 826,23
Депозити	136 854,97	185 739,44	282 004,56	364 719,28
Кредити залучені	30 916,04	74 691,72	170 494,38	327 554,93
Капітал	25 415,98	42 324,15	69 296,98	118 828,28
Валовий дохід	16 452,52	24 806,81	38 876,96	69 987,53
Чистий дохід	2 984,78	5 549,64	8 669,52	10 550,60

Швидкими темпами зростали і надані кредити, збільшуючись щорічно в 1,6-1,8 рази. Особливо слід відзначити кредити нефінансовим корпораціям, тобто суб'єктам господарювання (у 4,2 рази), а також іншим резидентам (у 7,9 рази), а саме – в переважній більшості фізичним особам.

На цей період припадає активна кредитна діяльність депозитних корпорацій. Але слід вказати на те, за рахунок яких коштів стала можливою кредитна експансія. Показники в таблиці 1.5 свідчать, що у 2005 році кредити в основному надавались за рахунок коштів, залучених на депозитні рахунки (до 90% від суми виданих кредитів), а вже 2008 року їх значення суттєво знижується (лише 46% відповідно). Ця тенденція підтверджується повільними темпами зростання депозитної бази за цей період – 267%. Тому на перший план виходять залучені кредити, які в основному представлені коштами, залученими на зовнішніх ринках. За абсолютним значенням вони майже наблизились до суми залучених депозитів у 2008 році, а темпи зростання приголомшуючі – збільшення у 10,6 ра-

зів. Така залежність мала несприятливі наслідки для країни в цілому, адже необхідність і обов'язковість погашення таких кредитів лягає додатковим тягарем на економіку країни, виплати яких мають здійснюватись в іноземній валюті, тобто йде тиск на валютний курс.

Поряд з цим, слід відзначити і ту позитивну роль, які зіграли залучені кредити. Саме за рахунок цього джерела вдалось певною мірою забезпечити економіку довгостроковими ресурсами, а це у свою чергу дало можливість реалізовувати окремі інвестиційні проекти великих господарюючих суб'єктів, надати кредити фізичним особам на купівлю товарів довгострокового користування і організувати житлове іпотечне кредитування. Останнє, в свою чергу, дало поштовх до масового будівництва житлових будинків у великих населених пунктах, але й мало негативні наслідки і вигляді стрімко зростаючих цін на житло як на первинному, так і на вторинному, ринках.

Що стосується доходів депозитних корпорацій, то валові доходи збільшились у 4,3 рази і їх збільшення відбувалось випереджаючими темпами, в той час, як чисті доходи збільшились у 3,5 рази і темпи їх зростання, навпаки, зменшувались (у порівнянні 2008 р. з 2007 р. – лише 122%).

Важливе значення для економіки країни має і ринок цінних паперів, основні показники діяльності якого представлені в табл. 1.6.

Загальною тенденцією ринку цінних паперів є постійне зростання його обсягів. І якщо обсяги торгів зросли за період, що аналізується, на 275% (в середньому на 130% в рік), то обсяги зареєстрованих випусків цінних паперів на 440% (майже 150% в рік), а обсяги виконаних біржових контрактів – на 403% (145% в рік). Слід відзначити, що зростання відбувалось за рахунок появи нових різновидів цінних паперів. Про це свідчить структура зазначених обсягів. Так, якщо поглянути на обсяги торгів цінними паперами, то домінування векселів у 2004 році (39% від загального обсягу торгів) змінилось зменшенням їх частки (до 22%), в той час як суттєво покращили свої позиції облігації підприємств (з 7% до 23%). Таку тенденцію можна пояснити в першу чергу розширенням обсягів банківського кредитування, які дозволили витіснити векселі, як

субститути розрахунків між суб'єктами господарювання і також появою можливостей щодо використання інших інструментів залучення необхідних грошових коштів на більш тривалі періоди часу, якими і виступили облігації. Окрім цього проводити торги інструментами, які мають фіксовані суми (облігації) зручніше, ніж робити це векселями, які не завжди мають такі переваги. Це підтверджують і незначні темпи зростання обсягів торгів векселями – лише 153%, у той час як обсяги торгів облігаціями зросли майже в 10 разів.

Таблиця 1.6 – Основні показники діяльності ринку цінних паперів України у 2004-2008 рр., млрд грн.

Показник	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг торгів на ринку цінних паперів, у тому числі	321,27	403,77	492,78	754,31	883,42
- акції	138,77	179,79	225,65	283,54	352,82
- облігації підприємств	21,28	32,62	62,38	134,73	205,21
- векселі	125,34	133,12	142,23	212,64	191,84
- державні облігації	16,11	27,32	40,85	59,86	62,49
- інвестиційні сертифікати	1,75	5,72	14,24	40,43	43,94
- депозитні сертифікати НБУ	3,03	18,57	1,08	14,85	15,94
- інші	14,99	6,63	6,35	8,26	11,18
Обсяг зареєстрованих випусків цінних паперів, у тому числі	34,76	61,99	84,07	133,25	153,05
- акцій	28,34	24,81	43,54	50,00	46,14
- облігацій	4,11	12,75	22,07	44,48	31,35
- інвестиційних сертифікатів пайових фондів	2,01	23,06	16,61	31,12	65,37
- акцій корпоративних інвестиційних фондів	0,15	0,84	1,53	5,48	8,89
- інші	0,15	0,53	0,32	2,17	1,30
Обсяг виконаних біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі, у тому числі	9,38	16,43	29,05	35,15	37,76
- акції	1,84	4,48	6,95	13,61	11,82
- облігації внутрішніх державних позик	0,65	3,88	8,51	2,77	8,55
- облігації підприємств	4,34	6,54	12,13	17,36	16,61
- інші	2,55	1,53	1,46	1,41	0,78
Індекс ПФТС	266,46	352,97	498,86	1174,02	301,42
Загальний обсяг торгів ПФТС	7,00	14,49	27,99	30,77	33,99

Питома вага акцій хоча і знизилась (з 43 до 40%), але цей вид цінних паперів все рівно займає найбільшу питому вагу в торгівлі. Обсяги торгів державними облігаціями зростали випереджаючими темпами (388% за період), що дозволило збільшити їх питому вагу з 5 до 7%.

Серед інших видів цінних паперів слід відзначити інвестиційні сертифікати, які збільшили свою питому вагу з 1 до 5%, що в абсолютному розмірі склало збільшення обсягів торгів у 25 разів. Таки темпи пояснюються розширенням діяльності інститутів спільного інвестування (зокрема пайових інвестиційних фондів), які є їх емітентами. Кількість таких інститутів суттєво збільшилась протягом 2005-2006 рр. Це відображено у обсягах зареєстрованих випусків цінних паперів. Якщо 2004 року домінували акції (82%), а на інвестиційні сертифікати припадало лише 6%, то вже 2008 року ситуація повністю змінилась на протилежну. Долю акцій було розподілено між облігаціями (20%), інвестиційними сертифікатами (43%), акціями корпоративних інвестиційних фондів (6%). На самі акції припадало тільки 30%, темпи зростання яких були лише 163%, в той час як загальні темпи зростання обсягів зареєстрованих випусків цінних паперів були 440%. Ті ж самі інвестиційні сертифікати збільшились у 32,5 рази, а акції корпоративних інвестиційних фондів – майже у 60 разів.

Що ж стосується обсягів виконання біржових контрактів, то позиції облігацій підприємств, які домінували 2004 року (46%) дещо погіршились 2008 року (44%), в якому зросло значення акцій (з 20% у 2004 р. до 31% у 2008 р.) і облігацій внутрішніх державних позик (з 7% у 2004 р. до 23% у 2008 р.). Також необхідно відзначити, що більшість біржових торгів здійснюється на одному майданчику – ПФТС (рис. 1.11). За останні 4 роки до 90% біржової торгівлі проходили саме там. Тому важливе значення для ринку цінних паперів має індекс ПФТС. Його зміни свідчать про загальний якісний стан вітчизняного ринку. Якщо протягом 2004-2007 рр. індекс постійно зростав (збільшення майже в 4,5 рази), то криза 2008 року призвела до його різкого падіння (зменшення майже в 4 рази), що повернуло значення індексу майже до рівня 2004 року.

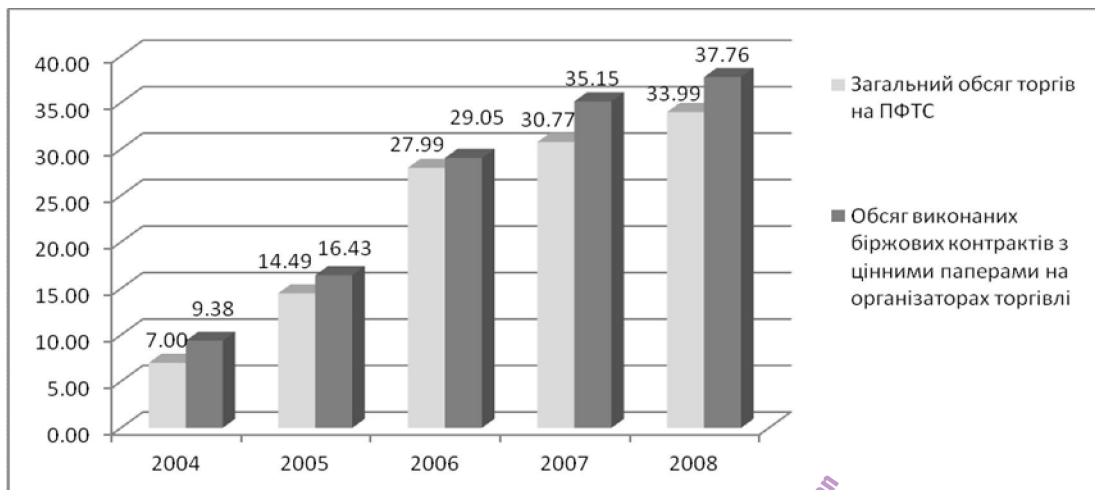

Рис. 1.11 – Порівняння загальних обсягів торгів цінними паперами з обсягами торгів на ПФТС, млрд грн.

При аналізі ринків небанківських фінансових посередників зупинимось на показниках, що характеризують розвиток страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок і фінансових компаній. Взагалі, якщо порівняти діяльність цих посередників із банківською системою, то їх питома вага буде складати не більше 10%, при цьому до 8% буде припадати на страхові компанії і до 1,5% на кредитні спілки. Тобто, в цілому цей ринок є нерозвиненим і обсяги операцій на ньому є мізерними. Ці ринки дуже чутливі до будь-яких кон'юнктурних змін, тому дуже важко говорити про його перспективи розвитку. І найголовнішою причиною цього є відсутність платоспроможного попиту на послуги цих фінансових інститутів з боку інших суб'єктів господарювання та домогосподарств.

Розглянемо основні показники діяльності страхових компаній України (див табл. 1.7). Всі вони зростають протягом періоду, що аналізується. Серед позитивних тенденцій слід відзначити збільшення активів більше ніж у 2 рази, а також капіталізації страхових компаній (статутні фонди зросли у 2,4 рази). В той же час негативними тенденціями для ринку є випереджаючі темпи зростання страхових виплат над страховими преміями як в розрізі валових, так і чистих.

Таблиця 1.7 – Основні показники діяльності страхових компаній України за 2004-2008 рр., млн грн.

Показники	2004	2005	2006	2007	2008
Загальні активи страховиків	20013,0	20920,0	23995,0	32213,0	41930,5
Обсяг сплачених статутних фондів	5514,5	6641,0	8391,2	10633,6	13206,4
Валові страхові премії	19431,4	12853,5	13829,9	18008,2	24008,6
Валові страхові виплати	1540,3	1894,2	2599,6	4213,0	7050,7
Рівень валових виплат,%	7,93	14,7	18,8	23,4	29,4
Чисті страхові премії	9664,5	7482,8	8769,4	12353,8	15981,8
Чисті страхові виплати	1410,6	1546,7	2326,2	3884,0	6546,1
Рівень чистих виплат,%	14,6	20,7	26,5	31,4	41,0
Обсяг сформованих страхових резервів, у тому числі:	8272,2	5045,8	6014,1	8423,3	10904,1
– резерви зі страхування життя	161,9	345,4	608,3	991,3	1609,0
– технічних резервів	8110,3	4700,4	5405,8	7432,0	9295,1

Так валові премії збільшились на 124%, в той час як валові виплати – на 458%. Це призвело до зростання рівня валових виплат з 8% у 2004 р. до майже 30% у 2008 р. (у 3,7 рази). Чисті премії, відповідно, зросли на 165%, а чисті виплати – на 464%, але рівень чистих виплат збільшився у 2,8 рази, хоча у 2008 році він становив вже 41%.

Більшість учасників ринку відзначають, що страхуванням охоплено не більше 15% всіх об'єктів. Тим не менш, наведені дані свідчать про певну насиченість страхового ринку або, принаймні, платоспроможного попиту тих суб'єктів, які його мають. До того ж таке насичення досягалось завдяки агресивній політиці страхових компаній, особливо компаній з іноземним капіталом, які прийшли на ринок у 2005-2007 рр., коли була можливість отримувати значні прибутки від страхової діяльності. Вже 2009 року такої можливості не було.

Позитивною є тенденція підвищення значення страхування життя, але, не дивлячись на значні темпи зростання, його обсяги залишаються все ще незначними, а кількість компаній, які реально працюють в цьому секторі все ще обчислюється одиницями.

Те ж можна говорити і про діяльність недержавних пенсійних фондів (див. табл. 1.8). Показники для аналізу наведено нами лише за 2005-2008 рр. через зовсім малі значення більшості з них у 2004 році.

Таблиця 1.8 – Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів України у 2005-2008 рр.

Показник	2005	2006	2007	2008
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів (тис. шт.)	30,6	41,5	55,9	62,3
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (тис. осіб)	88,0	193,0	279,0	482,5
Загальні активи НПФ (млн грн.)	46,1	137,3	281,0	612,2
Пенсійні внески (млн грн.), у т.ч.	36,4	119,7	234,4	582,9
– від фізичних осіб	2,2	5,3	14,0	26,0
– від юридичних осіб	34,1	108,2	220,4	556,8
– від фізичних осіб-підприємців	0,01	0,02	0,04	0,10
Пенсійні виплати (млн грн.)	1,7	4,0	9,1	27,3
Кількість осіб, що отримали/отримують пенсійні виплати (тис. осіб)	2,9	3,9	5,5	10,9
Сума інвестиційного доходу (млн грн.)	9,7	23,4	68,1	86,8
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (млн грн.)	1,3	6,1	16,6	31,6

Кількість осіб, які охоплені недержавним пенсійним забезпеченням є незначною у порівнянні із загальною кількістю населення України. Тому всі інші показники цих фондів незначні, хоча темпи їх зростання і виглядають солідними: активи збільшились у 13 разів, пенсійні внески і пенсійні виплати у 16 разів, сума інвестиційного доходу – у 9 разів. В той же час загальна кількість контрактів – тільки в 2 рази, кількість учасників за укладеними контрактами – у 5,5 разів, кількість осіб, що отримують пенсійні виплати – у 3,8 рази.

Кращими виглядають справи у кредитних спілок (див табл. 1.9). Основні показники зрости у 7-8 разів, хоча у 2008 році і спостерігається деяке сповільнення темпів зростання.

Слід також відзначити, що зростає питома вага кредитів в загальній сумі активів з 79% (у 2004 р.) до 92% (у 2008 р.). Це відображає загальну тенденцію, яка притаманна цьому періоду і пов'язана із збільшенням обсягів споживчого

кредитування, хоча зрозуміло, що кредитні спілки не можуть скласти конкуренції в цьому банківським установам. В той же час залучати так само успішно депозити кредитні спілки не можуть. Їх питома вага за період, що аналізується майже не збільшилась (63% і 65% у 2004 і 2008 рр. відповідно). Капітал кредитних спілок взагалі зменшився з 29% до 28% відповідно. Це ще раз підтверджує тезу про те, що дані установи не можуть конкурувати на ринку з банками.

Таблиця 1.9 – Основні показники діяльності кредитних спілок України у 2004-2008 рр., млн грн.

Показники	2004	2005	2006	2007	2008
Загальні активи	870,3	1939,5	3241,0	5261,0	6064,9
Обсяг виданих кредитів членам кредитних спілок	690,8	1441,6	2597,0	4512,0	5572,8
Обсяг залучених депозитів членів кредитних спілок	550,4	1145,9	1927,0	3451,0	3951,1
Капітал	250,9	668,5	1098,0	1552,0	1714,0

Що стосується діяльності фінансових компаній, то вони, як і недержавні пенсійні фонди були неактивними у 2004 році (див. табл. 1.10). Тому будемо проводити порівняння даних за період 2005 р. з 2008 р.

Таблиця 1.10 – Фінансові послуги, надані фінансовими компаніями України у 2004-2008 рр., млн грн.

Вид фінансової послуги	2004	2005	2006	2007	2008
Надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів	0,1	26,5	83,4	172,3	170,5
Надання позик	19,9	191,6	251,4	72,2	102,4
Надання порук (поручительств)	2,4	81,0	16,8	3,9	0,1
Фінансовий лізинг	0,0	14,1	9,9	12,2	10,2
Надання гарантій	0,0	6,5	7,6	8,7	42,0
Факторинг	7,3	62,0	141,0	429,1	1448,2
Залучення фінансових активів юридичних осіб із зобов'язаними щодо наступного їх повернення	0,0	0,0	0,0	152,5	22,6
Всього	29,7	381,7	510,1	698,4	1796,0

Серед наведених послуг слід відзначити суттєве збільшення наданих фінансових кредитів, наданих гарантій – майже в 6,5 разів, а також факторингу – більше ніж у 23 рази. Ніякого суттєвого покращення ситуації не відбулось у

сфері надання позик, фінансовому лізингу, які взагалі зменшились. Зміни інших видів послуг взагалі не мають чітко визначеної тенденції. Все це дає підстави стверджувати, що діяльність фінансових компаній носить виключно ситуаційний характер (за виключенням факторингу) і які саме фактори впливають на обсяги таких послуг говорити дуже важко.

Окрему увагу слід приділити показникам, які в більшому ступені характеризують інтегрованість фінансової системи України у світову фінансову систему (див. Додаток Г).

Як можна побачити з наведених даних протягом обраного періоду відбувалось постійне зростання обсягів експорту (367%) та імпорту (466%), хоча через більші темпи імпорт випередив експорт за обсягом, що призвело до від'ємного значення сальдо торгового балансу з 2006 р., яке тільки збільшувалось у наступні роки. 2008 року товарний експорт покривав імпорт лише на 80%.

2006 рік взагалі був визначальним. Якщо до цього (2002-2005 рр.) показники мали більш-менш прийнятні значення, то за період 2006-2008 рр. ситуація суттєво погіршується. І це знайшло свого прояву не тільки у експорті та імпорті. Саме в цей період суттєво збільшився зовнішній борг країни, досягши більше ніж 100 млн дол. США на кінець 2008 р., що складало майже 57% ВВП країни і 120% її експорту. Зрозуміло, що, в свою чергу, зросли витрати на обслуговування боргу.

Серед позитивних моментів необхідно відзначити суттєве зростання офіційних резервних активів (більше ніж у 7 разів), що у 2008 році дозволяло покривати майбутній імпорт на протязі майже 6,5 місяців.

Таким чином, можна зробити загальні висновки, які стосуються функціонування фінансової системи України і характеризують її стан:

- загальне погіршення стану фінансової системи України у 2008 році;
- незадовільний стан державних фінансів, пов'язаний з постійним дефіцитом бюджету, обсяг якого зростає з кожним роком;

- диспропорції у формуванні дохідної частини державного бюджету – податкові надходження більше ніж на 50% забезпечуються за рахунок ПДВ;
- витратна частина держбюджету більше ніж на 50% перерозподіляється на користь соціальних витрат та бюджетів інших рівнів, тобто йде на поточне споживання;
- судячи зі структури витрат суб'єктів господарювання, значна частина вітчизняних підприємств у якості основної діяльності займається перепродажем товарів;
- зменшення рівня прибутковості суб'єктів господарювання;
- доходи домогосподарств формуються не за рахунок результатів їх праці (43% припадає на зарплату), а за рахунок соціальних трансфертів,
- витрати домогосподарств в основному припадають на придбання товарів та послуг;
- банківська система є практично єдиною ланкою у фінансовій системі, яка показує стабільні зростаючі результати діяльності протягом багатьох років;
- збільшення залежності банківської системи України від зовнішніх джерел фінансування, посилення ролі іноземного капіталу;
- розширення обсягів кредитування як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб;
- зростання абсолютних показників розвитку ринку цінних паперів, підвищення значення окремих видів цінних паперів (облігацій, інвестиційних сертифікатів);
- порівняно незначне зростання обсягів діяльності страхового ринку на фоні поступового зниження його прибутковості;
- розвиток небанківських фінансових посередників носить фрагментарний характер і майже не впливає на фінансову систему України.

1.3. Особливості організації фінансових систем в розвинених країнах світу

Характер функціонування окремих ланок фінансової системи України, незадовільні показники, які свідчать про їх діяльність зумовлюють необхідність звернути погляд на організацію фінансових систем інших країн світу. Перш за все, представляють інтерес ті механізми та структури, які дозволяють ефективно протистояти кризовим явищам, адже як свідчить аналіз розвитку фінансової системи України, саме неспроможність підтримувати стабільність системи за незадовільних умов господарювання є головною причиною катастрофічного падіння темпів економічного зростання. Передусім нас цікавить досвід розвинених країн світу, таких як США, Японія та країни-лідери ЄС (Німеччина, Великобританія, Франція).

Спочатку стисло охарактеризуємо загальні тенденції, які притаманні світовій економіці. Це взаємопроникнення капіталу, поступове зникнення обмежень щодо переміщення товарів, робочої сили. Все це сприяє певній уніфікації способів і методів регулювання фінансових систем, але, тим не менш, залишає незмінною їх національну специфіку, яка формувалася історично і певним чином відображає соціокультурні риси конкретної нації.

Панування думки про універсальні можливості ринкових механізмів щодо саморегуляції знайшло своє відображення і в тенденціях розвитку фінансових систем багатьох країн, спрямованих на децентралізацію їх управління. Але кризові події 2007-2008 рр. фактично змінили цей підхід на протилежний. Втручання регулюючих інститутів, принаймні в діяльність фінансової системи, відзначається особливими безпрецедентними масштабами.

З нашої точки зору, доцільним є розгляд фінансових систем зарубіжних країн не з позиції їх опису, а, в першу чергу, з огляду на певні особливості, які дозволять трансформувати накопичений досвід у конкретні пропозиції по вдосконаленню фінансової системи України. Слід також відзначити, що організація фінансів суб'єктів господарювання і домогосподарств, які мають багато в чому

аналогічну структуру, в рамках цієї роботи розглядатись не буде. Тим більше, що суттєво вплинути на конкретне домогосподарство чи суб'єкт господарювання можна лише опосередкованими методами в першу чергу шляхом – прийняття законодавчо-нормативних актів. Тому нас будуть цікавити особливості організації державних фінансів та грошово-кредитних систем зазначених вище країн.

Почнемо зі Сполучених Штатів Америки. Необхідно враховувати той факт, що це країна з федеративним устроєм, а отже кожен штат має значний рівень самостійності із власною конституцією, законодавчими і виконавчими органами влади.

Система державних фінансів складається з трьох рівнів бюджетної системи і спеціальних фондів. Бюджетна система відображає федеративний устрій держави і включає федеральний бюджет, бюджети штатів, місцеві бюджети, довірчі фонди. Бюджетна система характеризується значним рівнем децентралізації, що реалізується в самостійній політиці по складанню та затвердженню бюджетів, розробці та реалізації податкової політики, управлінні боргом. Довірчі фонди носять виключно цільовий характер (економічні, науково-дослідні, військово-політичні, соціальні тощо).

Соціальні фонди функціонують окремо, тобто як самостійні фінансово-кредитні установи. До них відносять фонд страхування людей похилого віку, страхування інвалідності та страхування на випадок втрати годувальника, фонд страхування державних службовців, фонд допомоги бідним. Формування фондів здійснюється за рахунок відрахувань робітників та роботодавців за однаковою ставкою.

Однією з особливостей фінансової системи США є функціонування спеціальних округів, які надають послуги в окремих галузях (освіта, транспорт, водопостачання, збір та вивіз брухту тощо).

Складання бюджетів здійснюється без врахувань видатків попереднього періоду, виходячи з цілей економічної політики на новий фінансовий рік. Біль-

ше половини штатів складають бюджет на 2 роки. Тривалість бюджетного процесу – 18 місяців [16, 17].

Наповнення бюджетів здійснюється в основному за рахунок прямих податків, а саме індивідуального прибуткового податку з громадян (43-47% бюджетних надходжень), податку на прибуток корпорацій (10-12% бюджетних надходжень). Внески на соціальне страхування досягають 35-40% доходів бюджету. При цьому громадяни виплачуються у вигляді податків до 25% своїх доходів [60]. Податки характеризуються однаковими ставками для всіх суб'єктів, але кожен штат може встановлювати додаткові ставки оподаткування в залежності від задач, які ним вирішуються.

Витрати бюджету розподіляються достатньо рівномірно. Відсутнє домінування окремих статей: національна оборона – до 20%, охорона здоров'я – 22%, соціальне страхування – 20%, страхування доходу – 15%, обслуговування державного боргу – 7%, інші видатки – до 18% [10].

Особливе місце займає державний борг, який зростає постійно протягом останніх десятиліть. В останні роки його значення по відношенню до ВВП перевищує 70%. Але особливість такої грошової одиниці як долар США, основної світової валюти, дозволяє проводити безпроблемне фінансування боргу, в першу чергу, за рахунок емісії державних цінних паперів і перекладання тягаря на інші країни світу.

Фінанси домогосподарств США характеризуються зростанням номінальних доходів, але їх темпи дещо відстають від росту окремих суттєвих витрат в їх загальній структурі, таких як освіта, охорона здоров'я, відпочинок, квартирні витрати. Поряд з цим значно зросли борги домогосподарств за рахунок того, що майже все населення живе в кредит, що є причиною низького рівня заощаджень в країні. Серед іншого необхідно відзначити, що витрати населення на продовольчі товари складає 15%. Окрім цього за останні роки суттєво збільшились витрати на купівлю товарів довгострокового використання і медицину [10].

Грошово-кредитна система США представлена на рис. 1.12 [87]

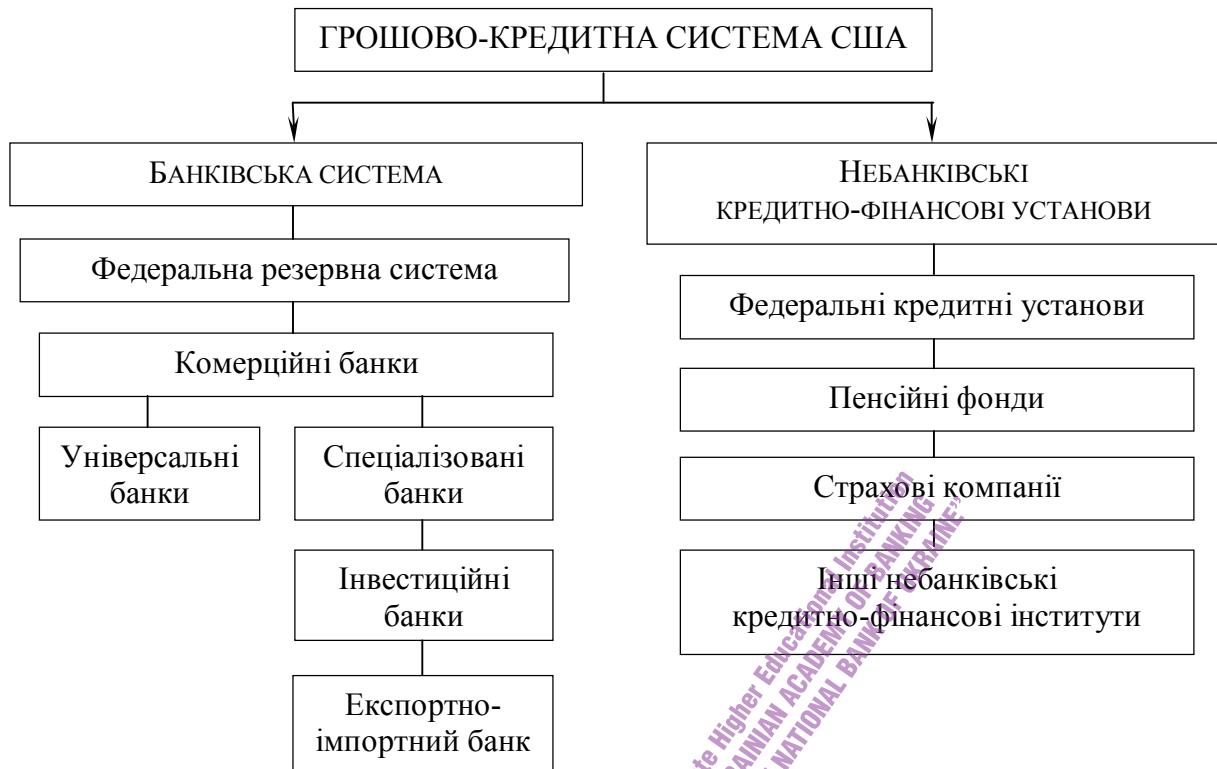

Рисунок 1.12 – Структура грошово-кредитної системи США

Що стосується фінансових посередників США, то їх прийнято розділяти на депозитні (комерційні банки і ощадні інститути, які мають право залучати депозити) і недепозитні (страхові компанії, пенсійні фонди, фінансові компанії, інвестиційні банки, взаємні фонди грошового ринку). При цьому на депозитні припадає до 30% активів фінансових посередників і відповідно до 70% – на недепозитні установи [173].

В якості головного регулюючого органу виступає Федеральна резервна система (ФРС), основні функції якої полягають у впливі на пропозицію грошей і кредиту, регулювання діяльності банків, нагляд за фінансовими інститутами, виконання ролі фінансового агента уряду, пропозиція платіжних послуг громадянам через депозитні установи. Вплив на грошову базу здійснюється переважно через операції на відкритому ринку, а також шляхом регулювання облікової ставки і норми обов'язкового резервування.

Окрім ФРС контроль за функціонуванням грошово-кредитної системи здійснює Казначейство, Контролер грошового обігу при Міністерстві фінансів, Федеральна корпорація страхування депозитів, Банківські департаменти штатів.

Тепер розглянемо приклад Німеччини. Основні принципи фінансової системи Німеччини закладено в конституції цієї держави, що суттєво відрізняє її регулювання від інших держав. Державна фінансова система Німеччини включає в себе:

- бюджетну систему;
- спеціальні фонди;
- позабюджетні фонди, які знаходяться в розпорядженні центрального уряду;
- фінанси державних підприємств;

Бюджетна система Німеччини включає:

- бюджет федерації;
- спеціальні урядові фонди;
- бюджети 16 земель;
- бюджети більше ніж 10 тис. громад.

Бюджети земель мають значний ступень самостійності і їх задача полягає у забезпеченні максимуму державних повноважень на своєму рівні. Лише ті питання, які не можуть бути вирішені і профінансовані окремими землями вирішуються на федеральному рівні. Таким чином державні послуги максимально наближені до громадян. Федеральний уряд формально не має права здійснювати контроль за фінансовими ресурсами земель.

Уряд повинен складати збалансований бюджет. При цьому він не має значної свободи дій, адже до 80% загальної суми бюджетних ресурсів визначені заздалегідь законодавчо у відповідності із повноваженнями федеральних міністерств і відомств, фінансування яких передбачено трирічним фінансовим планом [16, 17].

Доходи бюджету формуються на 80% за рахунок податків, з яких на прями податки (прибутковий податок, промисловий податок і податок на прибуток)

та ПДВ припадає до 70%. При цьому для Німеччини є характерним поступове зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання і громадян в останні роки.

Відмінною рисою бюджетних відносин у Німеччині є складний розподіл податкових надходжень, який спрямований на вирівнювання економічного розвитку окремих регіонів.

За рахунок федерального бюджету забезпечується фінансування військових витрат, видатків на зовнішні відносини, соціальні витрати, видатки на сприяння розвитку окремих галузей виробництва та регіонів, науки, освіти, утримання адміністративного апарату, фінансування виробничої інфраструктури (дороги, аеродроми, залізниця, пошта) [60].

Спеціальні фонди за сумарним обсягом займають друге місце після федерального бюджету і функціонують за рахунок рівних за розміром внесків роботодавців і робітників.

Позабюджетні фонди працюють як фінансові інститути, хоча можуть отримувати допомогу від федерального уряду. Як правило, вони вирішують окремі визначені державою задачі.

Німеччина має досить розгалужений сектор державної власності, до якого входять федеральні залізничні дороги, федеральна пошта, концерни у гірничодобувній, металургійній та електроенергетичній промисловості. Як правило, ці підприємства є збитковими, через те, що держава бере на себе функції щодо підтримки тих сфер, в яких приватний капітал не може ефективно працювати і отримувати прибутки.

Фінанси домогосподарств характеризуються сплатою значних за розміром податків, але поряд з цим вони отримують і значні соціальні допомоги. Доходи оподатковуються за прогресивною ставкою. Рівень доходів населення Німеччини постійно зростає і перевищує середній показник по країнам ЄС приблизно на 10%. При цьому достатньо вагомими є забезпечення осіб, які досягли пенсійного віку (майже на рівні працюючого населення). Хоча до 13% населення має проблеми із задоволенням їх базових потреб. Тому значну роль відігра-

ють соціальні трансферти, які поступово збільшуються в номінальному виразі, з яких 60% приходить на пенсійні виплати, а також на виплати по безробіттю. Непенсійні трансферти у своїй більшості спрямовані на найменш захищені верстви населення [190, 192].

Грошово-кредитна система Німеччини представлена на рис. 1.13 [87]

Рисунок 1.13 – Структура грошово-кредитної системи Німеччини

Особливістю німецької грошово-кредитної системи є концентрація більшості функцій фінансових посередників у комерційних банків і універсальність діяльності цих банків.

Регулювання грошово-кредитної системи здійснює Німецький федеральний банк (Бундесбанк), який є державною юридичною особою, що безпосередньо залежить від федерації і не підпорядковується ні уряду, ні парламенту. Бундесбанк повністю відповідає за монетарну політику. Основні функції, які ним

виконуються - це емісія банкнот, операції з золотом, касове виконання бюджету, кредитування держави та міжнародних організацій, облікова політика, регулювання банківських резервів і грошової маси тощо. Інструменти, які використовуються для регулювання грошово-кредитної системи включають в себе норми обов'язкового резервування, операції на відкритому ринку, облікова політика, головною метою яких є стримування інфляційних процесів.

Регулятором діяльності небанківських фінансових установ є Регулюючий орган фінансових послуг, який здійснює нагляд за кредитними установами, страховими компаніями, інвестиційними фондами та іншими фінансовими інститутами.

Далі розглянемо основні принципи побудови фінансових систем у країнах з унітарним державним устроєм, наприклад Великобританії. Основу державних фінансів даної країни складають 3 ланки:

- бюджетна система;
- позабюджетні спеціальні фонди;
- фінанси державних підприємств.

Бюджетна система складається з двох рівнів – державного бюджету і бюджетів місцевих органів влади. Через державний бюджет перерозподіляється до 40% національного доходу. Бюджет формується на основі середньострокових програм економічного розвитку країни, які розробляються терміном на 3 роки, та окремих відомчих програм, які складаються на 1 рік. Прибутковий податок дає 2/3 податкових надходжень, а ще 1/6 частину – ПДВ (50% від всіх непрямих податків). Роль податків в доходах місцевих бюджетів поступово знижується. При цьому частина фінансової допомоги постійно зростає і вже сягає більше 50% [10].

Основними статтями доходів бюджету є прибутковий податок – 28,2%, внески на соціальне страхування – 17,6%, ПДВ – 15,5%, корпоративний податок – 7,2%.

Видаткова частина бюджету у Великобританії спрямована на довгострокове регулювання економіки, вирішення найбільш важливих проблем, таких як

структурна перебудова господарства, підвищення норми накопичення, самозабезпечення енергетичними ресурсами, боротьба з інфляцією.

Основним напрямом витрат є видатки на соціальне забезпечення – 35,8%. Важливе значення мають охорона здоров'я (19,3%), освіта (13,3%), оборона (7,7%), підтримання правопорядку (6,2%) та ін.

Навіть у Великобританії проблему дефіциту бюджету вирішити не вдається, хоча його розмір постійно зменшується. Фінансування бюджетного дефіциту здійснюється за рахунок позик на ринку капіталу. Місцеві бюджети також можуть фінансувати свої дефіцити за рахунок позик на фінансових ринках, але самостійності в цій сфері у них менше – лише в межах встановлених урядом лімітів. Внутрішній державний борг країни сягає 35% ВВП, на обслуговування якого витрачається до 5% державного бюджету.

Великобританія має кілька десятків великих позабюджетних спеціальних фондів: фонд національного страхування, пенсійні фонди державних підприємств, фонд департаменту гарантій експортних кредитів, фонд національної корпорації по розвитку наукових досліджень тощо. За рахунок цих фондів фінансується до 1/3 державних витрат.

Що стосується фінансів державних підприємств, то в країні виділяють три види державних підприємств: державні корпорації, змішані підприємства, відомчі підприємства. Їх діяльність відповідає стратегічним інтересам держави, тому не завжди заснована на ринкових принципах і, як правило, є збитковою.

Найбільше значення мають корпорації, які зосереджені в націоналізованих галузях промисловості – вугільна, електроенергетична, газова, авіалінії, залізничний транспорт, пошта та ін.

В останні роки мали місце процеси, пов'язані з приватизацією окремих державних підприємств, що дозволило отримати додаткові надходження до бюджету. Але діяльність приватизованих підприємств достатньо жорстко контролюється, що робиться заради підвищення ефективності роботи таких підприємств. Це було вигідно, в першу чергу, споживачам, а не тільки новим власникам.

Середній рівень доходу домогосподарств у Великобританії перевищує відповідний показник по країнам ЄС на 15%. Темпи його зростання були одними з найбільших в Європі. Хоча розрив у доходах між різними групами населення є значно більшим ніж в інших країнах. Частка соціальних трансфертів близька за значенням до середньоєвропейських. Близько половини з них припадає на пенсійні виплати, при цьому більшого забезпечення отримують населення з меншими доходами. До 45% соціальних трансфертів припадає на допомоги сім'ям, хоча важливими є і виплати по інвалідності та на утримання житла. Питома вага виплат по безробіттю є однією з найменших серед країн ЄС [190, 192].

Структура грошово-кредитної системи Великобританії представлена на рис. 1.14 [87]

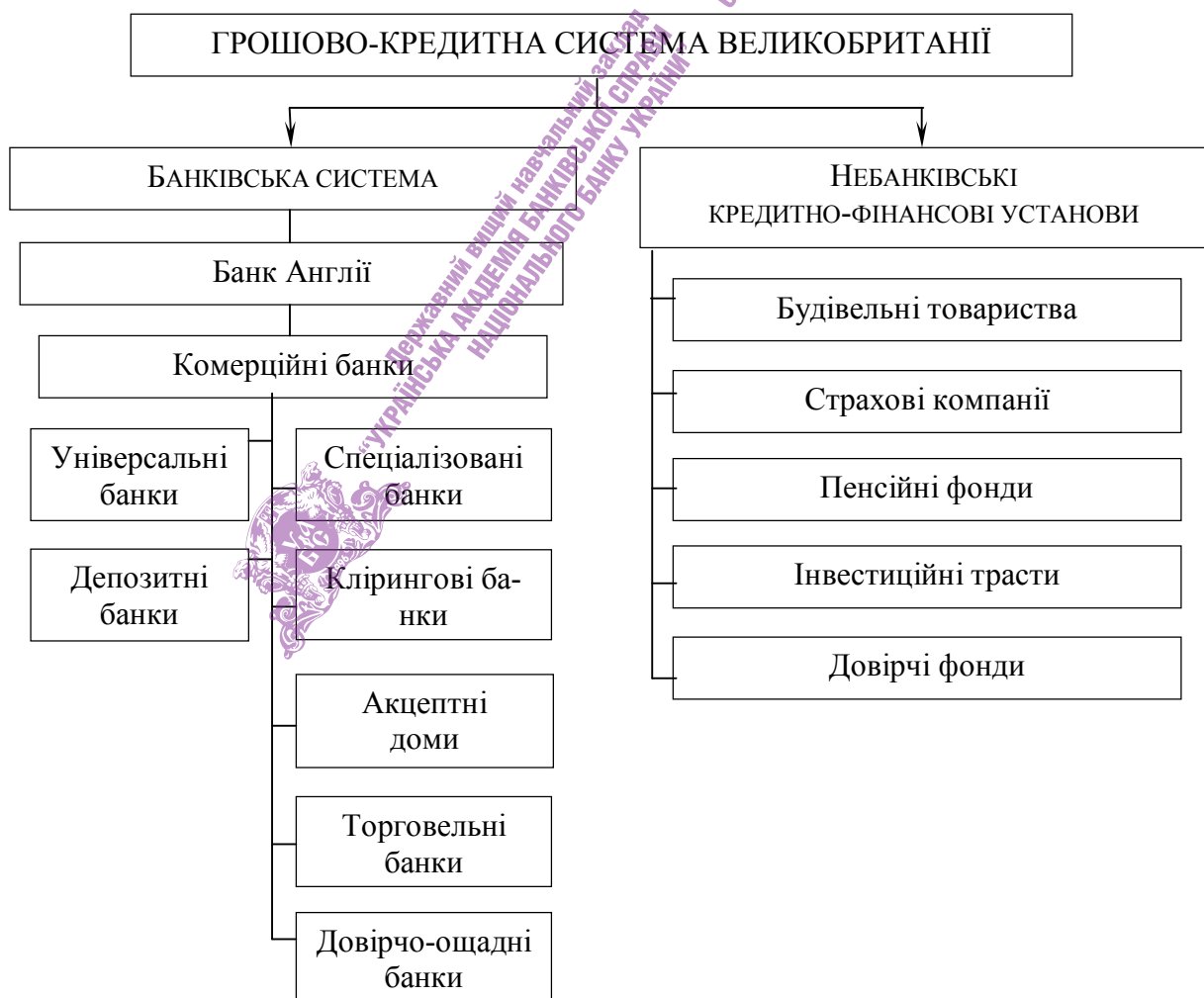

Рисунок 1.14 – Структура грошово-кредитної системи Великобританії

Грошово-кредитна система Великобританії є найстарішою і найрозвиненішою з усіх країн світу, має тісні зв'язки із головними фінансовими центрами світу.

Особливістю банківського законодавства є відсутність обмежень щодо окремих видів операції і сфер фінансового обслуговування і, в принципі, будь-які фінансові установи можуть надавати необмежений обсяг фінансових послуг. Але на практиці є доволі чіткий поділ: депозитно-позикова та емісійна функція закріплена за банківським сектором, а інвестиційна – за небанківським [173].

Регулювання банківського сектору здійснює Банк Англії, який виконує всі стандартні функції центральних банків, а саме: є банком для комерційних банків, є банком уряду, здійснює емісію банкнот, обслуговує позикові операції держави, здійснює валютні операції, нагляд за кредитними установами, валютними та кредитними ринками тощо. Банк Англії в своїй діяльності не залежить від уряду країни, але працює під керівництвом Міністерства фінансів. В якості інструментів регулювання застосовуються переважно зміна процентних ставок та операції на відкритому ринку. Норми обов'язкового резервування незначні, тому не відіграють ніякої ролі у грошово-кредитній політиці. Емісія грошей здійснюється банком Англії монопольно, але в обсягах, які визначаються казначейством і затверджується парламентом [55].

Розглянемо для прикладу ще фінансову систему Франції.

Фінансова система Франції має наступні характеристики. Основу державних фінансів складають 3 ланки:

- бюджетна система;
- спеціальні фонди;
- фінанси державного сектору.

Бюджетна система складається з 2-х рівнів – бюджету центрального уряду і бюджетів комун, які мають значний ступень самостійності, хоча до 40% своїх доходів вони отримують з централізованого бюджету. Кожен бюджет Франції формально є відокремленим, хоча в дійсності бюджети більш низького

рівня затверджуються виконавчою владою вищої ланки. Грошові кошти місцевих бюджетів знаходяться на рахунках органів казначейства, що дозволяє контролювати фінансову діяльність місцевих органів. Здійснення місцевих позик також потребує схвалення держави. На державний бюджет припадає до половини всіх фінансових ресурсів держави.

Спеціальні фонди являють собою сукупність грошових ресурсів, які знаходяться в розпорядженні держави або місцевих органів влади і мають цільове призначення. До них відносять спеціальні рахунки казначейства (призначені для фінансування діяльності державних організацій, які не користуються правами юридичних осіб і фінансовою автономією, шляхом видачі кредитів і субсидій для економічного і соціального розвитку), приєднані бюджети (формується для організацій, які користуються фінансовою автономією – пошта, телеграф, телефон, служба сільськогосподарської соціальної допомоги), фонди фінансово-кредитних установ (Банку Франції, державних страхових товариств, комерційних банків, депозитно-ощадної каси), соціальні фонди (фонд страхування по хворобі, пенсійний фонд, фонд допомоги сім'ям, національний фонд допомоги безробітним та ін., які є автономними і не включаються до державного бюджету).

Державний сектор користується значною фінансовою допомогою з боку держави (дотації складають до 20% джерел його фінансування). При цьому розмір цього сектору є великим через історичні особливості розвитку (після закінчення Другої світової війни було націоналізовано значну кількість великих підприємств).

Доходи бюджетної системи на 95% забезпечується податками, з яких 2/3 потрапляє до державного бюджету. При цьому на відміну від практики організації фінансів вищерозглянутих країн непрямі податки відіграють домінуючу роль (60% в державного бюджеті і 55% в місцевих бюджетах). В структурі доходів на ПДВ припадає 41% надходжень, 18% – на прибутковий податок, 10,5% – на податок на прибуток, 7,5% – на спеціальні збори з нафтопродуктів, 15,5% – на інші податки, 7,5% – на неподаткові надходження [10].

Витрати державного бюджету постійно перевищують доходи в останні десятиліття, тобто спостерігається його хронічний дефіцит (більше 3,5% ВВП). В структурі витрат найбільшу питому вагу займають наступні статті: проблеми молоді, освіта, наукові дослідження (25,5%), дотації місцевим органам влади (21%), загальнодержавні витрати (20%), національна оборона (15%), медицина (11,5%), поліцейський апарат, національна безпека (7,5%), інфраструктура, транспорт, житло (7%) тощо. Бюджет носить соціальну спрямованість, хоча значну частину також займають витрати на оборону.

В місцевих бюджетах значна частина коштів витрачається на освіту, медицину, благоустрій територій, соціальну інфраструктуру, культуру, утримання адміністративно-поліцейського апарату. Місцева влада здійснює більше 50% бюджетних інвестицій.

Проблема дефіциту держбюджету є одною з найгостріших. Дефіцит призвів до зростання державного боргу, який вже перевищує 2/3 ВВП. Приватизація державних підприємств і іншої державної власності не змогла вирішити цю проблему. До 80% дефіциту країна покриває за рахунок позик, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках капіталу. Більша їх частина (90%) здійснена на внутрішньому ринку переважно за рахунок емісії короткострокових цінних паперів (60%).

Фінанси домогосподарств характеризуються значними ставками оподаткування доходів. В країні існує прогресивна шкала оподаткування, яка має соціальну спрямованість. Доходи найменш заможних домогосподарств або не оподатковуються, або оподатковуються за мінімальною ставкою – 10,5%. Максимальна ставка оподаткування сягає 54%. Середній рівень доходів населення повністю корелює з відповідним показником в цілому по Європі. Те ж стосується і соціальних трансфертів, кількість отримувачів яких поступово збільшується. Близько половини всіх трансфертів припадає на пенсійні виплати. Серед інших виплат важливе значення мають виплати по соціальному забезпеченню, виплати на утримання житла, по безробіттю тощо. Більшість виплат непенсійного характеру отримують найменш заможні громадяни [190, 192].

Структура грошово-кредитної системи Франції представлена на рис. 1.15

[87]

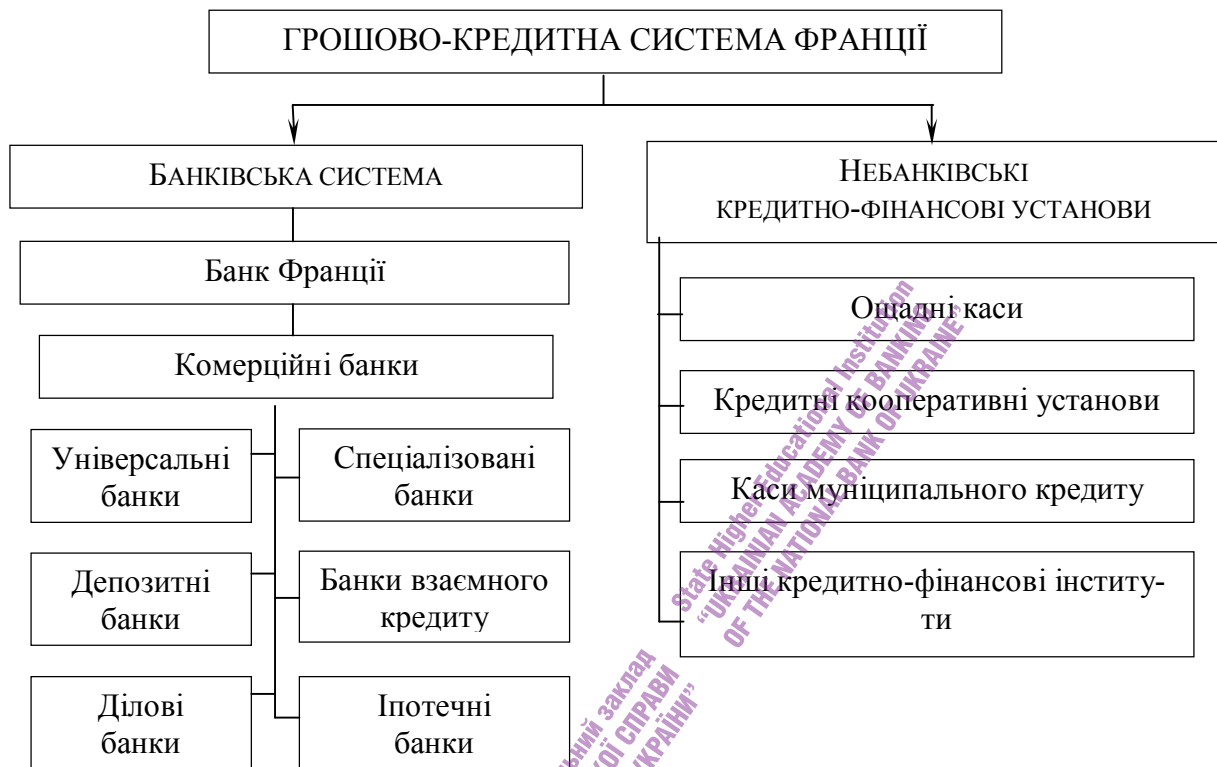

Рисунок 1.15 – Структура грошово-кредитної системи Франції

Грошово-кредитна система характеризується значною концентрацією фінансових потоків (питома вага 10 найбільших банків у сукупному балансі фінансово-кредитних установ доходить до 80%) з одночасною диверсифікацією рахунків клієнтів (до 95% припадає на регіональні установи). До націоналізації 1980-х років банківська система Франції налічувала значну частку державного капіталу, що певним чином і відбивалось на особливостях її функціонування.

Найважливішу роль у регулюванні діяльності кредитних установ відіграють Міністерство економіки і фінансів Франції, а також Банк Франції. Міністерство здійснює загальне керівництво. Банк Франції виконує стандартні функції пов'язані із обслуговуванням державного боргу, наданням кредитів уряду тощо. Банк повністю незалежний від уряду, взаємовідносини з іншими гілками влади будуються на розмежуванні повноважень і відповідальності. Окрім цьо-

го, як регулюючий орган він використовує такі інструменти, як норми обов'язкового резервування, облікову політику і операції на відкритому ринку, встановлення обов'язкових нормативів.

Доволі цікавою є система державних фінансів Японії, яка включає в себе наступні елементи:

- бюджетна система;
- спеціальні державні фонди;
- поштово-ощадні каси;
- фінанси держсектору.

Бюджетна система складається з двох рівнів із суттєвою автономією місцевих органів влади. До 45% доходів акумулюється в державному бюджеті, а 55% – в місцевих.

Доходи бюджетів формуються за рахунок державних (65%) і місцевих (35%) податків. При цьому переважаюча роль відведена прямим податкам. Прибутковий податок з фізичних і юридичних осіб приносить до 30% всіх податкових надходжень. Важливе значення має податок на майно, який збирається як з фізичних так і юридичних осіб. ПДВ в Японії відсутній. Замість нього використовується податок з продажів. Особливістю бюджетної системи також є значний рівень неподаткових надходжень.

Витрати бюджетної системи Японії має ряд характерних рис, які визначаються історичними умовами розвитку країни і умовами взаємодії між державою і приватним капіталом. В структурі витрат майже 60% займають загальні витрати, які включають такі значні за обсягом статті як соціальне забезпечення (до 25%), пенсії урядовим службовцям (13%), суспільні роботи (більше 9%), освіта і наука (7%), національна оборона (6%). На обслуговування боргу спрямовується більше 22% всіх витрат. Перерахування на користь місцевих органів самоврядування складає майже 20%. Значна частина коштів так чи інакше спрямовується на економічні цілі – до 20%. Джерелом таких коштів є система державного кредитування та інвестування, яка напряду не входить до державного бюджету, але є важливим елементом бюджетної системи.

Дефіцит державного бюджету Японії є одним з найбільших серед розвинених країн (сягав майже 9% ВВП у 1999 році). При цьому він носить хронічний характер. Основні методи покриття бюджету – випуск внутрішніх позик і приватизація державного сектору. Накопичений державний борг на кінець 2004 року складав 143% ВВП.

Спеціальні державні фонди по обсягу коштів перевищують державний бюджет. Вони включають в себе фонди систем страхування здоров'я, життя, від виробничого травматизму і компенсацій при автокатастрофах.

Система поштово-ощадних кас має велике значення для держави через значні обсяги коштів, які циркулюють в цій системі – до 30% всіх вкладів громадян. Залишками вкладів на рахунках кас розпоряджається держава.

Фінанси державних підприємств Японії входять до центрального бюджету в якості спеціальних рахунків. Специфіка цих підприємств полягає в тому, що вони не займаються виробничою діяльністю і тому не складають конкуренцію приватним корпораціям. Їх головна мета – підтримка інфраструктури.

Що стосується фінансів домогосподарств, то доходи населення, як правило, значною мірою залежать від стажу роботи, займаної посади і значно менше – від результатів праці. Третина доходів йде на оплату житла, стільки ж – на харчування. В країні дуже багато платних доріг, що також суттєво впливає на витрати. З власників авто стягується відповідний податок. Прибутковий податок має прогресивну шкалу і сягає 37% в максимальному значенні. В цілому на приватне споживання припадає 2/3 ВВП країни [60].

Грошово-кредитна система Японії представлена на рис. 1.16 [87]

Кредитна система Японії створювалась після Другої світової війни за американських зразком, тому для неї характерне розмежування функцій різних банків. Але після лібералізації фінансової системи, з'явилися можливості для поширення діяльності фінансово-кредитними установами в інші сектори фінансового ринку. Взагалі для банківської системи Японії характерно існування фінансово-промислових груп, які очолюють великі комерційні банки. Тому такі

банки несуть основне навантаження по фінансуванню індустріального розвитку Японії.

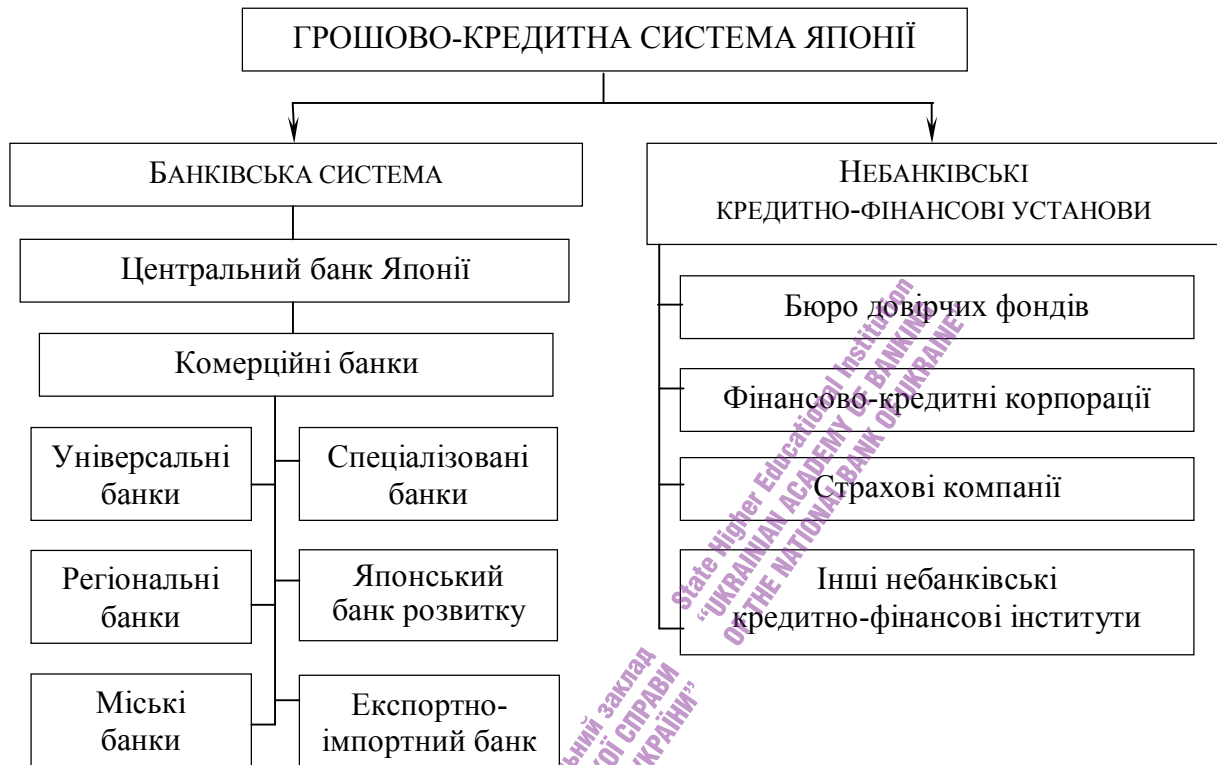

Рисунок 1.16 – Структура грошово-кредитної системи Японії

Важливе місце займають державні фінансово-кредитні інститути, які фінансують ті сфери економіки, де з певних причин не працюють комерційні банки. Надання кредитних послуг такими установами здійснюється визначеним категоріям позичальників на пільгових умовах.

До кінця 1990-х років Міністерство фінансів Японії посідало центральне становище в банківській системі, регулюючи безпосередньо і опосередковано діяльність усіх банківських установ країни. Центральний банк Японії є приватним банком, але контрольний пакет належить державі. Тому в своїй діяльності він повністю залежить від уряду країни, всі його члени призначаються урядом, але наприкінці 1990-х років ситуація змінилась і банк отримав більше незалежності в своїх діях. Його головне завдання – підтримання цінової стабільності, щоб сприяти збалансованому розвитку національної економіки. Він забезпечує

безперервне функціонування системи розрахунків між фінансово-кредитними інститутами. Бюджет банку затверджує Міністерство фінансів Японії. Банк звітує перед парламентом про грошово-кредитну політику, але розробляє і провадить необхідні заходи самостійно. Основними інструментами такої політики виступають облікова ставка, операції на відкритому ринку, обов'язкове резервування, нагляд за банківською діяльністю.

Діяльність небанківських інститутів регулюється Агенцією фінансових послуг Японії, Комісією з цінних паперів і нагляду, Радою публічних рахунків та аудиторського нагляду, які підпорядковані Міністерству фінансів.

Фінанси суб'єктів господарювання розглянемо без поділу на приналежність до тієї чи іншої країни. Основними видами організації підприємств в розвинених країнах є картелі, синдикати, трести, концерни. Останні мають переважну більшість, які більше відомі як корпорації. Масштаби їх діяльності виходять за межі країни походження і можуть бути порівняні з ВВП окремих країн. Тому фінанси корпорацій акумулюють значну частину фінансових ресурсів країни. Наприклад, у США активи тільки промислових корпорацій більш ніж у 2 рази перевищують видатки федерального бюджету. До того ж, створення ними розгалуженої мережі виробництв і філій в інших країнах призводить до того, що показник ВВП значно відрізняється від показнику ВНП, що також необхідно враховувати при оцінці фінансової системи країни [49].

Фінансова сторона діяльності суб'єктів господарювання реалізується шляхом створення і використання фондів грошових коштів, до яких, як правило, відносять фонди основного і оборотного капіталу, амортизаційний, страховий, резервний фонди тощо. Головна мета управління такими фондами – стимулювання ефективності діяльності, зростання активів корпорації і її прибутку.

Основними джерелами формування фінансових ресурсів виступають як власні так і запозичені кошти, співвідношення між якими залежить від фази економічного циклу, галузі, в якій діє корпорація.

Використання фінансових ресурсів можливе за такими напрямками:

- платежі органам фінансово-кредитної системи (податки до бюджету, відсотки за кредит, страхові платежі тощо);
- інвестування у капітальні проекти, спрямовані на розширення діяльності, технічне переоснащення, перехід на нові технології;
- інвестування в цінні папери;
- формування окремих фондів тощо.

Основним податком, який сплачується корпораціями майже у всіх країнах є податок з прибутку. В останні роки через розширення податкових пільг питома вага цього податку у доходах бюджетів значно знизилась, як це було показано вище. При цьому розмір ставки оподаткування між країнами мало відрізняються. До того ж в більшості країн проводяться багатоступінчасті податкові реформи, які спрямовані на зменшення податкового тягаря на суб'єктів підприємницької діяльності. Головна мета таких новацій – створення більш простої і прозорої системи оподаткування, збільшення власного капіталу підприємств, зменшення залежності від позикового капіталу, сприяння реінвестуванню прибутків.

Наприклад, у США оподаткування корпорацій здійснюється за прогресивною шкалою 15%, 25%, 34%, плюс в залежності від конкретного штату можуть застосовуватись додаткові ставки для поповнення місцевих бюджетів.

В Німеччині податковий тиск зменшено до 25%. При цьому використовуються однакова ставка для розподіленого і нерозподіленого прибутку, що підвищило доходи акціонерів, сприяло поживленню активності ринку акцій.

Великобританія оподатковує прибутки підприємств за ставкою 30%.

Франція застосовує прогресивну шкалу з максимальною ставкою 34%.

В Японії прибуток підприємств оподатковується за двома ставками – національною (30%) і місцевою (9,6%), в результаті чого, податковий тягар в цій країні є найвищим серед тих, які розглядаються.

Що стосується малих та середніх підприємств, то в розглянутих вище країнах застосовуються режими сприяння їх розвитку що позначається у зменшених ставках оподаткування, звільнення від оподаткування певного рівня

прибутків, позбавлення необхідності сплачувати окремі податки, спеціальні режими проведення амортизації основних фондів тощо.

Таким чином, можна зробити загальні висновки, які дозволять побудувати пропозиції щодо реорганізації фінансової системи України на підставі досвіду функціонування фінансових систем найбільш розвинених країн світу. Загальні висновки такі:

- формування бюджетів здійснюється на середньостроковій основі;
- наділення широкими повноваженнями місцевих органів влади при складанні та виконанні місцевих бюджетів;
- необхідність існування спеціальних цільових фондів, які дозволяють проводити фінансування найбільш важливих програм розвитку держави, у тому числі підтримки її інфраструктури;
- більшість фінансових систем є дуже складними, тим не менш, їх функціонування здійснюється достатньо ефективно, що забезпечується відповідальною роботою органів державного та місцевого управління;
- використовується диференціація податкових ставок, застосування мінімальних або нульових ставок для товарів соціального призначення, витрат на розвиток підприємств, інвестиції;
- розподіл компетенції між державою і місцевими органами влади у встановленні податків з метою забезпечення адекватного економічного розвитку регіонів і позбавлення залежності місцевої влади від фінансової допомоги вищих органів влади;
- позабюджетні фонди наділені широкими повноваженнями щодо використання грошових коштів, механізми їх роботи подібні до звичайних фінансово-кредитних інститутів, чим забезпечується значне зменшення навантаження на бюджет;
- вирівнювання доходної частини бюджету окремих регіонів-реципієнтів за рахунок регіонів-донорів в розрахунку в середньому на одну особу;

- значну питому вагу у наповненні доходної частини державного бюджету відіграють податки, які стягуються з фізичних осіб, доходи домогосподарств визначають загальний рівень споживання та заощаджень в країні, розвиток пенсійної системи, соціального забезпечення окремих верств населення, тобто покращення загального стану фінансової системи в першу чергу буде залежати від заходів, пов'язаних із підвищенням рівня добробуту населення;
- державне кредитування окремих галузей під низький відсоток;
- значна підтримка з боку держави цільових програм економічного розвитку;
- домінування корпорацій як суб'єктів господарювання, які мають розгалужену мережу філій, відділень, представництв в різних країнах світу, що значним чином впливає на різницю в показниках ВВП і ВНП країни.

1.4. Проблеми функціонування фінансової системи України і необхідність її реструктуризації

Сьогодні беззаперечним фактом є інтеграція України в світовий економічний простір. Україна стала учасником глобалізаційних процесів, що відбуваються у світі, а залежність її економіки від стану світової економічної системи щороку збільшується. Існує велика кількість досліджень, які це доводять. Зокрема, Н. Стукало [148] розробила і запропонувала індекс фінансової глобалізації, за допомогою якого можна оцінювати відносний рівень фінансової глобалізації різних країн світу. Skorистаємось результатами даного дослідження для оцінки рівня фінансової глобалізації України (див. рис. 1.17).

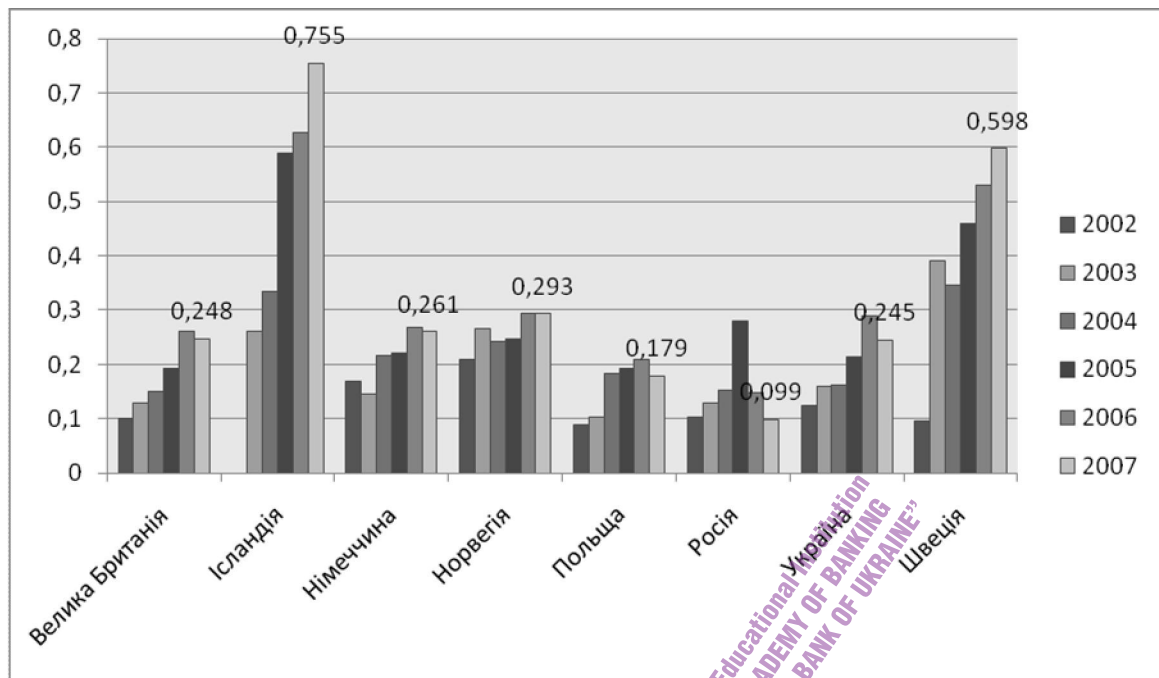

Рис. 1.17 – Відносний рівень фінансової глобалізації різних країн світу [148]

Значення показника індексу фінансової глобалізації для України знаходиться на рівні з такими країнами, як Великобританія, Німеччина, Норвегія. При цьому ми випереджаємо Польщу і Росію. Тобто, можна зробити висновок, що процес глобалізації все більше і більше впливає на розвиток нашої країни. Відповідно при розробці будь-яких пропозицій щодо модернізації та реструктуризації української фінансової системи необхідно враховувати даний факт.

Для того, щоб краще зрозуміти, яким чином нам потрібно змінити існуючу фінансову систему, необхідно розглянути наслідки глобалізації.

На думку Н. Стукало [148], глобалізація викликала цілий ряд якісних змін у фінансах: сек'юритизація, інновативність, спекулятивність, волатильність, асиметричність. До того ж відбулось переміщення повноважень у сфері фінансового регулювання із державного на міждержавний рівень, зросла роль транснаціональних корпорацій.

Дану точку зору – про якісні зміни викликані процесом глобалізації – поділяє і О. Бакаєв. Він пише: «Фінансова глобалізація – це процес інтенсифікації міжнародного руху капіталу, зумовлений його регулюванням, що супроводжу-

ється якісними змінами у механізмах функціонування та інституційній інфраструктурі національних та міжнародних фінансових ринків» [8]. Щодо конкретних змін, то О. Бакаєв вказує, перш за все, на те, що фінансові ринки розвиваються набагато вищими темпами, ніж зростає світове господарство в цілому. Також, він пише про диспропорційність розвитку світових фінансових ринків (домінування спекулятивного сегменту похідних фінансових інструментів); сконцентрованість у розвинених країнах переважної долі міжнародних фінансових операцій; зaveliku неоднорідність у розподілі фінансових потоків між країнами.

Але головною проблемою, яка все ще залишається невирішеною є неконтрольованість розвитку фінансових ринків в умовах глобалізації. Як показала світова фінансова криза, існуючий механізм функціонування національних фінансових систем, який був сформований ще до початку процесу глобалізації, вже не відповідає сучасним вимогам.

Виділяють декілька груп факторів, під впливом яких перебуває розвиток глобалізації: регулятивні; якісних змін у фінансах; технологічні; політичні; психологічні; гуманізація; інші [146, с. 32-33]. Повний їх перелік наведено у таблиці 1.11.

Розглянемо окремі з цих факторів більш детально, тому що саме вони визначають напрямок, у якому рухаються національні фінансові системи.

Головна тенденція – це зменшення ролі держави у фінансах. Фактично відбувається переміщення повноважень із державного на міждержавний рівень. Жодна країна більше не може тримати під повним контролем рух капіталу. Наприклад, якщо вона встановить більш жорсткі регулятивні норми, то це призведе лише до того, що фінансові компанії перемістяться у країни із більш ліберальним законодавством. За подібних умов державам лише залишається намагатися максимально швидко та ефективно інтегрувати країну до світової економіки.

Таблиця 1.11 – Фактори розвитку фінансової глобалізації [146]

Фактори	Прояв факторів
Регулятивні	<ul style="list-style-type: none"> – переміщення повноважень з державного на міждержавний рівень; – регіоналізація фінансової діяльності; – вільний рух капіталу; – посилення ролі ТНК; – критика ролі міжнародних організацій, перегляд їхньої ролі
Фактори якісних змін	<ul style="list-style-type: none"> – сек'юритизація; – активний інноваційний розвиток; – глобальні фінансові кризи та поширення «кризової інфекції»; – спекулятивний характер фінансового ринку; – глобальна фінансова система щораз більше відривається від реальної економіки
Технологічні	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток інформаційних технологій; – виникнення ринку глобальних електронних фінансових послуг; – необмежені технологічні можливості здійснення фінансових угод
Політичні	<ul style="list-style-type: none"> – зростання впливу політичних криз на стабільність фінансових ринків
Фактори гуманізації	<ul style="list-style-type: none"> – посилення розриву між багатими та бідними людьми та країнами – необхідність зростання ролі людини та її особистості у фінансах; – процес гуманізації фінансів; – розвиток ринку етичних акцій
Інші	<ul style="list-style-type: none"> – скорочення транзакційних витрат; – дедалі більший вплив екзогенних факторів на національні господарства; – дедалі більший вплив лібералізації фінансових ринків на товарні ринки; – можливість розв'язання глобальних проблем завдяки концентрації ресурсів на глобальних фінансових ринках

Ще однією тенденцією є фактичне відокремлення глобальних фінансів від процесів реального виробництва. Тобто ринки перестали лише обслуговувати реальний сектор виробництва, а стали самостійною економічною силою. Так, в середньому лише 10% валютних операцій обслуговують зовнішню торгівлю, а 90% є спекуляціями [39]. Це суттєво збільшує ймовірність фінансових криз та їх «руйнівну» силу.

Висока конкуренція на світовому фінансовому ринку у поєднанні із його нестабільністю, яка пояснюється великою спекулятивною складовою, призводить до більш широкого використання фінансових інновацій. Інвестори відмовляються від прямих інвестицій та роблять вибір на користь формування портфелів цінних паперів.

У оцінках потенційних наслідків фінансової глобалізації для економіки конкретної країни більшість авторів є достатньо одностайними [148, 8]. Позитивний вплив, як правило, проявляється у полегшенні доступу країн, що розвиваються, на міжнародний ринок капіталу. Це створює можливості для технологічного оновлення промисловості та розвитку власної інфраструктури. Але це можливо лише за умови проведення відповідної державної політики, тому що капітал йде у ті сфери, де забезпечується найвища норма прибутку. Відповідно, отримані міжнародні кредити можуть бути спрямовані на споживче кредитування і витрачені на придбання іноземних товарів. Як наслідок, країна лише збільшить власний борг та не отримує при цьому зростання ВВП. В той же час, розвинені країни отримують додатковий дохід за рахунок більш широких можливостей вкладення власних коштів та розширення ринку збуту фінансових продуктів.

В існуючій в Україні фінансовій системі можна виділити цілий ряд проблемних моментів, які потребують вдосконалення.

Управлінська структура фінансової системи України включає Міністерство фінансів України, Національний банк України, Державну податкову адміністрацію України, Державне казначейство України, Контрольно-ревізійну службу України, Рахункову палату України, Аудиторську палату України, Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Державну комісію з регулювання ринку фінансових послуг України, Національний депозитарій України, Державний комітет фінансового моніторингу України, Пенсійний фонд України, Державне агентство з інвестицій і розвитку та інші інституції. Тобто існуюча система є складною та багаторівневою, що ускладнює як прийняття рішень, так і оперативне реагування на кризові ситуації. Таким чином, гостро постає питання скорочення кількості державних структур за рахунок їх злиття з відповідним поєднанням виконуваних ними функцій.

Відсутність чіткої державної політики в сфері управління фінансовими ринками призвела до того, що існує суттєва загроза втрати незалежності фінансової системи (суттєвого зростання присутності іноземного капіталу).

О. Бутенко наголошує на тому, що логіка розвитку більшості фінансових інститутів у країнах СНД базується на прагненні їх акціонерів збільшити інвестиційну привабливість компанії з наступним перепродажем її іноземним інвесторам.

При цьому вказаним автором підкреслюється, що фахівцями дана проблема практично не розглядається. Залишаються відкритими питання результатів даного процесу, а також недостатньо досліджуються напрямки впровадження передових технологій в побудові сучасної фінансової системи, яка б могла забезпечити збереження економічного суверенітету та підтримку економічного зростання [15].

Невисокою є і сумарна капіталізація українського фінансового ринку. Якщо у розвинених країнах сумарні активи фінансових інститутів перевищують ВВП у середньому в 4-6 разів, то активи вітчизняних фінансових установ складають близько 65% ВВП [184, с. 61].

Відсутність чіткої державної економічної політики призвела до виникнення ще однієї диспропорції, а саме диспропорції у розвитку банківського сегменту фінансового ринку. Оскільки фактично були відсутні будь-які програми щодо стимулювання кредитування реального сектору економіки, то банківські установи сконцентрували власну увагу виключно на нарощуванні портфелів споживацьких кредитів. Отримані ж позики домогосподарства в основному витрачали на купівлю імпортованих товарів (автомобілі, побутова техніка). Відповідно кошти витрачалися непродуктивно. Звичайно світова фінансова криза та спад в українській економіці зробили свою справу і банки почали переглядати власні кредитні портфелі, але, слід зауважити, що без відповідного втручання держави можливе повторення даної ситуації.

В той же час, наслідки непослідовної державної політики у сфері регулювання фінансового ринку є набагато ширшими. Так, О. Бакаєв довів, що лібералізації фінансових ринків країни за умови відсутності ефективної системи їх державного регулювання суттєво збільшує ймовірність виникнення фінансової

кризи [8]. Відповідно, державі необхідно визначитись із власною політикою в даній сфері.

Аналіз структури та динаміки розвитку всіх складових фінансової системи України було проведено нами у підрозділі 1.2, якщо ж характеризувати ситуацію в цілому, то можна скористатися для цього результатами комплексного дослідження, проведеного А. Дробязко та В. Лушніченко в рамках аналізу готовності України до вступу у СОТ [39]. Можемо констатувати, що результати даної роботи не втратили своєї актуальності.

На їх думку, формування системи законодавчого регулювання вітчизняної фінансової системи відбувалось по мірі суспільної необхідності. Тобто закони та відповідні державні регуляторні структури з'являлись по мірі розвитку відповідних секторів фінансового ринку. Як результат, маємо суттєві диспропорції у розвитку окремих секторів фінансового ринку. Найбільшим сектором за розміром сумарних активів залишаються банки (близько 85%), на другому місці – страхові компанії (9%), на третьому – інвестиційні фонди (3%). Частка інших видів фінансових посередників не перевищує одного відсотка.

Щодо ринку цінних паперів, то головними проблемами, що стримують його розвиток, є: низький рівень корпоративного управління в акціонерних компаніях; слабка система захисту прав акціонерів; недостатня надійність системи обліку прав власності на цінні папери; фактична відсутність механізмів боротьби із рейдерськими поглинаннями. Залишається проблемою і недооцінка вартості акцій та інших цінних паперів вітчизняних емітентів, що є прямим наслідком недорозвиненості даного сегменту фінансового ринку. Як результат деякими авторами прогнозувалось, що має суттєво збільшитись волатильність українського фондового ринку. Вірність даного прогнозу підтверджує відповідна статистика ПФТС за період із 2003 по 2009 роки (рис. 1.18) [24].

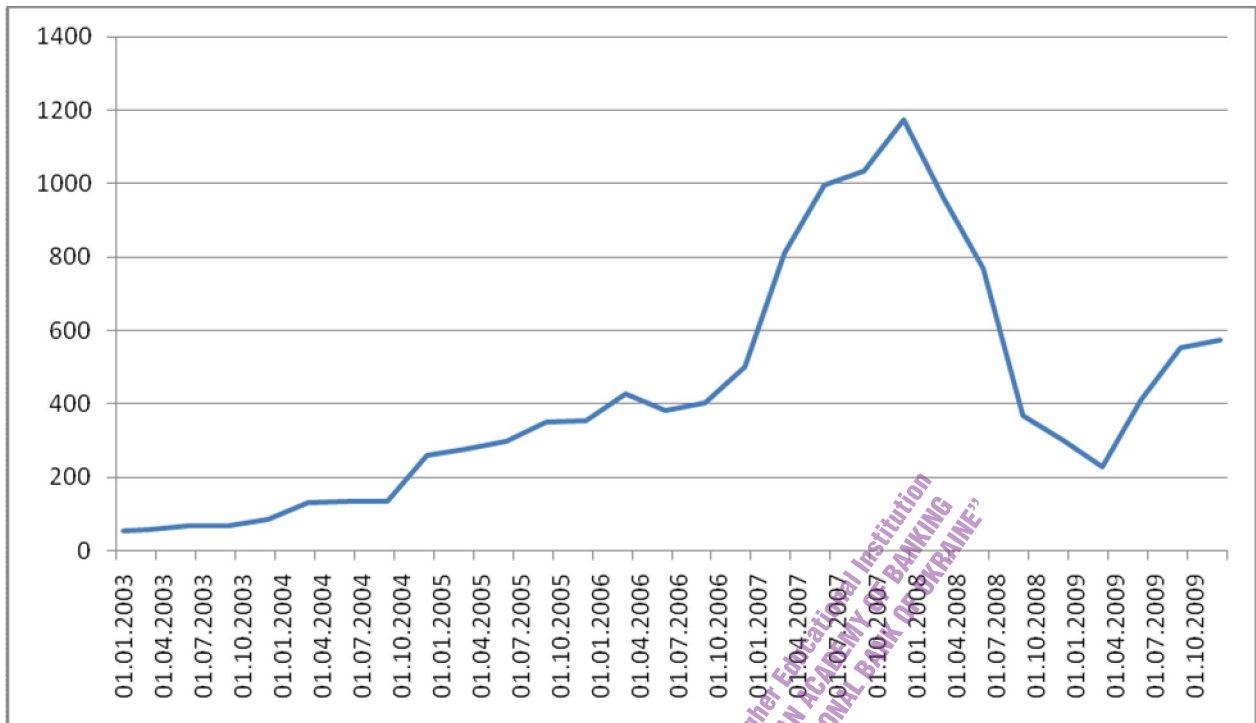

Рис. 1.18. – Динаміка зміни індексу ПФТС за період з 2003 по 2009 роки

На рисунку 1.18 чітко простежується тенденція до зростання індексу ПФТС у період з 2003 року по 2007 роки. На 28.12.2007 року відповідне значення склало 1174 пункти, після чого воно почало стрімко падати і досягло найнижчого рівня у березні 2009 року. На наш погляд, подібна динаміка пояснюється тим, що до 2006 року вітчизняний фондовий ринок розвивався більшою мірою за рахунок внутрішніх джерел, але потім далась взнаки відкритість вітчизняної економіки і зростаюча її привабливість в очах іноземних інвесторів. Відповідно, вони почали вкладати великі кошти у придбання акцій вітчизняних компаній, що призвело до стрімкого зростання індексу. В той же час, більшість цих операцій мала спекулятивний характер, і тому при перших ознаках кризи інвестори почали виводити капітал із України. Таким чином, більша відкритість вітчизняної економіки дійсно призвела до збільшення волатильності українського фондового ринку.

Щодо іншого важливого сектору – вітчизняного страхового ринку, то для нього є характерним:

- 1) низьке співвідношення страхових виплат та страхових премій;

- 2) високий відсоток щорічного виходу компаній з ринку страхування;
- 3) недовіра з боку населення до страхових компаній;
- 4) використання страхових послуг юридичними особами для оптимізації оподаткування;
- 5) складна процедура перестраховання ризиків у іноземних страхових компаніях.

Щодо інших фінансових секторів, то в цілому рівень їх розвитку та розвитку фінансової системи відповідають рівню соціально-економічного розвитку нашої країни. Політичні зміни, які відбувались в нашій країні протягом останніх років, суттєво збільшили відкритість та інвестиційну привабливість вітчизняної економіки. Наслідком чого стало суттєве збільшення участі іноземного капіталу практично в усіх його секторах.

Зростання долі іноземного капіталу відбувалось аж до самої фінансової кризи. В той же час, недоліком було те, що даний процес відбувався фактично без будь-якого втручання з боку держави. Тобто вона не мала чіткої політики в даному питанні.

Всі ці запитання були лише предметом дискусій і не викликали жодних змін у нормативному регулюванні відповідних ринків.

Але однією із небезпек, які створює глобалізація, є те, що стратегічні та тактичні цілі національної економіки і іноземних інвесторів можуть не співпадати. Так, компанія-власник українського банку може бути не зацікавлена у кредитуванні проектів в Україні. Якщо держава може певним чином впливати на рішення вітчизняних банків, то будь-які важелі впливу на іноземні банки фактично відсутні.

Т. Поливана також вказує на те, що розвиток фінансової системи відбувається незбалансовано. Наприклад, зростання банківського активів вона пояснює припливом іноземного капіталу, що збільшує чутливість нашої системи до світових криз. Стрімке зростання кредитування призвело до перегріву кредитного ринку та зростання питомої ваги проблемних кредитів. Залишається проблемою

і невеликий обсяг операцій на фондовому ринку, що свідчить про його слабку розвиненість [125].

Дана ситуація пояснюється тим, що Україна виявилася неготовою до участі у міжнародній фінансовій системі. Фактично ситуація розвивалась без втручання з боку держави, тому ми отримали в повній мірі як позитивні, так негативні наслідки участі у процесі глобалізації.

Згідно матеріалів тематичної доповіді аналітиків компанії SigmaBleyzer в Україні відбулося найбільше падіння фондового ринку серед всіх країн світу. Згідно даних ПФТС [24] за підсумками 2008 року значення індексу ПФТС впало на 74% (із 1160 пунктів на початку 2008 року до 301 пункту на кінець). В той же час, падіння відповідного індексу на «піці» світової фінансової кризи, наприклад, в Китаї склало 60%, у Румунії та Болгарії – 50%. Фондові ринки Росії та Польщі втратили приблизно по 40%.

Зменшення рівня ринкової капіталізації вітчизняного фондового ринку можна простежити на прикладі такого показника, як відношення рівня капіталізації до ВВП (див. рис. 1.19).

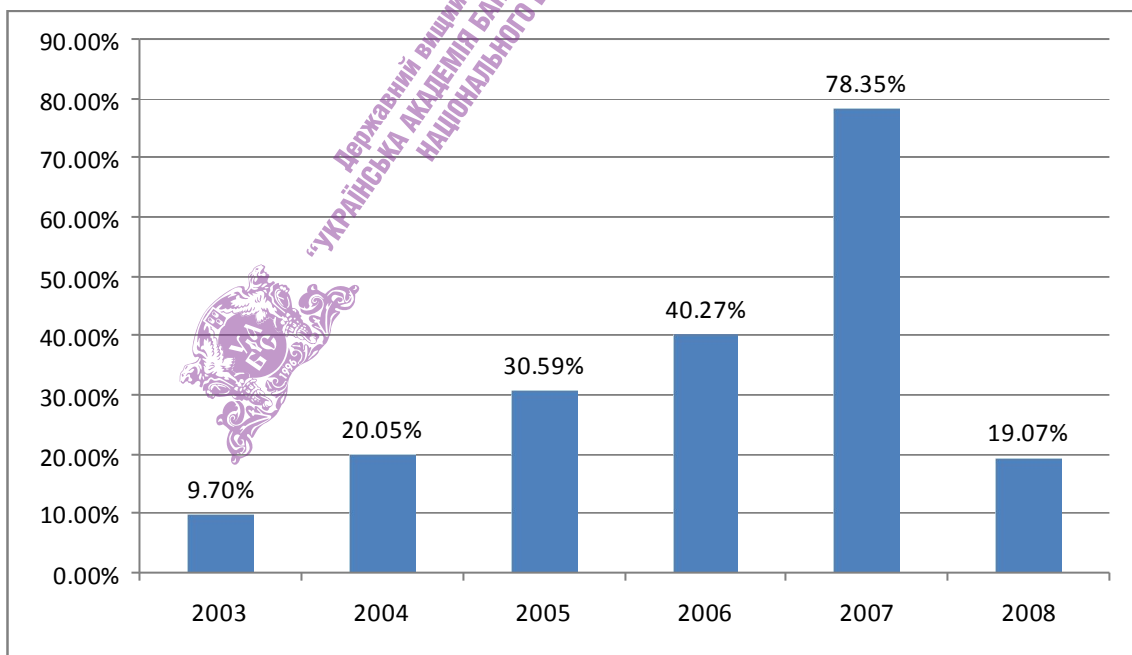

Рис. 1.19 – Динаміка рівня ринкової капіталізації фондового ринку до ВВП по рокам

Що стосується оцінок міжнародних експертів [135], то згідно оцінки чутливості до макроекономічної нестабільності, проведеної компанією Fitch у травні 2008 року, із 73 проаналізованих країн світу Україна посіла друге місце. Огляд банківського сектору України, зроблений фірмою Standards and Poor's (2008 р.), показав, що банківський сектор нашої країни має високий ступінь ризику і йому було присвоєно 10 категорію, до якої потрапили найслабші банківські сектори світу. За оцінкою Казначейства США (2008 р.) Україна була віднесена до 10 країн із найбільш високим рівнем фінансового ризику. За його прогнозами нам загрожує серйозна криза протягом наступних декількох років.

В цілому ж, на думку міжнародних експертів, є три базові проблеми, які обумовили таку ситуацію у фінансовому секторі: 1) великий дефіцит платіжного балансу; 2) великий зовнішній борг; 3) слабкість банківського сектору.

Конкретні пропозиції щодо напрямків реструктуризації фінансової системи України все ще залишаються предметом дискусії. Єдиної думки по даному питанню поки що не вироблено.

Н. Стукало пише, що необхідно спрямувати державну фінансову політику на нейтралізацію негативного впливу глобалізації на національну фінансову систему. Досягнути це, на її думку, можна за рахунок «припинення нарощування боргів, соціальної спрямованості бюджету, формування нового типу управління державним бюджетом, забезпечення належного рівня та якості суспільних послуг, підтримки високого рівня державних видатків на науку, освіту, забезпечення оптимального рівня децентралізації процесу прийняття фінансових рішень» [148]. Дані пропозиції, на наш погляд, є загальними та нечіткими і в цілому мають лише віддалене відношення до суті проблеми, що аналізується.

Пропозиції фінансових експертів [135] носять більш конкретний характер, але в той же час вони спрямовані швидше на подолання наслідків ситуації, що склалась, ніж на перегляд базових принципів побудови фінансової системи України. Заслужовують на увагу наступні пропозиції: розробити систему раннього сповіщення про ймовірність виникнення кризи; провести розмежування повноважень та зон відповідальності між органами державної влади; здійсню-

вати регулярний моніторинг зовнішнього боргу приватного сектору; налагодити взаємодію між НБУ та центральними банками тих країн, які мають банки в нашій країні; внести зміни до фіскальної, монетарної та валютної політик з урахуванням наслідків кризи.

Таким чином, питання конкретних шляхів реформування та модернізації української фінансової системи все ще залишається відкритим, але з впевненістю можна говорити про те, що реструктуризація має ґрунтуватися на уроках глобалізації. Саме глобалізація визначає напрямок в якому рухається світова фінансова система.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. Україна стала невід'ємною складовою частиною світової економіки, що підтверджує високе значення індексу глобалізації. Відповідно вітчизняна економіка відчуває на собі всі негативні та позитивні прояви даного процесу.

До основних проблем української фінансової системи належать: складна організаційно-управлінська структура, яка включає занадто велику кількість державних установ-регуляторів; відсутність послідовної та системної державної політики в сфері регулювання фінансових ринків; недостатньо зважені дії в процесі лібералізації ринків для резидентів інших країн; невисока капіталізація вітчизняного фондового ринку; суттєві диспропорції у рівні розвитку окремих секторів фінансового ринку та загальна слабкість їх розвитку; еволюційне формування системи законодавчого регулювання вітчизняної фінансової системи, коли рішення приймаються, як відповідь на події, що вже відбулися; фактична неготовність України до участі у міжнародній фінансовій системі; великий дефіцит платіжного балансу, зростаючий державний борг.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Основою сучасної економічної системи є фінанси, які не лише обслуговують суто економічні відносини, що виникають між економічними суб'єктами, але і виступають самостійною сферою економічних відносин.

Механізмом, що поєднує фінансові відносини між різними суб'єктами, а також інститути, що їх обслуговують є фінансова система. Дане поняття є комплексним і тому в науковій літературі відсутня єдина точка зору щодо його тлумачення. Аналіз різних поглядів дозволив визначити фінансову систему як сукупність фінансових інститутів, у процесі взаємодії яких виникають фінансові відносини, що забезпечують перерозподіл фондів фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання, державою та домогосподарствами на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Основними складовими фінансової системи України є державні фінанси, фінанси підприємств і домогосподарств, міжнародні фінанси та фінансовий ринок. З часом, під впливом глобалізації та інтеграційних процесів у світі все більшого значення набувають саме міжнародні фінанси.

Ефективне функціонування фінансової системи неможливе без адекватного державного регулювання, яке здійснюється за такими напрямками: контроль виконання бюджету, управління цільовими фондами, організація і управління діяльністю контрольно-регулюючими органами та інститутами державного регулювання фінансового ринку.

Аналіз стану і динаміки розвитку фінансової системи, проведений в роботі показує загальне погіршення стану фінансової системи України у 2008 році, що проявляється в: незадовільному стані державних фінансів, пов'язаному з постійним дефіцитом бюджету, значення якого зростає з кожним роком; диспропорціях у наповненні державного бюджету – податкові надходження більше ніж на 50% забезпечуються за рахунок ПДВ, а витратна частина держбюджету більше ніж на 50% перерозподіляється на користь соціальних витрат та бюджетів інших рівнів, тобто йде на поточне споживання. Негативним фактом, судячи

зі структури витрат суб'єктів господарювання, є те, що більша частина підприємств займається перепродажем товарів, зменшення прибутковості діяльності суб'єктів господарювання. Аналіз фінансів домогосподарств показав, що доходи домогосподарств наповнюються не результатами їх праці (43% припадає на зарплату), а соціальними трансфертами, і витрати домогосподарств зосереджені в основному на придбанні товарів та послуг.

Однією з небагатьох сфер, що умовно позитивно впливали на розвиток фінансової системи України, як показав проведений аналіз, є банківська система України. Обсяги кредитування за останні десять років (за виключенням поточного кризового періоду) постійно зростали як за рахунок суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб. Капітал банківської системи України та резерви також збільшуються, що позитивно впливає на рівень фінансової безпеки економіки України.

Протягом аналізованого періоду спостерігалось зростання абсолютних показників розвитку ринку цінних паперів, підвищення значення окремих видів цінних паперів (облігацій, інвестиційних сертифікатів), а також порівняно незначне зростання страхового ринку поряд із поступовим зниженням його прибутковості. Розвиток небанківських фінансових посередників носить ситуаційний характер і майже не впливає на фінансову систему України.

Для того, щоб зробити загальні висновки, які дозволяють побудувати пропозиції щодо реорганізації фінансової системи України, нами було проаналізовано досвід функціонування фінансових систем найбільш розвинених країн світу. Аналіз особливостей функціонування фінансових систем в розвинених країнах світу дозволив виділити такі їх особливості в сфері державних фінансів: більшість фінансових систем характеризується значною складністю, тим не менш, їх функціонування здійснюється достатньо ефективно, що забезпечується відповідальною роботою органів державного та місцевого управління. Особливостями бюджетної сфери є те, що формування бюджетів здійснюється на середньостроковій основі, місцеві органи влади наділені широкими повноваженнями при складанні та виконанні місцевих бюджетів, існують спеціальні цільові

фонди, які дозволяють проводити фінансування найбільш важливих програм розвитку держави, у тому числі підтримки її інфраструктури. Для ряду розвинених країн характерне вирівнювання доходної частини бюджету окремих регіонів-реципієнтів за рахунок регіонів-донорів в розрахунку в середньому на одну особу. Значну питому вагу у наповненні доходної частини державного бюджету відіграють податки, які стягуються з фізичних осіб, доходи домогосподарств визначають загальний рівень споживання та заощаджень в країні, розвиток пенсійної системи, соціального забезпечення окремих верств населення, тобто покращення загального стану фінансової системи в першу чергу буде залежати від заходів, пов'язаних із підвищенням рівня добробуту населення.

В цілому для податкової сфері розвинених країн характерна диференціація податкових ставок, застосування мінімальних або нульових ставок для товарів соціального призначення, витрат на розвиток підприємств, інвестиції.

З метою забезпечення адекватного економічного розвитку регіонів і позбавлення залежності місцевої влади від фінансової допомоги вищих органів влади існує чіткий розподіл компетенції між державою і місцевими органами влади у встановленні податків. Позабюджетні фонди наділені широкими повноваженнями щодо використання грошових коштів, механізми їх роботи подібні до звичайних фінансово-кредитних інститутів, чим забезпечується значне зменшення навантаження на бюджет.

Сфера фінансів суб'єктів господарювання характеризується домінуванням корпорацій як суб'єктів господарювання, які мають розгалужену мережу філій, відділень, представництв в різних країнах світу, що значним чином впливає на різницю в показниках ВВП і ВНП країни.

Виходячи з аналізу стану фінансової системи України, а також загальносвітових тенденцій в розвитку та організації фінансових систем, в роботі зроблено висновок про необхідність реструктуризації фінансової системи України. Питання конкретних шляхів реформування та модернізації української фінансової системи все ще залишається відкритим, але з впевненістю можна говорити про те, що реструктуризація має ґрунтуватися на уроках глобалізації. Саме

глобалізація визначає напрямок в якому рухається світова фінансова система.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. Україна стала невід'ємною складовою частиною світової економіки, що підтверджує високе значення індексу глобалізації. Відповідно вітчизняна економіка відчуває на собі всі негативні та позитивні прояви даного процесу.

До основних проблем української фінансової системи належать: складна організаційно-управлінська структура, яка включає занадто велику кількість державних установ-регуляторів; відсутність послідовної та системної державної політики в сфері регулювання фінансових ринків; недостатньо зважені дії в процесі лібералізації ринків для резидентів інших країн, невисока капіталізація вітчизняного фондового ринку; суттєві диспропорції у рівні розвитку окремих секторів фінансового ринку та загальна слабкість їх розвитку; еволюційне формування системи законодавчого регулювання вітчизняної фінансової системи, коли рішення приймаються, як відповідь на події, що вже відбулися; фактична неготовність України до участі у міжнародній фінансовій системі; великий дефіцит платіжного балансу, зростаючий державний борг.

Вирішенню цих проблем та окресленню перспективних напрямів реструктуризації фінансової системи України будуть присвячені наступні розділи роботи.

Результати, отримані автором і представлені в даному розділі було опубліковано у таких працях автора:

1. Козьменко О.В. Тенденції розвитку світових фінансів та їх врахування при реструктуризації фінансової системи України / О.В. Козьменко, Г. В. Кравчук, Д. М. Дмитренко // Вісник ЖДТУ. – 2010. – №2 (52). – С. 336-338. (0,3 друк. арк., особисто 0.1)

2. Дмитренко Д. М. Україна у контексті світової фінансової системи / Д. М. Дмитренко // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – № 3. – С. 113–118. (0,3 друк. арк.)

3. Дмитренко Д. М. Світова фінансова криза в контексті теорії «довгих хвиль» / Д. М. Дмитренко // Європейські перспективи – 2010. – № 1. – С. 54–59. (0,5 друк. арк.)

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Врахування тенденцій розвитку світової фінансової системи при реструктуризації фінансової системи України

Головним чинниками, які визначають напрямки майбутнього розвитку світової фінансової системи, є глобалізація, що розглядалось у першому розділі, та поточна світова кризова (точніше подолання її наслідків). Самі ці два явища багато в чому визначають, якою буде конфігурація світових фінансових ринків в наступних десятиріччях, до того ж вони є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Саме глобалізація створила умови для виникнення фінансової кризи. З іншого боку, уроки подолання поточної кризи визначають, в якому напрямку у подальшому буде відбуватися глобалізація.

Багато вчених вказують на суперечливість наслідків процесу глобалізації. Зокрема О. Шнипко пише, що «сучасний процес глобалізації поряд з економічними благами (які здебільшого концентруються в провідних економіках світу), хоча і прискорює певним чином процес розвитку деяких країн «третього світу», але одночасно привносить небувалі суперечності в світовий економічний розвиток» [181, с.79].

Ці суперечності проявляються у наступному:

1) елементи західних моделей економічного та суспільного життя механічно переносяться на менш розвинені країни. Це призводить до того, що відставання даних країн у рівні економічного розвитку не зменшується, а навпаки збільшується;

2) невиправдано широке використання зовнішніх джерел зростання. При цьому держави фактично відмовляються від стимулювання внутрішніх накопичень, які мають бути базою для інвестицій, а, відповідно, і для економічного

зростання, на користь зовнішнього фінансування. Але це зменшує здатність держав до проведення незалежної економічної політики та створює реальну загрозу втрати економічної незалежності;

3) домінуючої парадигмою залишається західна модель «суспільства масового споживання», що призводить до збільшення навантаження на екосферу (зростання витрат енергії, рівня забруднення навколишнього середовища відходами виробництва);

4) посилення нестабільності розвитку світової економіки, скорочення часу між фінансовими кризами та збільшення їх «руйнівної» сили. Зникають бар'єри на шляху руху капіталу та товарів, що призводить до швидкої передачі будь-яких кон'юнктурних коливань з епіцентрів виникнення криз до інших країн світу.

Відповідно, держави, проводячи власну економічну політику вже не можуть ігнорувати процеси, що відбуваються у світовій економіці, тому що процесами глобалізації охоплено практично всі країни світу. До того ж, механічна інтеграція країни у світову економічну систему більше не може бути самоціллю так само, як участь у міжнародних фінансових інститутах.

О. Шнипко цілком доречно пише, що «ці процеси можуть вважатися адекватними лише за умови, якщо вони сприяють зростанню конкурентоспроможності країни в найперспективніших секторах і галузях економіки, можуть прискорити розвиток країни за рахунок збільшення її питомої ваги у процесі приласнення загальносвітового доходу» [181, с. 80].

Дискусії навколо можливих напрямків реформування світової фінансової системи точаться вже достатньо давно, але останнім часом вони набули більшої гостроти, тому що фінансова криза вимагає негайних рецептів дій. В цілому, спори щодо реформування світової фінансової системи дотепер відбувались навколо п'яти основних тем:

- 1) гласність та надання інформації;
- 2) фінансове регулювання та нагляд;
- 3) моніторинг національних заходів;

- 4) міжнародний кредит як остання інстанція;
- 5) урегулювання процедури повернення боргів країнами, що розвиваються.

Але зараз дослідники сконцентрували найбільшу увагу на проблемі регулювання та нагляду на фінансовому ринку. Це пояснюється тим, що існуюча система нагляду за фінансовими ринками дала суттєвий збій. Фактично вона виявилась неадекватною, тому серйозні зміни потрібні практично на всіх сегментах фінансового ринку – валютному, фондовому, банківському, кредитному тощо.

Дослідження, проведені Форумом фінансової стабільності (FSF) та Комітетом європейських органів банківського нагляду (CEBS), є на даний час найбільш детальними працями у цій сфері. Їх результати у стислому вигляді були викладені В. Міщенко та С. Міщенко [104].

Розроблений Форумом фінансової стабільності звіт «Стримування системних ризиків і відновлення фінансової стабільності» містить основні висновки та рекомендації щодо підвищення стійкості ринків та фінансових установ. Пропозиції, що містяться у документі, стосуються п'яти основних напрямків (рис. 2.1).

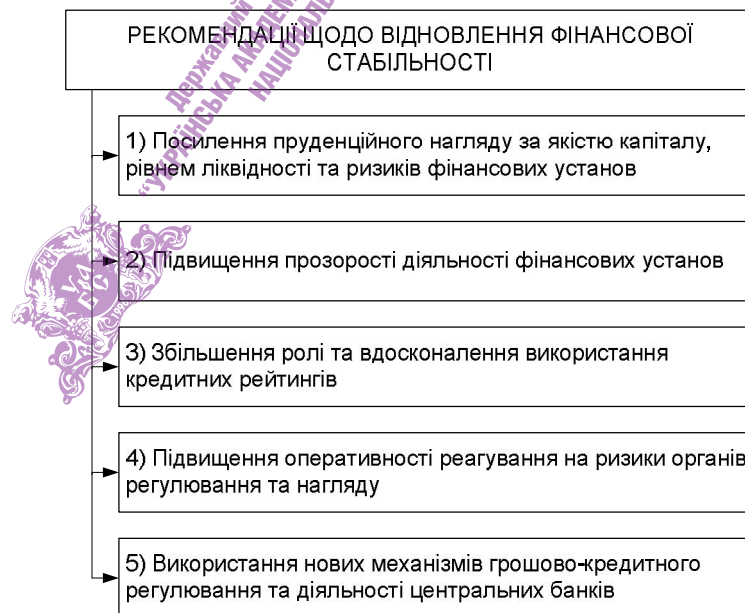

Рис. 2.1 – Основні напрямки реформування фінансової системи, розроблені Форумом фінансової стабільності

Посилення пруденціального нагляду спрямоване, перш за все, на посилення контролю за дотриманням вимог до капіталу та ліквідності. Для цього Базельський комітет із банківського нагляду, Міжнародна комісія із цінних паперів та центральні банки країн мають переглянути та покращити існуюче визначення капіталу та забезпечити якнайскоріше запровадження норм Базелю II в частині розрахунку рівня достатності капіталу та врахування циклів економічної активності. Перспективним напрямком є і посилення контролю за позабалансовими операціями банків, а також їхньою діяльністю з цінними паперами.

Перехід до використанні антициклічного банківського регулювання зокрема та фінансового регулювання взагалі дозволить знизити чутливість національних фінансових систем до зовнішніх шоків. Зміст антициклічного регулювання полягає в тому, що в періоди циклічного зростання мають бути встановлені більш жорсткі значення нормативів, коли ж економіка переходить на стадію спаду, то значення відповідних нормативів – зменшуються.

Іншим напрямком антициклічного регулювання є вплив на діяльність фінансових посередників. Для цього пропонується стримувати надмірну кредитну активність банків шляхом запровадження нормативу адекватності власного капіталу [22].

Підвищення прозорості діяльності фінансових установ має базуватись на достовірному розкритті ризиків, пов'язаних із кредитними продуктами та позабалансовими активами. Достовірність оцінки фінансового-економічного стану конкретної установи при цьому напряму залежить від вірного застосування стандартів бухгалтерського обліку. Із цього випливає необхідність пришвидшення запровадження в Україні міжнародних стандартів фінансової звітності для всіх фінансових установ. При цьому основну увагу необхідно приділити тому, щоб забезпечити розкриття та облік ризиків.

Рейтингові агенції відіграють важливу ролі у оцінці та поширенні даних щодо стану економіки в цілому та окремих секторів фінансового ринку зокрема. Події останніх років показали наявність недоліків у діяльності подібних агенцій, які виявились неготовими до оцінки та визначення ступеня ризику

складних структурованих неякісних боргових інструментів. Агенціям потрібно поліпшувати власні операційні процеси, а також переглянути використовувані методи оцінки.

Що до підвищення оперативності реагування регулюючих органів на кризові ситуації, то на думку фахівців Форуму фінансової стабільності, національні органи фінансового нагляду окремих країн ще до початку періоду нестабільності знали про потенційні проблеми, але тривалість процесів міжнародного узгодження та реалізації наглядових і контролюючих дій призвели до того, що вжиття відповідних заходів йшло занадто повільно. Відповідно, країнам потрібно підвищити рівень координації дій.

Використання нових механізмів грошово-кредитного регулювання та діяльності центральних банків є одним із головних завдань центральних банків і полягає в тому, щоб забезпечити підтримання ліквідності комерційних банків в разі виникнення нестабільності на фінансових ринках. Проблеми із ліквідністю є достатньо поширеними для багатьох великих банків та інших суб'єктів фінансового ринку. Саме тому даний напрямок є настільки важливим в процесі підтримки банківського сектору. З урахуванням тісного зв'язку між міжнародними ринками діяльність у цьому напрямку потребує координації та консолідації зусиль органів нагляду різних країн [104].

Розглянемо детальніше більш загальні тенденції розвитку світової фінансової системи.

Для оцінки змін, які відбуваються та будуть відбуватися у банківському секторі, скористаємось результатами дослідження, проведеного Л. Вороніною, Е. Колкарьовою та С. Ратнером [26]. Вони визначили, що вплив процесу глобалізації проявляється у наступному:

- 1) основними рисами глобалізації є зміна процесів фінансово-банківської системи, орієнтація регіональних банків на міжнародні стандарти управління, створення міжнародних систем інформатизації банківської системи;
- 2) глобалізація фінансових ринків сприяє розповсюдженню кризових явищ на фінансові ринки інших країн;

3) окремі країни не можуть ефективно функціонувати без перепливу капіталу в міжнародних масштабах та його активного використання. Це є об'єктивною необхідністю та одна із найважливіших особливостей сучасної світової економіки.

Уходить у минуле політика мінімального втручання центральних банків країн у кредитні буми і буми цін на активи, яка мала негативні наслідки для світової економіки. Надалі роль центральних банків буде тільки зростати. До того ж основна ціль – забезпечення стабільності національної грошової одиниці – має бути підпорядкована більш важливій меті, якою має стати забезпечення макроекономічної фінансової стабільності. До того ж центральні банки мають більш активно використовувати інструменти грошово-кредитної політики для запобігання перегріву економіки та виникнення «бульбашок» на ринках. Безвідповідальна політика банків багато в чому була викликана наявністю державних гарантій забезпечення стабільності фінансової системи. Відповідно, пропонується суттєво обмежити їх обсяг у майбутньому [22, с.12].

Великих новацій можна очікувати на світовому валютному ринку. Поступове послаблення долара США може стимулювати регіональну економічну інтеграцію, в результаті якої можуть бути сформовані валютні зони із регіональними резервними валютами. Однією із таких зон може стати рубльова зона, в яку можуть увійти Росія, Білорусь та окремі країни СНД.

З урахуванням того, що масштабні спекуляції на світових ринках вже неодноразово призводили до виникнення фінансових криз та валютних потрясінь, то пропонується перехід до використання фіксованих валютних курсів. Так, на протязі 13 років (1960-1972 рр.), коли в світовій фінансовій системі діяли фіксовані валютні курси, реальні темпи економічного зростання були вдвічі вище, ніж за той же період після запровадження плаваючого курсу [2].

На ще одну, ключову, на наш погляд, тенденцію розвитку світової фінансової системи вказує В. Кашін [66]. Він пише, що основою фінансової кризи є конфлікт інтересів, який полягає в тому, що посередники, діючи на фінансовому ринку, поряд з виконанням доручень клієнтів можуть виконувати ті ж самі опе-

рації за власний рахунок та на власну користь. Це дає їм можливість маніпулювати дорученнями та коштами клієнтів з метою отримання додаткового особистого спекулятивного доходу. Але при цьому всі ризики за угодою повністю покладаються на клієнта [66, с. 16-17]. Подібне явище призвело до того, що фактично із приблизно 17 тис. банків, що діють на території США, найбільше постраждали великі банки, які приймали активну участь у спекулятивній торгівлі.

Пропозиції, розроблені автором, зводяться до наступного [66, с.17-18].

Необхідно ввести ліцензування та запровадити жорсткі правила фінансової відповідальності для будь-яких осіб, що здійснюють посередницькі операції на фінансових ринках. У тому числі має створюватися і асоціації ліцензованих фінансових посередників, які мають бути наділені виключним правом на надання фінансових посередницьких послуг. Відповідна асоціації повинна нести солідарну фінансову відповідальність за діяльність власних членів.

Те, що саме банківський сектор одним із перших постраждав від фінансової кризи, вказує, що існуючі підходи до регулювання його діяльності вже застаріли. Так, збільшення статутного капіталу вже не є безумовною гарантією його фінансової стійкості.

В якості рішення пропонується націоналізація (з укрупненням провідних банківських установ), так і лібералізація (розширення свободи підприємництва в даному секторі). Перше – дозволить зменшити можливості для зловживань з боку банкірів, друге – створить конкурентне середовище у сфері комерційного фінансового посередництва.

Відносно запровадження більш жорстких правил біржової діяльності слід відмітити, що в сучасній економіці спекулятивна гра на біржі по суті мало чим відрізняється від азартних ігор, але при цьому біржова гра потенційно несе в собі набагато більшу загрозу для суспільства. В той же час, на відміну від учасників сфери азартних ігор (наприклад, казино), яким заборонено безпосередньо приймати участь в грі, професійні учасники біржової торгівлі мають можливість приймати безпосередню участь у торгах на власну користь.

Відповідно, потрібно визначити, що біржі мають знаходитися виключно під контролем держави. Професійні посередники (брокери) мають проходити відповідну процедуру ліцензування та не займатись будь-якою іншою комерційною діяльністю. Також, їм має бути заборонено вести торгівлю на біржі за власний рахунок та від свого імені.

Як варіант, може розглядатись і запровадження спеціального податку на будь-які біржові угоди, що не завершуються реальною поставкою товару. Цілком можливим є і варіант автоматичного утримання даного податку з кожної біржової операції, але він повертається, якщо підтверджується реальний характер угоди. На наш погляд, викладені вище пропозиції в жодному разі не обмежують ринковий характер біржової діяльності, вони лише вводять певні обмеження, які можуть суттєво знизити спекулятивну складову.

Експерти висловлюють достатньо суперечливі пропозиції щодо реформування світової фінансової системи [2, 25, 129], але є питання, в яких їх позиції достатньо близькі.

Достатньо часто в якості можливих шагів спрямованих на подолання поточної кризи називаються, наприклад, наступні пропозиції:

- введення економічних нормативів управління діяльністю агентів цінних паперів (на зразок регулювання діяльності комерційних банків);
- запровадження системи державних рейтингів банків, ринків цінних паперів, фондів;
- контроль емісії цінних паперів центральними банками держав;
- безпосереднє кредитування бізнесу, а також залучення депозитів та вкладів фізичних і юридичних осіб із боку центрального банку [4, с.40].

Також, практично всі погоджуються з тим, що потрібно реформувати існуючу систему регулювання фінансових ринків. Основні вимоги, які висуваються на даний час, – це збільшення розміру капіталу та ліквідності, перегляд системи оцінки ризиків. Одночасно пропонується провести розподіл великих фінансових структур на більш дрібні. Цей процес вже розпочали у Великобританії, де націоналізовані Royal Bank of Scotland, Northern Rock та Lloyds TSB

будуть розділені. Аналогічна доля чекає і на голландський ING, який буде розділено на страхову та банківську компанії. Можливості аналогічного розвитку подій обговорюються і в США. Хоча раніше в цій країні домінував принцип «занадто великий, щоб впасти». Але виявилось, що розміри фінансової компанії не є абсолютною страховкою від банкрутства. До того ж банкрутство великої компанії має більш важкі наслідки для економіки країни, тому що воно підриває довіру з боку значної кількості споживачів до даного сегменту фінансового ринку.

Поділяє дану точку зору і член Правління Ради директорів ФРС США Д. Тарулло. Крім того він вказує на те, що реформа структури фінансового регулювання має бути направлена, перш за все, на заохочення ефективного розподілу капіталу з метою його продуктивного використання [149]. Для цього необхідно:

- 1) фінансовим установам змінити власну політику у відповідності до уроків поточної фінансової кризи;
- 2) світовому співтовариству вжити заходів, спрямованих на обмеження системного ризику та відходу від правила «занадто великий, щоб впасти»;
- 3) розробити альтернативні підходи до державного регулювання в цій сфері.

Досягнуто це може бути, у тому числі, і за рахунок поширення трьох базових принципів Базель II (правила, нагляд та ринкова дисципліна) на всі фінансові інститути. Саме у покращенні останнього компоненту – ринкової дисципліни – Д. Тарулло бачить достатньо великий потенціал. І, перш за все, зміни мають відбутися у внутрішній корпоративній політиці. Так, наприклад, існуючі системи винагороди працівників достатньо часто спонукають їх до прийняття рішень, які несуть в собі великий потенційний прибуток, але і великий ризик. Відповідно, потрібні такі системи оплати праці робітників, які враховують ступінь ризику в діяльності компанії, а також її фінансові показники.

Наступним кроком є перегляд підходів до нагляду за великими банківськими холдинговими компаніями. Для цього необхідно:

- 1) законодавчо закріпити консолідований нагляд за всіма системними фінансовими установами;
- 2) запровадити чіткий порядок реорганізації для системно важливих небанківських установ;
- 3) розробити процедури та повноваження для спеціальних регулятивних стандартів (капіталу, ліквідності), які можуть бути застосовані до великих компаній;
- 4) запровадити систематичний аналіз стабільності фінансової системи, спрямований на виявлення прихованого системного ризику.

Також проблемою є те, що в структурі сучасних світових фінансових корпорацій знаходяться як банки, так і страхові і інвестиційні компанії, які підпадають під регулювання різних державних регуляторів, що знижує загальну ефективність нагляду та ускладнює оцінку ризиків. Відповідно, життєво важливим є перегляд існуючих принципів до державного регулювання фінансових ринків. Існують два можливі рішення даної проблеми:

- 1) поділ великих установ на більш дрібні;
- 2) створення нових інститутів державного регулювання та нагляду.

Сутність першого методу розв'язання даної проблеми ми вже розглянули вище. Що стосується другого, то він останнім часом стосується того, що пропонується створення, так званого, «мегарегулятора» фінансового ринку, якому мають бути передані всі функції з нагляду та регулювання в цій сфері. При чому, якщо на національному рівні уряди можуть обирати свої дії між двома даними альтернативами, то в рамках реформування світової фінансової системи в цілому найбільш прийнятним є другий варіант розвитку подій.

Назріла необхідність створення нової світової установи, яка б мала займатись регулюванням руху капіталу в глобальній економіці, а також здійснювала контроль за діяльністю офшорних зон, встановлювала принципи трансграничних злиттів та поглинань. Пояснюється це тим, що для світової економіки є ха-

рактерною надмірна капіталізація. Станом на 2007 рік капіталомісткість світового ВВП становила близько 120%. При цьому в загальному обсязі значно зросла доля не реального виробничого капіталу, а спекулятивного. Обсяг випуску похідних фінансових інструментів у 2008 році склав близько 63 трлн дол., що може бути порівняно із ВВП за аналогічний період (71 трлн дол.) [188].

Реформування потребує і Міжнародний валютний фонд. Все частіше лунають пропозиції про необхідність створення на його базі глобального фінансового регулятора. При цьому основною функцією МВФ має стати попередження та недопущення фінансових криз як на глобальному рівні, так і на рівні окремих країн, а не «гасіння пожеж». Також простежується чітка тенденція до координації грошово-кредитної політики між центральними банками провідних країн світу та співробітництва у галузі вироблення єдиних підходів до встановлення рівня ставки рефінансування, кредитної, курсової та антиінфляційної політики [2].

Висловлюються і інші погляди на майбутнє МВФ. М. Швайко пропонує створити Світовий центральний банк на базі МВФ [176]. В принципі, дана пропозиція висловлюється багатьма економістами. В якості першочергових завдань, які має вирішити МВФ на цьому шляху виділяють: встановлення контролю над процесом утворення міжнародних резервних активів; розробка методик визначення та розподілу пропозиції світової ліквідності; прив'язка процесу створення міжнародної резервної валюти до процесу обміну та утворення світових боргових зобов'язань. Створення Світового центрального банку та запровадження світової резервної валюти принесе емісійний дохід всім країнам, а не якійсь окремій державі.

Ще однією необхідною перспективою є посилення контролю за діяльністю аудиторських компаній та рейтингових агенцій (на що ми вже вказували раніше). Однією із причин виникнення поточної фінансової кризи було те, що дані установи фактично не виконали покладених на них функцій і суттєво недооцінили рівень ринкових ризиків. В даний час їх діяльність регулюється недостатньо, тому пропонується посилити нагляд за ними та створити для цього

спеціальні державні установи. Пропонується навіть збільшити юридичну та кримінальну відповідальність за результати їх діяльності. Рейтингові агенції повинні зменшувати, а не збільшувати фінансові ризики [2,25].

Важливим наслідком поточної світової кризи є те, що вона фактично поставила крапку у тривалому спорі між кейнсіанською та монетаристською школами макроекономіки щодо ролі держави в процесі регулювання економічних процесів. Криза остаточно довела, що базова концепція монетаризму про те, що ринки є апріорі конкурентними та ринкова система здатна самостійно відновлювати рівновагу і досягати макроекономічної рівноваги, є безпідставною. Практично всі провідні країни були змушені втрутитись у діяльність ринку. Без суттєвих державних вливань коштів у економіку та націоналізації збанкрутілих фінансових інститутів більшість країн повторили б долю Ісландії [2].

Дану думку поділяє і Т. Вахненко. Зокрема вона пише: «у теоретичному плані поточна фінансова-економічна криза довела, що теорія раціональних очікувань і гіпотеза ефективних ринків є недездатними: ринкові суб'єкти не володіють достовірною інформацією і не в змозі передбачити розвиток майбутніх подій» [22, с.12]. Як наслідок вони або недооцінюють рівень ринкових ризиків, та здійснюють занадто оптимістичні інвестиції, або навпаки переоцінюють їх рівень, зменшуючи обсяги економічної активності практично до нуля. Застосування ж практично однакових економічних моделей управління ризиками призводить до того, що ринкові суб'єкти приймають схожі рішення, і тим самим вони додатково збільшують рівень системних ризиків.

Проведений в даному розділі аналіз праць вітчизняних та закордонних вчених, присвячених питанням розвитку світової фінансової системи дозволив виявити тенденції її розвитку, представлені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні тенденції у розвитку світової фінансової системи

Сфера діяльності	Тенденції
Державна економічна політика	<ul style="list-style-type: none"> – Відмова від механічного перенесення західних моделей у вітчизняну практику; – Проведення окремими державами політики, спрямованої на зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування, опора на внутрішні джерела економічного зростання; – Фактична відмова від монетаризму, широке використання принципів кейнсіанської макроекономічної теорії
Фінансове регулювання та нагляд	<ul style="list-style-type: none"> – Посилення вимог до капіталу та ліквідності фінансових установ, контролю за їх позабалансовими операціями; – Перехід до використання антициклічного фінансового регулювання, наприклад, зміна обов'язкових нормативів в залежності від стадії економічного циклу; – Покращення взаємодії та відпрацювання координації дій між окремими національними регуляторами задля оперативного подолання кризових ситуацій; – Покращення ринкової дисципліни фінансових установ; – Консолідований нагляд за системними фінансовими установами; – Створення єдиного мегарегулятора фінансових ринків на національному та наднаціональному рівнях
Біржова торгівля	<ul style="list-style-type: none"> – Ліцензування та встановлення жорстких правил фінансової відповідальності для фінансових посередників; – Більш жорсткі правила біржової торгівлі, наприклад, заборона професійним учасникам даного ринку вести торгівлю на біржі за власний рахунок та від власного імені або займатися будь-якою іншою комерційною діяльністю; – Розглядається можливість запровадження оподаткування спекулятивних угод; – Запровадження економічних нормативів управління діяльністю агентів, що здійснюють торгівлю цінними паперами
Прозорість діяльності фінансових установ	<ul style="list-style-type: none"> – Достовірне розкриття ризиків кредитних продуктів та позабалансових активів; – Перехід на використання єдиних міжнародних стандартів фінансової звітності для всіх фінансових установ
Діяльність рейтингових агенцій	<ul style="list-style-type: none"> – Перегляд використовуваних методик; – Запровадження системи державних рейтингів банків, ринків цінних паперів тощо; – Посилення нагляду за діяльністю рейтингових агенцій та створення для цього відповідних державних установ; – Встановлення юридичної відповідальності за результати діяльності агенцій
Банківський сектор	<ul style="list-style-type: none"> – Орієнтація регіональних банків на міжнародні стандарти управління, створення міжнародних систем інформатизації банківської системи; – Зростання ролі центральних банків; – Забезпечення макроекономічної фінансової стабільності як основна мета національних ЦБ; – Націоналізація великих системних банків з наступним їх поділом на більш дрібні установи; – Лібералізація банківського сектору з метою створення у ньому конкурентного середовища; – Недопущення злиття банківського та страхового або будь-яких інших видів фінансових послуг в рамках однієї установи; – Координація грошово-кредитної політики між центральними банками провідних країн світу
Валютний ринок	<ul style="list-style-type: none"> – Тенденція до регіональної економічної інтеграції, формування валютних зон із регіональними резервними валютами; – Розглядається можливість переходу до використання фіксованих валютних курсів

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. Перш за все, можна констатувати, що найбільш суттєві зміни відбуваються саме у сфері державного регулювання та державної економічної політики. Спостерігається стійка тенденція до посилення ролі держави у ринковій економіці. Все більше і більше держав використовують принципи кейнсіанської школи макроекономіки задля стабілізації становища. Окрім цього, переглядаються базові принципи нагляду за діяльністю фінансових установ. Існуючі тенденції вказують на те, що найбільш поширеною моделлю нагляду у майбутньому може стати модель єдиного мегарегулятора. При цьому дана тенденція має місце як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Другою важливою тенденцією є посилення нагляду за діяльністю фінансових посередників, у тому числі і задля усунення конфлікту інтересів. Для цього пропонується заборонити будь-яким професійним учасникам ринку цінних паперів вести торгівлю на біржі за власний рахунок та від власного імені або займатися будь-якою іншою комерційною діяльністю. Також пропонується обмежити спекулятивну торгівлю, оскільки найчастіше саме спекулятивний капітал провокує виникнення фінансових криз, при цьому він суттєво збільшує їх руйнівну силу. Головною передумовою даного процесу є намагання встановити (повернути) зв'язок між грошми та реальним сектором економіки.

Не менш суттєві зміни очікують і на банківський сектор. По-перше, буде зростати роль центральних банків, які будуть більш активно втручатись в діяльність даного сектору. По-друге, принцип «занадто великий, щоб впасти» вже не працює, що довели події останніх років. Тому все частіше лунають пропозиції щодо посилення конкуренції у банківському секторі та недопущення його монополізації.

Підсумовуючи вищевикладене, відмітимо, що поточна модель світової фінансової системи та більшості національних фінансових систем не відповідають сучасним вимогам. Це обумовлено рядом суперечностей в світовому економічному розвитку. Головним факторами, що визначають напрямки майбутнього розвитку світової фінансової системи, є глобалізація та подолання наслідків світової фінансової кризи.

2.2. Оцінка рівня залежності фінансової системи країни від зовнішніх факторів

Вплив глобалізаційних процесів на національну економіку, а також фінансово-економічна криза, що розпочалась у 2008 році і триває по сьогодні, обумовлюють необхідність реорганізації як національних економічних систем в цілому, так і окремих її компонентів. Фінансова система є ключовою складовою економіки країни, тому підлягає реорганізації в першу чергу, в протилежному випадку національна економічна система втратить конкурентоспроможність на світовому ринку.

Для того, щоб обґрунтувати негайну необхідність реорганізації фінансової системи України, пропонується оцінити рівень її залежності від впливу зовнішнього економічного середовища. Крім того, важливим є визначення тих сфер або напрямів фінансових потоків, які на сьогодні є найбільш залежними від зовнішнього середовища. Відповідно ці напрямки слід реформувати в першу чергу.

Для оцінки рівня залежності пропонується проаналізувати основні складові зовнішньоекономічних фінансових відносин держави та їх місце у формуванні, розподілі і перерозподілі ВВП країни.

До таких показників варто віднести: експорт; імпорт; зовнішній товарообіг; зовнішній державний борг; прямі іноземні інвестиції; сальдо платіжного балансу; міжнародні резерви країни.

На базі цих показників, пропонується розрахунок наступних співвідношень (коефіцієнтів):

- 1) доля імпорту у ВВП = $\text{імпорт} / \text{ВВП}$;
- 2) доля експорту у ВВП = $\text{експорт} / \text{ВВП}$;
- 3) доля зовнішнього товарообігу у ВВП = $\text{зовнішній товарообіг} / \text{ВВП}$
- 4) рівень державного боргу = $\text{зовнішній державний борг} / \text{ВВП}$
- 5) рівень інвестиційної привабливості = $\text{прямі іноземні інвестиції} / \text{ВВП}$;

б) доля сальдо платіжного балансу у ВВП = сальдо платіжного балансу / ВВП;

7) рівень забезпеченості міжнародними резервами = міжнародні резерви / капітал національної банківської системи.

Оскільки встановлених нормативів за даними показниками не існує, слід провести аналіз за кожним з них на предмет виявлення типових значень, а також типових зон зміни. Для бази аналізу використано статистичну інформацію за останні 10 років по країнах великої 20-ки. Інформаційною базою аналізу були також дані Міжнародного Валютного Фонду (офіційний сайт www.imf.org).

В додатках И-Р представлені дані за пропонованими показниками за період з 1999 по 2008 роки.

Основою розрахунків виступив елемент описова статистика програми MS Excel, при чому перед тим як здійснювати розрахунки було відсіяно нетипові значення (1-2 мінімальних та максимальних значення), оскільки деякі країни через власні особливості показували результати, що значно відрізнялись від більшості. Наприклад, за показником співвідношення зовнішнього бору до ВВП основна маса країн коливалась в межах 20-100%, в той час як показник Великобританії становив 402%. Якщо включити його до розрахунків, то середнє значення буде дуже завищеним (невиправдано завищеним), а показник стандартного відхилення теж значно збільшиться, що спотворить результати аналізу і призведе до хибних висновків.

Отримані результати за кожним з показників представлені у табл. 2.2. В якості прикладу обрано показник співвідношення валового зовнішнього товарообігу до ВВП.

Дані показники ілюструють основні тенденції щодо співвідношення валового зовнішнього товарообігу до ВВП в розвинених країнах світу. Зокрема про нерівномірність розподілу свідчать значення інтервалу, мінімуму та максимуму, а також дисперсії. Значення стандартної помилки характеризує якість отриманих результатів. Середнє значення за показником фактично дає нам його но-

рматив, а стандартне відхилення дає можливість побудувати типові діапазони його зміни.

Таблиця 2.2 – Результати описової статистики для країн великої двадцятки за показником співвідношення валового зовнішнього товарообігу до ВВП протягом 1999-2008 років

Показник	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Середнє значення	57.23	62.49	61.24	58.64	57.68	60.46	62.03	65.44	66.44	69.81
Стандартна помилка	3.67	3.93	3.87	3.60	3.56	3.76	3.89	4.17	4.32	4.70
Стандартне відхилення	16.84	18.02	17.71	16.47	16.29	17.21	17.85	19.12	19.79	21.52
Дисперсія вибірки	283.51	324.61	313.73	271.41	265.41	296.23	318.49	365.53	391.48	462.91
Інтервал	63.74	66.62	66.44	60.93	59.13	61.10	64.79	68.90	73.38	76.55
Мінімум	18.97	20.52	20.49	21.42	22.39	24.67	26.49	27.83	28.73	30.41
Максимум	82.71	87.14	86.93	82.35	81.52	85.77	91.28	96.73	102.11	106.96

Як показав проведений аналіз, дані за показниками розподілені досить нерівномірно, що обумовлено особливостями національних економік та ступенем їх залучення і залежності від зовнішньоекономічних зв'язків. Втім, результати стандартної помилки свідчать про незначну погрішність в результатах, тобто отримані значення в достатній мірі відображають реальне становище.

В основу пропонованої методики покладені середні значення показників, що будуть виступати певною мірою нормативними значеннями. Для підвищення якості аналізу пропонується побудувати інтервали зміни показників, що будуть більш чітко характеризувати ступінь залежності національної економіки від зовнішнього середовища.

Згідно з нормальним законом розподілу, середнє значення, скореговане на стандартне відхилення, має охоплювати 70% всіх можливих результатів, тобто з точки зору аналізу середнє значення плюс стандартне відхилення дає значення для економіки зі значним ступенем залежності, а середнє значення мінус стандартне відхилення свідчить про незначну залежність. В першому випадку присвоюється максимальна кількість балів, а в другому – мінімальна.

Оскільки проведений аналіз свідчить про досить широкі діапазони значень, пропонується розподіл значень показників на 5 груп і залежно від групи

присвоюється відповідна кількість балів. Максимальну кількість балів за окремим показником встановлюється на відмітці 10, відповідно мінімальну – 0 балів. Проміжними значеннями будуть виступати 2,5, 5 і 7,5 балів залежно від групи, до якої попадає показник.

В таблиці 2.3 запропоновано загальні підходи до розподілу на групи і бали, залежно від інтервалу, в якому перебуває значення.

Таблиця 2.3 – Розподіл балів залежно від інтервалу

Інтервал	Кількість балів
Менше середнє значення мінус стандартне відхилення	0
Від середнє значення мінус стандартне відхилення до середнє значення мінус ½ стандартне відхилення	2,5
Від середнє значення мінус значення мінус ½ стандартне відхилення до середнє значення плюс ½ стандартне відхилення	5
Від середнє значення плюс ½ стандартне відхилення до середнє значення плюс стандартне відхилення	7,5
Більше середнє значення плюс стандартне відхилення	10

Базуючись на даних описової статистики за кожним з показників, розраховуються інтервали для кожної з груп значень показників. В таблицях 2.4-2.10 наведено результати цих розрахунків.

Таблиця 2.4 – Розподіл балів за показником зовнішній товарообіг до ВВП

Кількість балів	Значення за роками (%)									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	40.39	44.47	43.53	42.17	41.39	43.25	44.19	46.32	46.65	48.30
2.5	48.81	53.48	52.38	50.40	49.54	51.85	53.11	55.88	56.55	59.05
5	57.23	62.49	61.24	58.64	57.68	60.46	62.03	65.44	66.44	69.81
7.5	65.64	71.50	70.10	66.88	65.83	69.06	70.96	75.00	76.33	80.57
10	74.06	80.51	78.95	75.12	73.98	77.67	79.88	84.56	86.22	91.33

Дамо пояснення по особливостях трактування даних з таблиць на прикладі таблиці 2.4. Відповідно до запропонованого підходу до розрахунку кількості балів залежно від отриманих розрахунків тому чи іншому значення показника відповідає певна кількість балів. Так, за показником зовнішній товарообіг до ВВП в 2008 році 0 балів буде виставлено у випадку якщо фактичне значення

показника буде менше, ніж 48,3%, а при перевищенні рівня 91,3% – значення показника має бути оцінене в 10 балів.

Таблиця 2.5 – Розподіл балів за показником експорт до ВВП

Кількість балів	Значення за роками (%)									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	13.27	14.61	15.44	17.14	16.60	17.32	17.68	18.44	18.06	18.40
2.5	18.99	20.59	20.86	21.79	20.98	21.85	22.28	23.08	22.83	23.71
5	24.71	26.57	26.27	26.43	25.36	26.39	26.88	27.72	27.61	29.02
7.5	30.42	32.55	31.69	31.08	29.74	30.92	31.49	32.36	32.39	34.33
10	36.14	38.53	37.10	35.72	34.12	35.46	36.09	37.00	37.17	39.64

Значення показника співвідношення експорту до ВВП за країнами великої двадцятки в середньому коливалось за останні десять років в інтервалі 25-30%, при чому доля експорту ВВП мала чітку тенденцію до зростання. Розкид значень досить значний, про що свідчить стандартне відхилення, що приблизно дорівнює 11%.

Таблиця 2.6 – Розподіл балів за показником імпорт до ВВП

Кількість балів	Значення за роками (%)									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	14.50	15.79	15.68	16.17	16.07	17.55	18.25	19.00	19.29	19.82
2.5	18.72	20.32	19.99	20.04	19.68	21.19	22.01	23.08	23.54	24.76
5	22.94	24.85	24.30	23.91	23.29	24.82	25.76	27.15	27.78	29.71
7.5	27.16	29.38	28.61	27.77	26.90	28.45	29.51	31.23	32.03	34.65
10	31.38	33.91	32.92	31.64	30.51	32.09	33.26	35.30	36.28	39.59

В цілому аналіз співвідношення імпорту до ВВП показав тенденції аналогічні до показника співвідношення експорту до ВВП – значення коливались в інтервалі 24-30% і мав тенденцію до зростання.

Таблиця 2.7 – Розподіл балів за показником сальдо платіжного балансу до ВВП

Кількість балів	Значення за роками (%)									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	0.78	1.31	0.59	0.29	0.54	0.90	0.76	0.99	0.69	0.87
2.5	1.67	1.97	1.28	1.31	1.44	1.77	1.72	2.08	1.97	1.96
5	2.56	2.63	1.96	2.33	2.33	2.64	2.69	3.18	3.26	3.04
7.5	3.45	3.29	2.65	3.34	3.23	3.52	3.65	4.28	4.54	4.13
10	4.35	3.95	3.33	4.36	4.12	4.39	4.61	5.37	5.82	5.22

Показник відношення сальдо платіжного балансу до ВВП розраховувався на основі абсолютних значень, оскільки деякі країни мали від'ємні значення показника, втім з точки зору визначення рівня залежності країни, сенс має саме значення за модулем. Середнє значення за даним показником коливалось в межах 2.5-3%. За аналізований період значення середньому виросло на 20%.

Таблиця 2.8 – Розподіл балів за показником співвідношення золотовалютних резервів до ВВП

Кількість балів	Значення за роками (%)									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	н/д	2.35	2.20	2.43	2.64	2.57	2.35	2.45	2.47	2.40
2.5	н/д	2.88	2.72	3.03	3.39	3.33	3.28	3.51	3.52	3.41
5	н/д	3.42	3.25	3.64	4.14	4.08	4.22	4.57	4.57	4.42
7.5	н/д	3.95	3.78	4.24	4.88	4.83	5.16	5.63	5.63	5.43
10	н/д	4.48	4.30	4.85	5.63	5.58	6.09	6.69	6.68	6.43

Як і інші аналізовані показники, співвідношення золотовалютних резервів до ВВП мало тенденцію до зростання. Основна маса значень даного показника за країнами великої двадцятки коливалась в межах 2.4-6.4%. Середнє значення станом на 2008 рік складало 4,4% і збільшилось відносно 1999 року на 30%.

Таблиця 2.9 – Розподіл балів за показником прями іноземні інвестиції до ВВП

Кількість балів	Значення за роками (%)									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	0.52	0.92	0.78	0.27	0.51	0.43	0.46	1.38	0.95	1.06
2.5	1.37	2.21	1.35	1.16	1.00	1.12	1.51	2.25	2.19	1.86
5	2.21	3.50	1.93	2.06	1.48	1.80	2.57	3.12	3.43	2.66
7.5	3.06	4.79	2.50	2.95	1.97	2.48	3.62	3.99	4.67	3.47
10	3.91	6.09	3.08	3.84	2.45	3.16	4.67	4.86	5.91	4.27

Показник співвідношення прямих іноземних інвестицій до ВВП демонструє відносну нестабільність протягом аналізованого періоду і коливався в межах 1.8-3.5%, сягавши пікових значень у 2000 та 2007 роках, що фактично були періодами перед настанням кризових явищ в світових економіках. Втім метою роботи не є пошук індикаторів для попередження криз. За 10 років даний показник виріс на 10%.

Таблиця 2.10 – Розподіл балів за показником зовнішній борг до ВВП

Кількість балів	Значення за роками (%)									
	2006 Q3	2006 Q4	2007 Q1	2007 Q2	2007 Q3	2007 Q4	2008 Q1	2008 Q2	2008 Q3	2008 Q4
0	15.53	16.24	17.18	15.76	15.52	15.10	17.20	15.68	15.71	20.02
2.5	26.89	27.50	28.84	27.83	27.97	27.39	29.69	28.25	28.08	33.01
5	38.24	38.77	40.50	39.90	40.43	39.68	42.18	40.83	40.45	45.99
7.5	49.60	50.03	52.16	51.97	52.88	51.96	54.66	53.40	52.82	58.98
10	60.95	61.29	63.82	64.04	65.33	64.25	67.15	65.97	65.19	71.96

Даний показник є єдиним, за яким не було можливості отримати статистику за останні 10 років, тому довелось оперувати даними за останні три роки. Втім динаміка зміни показника свідчить, що середнє значення в 40% є достатньо типовою величиною і фактично не змінювалося протягом останніх років.

Підводячи підсумки проведеного аналізу в цілому, слід констатувати, що за 10 років залежність економік провідних країн світу зросла в середньому на 20-30%, що цілком підтверджує процеси глобалізації та інтеграції світових економічних систем.

Базуючись на цих даних можна розрахувати рівень залежності економіки конкретної країни (або ступінь її інтегрованості) від решти світу.

Суть пропонованого підходу полягає в розрахунку балів за кожним з показників, представлених для аналізу та на базі сумарного значення – формування висновків щодо рівня залежності країни від зовнішніх відносин. Максимальна кількість балів, що може бути отримана – 70.

Таким чином, оцінку рівня залежності національної економіки від зовнішнього середовища пропонується проводити за наступною формулою.

$$\begin{cases}
 I = \sum_{i=1}^n P_i \\
 P_i = 1, & K_i > \bar{k}_i + \delta_i \\
 P_i = 0,75, & \bar{k}_i + 1/2 * \delta_i < K_i < \bar{k}_i + \delta_i \\
 P_i = 0,5, & \bar{k}_i - 1/2 * \delta_i < K_i < \bar{k}_i + 1/2 * \delta_i \\
 P_i = 0,25, & \bar{k}_i - \delta_i < K_i < \bar{k}_i - 1/2 * \delta_i \\
 P_i = 0, & K_i < \bar{k}_i - \delta_i
 \end{cases} \quad (2.1)$$

де I – інтегральна оцінка рівня залежності національної економіки;

P_i – кількість балів за i -им коефіцієнтом;

\bar{k}_i – середнє значення і-го коефіцієнту.

δ_i – стандартне відхилення.

Середнє значення і-го коефіцієнту та стандартне відхилення за період з 1999 по 2008 роки наведено в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Середні значення та стандартні відхилення показників зовнішньої залежності за період з 1999 по 2008 роки

Показник	Параметр	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Зовнішній то-варообіг до ВВП	Середнє значення	57.23	62.49	61.24	58.64	57.68	60.46	62.03	65.44	66.44	69.81
	Стандартне відхилення	16.84	18.02	17.71	16.47	16.29	17.21	17.85	19.12	19.79	21.52
Експорт до ВВП	Середнє значення	24.71	26.57	26.27	26.43	25.36	26.39	26.88	27.72	27.61	29.02
	Стандартне відхилення	11.43	11.96	10.83	9.29	8.76	9.07	9.21	9.28	9.55	10.62
Імпорт до ВВП	Середнє значення	22.94	24.85	24.30	23.91	23.29	24.82	25.76	27.15	27.78	29.71
	Стандартне відхилення	8.44	9.06	8.62	7.74	7.22	7.27	7.51	8.15	8.49	9.88
Сальдо платіжного балансу до ВВП	Середнє значення	2.56	2.63	1.96	2.33	2.33	2.64	2.69	3.18	3.26	3.04
	Стандартне відхилення	1.78	1.32	1.37	2.03	1.79	1.74	1.93	2.19	2.56	2.17
Співвідношення золотовалютних резервів до ВВП	Середнє значення	н/д	3.42	3.25	3.64	4.14	4.08	4.22	4.57	4.57	4.42
	Стандартне відхилення	н/д	1.07	1.05	1.21	1.49	1.50	1.87	2.12	2.11	2.00
Співвідношення зовнішнього боргу до ВВП	Середнє значення	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	38.63	40.50	42.18	47.78
	Стандартне відхилення	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	21.99	23.32	24.98	26.05
Прямі іноземні інвестиції до ВВП	Середнє значення	2.21	3.50	1.93	2.06	1.48	1.80	2.57	3.12	3.43	2.66
	Стандартне відхилення	1.70	2.58	1.15	1.78	0.97	1.36	2.10	1.74	2.48	1.61

Базуючись на цих значеннях, використовуючи формулу 2.1 та підхід, що викладено в таблиці 2.10, розподілимо отримані значення за групами балів: 0; 2,5; 5; 7,5; 10. Результати розподілу представлені в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 – Розподіл балів за групами

Показник	Кількість балів	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Зовнішній товарообіг до ВВП	0	40.39	44.47	43.53	42.17	41.39	43.25	44.19	46.32	46.65	48.30
	2.5	48.81	53.48	52.38	50.40	49.54	51.85	53.11	55.88	56.55	59.05
	5	57.23	62.49	61.24	58.64	57.68	60.46	62.03	65.44	66.44	69.81
	7.5	65.64	71.50	70.10	66.88	65.83	69.06	70.96	75.00	76.33	80.57
	10	74.06	80.51	78.95	75.12	73.98	77.67	79.88	84.56	86.22	91.33
Експорт до ВВП	0	13.27	14.61	15.44	17.14	16.60	17.32	17.68	18.44	18.06	18.40
	2.5	18.99	20.59	20.86	21.79	20.98	21.85	22.28	23.08	22.83	23.71
	5	24.71	26.57	26.27	26.43	25.36	26.39	26.88	27.72	27.61	29.02
	7.5	30.42	32.55	31.69	31.08	29.74	30.92	31.49	32.36	32.39	34.33
	10	36.14	38.53	37.10	35.72	34.12	35.46	36.09	37.00	37.17	39.64
Імпорт до ВВП	0	14.50	15.79	15.68	16.17	16.07	17.55	18.25	19.00	19.29	19.82
	2.5	18.72	20.32	19.99	20.04	19.68	21.19	22.01	23.08	23.54	24.76
	5	22.94	24.85	24.30	23.91	23.29	24.82	25.76	27.15	27.78	29.71
	7.5	27.16	29.38	28.61	27.77	26.90	28.45	29.51	31.23	32.03	34.65
	10	31.38	33.91	32.92	31.64	30.51	32.09	33.26	35.30	36.28	39.59
Сальдо платіжного балансу до ВВП	0	0.78	1.31	0.59	0.29	0.54	0.90	0.76	0.99	0.69	0.87
	2.5	1.67	1.97	1.28	1.31	1.44	1.77	1.72	2.08	1.97	1.96
	5	2.56	2.63	1.96	2.33	2.33	2.64	2.69	3.18	3.26	3.04
	7.5	3.45	3.29	2.65	3.34	3.23	3.52	3.65	4.28	4.54	4.13
	10	4.35	3.95	3.33	4.36	4.12	4.39	4.61	5.37	5.82	5.22
Співвідношення золотовалютних резервів до ВВП	0	н/д	2.35	2.20	2.43	2.64	2.57	2.35	2.45	2.47	2.40
	2.5	н/д	2.88	2.72	3.03	3.39	3.33	3.28	3.51	3.52	3.41
	5	н/д	3.42	3.25	3.64	4.14	4.08	4.22	4.57	4.57	4.42
	7.5	н/д	3.95	3.78	4.24	4.88	4.83	5.16	5.63	5.63	5.43
	10	н/д	4.48	4.30	4.85	5.63	5.58	6.09	6.69	6.68	6.43
Співвідношення зовнішнього боргу до ВВП	0	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	16.64	16.24	15.10	21.73
	2.5	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	27.64	27.50	27.39	34.76
	5	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	38.63	38.77	39.68	47.78
	7.5	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	49.63	50.03	51.96	60.81
	10	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	60.62	61.29	64.25	73.83
Прямі іноземні інвестиції до ВВП	0	н/д	-1.07	-1.05	-1.21	-1.49	-1.50	-1.87	-2.12	-2.11	-2.02
	2.5	н/д	0.91	0.84	0.91	0.95	0.91	0.71	0.70	0.71	0.70
	5	н/д	2.88	2.72	3.03	3.39	3.33	3.28	3.51	3.52	3.41
	7.5	н/д	4.86	4.61	5.15	5.83	5.74	5.86	6.33	6.33	6.12
	10	н/д	6.83	6.50	7.28	8.27	8.16	8.44	9.14	9.15	8.83

Отже даний розподіл базується на реальних даних економік найбільш розвинених країн світу, оброблених статистичними засобами, що дає право розраховувати на достатній ступінь адекватності розробленої моделі. Тракткування результатів, отриманих після розрахунків достатньо просте – чим ближчу до 70 кількість балів отримує країна, тим більша її залежність від зовнішньоекономічних відносин, пам'ятаючи при цьому, що 70 – це максимальна кількість балів.

Для ілюстрації дії запропонованого підходу, проаналізуємо ступінь залежності від світової економіки таких країн як Японія, США, та Німеччина в 2008 році. Результати проведеного аналізу представлені в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 – Рівень зовнішньої залежності за деякими країнами світу в 2008 році

Показник	Кіл-ть балів	Значення за групами	Фактичні значення в країнах			Кількість балів за країнами		
		2008	США	Японія	Німеччина	США	Японія	Німеччина
Зовнішній товарообіг до ВВП	0	48.30	30.41	34.72	88.26	0	0	7.5
	2.5	59.05						
	5	69.81						
	7.5	80.57						
	10	91.33						
Експорт до ВВП	0	18.40	12.7	17.4	47.2	0	0	10
	2.5	23.71						
	5	29.02						
	7.5	34.33						
	10	39.64						
Імпорт до ВВП	0	19.82	17.6	17.3	40.9	0	0	10
	2.5	24.76						
	5	29.71						
	7.5	34.65						
	10	39.59						
Сальдо платіжного балансу до ВВП	0	0.87	4.9	3.2	6.7	7.5	5	10
	2.5	1.96						
	5	3.04						
	7.5	4.13						
	10	5.22						
Співвідношення золотовалютних резервів до ВВП	0	2.40	0.55	23.64	4.74	0	10	5
	2.5	3.41						
	5	4.42						
	7.5	5.43						
	10	6.43						
Співвідношення зовнішнього боргу до ВВП	0	21.73	95.2	40.9	155.6	10	5	10
	2.5	34.76						
	5	47.78						
	7.5	60.81						
	10	73.83						
Прямі іноземні інвестиції до ВВП	0	0	2.23	0.33	0.73	5	2.5	5
	2.5	0.70						
	5	3.41						
	7.5	6.12						
	10	8.83						
РАЗОМ	—	—	—	—	—	22.5	22.5	57.5

Результати, що були отримані, виявились досить несподіваними. Країни, що традиційно вважаються флагманами світової економіки (США, Японія) виявились відносно незалежними від зовнішніх джерел, набравши однакову кількість балів – 22,5. Більш очікуваний результат продемонструвала Німеччина – 57,5 балів, що свідчить про значний рівень залежності. В цілому аналіз показав, що європейські країни демонструють досить значний рівень зовнішньої залежності, що багато в чому обумовлено значним зовнішнім боргом, а також обсягом торгових операцій відносно ВВП.

Проаналізуємо залежність економіки України від зовнішніх відносин. В таблиці 2.14 представлені абсолютні показники, що будуть виступати в якості бази аналізу.

Таблиця 2.14 – Показники за період 2002-2008 роки (млн дол.)

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Валовий внутрішній продукт	42358	50128	64930	86316	107731	141063	182074
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу	3173	2891	6909	2531	-1617	-5272	-12933
Валовий зовнішній товарообіг	44845	56618	77604	88085	103546	136154	185744
Експорт товарів та послуг	23354	28953	41291	44378	50239	64001	85612
Імпорт товарів та послуг	21494	27665	36313	43707	53307	72153	100132
Валовий зовнішній борг	21645	23811	30647	39619	54512	82663	103236
Офіційні резервні активи	4469	6943	9715	19391	22358	32479	31543
Прямі іноземні інвестиції в Україну	4555	5472	6794	9047	16890	21607	29543

Результати розрахунків показників, що використовуються при оцінці рівня зовнішньої залежності представлені в таблиці 2.15

Таблиця 2.15 – Показники рівня зовнішньої залежності України за період 2002-2008 роки

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу	7.5	5.8	10.6	2.9	-1.5	-3.7	-7.1
Валовий зовнішній товарообіг	105.8	113	119.6	101.9	96.1	96.4	102
Експорт товарів та послуг	55.1	57.8	63.6	51.3	46.6	45.3	47.0
Імпорт товарів та послуг	50.7	55.2	56.0	50.6	49.5	51.1	55.0
Валовий зовнішній борг	51.1	47.5	47.2	45.9	50.6	58.6	56.7
Офіційні резервні активи	11	14	15	22	21	23	17
Прямі іноземні інвестиції в Україну	10.8	10.9	10.5	10.5	15.7	15.3	16.2

Визначимо рівень зовнішньої залежності України в 2005 та 2008 роках (табл. 2.16). Даний період був взятий за основу, оскільки саме тоді українською владою було проголошено шлях до інтеграції в світове господарство, Україна стала членом СОТ та значно підвищила обсяги міжнародної діяльності – експорт, імпорт, іноземні інвестиції, зовнішній борг.

Таблиця 2.16 – Рівень залежності економіки України від зовнішніх відносин

Показник	Кількість балів	Значення за групами		Фактичні значення в Україні		Кількість балів	
		2005	2008	2005	2008	2005	2008
Зовнішній товарообіг до ВВП	0	44.19	48.30	101.9	102	10	10
	2.5	53.11	59.05				
	5	62.03	69.81				
	7.5	70.96	80.57				
	10	79.88	91.33				
Експорт до ВВП	0	17.68	18.40	51.3	47.0	10	10
	2.5	22.28	23.71				
	5	26.88	29.02				
	7.5	31.49	34.33				
	10	36.09	39.64				
Імпорт до ВВП	0	18.25	19.82	50.6	55.0	10	10
	2.5	22.01	24.76				
	5	25.76	29.71				
	7.5	29.51	34.65				
	10	33.26	39.59				
Сальдо платіжного балансу до ВВП	0	0.76	0.87	2.9	7.1	5	10
	2.5	1.72	1.96				
	5	2.69	3.04				
	7.5	3.65	4.13				
	10	4.61	5.22				
Співвідношення золотовалютних резервів до ВВП	0	2.35	2.40	22	17	10	10
	2.5	3.28	3.41				
	5	4.22	4.42				
	7.5	5.16	5.43				
	10	6.09	6.43				
Співвідношення зовнішнього боргу до ВВП	0	16.64	21.73	45.9	56.7	5	5
	2.5	27.64	34.76				
	5	38.63	47.78				
	7.5	49.63	60.81				
	10	60.62	73.83				
Прямі іноземні інвестиції до ВВП	0	0	0	10.5	16.2	10	10
	2.5	0.71	0.70				
	5	3.28	3.41				
	7.5	5.86	6.12				
	10	8.44	8.83				
РАЗОМ	–	–	–	–	–	60	65

Як свідчить проведений аналіз, Україна є вкрай залежною від зовнішніх відносин, при чому ця залежність зростає. В цілому майже за кожним з аналізованих показників Україна перевищує світові аналоги, за деякими показниками навіть в рази. Обсяги зовнішньої торгівлі, що перевищують за обсягами ВВП, свідчать про дуже значну залежність від зовнішніх відносин, від світової кон'юнктури та цін на зовнішніх ринках. Фактично поточні кризові події в економіці України (значне падіння ВВП та промислового виробництва) багато в чому були обумовлені саме експортною орієнтацією більшості крупних виробництв в Україні. Перевищення зовнішнього боргу психологічної відмітки в 50% ВВП також вказує на зростання залежності нашої держави від іноземних партнерів. Тобто економіка України є, якщо не дуже інтегрованою, то принаймні дуже залежною від зовнішніх відносин.

Таким чином запропонований методичний підхід може виступати в якості інструмента для оцінки рівня залежності економіки країни від зовнішньоекономічних відносин. Аналіз на прикладі розвинених країн світу засвідчив його працездатність та дав змогу оцінити рівень залежності економік США, Японії та Німеччини від зовнішніх відносин. Результати аналізу показали, що найбільший рівень зовнішньої залежності з цих країн має Німеччина, а найменший – США. Оцінка рівня залежності України показала на дуже значний її ступінь (значно вищий, ніж у більшості розвинених країн світу), при цьому ця залежність зростає. Все це вказує на необхідність комплексної перебудови фінансової системи України з урахуванням її інтеграції в світовий фінансовий та економічний простір.

2.3. Науково-методичний підхід щодо забезпечення ефективної реструктуризації фінансової системи України

Аналіз проведений в попередній частині роботи показав: фінансова система України як структурно, так і функціонально вимагає значної перебудови, що обумовлене інтеграційними процесами, які відбуваються у світі та в національних фінансових системах. Процеси перебудови, а також комплекс заходів, що необхідні для цього як правило визначаються за допомогою терміну «реструктуризація». Таким чином, під реструктуризацією фінансової системи в роботі будемо розуміти комплекс заходів, спрямованих на якісні зміни стану фінансової системи, а також процеси з цим пов'язані.

Перш ніж пропонувати певні дії по реструктуризації фінансової системи України, чітко виділимо її базис, під яким розуміємо мету функціонування, задачі та функції, структуру та зв'язки між елементами, принципи організації тощо.

Головна мета фінансової системи – забезпечити формування, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів в процесі економічної діяльності.

Для виконання поставленої мети фінансова система виконує наступні функції:

- розподіл фінансових ресурсів між різними учасниками фінансової системи;
- регулювання розподілу фінансових ресурсів;
- контроль стану розвитку господарства, ефективності діяльності підприємств, використання грошових ресурсів;
- стимулювання підвищення економічної ефективності господарювання, раціонального використання резервів виробництва;
- планування, яке передбачає формування цілей і вибір шляхів їх досягнення на основі розробки прогнозів і планів розвитку;
- організація, що включає вибір певної організаційно-правової форми, устрою, розмежування повноважень органів регулювання, визначення прав і обов'язків учасників фінансової системи.

До завдань, що стоять перед фінансовою системою в процесі реалізації її функцій, слід віднести:

- концентрація та оптимальне розміщення фінансових ресурсів;
- досягнення максимальної ефективності використання наявних фінансових ресурсів;
- встановлення оптимальних пропорцій розподілу та перерозподілу ВВП;
- залучення тимчасово вільних коштів та отриманих доходів через інституції фінансового ринку на потреби фінансового забезпечення виробництва ВВП;
- формування страхових фондів з метою забезпечення відшкодування втрат фінансових ресурсів і доходів;
- здійснення комплексу дій з державного регулювання процесів формування, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів в країні, створення відповідної сукупності органів фінансового контролю.

Принципові підходи до реструктуризації фінансової системи в контексті глобалізації представлені на рис. 2.2. Вони включають в себе поетапний аналіз поточного стану фінансової системи України та перевірку гіпотези про необхідність її реструктуризації, вивчення прогресивного досвіду організації фінансових систем розвиненими країнами світу, на базі чого визначення ланок фінансової системи, що вимагають негайної реструктуризації та, з урахуванням цього, розробку напрямів реструктуризації.

Виходячи з поставлених задач та сукупності суб'єктів-учасників фінансових відносин, нами пропонується використання дворівневої структури фінансової системи України. Перший рівень – внутрішній, в якому виділяються такі центри як державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, взаємодія між якими в основному здійснюється через фінансовий ринок, який виступає в якості посередника з одного боку, а з іншого виступає в якості самостійного учасника фінансової системи. Другий рівень – зовнішній, в рамках якого внутрішня складова фінансової системи та її елементи взаємодіють із зовнішніми фінансовими суб'єктами, до яких можна віднести міжнародні фінансові організації (наприклад, МВФ, Світовий банк, ЄБРР тощо), зарубіжні країни, закордонні суб'єкти господарювання (міжнародні корпорації, націона-

льні компанії інших країн, банки, страхові компанії, інвестиційні групи, хеджеві фонди тощо), міжнародні біржові ринки (валютний, товарний, фондовий), іноземні громадяни.

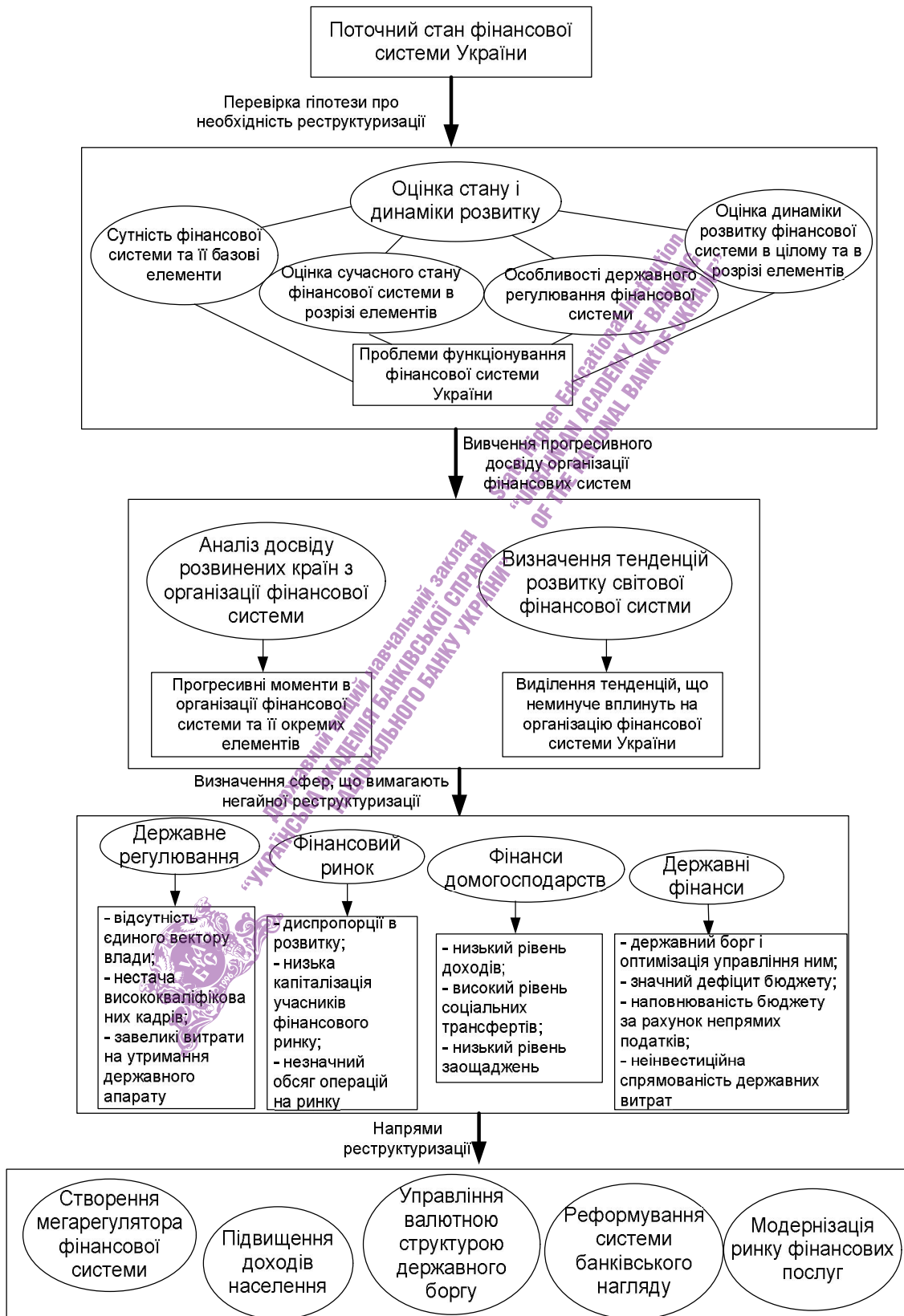

Рис. 2.2 – Схема реструктуризації фінансової системи України

Фінансові відносини, що виникають між різними складовими фінансової системи України можна представити у вигляді матриці (Додаток Е). Використовуючи дані з матриці, пропонується наступна формалізація фінансової системи України в усій сукупності фінансових відносин, що в ній виникають (рис. 2.3).

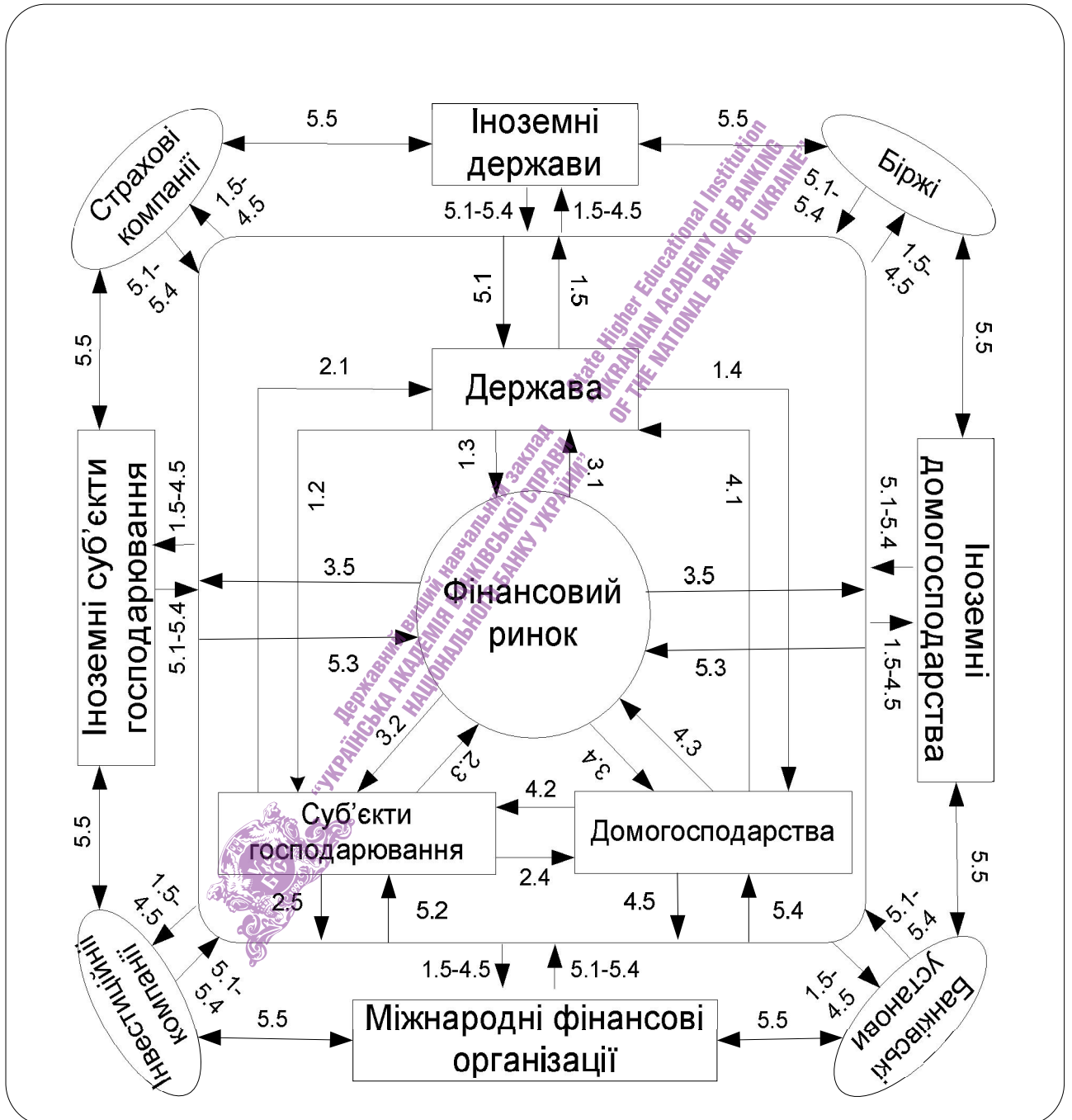

Рис. 2.3 – Схема загального вигляду фінансової системи України

Номер поруч зі стрілочкою позначає координати в матриці і означає певну сукупність фінансових відносин, що виникають в даному напрямку. Наприклад, цифри 2.1 поруч зі стрілочкою від суб'єктів господарювання до держави слід розуміти як сукупність фінансових відносин, що виникають між суб'єктами господарювання і державою, в яких суб'єкт господарювання виступає в якості суб'єкту впливу, а держава – об'єкту. Видами таких відносин можуть виступати (див. Додаток Е, перетин рядку 2 и стовпчика 1) платежі і відрахування до державного бюджету, відрахування до різних фондів державного, регіонального та галузевого рівня, податкові платежі.

Дана схема дозволяє отримати комплексне уявлення як про характер фінансових відносин з точки зору суб'єктів фінансової системи, що взаємодіють, так і про суб'єктно-об'єктну орієнтацію цих відносин. Використовуючи матрицю фінансових відносин, можна отримати конкретні приклади цих відносин.

Пропонована система має базуватися на наступних принципах:

- принцип єдності (передбачає проведення єдиної економічної і фінансової політики всіма сферами і кожною ланкою фінансової системи, існування єдиної законодавчої бази, яка регулює фінансові відносини в країні, а також єдині принципи контролю над фінансовими відносинами);
- принцип функціонального призначення елементів фінансової системи (кожна зі складових системи вирішує лише їй притаманні (властиві) завдання, володіє власним апаратом управління фінансовими відносинами, в той же час, виступаючи частиною єдиного цілого, кожен елемент системи мобілізує фінансові ресурси для забезпечення централізованих заходів держави);
- плановий характер фінансових відносин (всі ланки фінансової системи планують формування й використання фондів фінансових ресурсів);
- принцип гласності (відомості про створювані грошові фонди, про порядок їх використання, висвітлюються в ЗМІ, так само як закони, постанови, укази, рішення, інструкції, обов'язково публікуються в пресі);
- контроль у сфері фінансів (здійснення контролю за фінансовою діяльністю з боку усіх учасників фінансових відносин);

- принцип фінансової безпеки держави (побудова такої фінансової системи, яка буде здатна існувати стабільно і ефективно, незважаючи на несприятливі зміни як в країні так і поза її межами);
- принцип мінливості (необхідність здійснення діагностичних, а також превентивних заходів для забезпечення стабільної та ефективної діяльності фінансової системи).

Виходячи з поточних проблем у фінансовій системі України, на які вказувалось у першому розділі, з урахуванням тенденцій розвитку світових фінансів та фінансових систем розвинених країн світу, враховуючи глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі і учасником яких є Україна, можна зробити висновок про необхідність негайної реструктуризації фінансової системи України.

Реструктуризація необхідна не лише для оптимізації поточного стану фінансової системи для зниження системних ризиків, але і з точки зору стратегічного розвитку нашої держави, щоб залишатись конкурентоздатною на світовій арені в перспективі.

З урахуванням попереднього дослідження можуть бути запропоновані наступні підходи та рекомендації щодо реструктуризації фінансової системи України.

Методичні підходи щодо забезпечення ефективної реструктуризації фінансової системи України слід розділити за ланками фінансової системи: заходи по реструктуризації державних фінансів, фінансів суб'єктів господарювання, фінансів домогосподарств, фінансового ринку та зовнішніх відносин.

Як зауважувалось вище, однією з головних проблем фінансової системи України є недосконала система державного управління фінансами та державного регулювання фінансової системи. Таким чином, поточна система державного регулювання вимагає докорінної перебудови.

Ще одним важливим моментом, пов'язаним із змінами у фінансовій системі країни та сфері державних фінансів зокрема є державний борг та управління ним. Як зазначалось, існує тенденція до збільшення державного боргу і найбільш проблемних – це зростання саме зовнішнього боргу. При цьому, врахо-

вуючи той факт, що запозичення здійснюються в іноземній валюті, а погашення боргів буде здійснюватись шляхом конвертації національної валюти у відповідну іноземну є значна вірогідність виникнення валютного ризику. Тому управління валютним ризиком є однією з першочергових задач.

Сучасний стан державного та гарантованого державою боргу має вигляд, представлений у табл. 2.17.

Таблиця 2.17 – Державний та гарантований державою борг станом на 31.12.2008 (в розрізі валют погашення), тис. од.

Показник	дол. США	грн.	%
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	24598751	189410386	100,00
ЄВРО	1909528	14703372	7,76
Долар США	11734214	90353453	47,70
Спеціальні права запозичення	4709040	36259612	19,14
Українська гривня	5059921	38961392	20,57
Швейцарський франк	723602	5571739	2,94
Японська єна	462443	3560816	1,88

Пошук оптимального портфелю будемо здійснювати у відповідності із вже сформованою корзиною валют, яка налічує 5 складових: євро, долар США, спеціальні права запозичення (СПЗ) – штучно створені у межах МВФ кредитно-розрахункові засоби, швейцарський франк і японська єна. Це дозволить порівняти поточну корзину із оптимальною.

З метою оцінки ризикованості вкладення в ту чи іншу валюту з точки зору даного дослідження цікавими є коливання її курсу, а саме амплітуда. Чим більшими будуть відхилення, тим більший ризик притаманний валюті.

Вочевидь, можливі ситуації, за яких курс може як підвищуватись, та і знижуватись. При цьому ситуація зниженню курсу валюти насправді є прийнятною для країни, адже в цьому випадку потрібно буде витратити меншу суму національної валюти на купівлю іноземної щоб погасити борги. Розглядати ситуації, за яких одна іноземна валюта може бути куплена за рахунок іншої ми не будемо, хоча це може мати місце. Ми виходимо з позицій, що погашення валю-

тного боргу буде здійснюватись за рахунок внутрішніх надходжень грошових коштів у національній валюті.

З метою отримання числового значення ризику необхідно провести певні розрахунки, пов'язані з курсами обраних валют. При цьому використовуються офіційні курси валют, розміщені на сайті Національного банку України. Період, який використовується для розрахунків – з січня 2009 по лютий 2010 рр. Це 285 значень курсів по кожній з валют. Вибірка є репрезентативною. Основні підсумки проведених розрахунків представлені в таблиці 2.18.

Таблиця 2.18 – Визначення оптимальної корзини валют державного боргу із врахуванням ризикової складової валютних курсів

Показник	100 доларів США	100 Євро	100 СПЗ	100 Франків	1000 Єн
Мінімум курсу, грн.	761,000	966,735	1122,636	646,446	76,400
Максимум курсу, грн.	801,480	1208,088	1288,200	800,960	92,472
Різниця «макс-мін», грн.	40,480	241,353	165,565	154,514	16,072
Середнє арифметичне, грн.	782,203	1092,441	1208,278	725,729	84,155
Середньоквадратичне відхилення (сигма), грн.	16,056	70,997	51,209	46,864	4,470
3 сигми, грн.	48,167	212,992	153,627	140,591	13,409
Рівень ризику	0,062	0,195	0,127	0,194	0,159
Зворотна величина рівня ризику	16,129	5,128	7,874	5,155	6,289
Оптимальна питома вага валюти в корзині, %	39,75	12,64	19,41	12,70	15,50

Рівень ризику для валюти визначається як його можливе відхилення від обраної величини за умови, що курс валюти знаходиться у зазначеному діапазоні. За правилом 3-х сигм ймовірність того, що відхилення нормально розподіленої випадкової величини від свого математичного очікування практично дорівнює нулю (0,0027). Таким чином, рівень ризику конкретної валюти можна оцінити як відношення потрійного середньоквадратичного відхилення до середнього значення курсу за обраний період. Дані свідчать, що долар США має найменший ступень ризику. СПЗ майже вдвічі поступаються в цьому долару. Інші валюти є менш надійними. Але питома вага долару США у поточній кор-

зині є домінуючою, що зрозуміло є неприйнятним, навіть враховуючи його меншу ризикованість у порівнянні з іншими валютами.

Тому, проведені розрахунки дають можливість сформувати нову структуру портфеля валют виходячи із наявної корзини. Їх порівняння подано у таблиці 2.19.

Як можна побачити з отриманих даних, виникає потреба у перерозподілі частки долару США та СПЗ на користь інших валют. При такому розподілі суттєво повинна збільшитись питома вага швейцарського франку і японської єни – у 3,5 і 6,5 разів відповідно, і зменшитись вага долару у 1,5 рази.

Таблиця 2.19 – Порівняння поточної і розрахованої оптимальної корзини валют державного боргу, тис. дол. США

Загальна сума державного та гарантованого державою боргу (за мінусом гривневої складової)	Портфель до змін		Оптимальний портфель	
	19538830	100,00%	19538830	100,00%
ЄВРО	1909528	9,77	2469708	12,64
Долар США	11734214	60,06	7766685	39,75
СПЗ	4709040	24,10	3792486	19,41
Швейцарський франк	723602	3,70	2481431	12,70
Японська єна	462443	2,37	3028518	15,50

Враховуючи гривневу складову, державний та гарантований державою борг буде мати таку структуру в розрізі валют (табл. 2.20).

Таблиця 2.20 – Порівняння поточної і оптимальної структури державного та гарантованого державою боргу (в розрізі валют погашення) із врахуванням гривневої складової

Показник	Портфель до змін		Оптимальний портфель	
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	24598751	100,00%	24598751	100,00%
ЄВРО	1909528	7,76	2469708	10,04
Долар США	11734214	47,70	7766685	31,57
СПЗ	4709040	19,14	3792486	15,42
Українська гривня	5059921	20,57	5059921,07	20,57
Швейцарський франк	723602	2,94	2481431,47	10,09
Японська єна	462443	1,88	3028518,72	12,31

Таким чином, формування оптимальної структури державного боргу з точки зору його валютного наповнення дозволить зменшити ризики додаткових втрат.

Що стосується сфери фінансів домогосподарств, то маємо відмітити наступне. З погляду на досвід організації фінансових систем в найбільш розвинених країнах світу, що було показано в розділі 1, можна помітити, що базисом цих систем виступають фінанси домогосподарств. Саме за рахунок коштів громадян формується платоспроможний попит на товари та послуги, прибутковий податок з їх доходів наповнює бюджети країни, створюються можливості для розвитку ринків фінансових послуг через розміщення заощаджень населення. Враховуючи цю надважливу роль фінансів домогосподарств і враховуючи недостатній середній рівень їх доходів необхідно розглянути, який вплив на загальний стан фінансової системи України може мати збільшення доходів домогосподарств.

На нашу думку, найбільш реальним в цьому плані може виглядати підвищення заробітної плати, адже в структурі доходів домогосподарств на неї припадає лише 43%. Більше того, витрати на оплату праці в середньому по Україні складають 6% в структурі витрат суб'єктів господарювання, а отже навіть значне збільшення заробітної плати не повинно суттєво вплинути на їх витрати. Підвищувати соціальні трансферти є недоречним, адже вони повністю лягають тягарем на бюджет країни, що не покращую ситуації в організації фінансів державного сектору.

Отже, розглянемо варіанти послідовного збільшення заробітної плати і проаналізуємо на те, яким чином зміняться фінансові потоки між основними елементами фінансової системи і їх структура. Візьмемо за базу порівняння дані 2008 року, які аналізувались в розділі 1, і порівняємо з 4-ма варіантами збільшення заробітної плати – у 1,5 рази, 2 рази, 2,5 рази і 3 рази.

Зміни, які спостерігаються в доходах домогосподарств мають вигляд, представлений у табл. 2.21.

Таблиця 2.21 – Зміни в структурі доходів домогосподарств при підвищенні заробітної плати, %

Показник	До зміни		Після зміни		
	1	2	3	4	5
Коефіцієнт збільшення заробітної плати	1	1,5	2	2,5	3
Заробітна плата	43,33	53,42	60,46	65,65	69,64
Прибуток та змішаний дохід	15,51	12,75	10,82	9,40	8,31
Доходи від власності (одержані)	3,36	2,76	2,35	2,04	1,80
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	37,80	31,07	26,38	22,91	20,25
Всього	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Загальне збільшення доходу	100,00	121,66	143,33	164,99	186,65

Всі інші статті доходів зафіксуємо на незмінному рівні для того, щоб об'єктивно оцінити саме вплив заробітної плати. Як бачимо її збільшення призводить до підвищення питомої ваги у загальній структурі доходів громадян і суттєвому збільшенню загальної доходу: при зростанні заробітної плати у 1,5 рази доходи збільшуються на 21,66%, у 2 рази – на 43,33% і т.д. Тобто ефект, який ми спостерігаємо є достатньо вагомим. Зрозуміло, що це очікуваний результат.

Що стосується структури витрат домогосподарств, то її точно оцінити дуже важко. З іншого боку вона не настільки важлива, але можна зробити деякі припущення.

По-перше, зростання заробітної плати пропорційно призведе і до збільшення обсягів прибуткового податку, який поступає до бюджету.

По-друге, зростуть витрати на купівлю товарів та послуг, адже в Україні існує значний розрив між категоріями найбільш заможних громадян і тих, хто знаходиться на межі виживання. Скоріше за все в структурі витрат вони не втратять своїх позицій через те, що громадяни будуть витратити додаткові доходи на купівлю більш якісних товарів, а також розширять асортимент своїх покупок і послуг. Завдяки цьому у багатьох домогосподарств з'явиться можливість купити нові або змінити наявні товари довгострокового використання. Тому втрата питомої ваги цієї статті навряд чи відбудеться навіть в межах 3-5-

річного часового горизонту. Те ж стосується і інших статей витрат, які також скоріше за все пропорційно збільшаться у відповідності до збільшення доходів.

Інша справа – це зміни, які відбудуться в інших ланках фінансової системи. Спочатку поглянемо на зміни в структурі витрат суб'єктів господарювання, адже підвищення заробітної плати автоматично призводить і до збільшення виплат в фонди соціального страхування (табл. 2.22).

Як це не дивно, але збільшення заробітної плати несуттєво позначилося на збільшенні витрат суб'єктів господарювання. Підвищення заробітної плати у 1,5 рази разом із збільшенням відрахувань на соціальні заходи на аналогічну величину призведе до зростання загального рівня витрат лише на 4,1%; при збільшенні у 2 рази – на 8,2% і т.д. Зрозуміло, що ситуація буде суттєво відрізнятися в залежності від виду економічної діяльності, але все рівно залишається прийнятною (Додаток А). Слід відзначити, що ми не можемо врахувати опосередковані зміни в цінах на матеріали, сировину, транспортні витрати, окремі послуги, в цінах яких також відбудуться зміни через зростання заробітної плати, але ці зміни все рівно не будуть суттєвими. На нашу думку, таке зростання буде повністю компенсоване збільшенням платоспроможного попиту на товари та послуги з боку громадян і завдяки ефекту масштабу збільшення витрат може бути взагалі нівельовано.

Таблиця 2.22 – Зміни в структурі витрат суб'єктів господарювання при збільшенні заробітної плати, %

Показник	До зміни	Після зміни			
		1,5	2	2,5	3
Коефіцієнт збільшення заробітної плати	1	1,5	2	2,5	3
Матеріальні витрати	26,9	25,8	24,9	24,0	23,1
Вартість товарів та послуг, придбаних для перепродажу та реалізованих без додаткової обробки на даному підприємстві	53,2	51,1	49,2	47,4	45,7
Амортизаційні відрахування	2,5	2,4	2,3	2,2	2,1
Витрати на оплату праці	6,0	8,6	11,1	13,4	15,5
Відрахування на соціальні заходи	2,2	3,2	4,1	4,9	5,7
Інші операційні витрати	9,2	8,8	8,5	8,2	7,9
Загальне зростання витрат	100,0	104,1	108,2	112,3	116,4

Зовсім інший ефект спостерігається на прикладі державних фінансів. В першу чергу, це збільшення надходжень до державного бюджету у вигляді прибуткового податку з доходів громадян. Будемо вважати, що його збільшення буде відповідати за темпами збільшенню заробітної плати. По-друге, це деяке зменшення зборів податку на прибуток підприємств, що буде пов'язано із зростанням витрат, як це було показано вище. Хоча темпи зменшення зборів цього податку будуть несуттєвими, адже сама ставка податку, яка дорівнює 25% відповідно скоротить їх в 4 рази. Також буде спостерігатись збільшення зборів ПДВ через збільшення платоспроможного попиту домогосподарств. При цьому в розрахунках робиться припущення, що темпи зростання зборів ПДВ будуть складати 75% від темпів зростання доходів населення, адже не вся продукція (послуги) буде реалізовуватись домогосподарствам, хоча збільшення обсягів реалізації потребує участі навіть тих суб'єктів господарювання, які безпосередньо роздрібною торгівлею не займаються. Інші надходження залишимо без змін, приймаючи до уваги, що споживання підакцизних товарів не збільшиться, тому що попит на них, як правило, є нееластичним, а оцінити можливе збільшення мита достатньо важко. Зміни неподаткових надходжень також у розрахунок не приймаються.

Таким чином, проведені розрахунки (Додаток Ж) дали можливість отримати наступні результати. Завдяки збільшенню заробітної плати у 1,5 рази відбудеться загальне збільшення доходів зведеного бюджету на 112,6%, відповідно у 2 рази – на 125%, у 2,5 рази – на 137,2%, у 3 рази – на 149,3%, а збільшення податкових надходжень може скласти відповідно 116,5%, 132,7%, 148,8%, 164,7%. Це одразу дасть можливість винайти кошти для фінансування видатків державного бюджету, пов'язаних з реалізацією довгострокових програм економічного розвитку, особливо приймаючи до уваги той факт, що соціальні трансферти ми зафіксували на незмінному рівні, коли розглядали доходи домогосподарств, а саме на них припадає чверть витрат зведеного бюджету.

Як зазначалось вище, підвищення заробітної плати автоматично призводить до збільшення відрахувань до фондів соціального захисту при цьому в тих

же пропорціях, як і збільшення самої зарплати, яка виступає базою для їх обчислення. Це в свою чергу дасть можливість підвищити виплати пенсіонерам, безробітним тощо.

Що стосується фінансового ринку, то можна очікувати наступні зміни:

- збільшення обсягу депозитів банківської системи навіть при незмінній нормі заощаджень населення;
- частина вільних коштів може бути спрямована у кредитні спілки;
- збільшення обсягів укладених договорів довгострокового страхування життя та пенсійних контрактів;
- розширення фінансових можливостей населення збільшить їх платоспроможність, а отже і до більшої надійності з точки зору банків, тобто з'являться кращі можливості для отримання кредитів і на більші суми;
- банки отримають додаткові пасиви для проведення активних операцій, а страхові компанії і пенсійні фонди залучені грошові кошти зможуть вкладати на депозити тих же банків і цінні папери, що в свою чергу буде поштовхом для більш стрімкого розвитку ринку цінних паперів;
- розширення діяльності і додаткові прибутки фінансових посередників можуть збільшити надходження до бюджету країни у вигляді податків.

Таким чином, можна стверджувати про наявність кумулятивного ефекту в рамках всієї фінансової системи країни. Зміни лише в одному з елементів призводять до значних позитивних наслідків для всієї економіки країни. Тому підвищення заробітної плати і встановлення її не у помісячному розмірі, а у вигляді фіксованої ставки за 1 годину роботи, як це склалось в розвинених країнах, може збільшити вмотивованість самої праці, підвищить її продуктивність.

Проведений в попередніх частинах роботи аналіз показав, що фінансова система України вимагає перебудови як з точки зору проблем, що накопичились, так і з позицій її еволюційного розвитку. Підсумовуючи вищезазначене, пропонується наступний систематизований за об'єктами впливу перелік підходів до реструктуризації фінансової системи України (табл.. 2.23).

Таблиця 2.23. – Підходи до реструктуризації фінансової системи України

Складова фінансової системи	Базові проблеми	Об'єкт впливу	Шляхи вирішення
Державні фінанси	Неузгодженість в діях та неефективність в цілому державного регулювання фінансової системи	Система державного регулювання	Створення мегарегулятора
	Значні обсяги платежів за державним боргом і ризик їх підвищення внаслідок несприятливих коливань валютних курсів	Державний борг	Управління валютною структурою боргу
	Неефективна податкова система	Податкова система	Диференціація ставок а податками, застосування мінімальних або нульових ставок для товарів соціального призначення, витрат на розвиток підприємств, інвестицій
Фінанси суб'єктів господарювання	Неефективна діяльність	Фонди фінансових ресурсів підприємств	Активне використання інформаційних технологій, інноваційне спрямування діяльності суб'єктів господарювання
Фінансовий ринок	Недоліки в забезпеченні стабільності функціонування банківської системи	Система регулювання і нагляду за банківською системою	Реструктуризації системи регулювання і нагляду банківською системою України, виходячи з положень та рекомендацій Базель II
Фінанси домогосподарств	Низькі доходи населення що стримують розвиток фінансової системи	Доходи населення	Збільшення долі заробітної плати в структурі витрат підприємств
Зовнішні суб'єкти	Дуже великий рівень зовнішньої залежності фінансової системи України	Зовнішньоекономічні фінансові відносини	Підтримка національного товаровиробника та створення позитивного іміджу на внутрішньому ринку країни

На нашу думку, запропоновані підходи з реструктуризації фінансової системи України дозволять не лише оптимізувати фінансові відносини в країні, але і забезпечать її конкурентоздатність на міжнародній арені в довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ ПО РОЗДІЛУ 2

Як показали події останніх років, поточна модель світової фінансової системи та більшості національних фінансових систем не є такими, що відповіда-

ють сучасних вимогам. Це обумовлено рядом суперечностей в світовому економічному розвитку, до яких відносять механічний перенос економічних моделей розвинених країн світу на менш розвинені, невиправдано широке використання зовнішніх джерел фінансування, прискорення міжнародного руху капіталу.

Головним факторами, що визначають напрямки майбутнього розвитку світової фінансової системи, є глобалізація та подолання наслідків світової фінансової кризи. Дослідження в сфері реформування світової фінансової системи в основному зосереджені за такими основними напрямками як підвищення гласності та надання інформації про здійснені фінансово-економічні операції, удосконалення фінансового регулювання та нагляду, необхідність здійснення моніторингу національних заходів, особливості використання міжнародних кредитів та врегулювання процедури повернення боргів країнами, що розвиваються.

Україна є активним учасником світової фінансової системи, при чому її залежність від зовнішніх фінансових відносин з часом зростає. Для підтвердження даної тези в роботі було запропоновано методику оцінки рівня залежності національної фінансової системи від впливу зовнішнього фінансово-економічного середовища.

Для оцінки рівня залежності було запропоновано аналіз основних складових зовнішньоекономічних фінансових відносин держави, до яких віднесли експорт, імпорт, зовнішній товарообіг, зовнішній державний борг, прямі іноземні інвестиції, сальдо платіжного балансу, міжнародні резерви країни. На базі цих показників, було запропоновано розрахунок ряду співвідношень (коефіцієнтів): доля імпорту у ВВП, доля експорту у ВВП, доля зовнішнього товарообігу у ВВП, рівень державного боргу, рівень інвестиційної привабливості, доля сальдо платіжного балансу у ВВП, та рівень забезпеченості міжнародними резервами.

Оскільки встановлених нормативів за даними показниками не існує, в роботі було проведено аналіз за кожним з них на предмет виявлення їх типових

значень, а також типових зон зміни. В якості бази аналізу було обрано статистику за останні 10 років по країнах великої двадцятки.

Таким чином в основу пропонованого підходу покладені середні значення показників, що виступають певною мірою нормативними значеннями. Порівняння фактичних значень з «нормативними» і дає можливість оцінити рівень відносної залежності.

Аналіз на прикладі розвинених країн світу засвідчив працездатність методики та дав змогу оцінити рівень залежності економік США, Японії та Німеччини від зовнішніх відносин. Результати аналізу показали, що найбільший рівень зовнішньої залежності з цих країн має Німеччина, а найменший – США.

Як засвідчив аналіз, проведений для України, наша держава є вкрай залежною від зовнішніх відносин, при чому ця залежність зростає. В цілому майже за кожним з аналізованих показників Україна перевищує світові аналоги, за деякими показниками навіть в рази. Тобто економіка України є якщо не дуже інтегрованою в світовий простір, то, принаймні, дуже залежною від зовнішніх відносин.

Оцінка рівня залежності України вказала на дуже значний її ступінь (значно вищий, ніж у більшості розвинених країн світу), при цьому ця залежність зростає. Неминучість перебудови світової фінансової системи, критична маса проблем в самій фінансовій системі України обумовлюють необхідність комплексної перебудови фінансової системи України з урахуванням її інтеграції в світовий фінансовий та економічний простір.

Виходячи з результатів попередніх досліджень, з урахуванням тенденцій розвитку світової фінансової системи, в роботі запропоновано методичні підходи щодо забезпечення ефективної реструктуризації фінансової системи України. Визначено базові складові фінансової системи України – мету її функціонування, задачі та функції, структуру та зв'язки між елементами, принципи організації тощо.

Визначено, що основними структурними елементами фінансової системи України є держава, суб'єкти господарської діяльності, домогосподарства, фі-

нансовий ринок, а також зовнішні суб'єкти, до яких можна віднести іноземні держави, міжнародні компанії, біржі тощо.

В роботі розроблено матрицю фінансових відносин, яка ілюструє сукупність фінансових взаємовідносин між різними елементами фінансової системи. Матриця дозволяє отримати комплексне уявлення як про характер фінансових відносин з точки зору суб'єктів фінансової системи, що взаємодіють, так і про суб'єктно-об'єктну орієнтацію цих відносин, а також, використовуючи матрицю фінансових відносин, можна отримати конкретні приклади цих відносин. Використовуючи дані з матриці, запропоновано схематичне зображення фінансової системи України в усій сукупності фінансових відносин, що в ній виникають.

Базуючись на попередніх висновках, запропоновано конкретні методичні рекомендації по реструктуризації фінансової системи України в розрізі її суб'єктів за такою структурою: складова фінансової системи, базові проблеми, об'єкт впливу та шляхи вирішення проблеми.

Зокрема було акцентовано увагу на необхідності перегляду структури витрат підприємства в бік збільшення долі витрат на заробітну плату. Розрахунки кумулятивного ефекту від цього, що проведені в роботі, дозволили дійти висновку про комплексний позитивний ефект від цього заходу, що позитивно вплине на розвиток кожної зі складових фінансової системи, починаючи від фінансів домогосподарств і закінчуючи фінансами суб'єктів господарювання та державних фінансів.

У роботі надано рекомендації по управлінню державним боргом з точки зору оптимізації його валютної структури, визначено найбільш ризиковані його складові з точки зору потенційних втрат від несприятливих валютних коливань і запропоновано зміни в валютній структурі з метою мінімізації потенційних втрат. Також було визначено проблемні моменти в сферах державних фінансів, фінансового ринку, більш детальним рекомендаціям по реструктуризації яких буде присвячено наступний розділ роботи.

Результати, висвітлені у даному розділі було опубліковано у таких наукових працях автора:

1. Дмитренко Д.М. Принципові підходи до реструктуризації фінансової системи України / Д. М. Дмитренко // Вісник Української академії банківської справи – 2009. – №2(27). – С. 30-35. (0,4 друк. арк.)
2. Дмитренко Д.М. Роль фінансів домогосподарств у фінансовій системі України у контексті глобалізації / Д. М. Дмитренко // Вісник Української академії банківської справи – 2010. – №1(28). – С. 18-22. (0,6 друк. арк.)
3. Дмитренко Д. М. Фінансова глобалізація: напрями реструктуризації фінансової системи України / Д. М. Дмитренко // Європейські перспективи – 2010. – № 2. – С. 17– 26. (0,7 друк. арк.)
4. Дмитренко Д.М. Методичні підходи до оцінки рівня залежності національної фінансової системи від зовнішніх факторів / Д. М. Дмитренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Суми : ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2010. Випуск 28. – С. 227-236. (0,4 друк. арк.)
5. Дмитренко Д.М. Реструктуризація фінансової системи України під впливом глобалізації // Матеріали міжнародної наукової конференції "П'яті юридичні читання" 22-23 квітня м. Київ. –К.: НПУ імені М.П. Драгоманова – 2010. – С. 346-348 (0,08 друк. арк.)

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1. Удосконалення державного регулювання фінансової системи України

Світова економічна криза, що відбувається і наразі не лише спричинила значні збитки державам, корпораціям і населенню, але і вказала на цілий ряд фундаментальних проблем, що існують у світовій економічній та фінансовій системах. Протиріччя, що накопичувались протягом багатьох років, сьогодні вже не можуть ігноруватись, тобто постала необхідність перебудова поточної економічної моделі. Основним об'єктом цієї перебудови стане світова фінансова система, а також національні фінансові системи. Україна виявилась однією з найбільш постраждалих від кризи країн. Багато в чому це було обумовлене недоліками в організації та управлінні фінансовою системою країни. Тому її реструктуризація є першочерговою задачею, що дозволить вийти країні з кризи та створить базис для успішного розвитку країни та інтеграції в світове господарство.

Поточна організація фінансової системи України вимагає докорінних змін. Фінансова криза чітко вказала на проблеми фінансової системи України у протистоянні внутрішнім та зовнішнім загрозам. За даними річного звіту Європейського банку реконструкції та розвитку, з 29 досліджуваних країн, Україна увійшла в число п'яти, де падіння валового внутрішнього продукту за рік виражатиметься двозначним числом – 14% [46]

Причини, що вимагають докорінної перебудови організації фінансової системи України можна умовно розділити на дві групи: внутрішні і зовнішні. До зовнішніх слід віднести світову фінансову кризу та її наслідки, трансформацію світової фінансової системи, поглиблення інтеграції України в світове господарство. До внутрішніх причин слід віднести неефективність системи державного регулювання, політичну реформу, що фактично перерозподілила баланс сил у виконавчій владі.

На думку провідних фінансистів і політиків світу основним об'єктом трансформації фінансової системи розвинених країн стане державне регулювання в цій сфері.

В Україні це питання є навіть більш актуальним. Аналіз поточної системи державного регулювання фінансової системи України з визначенням суб'єктів впливу на державний орган регулювання представлено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1. – Поточна система державного регулювання фінансової системи України.

Державний орган регулювання і контролю	Сфера регулювання	Функції	Суб'єкти впливу
1	2	3	4
Міністерство фінансів	державна фінансова, бюджетна, податкова, митна політики	забезпечення реалізації єдиної державної фінансової, бюджетної, податкової, митної політики, політики у сфері державного внутрішнього фінансового контролю та здійснення контролю за її проведенням Державною податковою адміністрацією, Держмитслужбою, ГоловКРУ, Державним казначейством	Прем'єр міністр
НБУ	грошово-кредитна, ринок банківських послуг	- грошово-кредитна політика - банківське регулювання - банківський нагляд - валютна політика	Президент України
Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку	ринок цінних паперів та похідних цінних паперів	здійснення державного регулювання та контролю за випуском і обігом цінних паперів та їх похідних на території України, додержання законодавства у цій сфері;	Президент України
Державна податкова служба	фіскальна політика	здійснення контролю за додержанням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджетів, державних цільових фондів податків і зборів (обов'язкових платежів), а також неподаткових доходів,	Прем'єр міністр
Державне казначейство	бюджет державні фінанси	- контроль за касовим виконанням бюджету - управління наявними фінансовими ресурсами держави	Прем'єр міністр
Рахункова палата	бюджет, державний борг	організація і здійснення контролю за своєчасним виконанням видаткової частини Державного бюджету України, витрачанням бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів, за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням; здійснення контролю за утворенням і погашенням внутрішнього і зовнішнього боргу України, визначення ефективності та доцільності видатків державних коштів, валютних та кредитно-фінансових ресурсів;	Верховна Рада України
Контрольно-ревізійне управління	державні фінанси	здійснення державного контролю за витрачанням коштів і матеріальних цінностей, їх збереженням, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і звітності в міністерствах, відомствах, державних комітетах, державних фондах, бюджетних установах, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів та державних валютних фондів	Прем'єр міністр

1	2	3	4
Пенсійний фонд України	державні цільові фонд	<ul style="list-style-type: none"> - участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування; - забезпечення збирання та акумулювання внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, ведення їх обліку; 	Прем'єр міністр
Антимонопольний комітет України	учасники ринків фінансових послуг, реальний сектор економіки	<ul style="list-style-type: none"> - контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг; - здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; - контроль за концентрацією та узгодженими діями суб'єктів господарювання; - контроль за регулюванням цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій 	Верховна Рада України, Прем'єр міністр
Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг	страховий ринок ринок кредитних спілок, недержавні пенсійні фонди Фінансові компанії	<ul style="list-style-type: none"> - здійснення державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг та додержанням законодавства у цій сфері; - захист прав споживачів фінансових послуг; - розроблення і затвердження обов'язкових до виконання нормативно-правових актів 	Президент України
Державне агентство України з інвестицій та інновацій	інвестиції	участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері інвестицій та інноваційної діяльності; створення національної інноваційної системи для забезпечення проведення ефективної державної інноваційної політики, координація роботи центральних органів виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності.	Прем'єр міністр
Державна митна служба України	митні платежі і збори	використання засобів митного регулювання торговельно-економічних відносин з урахуванням пріоритетів розвитку економіки, створення сприятливих умов для участі України у міжнародному співробітництві;	Президент України
Державний комітет фінансового моніторингу	фінансові операції	протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму	Прем'єр міністр Президент України
Національне агентство України з іноземних інвестицій та розвитку	інвестиції	<ul style="list-style-type: none"> - участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері сприяння іноземному інвестуванню; - сприяння реалізації проектів з іноземними інвестиціями; - розроблення проектів та цільових планів інвестиційного розвитку території 	Прем'єр міністр

На сьогоднішній день відсутні можливості для здійснення єдиної державної політики в сфері фінансів України. Кожен з органів державного регулювання фактично проводить власну політику, характер якої обумовлюється цілями, що їх переслідує суб'єкт впливу. Все це призводить до фактичного нівелювання ролі державного регулювання, в результаті чого фінансова система України виявляється незахищеною перед внутрішніми і зовнішніми негативними факторами, що призводить до значних втрат.

Значний інтерес представляє аналіз втрат фінансової системи України за окремими її елементами і оцінками дій відповідального державного органу (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2. – Втрати фінансової системи України від світової кризи в розрізі окремих складових (за підсумками 2008 року) [112]

Елемент фінансової системи	Поточні наслідки кризи	Державний орган, відповідальний за контроль і регулювання
Бюджет	Бюджет вдалося збалансувати лише за рахунок перерахування НБУ 3,5 млрд грн Падіння реальних доходів громадян	Міністерство фінансів, державна митна служба, ДПС,
Податки	Недовиконання плану за податками на 2.2 млрд грн..	ДПС
Валютний ринок	Різка і несподівана девальвація національної валюти біль ніж на 80%	НБУ
Ринок банківських послуг	Масове вилучення ресурсів з банківської системи (понад 60 млрд грн.), Підвищення ставок за кредитами, зменшення обсягів кредитування Зростання проблемних кредитів у 2 рази (до 15% від загальної маси) Банкрутство ряду банків	НБУ
Ринок цінних паперів	Падіння індексу ПФТС з початку 2008 року майже на 80% Вартість чистих активів ІСІ впала майже на 70% [152]	Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку
Страховий ринок	За найоптимістичнішим прогнозом, обсяги українського страхового ринку у 2009 році зменшаться на 20%, за песимістичним на 50%. Кількість учасників ринку може знизитися приблизно наполовину.	Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг
Інвестиції	Зниження у 2.7 рази обсягів прямих іноземних інвестицій	Національне агентство України з іноземних інвестицій та розвитку
Державний борг	Обсяг сукупного державного і гарантованого державою боргу за 2008 рік зріс на 37,3%, до 24,6 млрд доларів США	Рахункова палата, Кабінет Міністрів України

Як бачимо, кожна з ланок фінансової системи України понесла значних втрат, частина яких обумовлена відсутністю координованих дій щодо державного регулювання в цій сфері. Тому пропонується докорінна перебудова системи державного регулювання фінансової системи України. Необхідна цілісна і комплексна система державного регулювання з єдиним вектором дії.

В світі дана концепція отримала назву «мегарегулятор». Необхідність його впровадження пояснюється провідними вченими і фінансистами тим, що в сучасних ринкових економіках стираються чіткі межі між різними видами фінансових інститутів. Тому відпадає необхідність в існуванні розрізаних спеціалізованих органів нагляду і таким чином виникають всі передумови для створення єдиного регулятора фінансових ринків (так званого мегарегулятора). В рамках угоди Базель II створення мегарегулятора також заохочується. Адже однією з цілей оновленої угоди є відповідь на нові умови роботи банків, що змінилися під впливом глобалізації, а також забезпечення консолідованого нагляду за фінансовими групами. Головна перевага мегарегулятора полягає в тому, що він може здійснювати моніторинг за всією фінансовою системою країни [37].

Доцільність впровадження мегарегулятора з точки зору державного регулювання пояснюється наступними факторами:

- Відсутність ефективної кооперації між різними регуляторами;
- висока залежність від урядових чиновників, недостатнє фінансування і брак професійних кадрів;
- можливість прояву синергичного ефекту і усунення наявних дублюючих функцій;
- можливість економії на масштабах;
- консолідація людського капіталу, яка дозволить підвищити ефективність регулятора в кризових ситуаціях.

З точки зору фінансової системи та її учасників впровадження єдиного органу регулювання також є доцільним, оскільки фінансові інститути (страхові компанії, пенсійні фонди, банки, інвестиційні структури) мають тенденцію до використання схожих фінансових інструментів і піддаються впливу схожих ри-

зиків (концепція фінансового супермаркету). Крім того тенденція до злиття компаній та капіталів призводить до появи крупних фінансових конгломератів, що складаються з різних фінансових структур, а ефективний нагляд за такими організаціями можливий лише за наявності консолідованого підходу [150].

Спробуємо проаналізувати причини створення подібних структур в розвинених країнах, а також особливості організації мегарегулятора в них.

Згідно с останніми дослідженнями, в світі більше 40 країн використовують єдиний орган державного регулювання фінансових ринків. До них можна віднести Великобританію, Японію, Данію, Швецію, Ісландію, Корею, Норвегію, Угорщину, Латвію, Естонію тощо [14].

В світі існують різні моделі регулювання фінансових ринків. Так, найбільш передовою вважається модель мегарегулятора британської системи (FSA), в якій поступово були об'єднані функції нагляду і контролю за інвестиційними, банківськими, іпотечними і страховими послугами. У Франції банківський нагляд і нагляд над небанківськими фінансовими організаціями розділено між Банком Франції і спеціально створеним кілька років тому регулятором, який контролює і регулює небанківський сектор фінансового ринку (AMF), в Германії модель регулювання нагадує французьку, проте в сферу регулятора потрапляють і банки. Особливістю французького мегарегулятора є участь учасників ринку у формуванні головного органу управління AMF – ради директорів [119].

Зазвичай мегарегулятор побудовано за секторальним принципом – банки, страхування, цінні папери – з виділенням в своїй структурі "провідних регуляторів" – підрозділів і осіб, відповідальних за "комплексні групи". При цьому в таких країнах, як Сінгапур виконують як наглядові функції, так і встановлюють правила роботи самих ринків. У Японії, Кореї, Угорщині, Данії, Норвегії, Швеції і Фінляндії подібні структури виконують суто наглядові функції [16].

Дослідження досвіду розвинених країн дає лише загальне уявлення про організацію діяльності мегарегулятора в країні. Більш корисним з практичної точки зору є аналіз особливості організації побічних структур в розвинених

країнах. В цьому плані досить показовими є приклади Росії та Казахстану як країн, що максимально наближені до України за економічною реальністю та рівнем розвитку.

Проаналізуємо досвід Казахстану, оскільки це єдина країна СНД, в якій концепція мегарегулятора була не лише розроблена, а реалізована і функціонує на сьогодні.

Створення мегарегулятора в Казахстані проходило в три етапи і хронологічно тривало близько п'яти років. В таблиці 3.3 наведено основні етапи та час їх здійснення.

Таблиця 3.3 – Основні етапи впровадження мегарегулятора в Казахстані [95]

Етап	Рік	Характеристика
I	1998	передача Національному банку Казахстану функцій і повноважень зі страхового нагляду від Департаменту страхового нагляду Міністерства фінансів
II	2001	було ліквідовано Національну комісію Республіки Казахстан з цінних паперів, а її повноваження також було передано Національному банку
III	2004	почало функціонувати Агентство Республіки Казахстан з регулювання і нагляду фінансового ринку та фінансових організацій (АФН), якому було передано відповідні функції і повноваження від Національного банку

Таким чином, початково створений на базі центрального банку, казахстанський мегарегулятор поступово відокремився в самостійну структуру, залишивши за Нацбанком класичні функції центробанку, такі, як побудова грошово-кредитної політики, валютне регулювання та контроль тощо.

Охоплюючи у своїй діяльності кілька секторів фінансового ринку, АФН має відповідну організаційну структуру, сформовану за функціональною ознакою. У складі Агентства працює сім департаментів, назви яких відображають основні напрямки діяльності регулятора, а саме: стратегії та аналізу; нагляду за банками; нагляду за суб'єктами ринку цінних паперів та накопичувальними пенсійними фондами; нагляду за суб'єктами страхового ринку та іншими фінан-

совими організаціями; ліквідації фінансових організацій; із забезпечення діяльності Агентства; юридичний. Важливим у роботі АФН є те, що ключові рішення з питань регулювання фінансового ринку проходять процедуру обговорення з громадськими організаціями, до складу яких входять представники всіх учасників фінансового ринку, – з Асоціацією фінансистів і Радою емітентів Казахстану [95].

В Росії процес з впровадження мегарегулятора в систему державного регулювання фінансових ринків триває і по сьогодні. Основні напрямки щодо розвитку ідеї мегарегулятора в Росії представлено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Розвиток ідеї мегарегулятора в Росії [95]

Рік	Характеристика
2005	На обговорення до уряду було подано концепцію законопроекту щодо створення мегарегулятора – Федеральної економічної служби фінансового ринку. Згідно з нею передбачалося створення державної установи, яка при цьому не виступатиме органом виконавчої влади, а отримає від держави повноваження з регулювання фінансового ринку. За своїми повноваженнями новий орган мав бути схожим на центробанк, але, на відміну від нього, до керівництва мегарегулятора мали входити не лише службовці, а й представники ринку. Крім того, учасники ринку мали за рахунок власних внесків частково фінансувати діяльність цього регулятора.
2006	Розроблено концепцію розвитку фінансового ринку, згідно з якою Федеральній службі з фінансових ринків планувалось передати повноваження з нормативно-правового регулювання, контролю та нагляду в усіх секторах фінансового ринку, в тому числі банківському і страховому
2007	Попередню версію створення мегарегулятора, яка не задовольнила ані уряд, ані адміністрацію президента, було відправлено на доопрацювання. Пропонується варіант, за яким мегарегулятор не відокремлюється від виконавчої влади, а Центробанк, як і раніше, регулює банківський ринок.
Травень 2007	Альтернативний варіант створення мегарегулятора, який передбачає повну відмову від секторального регулювання і створення єдиного регулятора для всіх учасників фінансового ринку.
Травень 2007	Голова Федеральної служби з фінансових ринків В. Міловідов, заявив, що вже вважає своє відомство мегарегулятором і додаткові функції – нагляд за банківським і страховим секторами – Службі не потрібні.

Таким чином, сьогодні в Росії обговорюється кілька варіантів можливого створення мегарегулятора:

- формування нового органу на базі Федеральної служби з фінансових ринків (ФСФР) або Центробанку;

- передача мегарегулятору функцій з регулювання учасників фінансового ринку, включаючи банки, при одночасному збереженні наглядових функцій за ФСФР і Центробанком;

- створення мегарегулятора на базі нового спеціально створеного агентства.

Найбільш імовірним для впровадження виглядає варіант, при якому на мегарегулятор буде покладено функції регулювання ринку цінних паперів, страхування та аудиторських послуг, а банківський нагляд, продовжуватиме здійснювати Центробанк [95].

Проаналізувавши досвід впровадження мегарегулятора в розвинених країнах, а також Росії та Казахстану, можна виділити наступні позитивні та негативні моменти в існуванні даної структури.

До позитивних рис впровадження мегарегулятора в систему державного регулювання слід віднести:

- відсутність протиріч між різними державними структурами і проведення єдиної державної політики;
- єдині стандарти і правила, що роблять державне регулювання прозорим і унеможливають зловживання з боку учасників фінансових ринків;
- процес впровадження нових нормативних актів стає більш гнучким та швидким і таким, що відповідає реальним інтересам фінансової системи та її учасників;
- сприяння створенню фінансових конгломератів і фінансових супермаркетів та впровадженню універсальних фінансових продуктів;
- можливість впровадження більш оперативного і ефективного контролю і сприяння розвитку фінансового ринку в цілому;
- можливість ведення зведеної статистики і звітності, які будуть повнішими і зрозумілішими, ніж численні звіти з різних відомств;
- оперативне управління ризиками на ринку, оскільки швидко реорганізуватися і направити необхідну частину свого кадрового потенціалу на вирішення певної проблеми;

- оптимальне використання кадрового потенціалу, що призведе до зниження витрат на його утримання в порівнянні з витратами на утримання кількох регулюючих органів;
- уникнення суперечок про те, якому органу треба надати повноваження в окремому сегменті ринку, який орган спостерігатиме за цим сектором або питанням;
- ефективна організація інформаційних потоків та забезпечення їх конфіденційності, оскільки обмін інформацією відбувається не між декількома організаціями, а усередині однієї організації;
- єдиний контакт з фінансовими інститутами в інших країнах, що стимулюватиме міжнародну співпрацю по координації фінансового ринку і більш відкритому обміну інформації.

Звичайно, поруч з позитивними моментами від впровадження мегарегулятора можуть спостерігатись і негативні моменти, до яких можна віднести такі:

- перехід до мегарегулятора може бути достатньо напруженим і викликати паніку або нерозуміння в учасників ринку;
- створення мегарегулятора може призвести до зниження суми ресурсів (кадрових, фінансових), що є в його розпорядженні у порівнянні з ресурсами, що були у сукупності органів державного регулювання до їх злиття;
- реорганізація державних структур та створення на їх базі мегарегулятора буде тривати мінімум 3-5 років, в процесі чого фінансова система залишиться без ефективного державного регулювання та контролю;
- відсутність конкуренції і боротьби між різними регуляторами може призвести до падіння ефективності діяльності мегарегулятора;
- не можна об'єднувати функції організації ринку і нагляду над ринком;
- новому регулятору буде потрібен час для того, щоб завоювати довіру на ринку

– втрата центробанком функцій нагляду за банківською системою може призвести до зниження його здатності підтримувати і контролювати фінансову стабільність та вчасно запобігати різного роду фінансовим катаклізмам [14].

Як бачимо, підхід щодо впровадження мегарегулятора не є досить однозначним з точки зору суспільно-економічного ефекту, має як позитивні так і негативні сторони. Це ж підтверджують і думки експертів, які розділились на прихильників цієї ідеї та її супротивників.

В. Івченко, голова Національного депозитарію України, вважає, що необхідно будувати систему державного нагляду за фінансовими конгломератами, раціональніше використовувати обмежену кількість кваліфікованих кадрів, які згодні працювати на зарплату держслужбовця. Необхідно оптимізувати всю систему управління випуском фінансових інструментів, їхнім обігом і наданням фінансових послуг.

А. Пригожина (координатор проєктів СведБанку у фінансовому секторі), натомість зауважує, що у разі об'єднання у сферу регулювання потрапить багато компаній, і внаслідок різного рівня прозорості та різного ступеня підготовки нормативної бази почнеться хаос. З'явиться ризик утрати найкваліфікованіших кадрів, оскільки вони, не знаючи, що їх чекає в оновленій структурі, вважатимуть за краще піти у бізнес. Оптимальним виходом для України було відмовитись від єдиного органу нагляду на користь єдиного пруденціального органу нагляду.

О. Зайцева, голова правління страхової компанії «Нова», негативно ставиться до створення мегарегулятора пояснюючи це тим, що регулятор поєднуватиме в собі різнопланові функції, а тому не зможе ефективно вирішувати проблеми, що виникають на фінансових ринках [51].

Н. Орлова, головний економіст «Альфа-банку» вказує на ще одну негативну рису мегарегулятора: «основна проблема мегарегулятора пов'язана з тим, що в періоди фінансових криз це орган, який дуже поволі адаптується до нових умов» [119].

В. Ємець, аналітик інвестиційної групи "TASK" зауважує, що основним плюсом створення мегарегулятора стане можливість для держави проводити більш узгоджену політику по регулюванню фінансового ринку. Його існування дасть можливість державі гнучкіше реагувати на ризики, пов'язані із специфікою діяльності піднаглядних суб'єктів, а також підвищити рівень узгодженості при підготовці нормативно-правових актів, вплив яких може виходити за рамки окремого сегменту і реалізації наглядових функцій [150].

С. Чернишов, президент страхової компанії «ЛЕМА», підкреслює необхідність створення державного «мегарегулятора»: «Сьогодні буквально витає в повітрі ідея створення єдиного «мегарегулятора» з повним набором повноважень по фінансовому і валютному регулюванню всіх процесів на страховому ринку, які пов'язані з учасниками (в т.ч. на зовнішньому ринку з урахуванням вступу у СОТ). Відповідна модель і перевага універсального методу регулювання на основі створення єдиного мегарегулятора – це нейтралізація негативних чинників, яким піддається страховий ринок, поява нових інструментів регулювання з урахуванням широкого європейського досвіду і перегляд стратегії розвитку, заснованої на принципах пруденціального нагляду і регулювання дії «гравця» на цьому ринку».

В. Олейник, заступник голови правління АБ «Діамантбанк» стверджує наступне: «Об'єднання державних органів, і, як наслідок, скорочення державних витрат – використовується в даний час як антикризова міра в багатьох державах. Мегарегулятор здійснюватиме управління і координацію дій всіх дійових осіб на фінансовому ринку і зможе здійснювати не тільки фінансовий, але і правовий нагляд. Також «мегарегулятор» виступатиме гарантією дотримання чітких правил всіма гравцями» [54].

На думку В. Бутко, керівника економічних програм Центру досліджень корпоративних відношень, для постановки питання мегарегулятора, як про можливе вирішення проблеми, в Україні має бути досягнутий високий ступінь зрілості фінансового ринку, повинні вирости великі і, головне – диверсифіковані фінансові інститути і групи, існування яких дозволить ставити питання про

перехід від функціонального до секторного регулювання, після цього – до крос-секторному і вже тільки після цього мова може йти про створення мегарегулятора. У нашій країні, з її дрібними фінансовими інститутами, що мають низьку капіталізацію, створення мегарегулятора не просто передчасно. Зважаючи на слабкість ресурсів держави, існування саме окремих функціональних органів, що відповідають за конкретні сегменти і галузі фінансового ринку є виключно важливим, оскільки це створює можливість направленої уваги і цільових дій із сприяння розвитку конкретних галузей: банків, страхових і інвестиційних компаній, інститутів пенсійного забезпечення, структур колективного інвестування [16, 17].

Д. Лепетіков, директор центру маркетингових досліджень банку ВТБ, вважає, що фінансова система достатньо велика і різноманітна. Там є маса всіляких учасників, які працюють на достатньо різних ринках, з достатньо різними цілями і завданнями. І досить складно уявити собі структуру, яка однаково компетентно розуміла і регулювала б і банківську систему, і, наприклад, страховий ринок: різна специфіка, різна звітність, різна статистика, різні баланси і так далі [85].

Отже думки експертів різняться. Спробуємо виробити власну позицію з приводу доцільності питання впровадження мегарегулятора в Україні. Дійсно фінансовий ринок України є не настільки монополізованим та розвиненим, щоб основні причини створення мегарегулятора, характерні для розвинених країн, була б актуальними в Україні. Але відсутність єдиного вектору в державній політиці призводить до неефективності державного регулювання в Україні, що фактично і виступає каталізатором створення мегарегулятора.

На нашу думку, впровадження мегарегулятора в Україні обумовлено наступними факторами:

- 1) відсутність єдиного вектору влади в сфері регулювання фінансової системи;
- 2) фрагментарність та певна безсистемність нормативно-правової бази з регулювання фінансової системи України;

- 3) недостатність висококваліфікованих кадрів в системі державного регулювання фінансової сфери та відсутність чіткої кар'єрної перспективи у службовців;
- 4) можливість оптимізації державних витрат, що є дуже важливим в умовах кризи.

Проблема створення мегарегулятора в Україні час від часу обговорюється як органами влади, так і науковцями. На сьогодні існує три базові концепції створення мегарегулятора української фінансової системи.

Перша із них передбачає створення єдиного державного органу регулювання фондового, товарного ринків та ринків фінансових послуг на базі ДКЦПФР, шляхом приєднання до неї Держфінпослуг. Згідно з цим варіантом, створюється не єдиний фінансовий регулятор, а певний гібрид, до функцій якого не буде включено контроль за банківською діяльністю, проте входить контроль над товарними біржами.

Друга концепція передбачає введення змін у системі регулювання в кілька етапів, а саме: перехід від регулювання компаній до регулювання операцій на фінансовому ринку в межах кожного регулятора й об'єднання ДКЦПФР і Держфінпослуг; чіткий розподіл обов'язків щодо регулювання між діючими регуляторами; підготовка нормативної бази для створення мегарегулятора шляхом передачі функцій банківського нагляду об'єднаним ДКЦПФР і Держфінпослуг.

Третя концепція передбачає створення мегарегулятора на базі Нацбанку, шляхом входження до нього ДКЦПФР і Держфінпослуг, а потім його відокремлення в самостійний орган, як це було зроблено в Казахстані [95].

Світова практика організаційної побудови єдиного регулятора фінансового ринку передбачає створення в його межах різних підрозділів, функціональне призначення яких відповідає попередньому призначенню регуляторів, що увійшли до складу мегарегулятора. Єдина суттєва різниця полягає у тому, що над цими підрозділами існує вищий орган управління, який визначає стратегіч-

ні завдання регулювання для кожного сектора і координує їх взаємодію [95]. Саме такий підхід може бути економічно логічним.

На базі досвіду розвинених країн та підходів, що розроблялись вітчизняними науковцями, може бути запропонована наступна концепція побудови та функціонування мегарегулятора фінансової системи України.

Ключовими положеннями концепції мегарегулятора в Україні є наступні пункти: мета діяльності; принципи роботи; функції; обсяг повноважень; організаційна структура; особливості фінансування; підзвітність.

Конкретизуємо кожне з перелічених вище положень.

Головною метою мегарегулятора фінансової системи України (МФСУ) має бути державний контроль і регулювання фінансових потоків і відносин в державі.

В рамках виконання поставленої мети, ним мають бути реалізовані наступні функції:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у фінансовій сфері;
- створення сприятливих умов для розвитку та функціонування фінансової системи України;
- підтримка довіри до фінансової системи України з боку внутрішніх та зовнішніх її учасників;
- розробка пропозицій щодо нормативного регулювання фінансової системи України;
- створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками фінансової системи України з урахуванням інтересів суспільства;
- забезпечення рівних можливостей для доступу до фінансових ринків та захисту прав їх учасників;
- контроль за додержанням учасниками ринків фінансової системи України вимог законодавства;

- запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції в сфері фінансів;
- контроль за прозорістю та відкритістю фінансової системи України;
- запобігання правопорушенням у сфері фінансів;
- інформаційне забезпечення функціонування фінансової системи України, в тому числі інформування її потенційних учасників про можливості і переваги тих чи інших видів фінансової діяльності;
- сприяння інтеграції в європейській та світову фінансові системи.

Чітко визначені базові принципи діяльності, за якими здійснюватимете свою діяльність мегарегулятор, будуть виступати першим кроком до довіри і поваги з боку учасників фінансової системи.

Що стосується принципів діяльності МФСУ, то до них можуть бути віднесені наступні:

- ефективність – мегарегулятор має сприяти як ефективному здійсненню державного регулювання фінансової системи, так і забезпечувати ефективну діяльність самих учасників фінансової системи;
- прозорість – діяльність фонду має бути зрозумілою не лише вузькому колу державних службовців, а і решті учасників фінансової системи. Даний принцип може бути реалізований шляхом публічного доступу до документів МФСУ, що стосуються напрямів його діяльності на найближчий час та на перспективу, нормативних актів, звітів про його діяльність;
- адекватність – даний принцип забезпечується шляхом формування органів управління та нагляду МФСУ представниками різних структур, що забезпечить плюралізм думок та відповідність дій регулятора суто економічним, а не політичним чи особистим потребам;
- неупередженість – робота МФСУ має бути організована таким чином, що його дії спрямовані лише на виконання базових завдань регулятора (ефективність діяльності фінансової системи, захист прав її учасників, розвиток фінансової сфери), виходячи з поточних економічних умов;

- відповідальність – принцип передбачає повну відповідальність керівництва регулятора за стан фінансової системи країни;
- обачність – передбачає формування суджень, необхідних для управління фінансовою системою, реалізації контрольних чи наглядових функцій в умовах невизначеності, що запобігають уникнути завищення чи заниження оцінки реального стану того чи іншого об'єкту фінансової системи України;
- безперервність й оперативність – регулювання фінансової системи має здійснюватись на постійній основі, щоб вчасно і оперативно відреагувати на появу негативних факторів, що можуть спричинити за собою виникнення кризових ситуацій;
- конфіденційність – інформація про учасників фінансової системи, що містить комерційну таємницю та може бути спрямована проти них, має бути конфіденційною і не розголошуватись працівниками регулятора;
- комплексність і системність – оскільки фінансова система України є досить складним механізмом, що включає в себе різні елементи, регулятор в своїх діях має підходити до кожного рішення зважено з урахуванням вимог не лише одного учасника фінансових відносин, а системи в цілому.

Принциповим моментом в діяльності мегарегулятора є його правовий статус та особливості формування керівних органів.

Як свідчить світовий досвід, мегарегулятор може бути сформований в якості державного органу, саморегулюючої організації або незалежної компанії. Виходячи з головної мети його створення в Україні, пропонується сформувати його у вигляді державного органу. При чому це буде новостворений орган, а не розширення повноважень вже існуючих органів, як було в Казахстані чи відбувається в Росії.

Важливим моментом також є участь недержавних організацій в управлінні та діяльності мегарегулятора. На нашу думку, досвід Франції є досить показовим. Тому пропонується забезпечити участь професійних та інших учасників фінансової системи України при рішенні питань державного регулювання фі-

нансової сфери. Практично це може бути реалізовано шляхом їх участі у керівних органах МФСУ.

Ще одне питання, яке має бути обов'язково вирішене – це фінансування діяльності мегарегулятора. Є декілька варіантів: фінансування за рахунок держави, самоокупність, фінансування за рахунок учасників ринку або певне сполучення наведених вище варіантів. На нашу думку, оптимальним є поєднання державного фінансування і самоокупності. З одного боку державне фінансування гарантує певний мінімальний обсяг коштів для функціонування органу, а з іншого елементи самоокупності забезпечать його більш ефективну діяльність.

Одним з ключових питань, яке повинно бути відображено у концепції мегарегулятора є його підзвітність. Мегарегулятор може цілком контролюватись урядом, перед яким і буде звітувати, але в цьому випадку регулятор стане просто виражати волю держави, при цьому ігноруючи думки учасників ринку. В той же час повна підконтрольність мегарегулятора Верховній Раді за умови політичної нестабільності може паралізувати його роботу. Тому пропонується розділити повноваження щодо управління і підзвітності мегарегулятора між Кабінетом Міністрів, Верховною Радою і Президентом України. При чому звітувати мегарегулятор в поточному режимі має Кабінету Міністрів України, а періодично – Верховній Раді України, при чому у випадку визнання останньою діяльності мегарегулятора незадовільною, склад його управління має бути змінений. Крім того в поточному режимі мегарегулятор має періодично публікувати звітність про власну діяльність на офіційному сайті.

Виходячи з пропонованих підходів до створення мегарегулятора, може бути запропонована наступна його структура (рис. 3.4).

Органами управління пропонованого МФСУ є:

- вищий орган – Комітет державного регулювання фінансової системи України (КДРФСУ);
- виконавчий орган – Правління;
- контрольний орган – Спостережна рада (контроль за діяльністю правління).

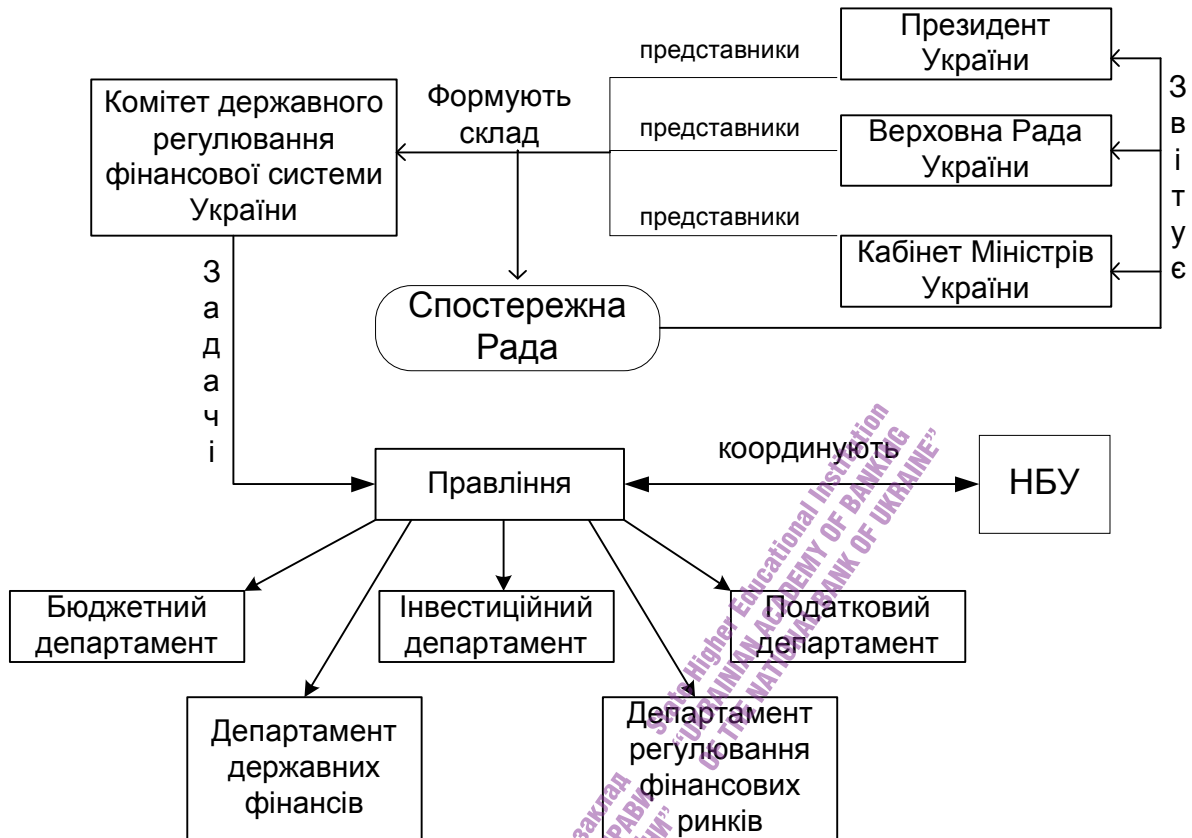

Рис. 3.4 – Структура мегарегулятора фінансової системи України

Комітет державного регулювання фінансової системи України (КДРФСУ) є вищим органом і відповідає за розробку стратегічних напрямків державного регулювання і управління в сфері фінансів. Комітет формується з представників Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України та членів правління. В плановому режимі Комітет має збиратись раз на квартал, у випадку необхідності може бути скликане позачергове засідання.

Правління здійснює оперативне управління діяльністю МФСУ. Цей орган підзвітний Спостережній Раді, а також двічі на рік звітує перед Верховною Радою України.

Правління має складатись із представників держави (призначаються Кабінетом Міністрів) та професійних учасників ринку фінансових послуг. При колегіальній структурі органу управління мегарегулятора склад і бізнесова приналежність учасників будуть прозорими та загальновідомими. Тобто пропонується квотна система, за якою певний відсоток членів правління призначається

державою, а інші місця посідають представники конкретної ланки фінансової системи (ринок цінних паперів, страховий ринок, банківська система, торгово-промислова палата, інші фінансові установи та організації). Фактично пропонується впровадження елементів французької системи, де представники саморегулюючих організацій висувають своїх представників до Ради Директорів мега-регулятора. Членами Правління від держави мають бути керівники відповідних департаментів, крім того до нього входить представник від НБУ.

Стратегія діяльності Правління визначаються КДРФСУ.

Роботою правління має керувати голова правління, який призначається Прем'єр Міністром України. Голова правління відповідає за операційну діяльність МФСУ, а також очолює засідання Комітету державного регулювання фінансової системи України.

Спостережна рада має розглядати й аналізувати звіти правління, аналізувати дії правління щодо реалізації регуляторної політики і т. ін. Рада не має права втручатися в оперативні дії правління.

До складу Спостережної Ради мають входити представники Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України.

Спостережна Рада звітує перед Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України та Президентом України.

Пропонується розподіл фінансової системи на сектори, за кожним з яких закріплений відповідний департамент (бюджетний, податковий, інвестиційний, фінансового ринку та державних фінансів). Окремим осередком виступає грошово-кредитна сфера і регулюючий орган – НБУ, дії якого мають бути узгоджені на рівні Правління.

Зупинимось на ролі і місці НБУ в системі МФСУ. Світова практика свідчить, що центральний банку країни має бути достатньо незалежним в своїх діях, тому його слід включити його до МФСУ в якості автономної одиниці. Крім того НБУ на сьогодні володіє найбільш кваліфікованими кадрами та має широкі можливості з навчання і перенавчання працівників. І незважаючи на те, що останнім часом до його діяльності досить багато претензій, існування НБУ про-

тягом періоду незалежності країни показало, що це найбільш ефективний орган державного регулювання і реорганізувати його не варто.

Таким чином, проведене дослідження дозволило визначити, що перспективним варіантом реструктуризації фінансової системи України є створення єдиного регулятора (мегарегулятора), що дозволить уникнути протиріч в системі державного регулювання і контролю в сфері фінансів та створить надійний базис для успішної інтеграції України в світову фінансову систему.

3.2. Методичне забезпечення процесів адаптації банківської системи України до вимог Базель II

На нову редакцію угоди про капітал, так званий Базель II, покладалися великі надії. Базельський комітет суттєво оновив практично всі складові початкової редакції угоди, врахувавши досвід попередніх фінансових та банківських криз. Це давало надію на те, що у майбутньому вдасться не допустити їх повторення за рахунок попередження негативного розвитку подій ще на початкових стадіях, але розвиток світової фінансової кризи довів, що дана угода вже зараз потребує перегляду. Хоча базові положення та принципи, покладені в її основу, не зазнають значних змін.

Необхідність прийняття оновленої редакції була викликана бажанням Комітету усунути цілий ряд недоліків, властивих попередньої редакції угоди:

– версія угоди 1996 року передбачала, що капіталом повинні покриватися тільки дві широкі категорії банківських ризиків – кредитний і ринковий (містив у собі у свою чергу ще чотири компоненти: процентний, пайовий, валютний і товарний ризики). В той же час, у реальній практиці банки зустрічаються з більшою кількістю найрізноманітніших ризиків, які впливають на рівень їх фінансової безпеки. Тому навіть якщо банківська установа повністю виконувала вимоги щодо адекватності капіталу, це не гарантувало повного її захисту від усіх банківських ризиків;

– використовувана методика визначення еквівалента зважених на рівень ризику активів не враховувала специфіку роботи окремих банків. Тобто в Угоді про капітал оцінювали кількість ризиків, ігноруючи якість управління цими ризиками. Подібна система зрівнювала банки з різною якістю ризик-менеджменту та відповідно позбавляла їх стимулу для поліпшення власних систем управління;

– в угоді Базель I недостатньо уваги приділялося питанням банківського нагляду. Не розглядалися ситуації, коли банк може свідомо порушувати норматив адекватності капіталу або наближатися до його порушення. Також поза увагою Базель I залишилися питання того, яким саме образом інформація про величину регулятивного капіталу та величину зважених на рівень ризику активів повинна бути повідомлена органам нагляду й іншим зацікавленим особам [83].

Дослідження щодо можливих наслідків запровадження Базель II вказували на масштабні зміни. На думку дослідників можна було говорити про три рівні впливу даної угоди на економіку.

– внутрішньобанківський. Зміни в системі управління ризиками, викликані необхідністю врахування в кредитній політиці різного рівня ризиків різних груп позичальників. Підготовка банку до впровадження принципів Базель II пов'язана з великими витратами. За оцінками «PricewaterhouseCoopers» для великого європейського банку витрати складають близько 80-150 млн євро. Для малих банків сума пропорційно зменшується;

– галузевий. У цьому випадку мова йде про всю банківську систему, а також безпосередньо про клієнтів банків. Нові правила кредитування змусять банки віддавати перевагу позичальникам з високим кредитним рейтингом. При цьому для всіх інших доступ до банківських кредитів суттєво ускладниться. Суттєво підсилиться й боротьба за позичальників з високим кредитним рейтингом, що приведе до посилення міжбанківської конкуренції та зниження рентабельності їх кредитування. У цілому це може змусити окремі банки переглянути власні стратегії розвитку й зайнятися пошуком нової ринкової ніші;

– макроекономічний. Які конкретно наслідку зазнає економіка окремої країни – питання, що залежить від великої кількості факторів. Зокрема, на це вплине тип економічної політики, що проводиться державою (наприклад, ступінь втручання держави в економіку, особливості національної системи банківського нагляду). Також можливий невдалий збіг обставин, коли впровадження норм угоди Базель II може співпасти з економічним спадом (нові нормативи відрізняються високою проциклічністю [83,106].

Але основний наслідок, на який вказують більшість науковців, – це збільшення регулятивного капіталу. При цьому найбільше він повинен зрости у країнах Східної Європи: від 10% (Польща, Угорщина, Словаччина) до 30% (Чеська Республіка). Прогнози для України знаходяться у діапазоні від 10% до 20% [189,191].

Але, як показав розвиток подій у 2008-2009 роках Базель II вже не відповідає вимогам часу. Це призвело до того, що було призупинено процес запровадження норм даної угоди окремими країнами. Виникає питання про доцільність даного рішення і в Україні.

Можна розглядати питання запровадження Базель II з широкої точки зору. Так, якщо ми відмовляємось від запровадження даної угоди, то фактично робимо власну банківську систему більш закритою, але інтеграція у світову фінансове співтовариство має цілий ряд переваг.

Вже не перший рік проблемою залишається низька якість банківського менеджменту, що пояснюється дефіцитом кваліфікованих кадрів. До того ж світова практика вказує на те, що банки створені протягом переходу до ринкової економіки є вразливими та малоефективними. Це підтверджують і недавні події із банками ВАТ «Надра банк», ТОВ «Укрпромбанк» та Публічне акціонерне товариство "Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк" (Промінвестбанк). Дані банки були створені ще у перші роки проголошення незалежності України і вони оказались абсолютно неготовими до фінансової кризи. Прихід же на вітчизняний ринок іноземних банківських установ змушує україн-

нські банки покращувати власні стандарти якості, оскільки інакше вони можуть втратити власних клієнтів.

Закритість та непрозорість банківської системи зменшить притік прямих іноземних інвестицій в банки, а це суттєво зменшить потенційну ресурсну базу українських банків та їх здатність до фінансування широкомасштабних та довгострокових інвестиційних проектів. Також це позначиться і на загальному іміджі нашої держави та її інвестиційній привабливості [70].

Треба відмітити, що Базельський комітет розуміє необхідність внесення відповідних корегувань до стандартів Базель II від 2004 року. Так, після заяв окремих економістів щодо необхідності скасування даних стандартів Базельський комітет у середні січня 2009 року випустив цілий пакет документів рекомендаційного характеру, спрямованих на вдосконалення існуючих стандартів банківського регулювання [5,6,21].

Комітет визначив дві групи недоліків, які потребують термінового усунення. В першу чергу, мова йде про ризики, властиві торговельному портфелю й пов'язаних з мінімальними вимогами до достатності капіталу. Попередня концепція Базель II в області управління ринковими ризиками була заснована на незначних корегуваннях стандартів Базель I від 1996 року й залишилася майже без змін. З метою ліквідації слабких місць, виявлених у ході фінансової кризи, Комітет з нагляду за банківською діяльністю пропонує кілька додаткових заходів, спрямованих на підвищення рівня достатності капіталу, шляхом уведення: вимоги за розрахунками коефіцієнта вартості ризику в кризовій ситуації (stressed Value-at-Risk); додаткових резервних відрахувань для покриття ризику дефолту торговельного портфеля.

Результати недавнього дослідження, проведеного рейтинговим агентством Moody's, показали, що формування додаткового капіталу на покриття ризиків знецінення торговельного портфеля, є своєчасним заходом. Агентство Moody's проаналізувало діяльність 158 банків в 32 країнах і дійшло висновку, що наприкінці 2007 року ринкові ризики були властиві тільки від 7% до 15% від суми всіх ризикових активів банку з різним ступенем ризику. Це показує,

який обсяг капіталу повинен мати банк у якості «подушки», яка захистить його від потенційних збитків. Однак більшість банків понесли основні збитки через знецінення позицій у торговельному портфелі, а не через невіплати по кредитах.

Для того щоб перевірити потенційну готовність вітчизняного банківського сектору до можливого зростання мінімальної величини регулятивного капіталу, проведемо оцінку достатності капіталу (див. рис. 3.5).

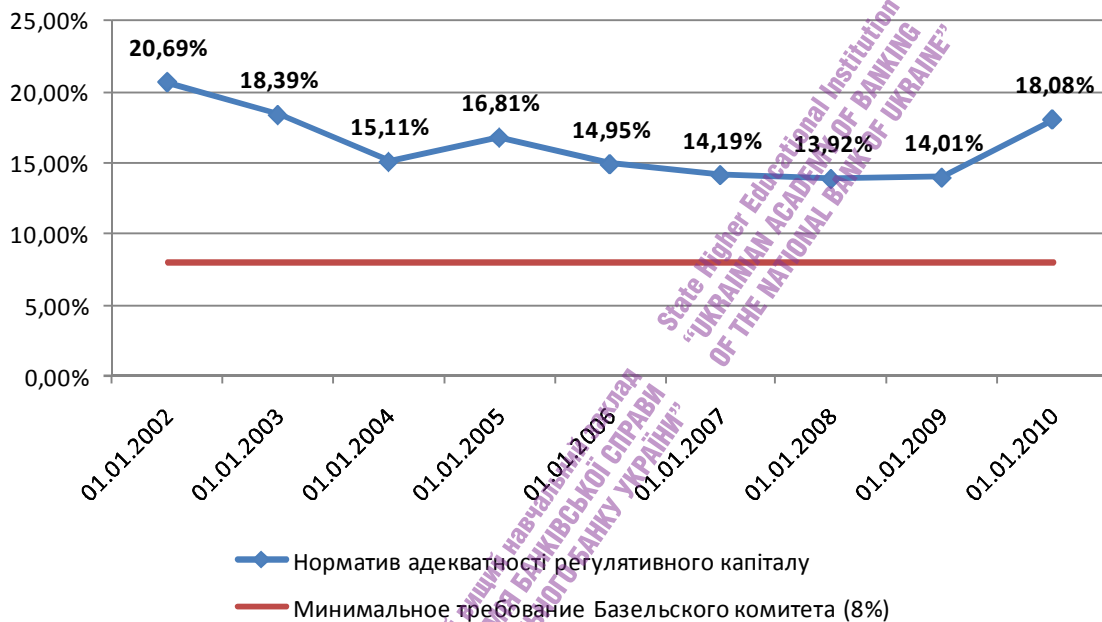

Рис. 3.5 – Достатність капіталу в банківській системі України за період з 2002 по 2009 роки

Як можна побачити, українські банки мають достатньо великий запас міцності. Величина «буферного» капіталу (перевищення фактичного значення регулятивного капіталу над мінімально необхідним) достатньо велика і на початок 2010 року регулятивний капітал українських банків на 10% перевищив мінімальну восьмивідсоткову вимогу Базельського комітету і на 8% – десятивідсотковий норматив адекватності, встановлений НБУ.

По-друге, мова йде про зміни, пропоновані для Компонентів II і III у частині посилення вимог до розкриття інформації. Ці зміни, можливо, виявлять ще

більш помітний вплив на діяльність банків у майбутньому. Пропоновані зміни, про яких говориться в цьому розділі рекомендаційних документів, стосуються:

- умов винагороди працівників інвестиційних банків і членів рад директорів;
- прозорості структури банківських ризиків;
- чіткого розуміння керівництвом як структури банківських ризиків, так і наявності ризикових позицій

Країнам, які не керуються в обов'язковому порядку стандартами Базель II, наприклад таким, як Росія та Україна, реалізація на практиці нової редакції Компонентів II і III дозволила б покращити стан власного банківському сектору.

В цілому комітет зосередив зусилля на формуванні кардинально нових підходів до регулювання. Планується запровадження, так званого, макропруденціального регулювання, яке буде включати контрциклічний буфер капіталу. Також планується, що основний капітал буде складатися лише зі звичайних акцій та нерозподіленого прибутку. Використання гібридних інструментів буде зведено до мінімуму. Планується переглянути і традиційний норматив достатності капіталу. Він більше не буде головним показником. До нього буде доданий показник обмежувача фінансового леверіджа – відношення власного капіталу до активів банку.

Але основний наголос буде зроблено на макропруденційному нагляді. У його основі повинен лежати особливий нагляд за системними банками. Перші кроки в цьому напрямку вже зроблені. У листопаді Банк міжнародних розрахунків разом із МВФ і Радою по фінансовій стабільності представила доповідь «Посібник з оцінки системної значимості фінансових інститутів, ринків і інструментів». Системоутворюючі банки передбачається визначати по 41 первинному й вторинному індикаторам. Серед них — критерії розміру банків (активи, частка ринку, структура балансу та ін.), управління ризиками (позиції по різних інструментах, диспаритети активів і зобов'язань та ін.), а також ринкові взаємозв'язки (офшорні операції, закордонні «дочки», CDS та ін.). Цілком імо-

вірно, що до великих банків будуть пред'являтися особливі пруденційні норми, що відрізняються від тих, що застосовуються стосовно всіх інших банків [6]. Нарешті, остання інновація – динамічне резервування. На відміну від діючого підходу, коли резерви на можливі втрати створюються в момент дефолту й погіршують і без того складне становище банку, динамічні резерви схожі на бюджетний стабілізаційний фонд. Вони накопичуються на фазі кредитного буму й витрачаються в період кризи, не створюючи тиск на рентабельність і власний капітал.

Перейдемо до розгляду практичних аспектів запровадження Базель II в Україні.

За результатами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Становлення і розвиток банківської України в умовах ринкових перетворень в економіці» (2008 рік) було сформовано цілий ряд пропозицій щодо майбутнього розвитку фінансово-кредитної системи України [140]. Розглянемо лише ті із них, які стосуються питань впровадження норм Базель II.

Відповідно до рекомендацій, необхідно підвищити капіталізацію банківських установ та достатність банківського капіталу. Для чого у тому числі пропонується і проведення ефективної політики управління ризиками, а також запровадження нових регуляторних вимог до капіталу (Базель II). Потрібно також розробити внутрішню методикку щодо розрахунку мінімального обсягу регулятивного капіталу з урахуванням ризикового профілю та сформуванати належну інструктивну базу в даному напрямку для працівників банку.

Однією з проблем запровадження Базель II є необхідність використання внутрішніх рейтингів на основі створення бази даних по фінансовому стану контрагентів та їх кредитних історіях за минулі роки та постійного оновлення інформації. Для України найбільш прийнятним визначено використання спрощеного стандартизованого підходу з орієнтацією на підхід внутрішніх рейтингів.

Дані рекомендації мають велику практичну цінність, але вони залишили поза увагою одну із головних проблем, яка заважає повноцінному запровадженню Базель II: відсутність комплексної системи управління ризиками. Ви-

конати вимоги Базель II зможуть далеко не всі кредитні установи. Національний банк України проводить певні дослідження у цьому напрямку, але поки що зарано говорити про їх результати. Необхідно ще багато чого зробити задля підвищення інформаційної безпеки банківських установ. Необхідно сформулювати таку систему, яка б дозволила протистояти загрозам системної кризи та забезпечити ефективність ліквідації наслідків окремих інцидентів та їх вплив на операційні, кредитні та інші ризики. Перш за все, метою даної системи є вирішення проблеми інсайдерів – внутрішніх зловмисників. Для чого необхідно налагодити контроль за рухом конфіденційної інформації всередині банку.

Реалізовано все це може бути шляхом розробки та запровадження Національним банком України відповідного стандарту інформаційної безпеки. Подібний стандарт має включати вимоги організаційного та технічного характеру для мінімізації ризиків витоку даних та забезпечення розслідування інцидентів. Стандарт може носити рекомендаційний характер. Вибір же конкретних методів його виконання залишається прерогативою власників банку.

Розглянемо більш детально етапи побудови системи інформаційної безпеки. Базою для розроблених пропозицій послуговував стандарт Банку Росії «Забезпечення інформаційної безпеки організацій банківської системи Російської Федерації» [117]. Етапи даного процесу представлені на рис. 3.6.

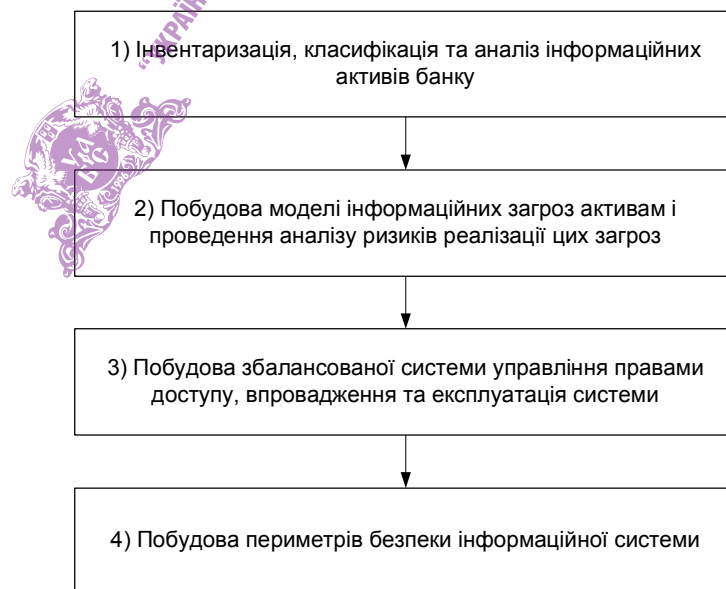

Рис. 3.6 – Етапи побудови системи інформаційної безпеки організації банківської системи

Першим етапом побудови інформаційної системи є інвентаризація, класифікація й аналіз усіх інформаційних активів банку, побудова за результатами аналізу моделей інформаційних загроз активам і проведення аналізу ризиків реалізації цих загроз. Другий етап – опис та аналіз із погляду інформаційної безпеки бізнес-процесів банку. Третій крок – побудова на основі попередніх кроків збалансованої системи управління правами доступу, впровадження й експлуатація цієї системи. Четвертий крок – побудова периметрів безпеки інформаційної системи. Периметр повинен включати засоби моніторингу, аналізу, зберігання й формування звітів. Реалізація четвертого кроку повинна опиратися тільки на ліцензійні, а в необхідних випадках, сертифіковані програмні продукти й рішення. Усе вищесказане повинне бути закріплене у відповідних положеннях банку.

Як основу для побудови стандарту інформаційної безпеки банку пропонується використовувати процесний підхід на базі моделі безперервного циклічного менеджменту інформаційної безпеки. «Процесна» орієнтація моделі організації системи управління інформаційною безпекою обумовлена тим, що передбачається, що головною метою зловмисника є одержання контролю над активами на рівні бізнес-процесів.

Дана модель відповідає вимогам розділу 4 міжнародного стандарту ISO/IEC IS 27001. Модель включає кілька стадій управління інформаційною безпекою, які складають єдиний цикл:

- 1) планування (встановлення політики інформаційної безпеки, цілей і завдань);
- 2) реалізація (впровадження й підтримка політики інформаційної безпеки);
- 3) перевірка (оцінка й вимір ефективності процесів управління інформаційною безпекою);
- 4) удосконалення (вироблення й прийняття коригувальних і превентивних заходів, безперервного вдосконалення системи управління). Див. рис. 3.7.

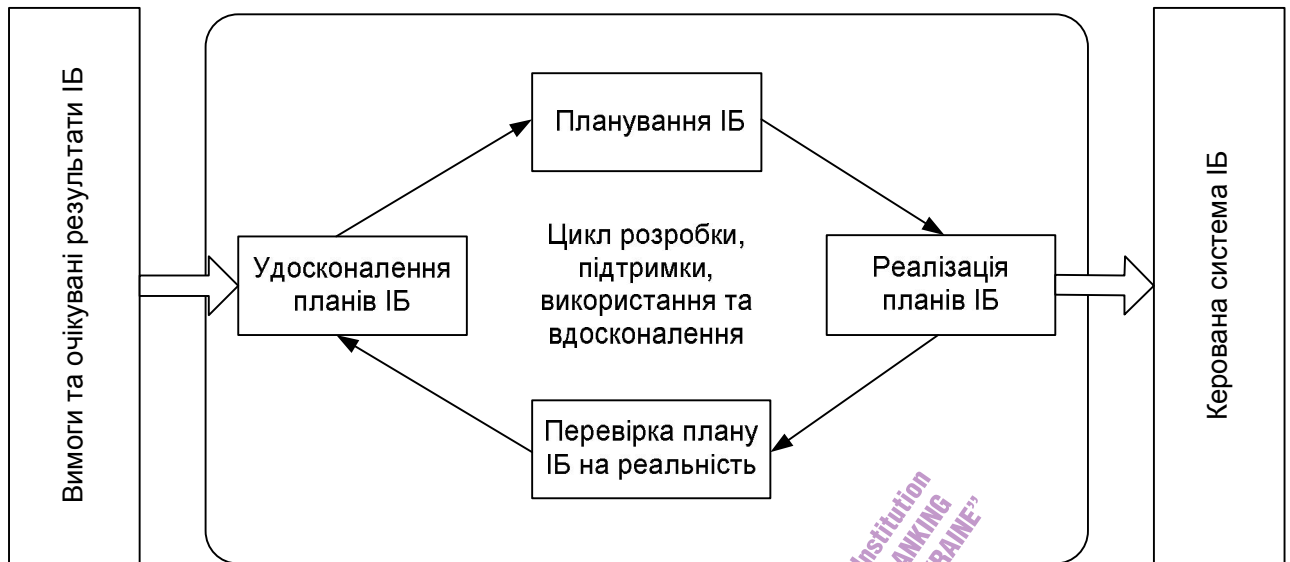

Рис. 3.7 – Процесний підхід до управління інформаційною безпекою (ІБ)

Система інформаційної безпеки представляє собою сукупність важелів та інструментів прогнозування та нейтралізації кризових явищ для забезпечення стабільності банківської установи (див. рис. 3.8). Метою інформаційної безпеки є забезпечення стабільної та ефективної діяльності банку.

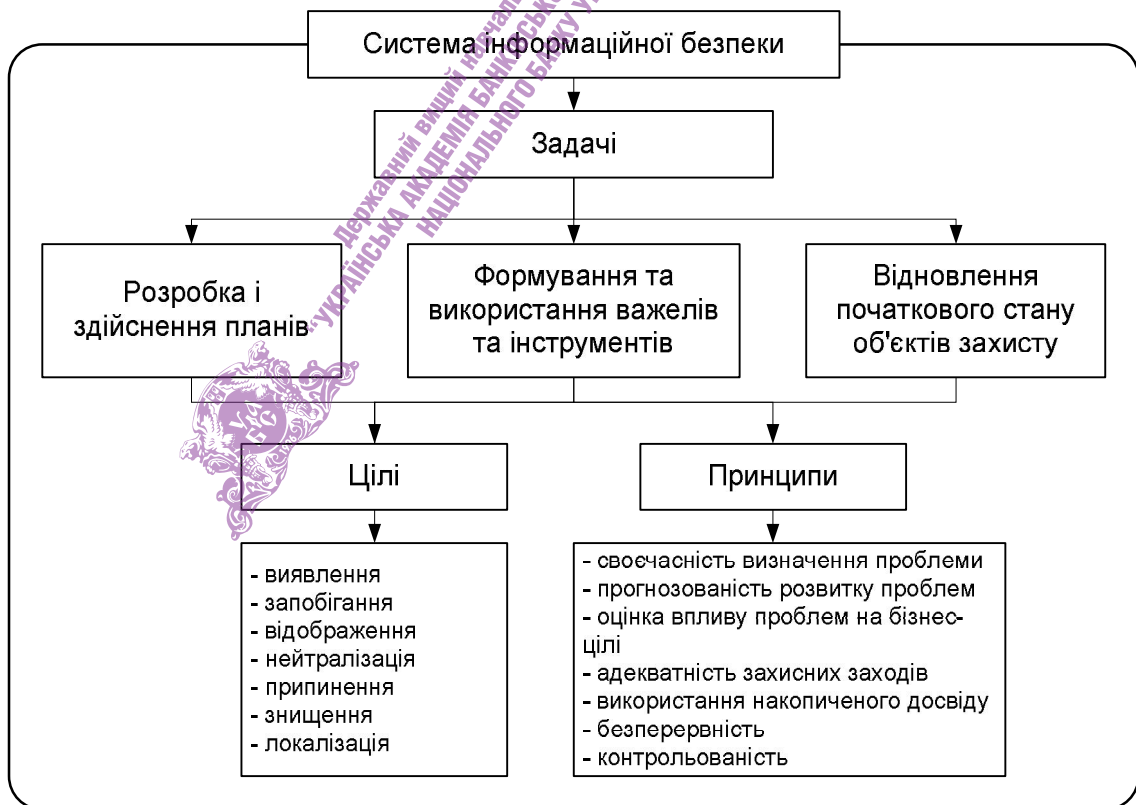

Рис. 3.8 – Система інформаційної безпеки банківської діяльності

До функцій даної системи відносяться: визначення потенційних проблем та їх усунення; контроль результативності; забезпечення ефективного управління. Банкам рекомендується сформулювати як мінімум наступні вимоги щодо:

- призначення й розподілу ролей і встановлення рівня довіри до персоналу (формування ролей на основі бізнес-процесів організації та її цілей, перевірка персоналу в частині професійних навичок і оцінка професійної придатності й компетенції);
- стадій життєвого циклу автоматизованих систем безпеки (забезпечення інформаційної безпеки повинне здійснюватися на всіх стадіях з урахуванням усіх залучених у процес розробки сторін);
- захисту від несанкціонованого доступу, управління доступом і реєстрацією в автоматизованих системах безпеки;
- антивірусного захисту (установка й регулярне оновлення засобів антивірусного захисту);
- використання ресурсів Інтернет (винятково для ведення дистанційного банківського обслуговування, одержання й поширення інформації відносно банківської діяльності, інформаційно-аналітичної роботи в інтересах організації, обмін поштовими повідомленнями із зовнішніми організаціями й для ведення власної господарської діяльності);
- використання засобів криптографічного захисту інформації;
- захисту банківських платіжних і інформаційних технологічних процесів з дотриманням вимог авторизації й контролю цілісності інформації.

Для успішного функціонування системи управління інформаційною безпекою необхідно реалізувати наступні процеси:

- визначення/уточнення області дії системи управління й вибір підходу до оцінки ризиків інформаційної безпеки на основі оцінки операційних, репутаційних і правових ризиків;
- аналіз і оцінка ризиків інформаційної безпеки, варіанти обробки ризиків для найбільш критичних інформаційних активів і бізнес-процесів;

- визначення/уточнення політики інформаційної безпеки;
- вибір/уточнення цілей інформаційної безпеки й захисних заходів та їх обґрунтування для мінімізації ризиків.

Система інформаційної безпеки має базуватися на наступних принципах:

1) Своєчасність визначення проблеми. Банк повинен своєчасно виявляти проблеми, які можуть вплинути на досягнення поставлених бізнес-цілей.

2) Прогнозованість розвитку проблем. Банківська установа має виявляти причинно-наслідковий зв'язок можливих проблем та будувати на цій основі прогноз їх розвитку.

3) Оцінка впливу проблем на бізнес-цілі. Організація повинна адекватно оцінювати ступінь впливу на виявлених проблем на її цілі.

4) Адекватність захисних заходів. Необхідно обирати захисні заходи, які адекватні моделям загроз, з урахуванням витрат на їх реалізацію та обсягу можливих втрат від настання загроз.

5) Ефективність захисних заходів. Організація повинна ефективно реалізовувати прийняті захисні заходи.

6) Використання досвіду при прийнятті та реалізації рішень. Необхідно накопичувати, узагальнювати та використовувати як власний досвід, так і досвід інших установ на всіх рівнях прийняття рішень та їх виконання.

7) Безперервність принципів безпечного функціонування. Повинна бути забезпечена безперервність реалізації принципів безпечного функціонування.

8) Контрольованість захисних заходів. Банк має застосовувати тільки ті захисні міри, вірність роботи яких може бути перевірена, при цьому організація повинна регулярно оцінювати адекватність захисних заходів та ефективність їх реалізації з урахуванням їх впливу на бізнес-цілі даної організації.

Банківська система України, у порівнянні з розвиненими країнами, ще дуже слабка. Крім того, суттєво зросла недовіра населення до банків. Дана проблема може бути вирішена за допомогою впровадження пропонованого стандарту, який вплине на компетенцію й ділову репутацію банків та стане перехідним етапом приєднання до Базель II.

Негативною рисою існуючих систем інформаційної безпеки є їх концентрація на формальному захисті певних об'єктів, причому захист найчастіше починає здійснюватися після реалізації погроз у вигляді інцидентів.

Події останніх декількох років досить наочно показали, що ефективність існуючої системи управління операційними ризиками перебуває на низькому рівні. Потрібен перехід до «управління безпекою», тобто до комплексного забезпечення стабільності й надійності функціонування банку з урахуванням усіх можливих елементів. Провідні світові компанії найбільшу увагу приділяють саме превентивним заходам захисту, аналізу ризиків, управління інформаційною безпекою, зокрема побудові систем забезпечення безперервності діяльності й управління інцидентами, які дозволяють спрогнозувати реакцію на інциденти та визначити шляхи їх запобігання.

Побудова ефективних систем протидії ризикам є лише одним із аспектів переходу до Базель II. В цілому його запровадження може викликати виникнення ряду проблем різного ступеню складності, які потребують вирішення [70,151,169,170].

Перш за все, Базель II – це угода, яка орієнтована на банки розвинених країн, банківські ж системи країн, що розвиваються, знаходяться на такому етапі розвитку, що для них цілком достатніми є норми Базель I. При цьому вартість та складність впровадження Базель II є занадто великою навіть для окремих банків розвинених країн.

Все ще залишається невирішеним питання налагодження транскордонного нагляду за материнськими та дочірніми банківськими установами, адже вони можуть підпадати під різні норми регулювання у сфері, наприклад, достатності капіталу і т.п.

Базель II характеризується високою проциклічністю. Наприклад, від передбачає скорочення величини капіталу за стабільної ситуації та його збільшення під час спаду, але незрозуміло, як банки зможуть виконати дану вимогу, тому що доступність джерел додаткового фінансування суттєво зменшується.

Проведений аналіз та узагальнення наукових праць [52,70,83,106,151,154,169] дозволяють зробити висновок, що в якості потенційних проблем, що стримують запровадження Базель II в Україні можна назвати наступне:

- обережна позиція НБУ, який планує повний перехід банківської системи на Базель II лише у 2016 році. Відповідно, у банків фактично відсутній стимул для якнайскорішого освоєння даної системи. В цілому, це може негативно вплинути на конкурентоспроможність банків та інвестиційну привабливість вітчизняних банків. Пояснюється це тим, що банки з іноземним капіталом, які працюють на Україні, будуть запроваджувати норми Базель II у власних дочірніх банківських установах, а українські банки які не розпочнуть аналогічні роботи опиняться у набагато гірших умовах. Фактично вони окажуться відрізаними від міжнародних ринків;

- проблеми із використанням сучасних інформаційних технологій, в той час, як запровадження Базель II потребує великих фінансових та технічних витрат. Потрібна високошвидкісна обчислювальна техніка та відповідні канали зв'язку;

- недостатня забезпеченість банківської системи кваліфікованими кадрами та існуюча структура банків, яка суттєво обмежує ефективність впровадження вимог оновленої базельської угоди особливо щодо кредитних ризиків. Більшість вітчизняних банків є малими і не можуть проводити оцінку кредитних ризиків відповідно до рекомендацій НБУ, не кажучи вже про Базель II. Для запровадження Базель II їм потрібно фактично створити з чистого аркушу відповідну систему управління ризиками;

- надмірна концентрація кредитних ризиків у одному або декількох пов'язаних секторах економіки. Причина цього – широке використання стандартизованого підходу, який фактично допускає зниження вимог до капіталу по відношенню до житлового та роздрібного кредитування. Відповідно НБУ необхідно стимулювати банки до використання більш досконалих методик оцінки кредитного ризику;

- відсутність заохочення у використанні інструментів зниження кредитних ризиків, а також розрахунок ризиків шляхом «зважування» по коефіцієнту ризику контрагенту. Як результат величина ризику недооцінювалась, до того ж її низький рівень був вигідний банкам, оскільки зниження вимог до капіталу базувалось на скорегованому значенні вартості забезпечення та кредитного ризику. Стандартизований підхід стимулював банки до секьюритизації низькоякісних активів. Відповідно низькоякісні активи переводяться поза баланс, що викривило картину та спричинило у кінцевому випадку поточну фінансову кризу. Українські банки ще не використовують складні схеми секьюритизації;

- невинуваті надії на рейтингові агенції. Фактично вони одноосібно здійснювали оцінку кредитних ризиків, але при цьому їх діяльність абсолютно не підконтрольна органам державного регулювання. У поєднанні із використанням стандартизованого підходу рейтингові агенції отримали можливість впливу на вартість кредитних ресурсів для конкретного позичальника. Це призвело до завищення рейтингів, тобто до недооцінки кредитного ризику і, як результат, до зростання простроченої заборгованості у кредитних портфелях банків.

Із фінансової кризи можна зробити ще один висновок, який є, на наш погляд, найбільш важливим, – залишились у минулому ті часи, коли кризи носили локальний характер. Зараз банківські кризи вже мають інтернаціональний характер і вони дуже швидко поширюється. Тому назріла необхідність створення єдиної глобальної системи фінансової безпеки, на чому наголошувалось у попередніх розділах.

Безумовно, Базель II не втратив власної актуальності. Навпаки його потрібно запроваджувати якнайшвидше. Повне запровадження всіх опор, використання більш складних та просунутих підходів дозволить забезпечити високий рівень прозорості банківського сектору та його стабільний розвиток у наступних десятиліттях.

Національний банк України, як вже зазначалось, займає досить обережну позицію щодо Базель II і планує запровадити його повністю лише у 2016 році. Згідно плану передбачена наступна послідовність та терміни запровадження

опор Базеля II: Опора III «Ринкова дисципліна» (до 2007 року), Опора II «Процес наглядової перевірки» (до 2008 року), Опора I «Мінімальні вимоги до капіталу: Кредитний ризик – Стандартизований підхід» (до 2010 року), Опора I «Мінімальні вимоги до капіталу: Кредитний ризик – Оснований на внутрішніх рейтингах підхід» (до 2020 року), Опора I «Мінімальні вимоги до капіталу: Операційний ризик – Підхід базового індикатора» (до 2010 року), Опора I «Мінімальні вимоги до капіталу: Операційний ризик – Стандартизований підхід» (до 2015 року).

Як можна побачити, графік вже дещо порушується, причиною чого стала фінансова криза. Результатом якої стало те, що центральні банки зайняли очікувальну позицію. Але певний прогрес є.

Ще у 2005 році Національний банк України розпочав проведення навчальних заходів (семінарів) з питань впровадження Базеля II. У 2006 році було проведено семінар в рамках реалізації проекту Міжнародної фінансової корпорації за участю робочої групи з впровадження Базеля II у Швейцарії, фахівців банківського нагляду, представників банків, Асоціації українських банків та Асоціації «Український Кредитно-Банківський Союз». Тобто зростає обізнаність банків щодо нових вимог Базель II, вони починають переглядати власні системи ризик-менеджменту. Якщо раніше вони слідували лише за кредитним ризиком та ризиком ліквідності, то вже зараз враховуються і операційні, правові та інші види ризиків.

За результатами дослідження можна зробити наступні висновки.

Базель II є цілком життєздатною угодою. Її недоліки, які було знайдено протягом поточної фінансової кризи не мають принципового характеру. Вже зараз існують рекомендації Базельського комітету щодо їх усунення. Найбільші позитивні наслідки для вітчизняної банківської системи можна очікувати від запровадження Компонентів II та III. Оскільки це збільшить прозорість вітчизняної банківської системи та збільшити її привабливість для іноземного капіталу.

Головною проблемою української банківської системи залишається невисока якість менеджменту, в тому числі і управління ризиками. Банкам потрібно побудувати власні комплексні системи фінансової безпеки в рамках Базель II з опорою перш за все на ризик-менеджмент та інформаційну безпеку, яка, на наш погляд, є базою для мінімізації практично всіх видів ризиків, у тому числі і моральних. В дисертаційній роботі запропоновано методичні підходи до формування системи інформаційної безпеки банку, її структуру, принципи, функції та етапи формування.

3.3. Реформування ринку фінансових послуг як важлива складова реструктуризації фінансової системи України

Ринок фінансових послуг України має суттєві диспропорції в своєму розвитку. Це можна оцінити виходячи з проведеного в п. 1.2 аналізу. Найбільш характерним для нього є домінування сектору банківських послуг над небанківськими фінансово-кредитними установами: майже 90% активів фінансових установ припадає саме на банки, до 8% – на страхові компанії, близько 1,5% – на кредитні спілки, а всі інші інститути (лізингові, факторингові, фінансові компанії, ломбарди, недержавні пенсійні фонди) фактично не відіграють суттєвої ролі. Якщо додати до цього переліку ще й активи інститутів спільного інвестування, то ситуація взагалі має неприйнятний вигляд.

Тим не менш, необхідно враховувати той факт, що структура побудови ринку фінансових послуг має свої історичні особливості і вносити суттєві зміни протягом обмеженого періоду часу навряд чи можливо. Основні передумови, які мають визначальний вплив на успішність проведення реструктуризації ринку фінансових послуг України схематично представлені на рис. 3.9. Проаналізуємо кожну з запропонованих передумов.

Рис. 3.9 – Передумови успішного проведення реструктуризації ринку фінансових послуг України

1. **Сучасна структура ринку фінансових послуг.** За своєю структурою ринок фінансових послуг може розглядатись з двох позицій – інституційної та сегментаційної. За першою ознакою, тобто поділом ринку в залежності від тих інститутів, які на ньому діють, виділяють 3 структурні елементи – банківська система, небанківські фінансово-кредитні установи (кредитні спілки, лізингові компанії, факторингові компанії, ломбарди тощо), інвестиційні фінансові установи (інститути спільного інвестування, страхові компанії, пенсійні фонди тощо). Дисбаланс їх впливу і важливості для ринку фінансових послуг є очевидними. При цьому подальший розвиток ринку фінансових послуг повинен подолати існуючі диспропорції в бік підвищення ролі страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, інститутів спільного інвестування, кредитних спілок.

З точки зору сегментаційної структури ринок фінансових послуг поділяється на окремі ринки: грошовий, кредитний, валютний, фондовий, страховий, на кожному з яких діють відповідні суб'єкти (рис. 3.10).

Рис. 3.10 – Структура ринку фінансових послуг України

Певні фінансові інститути діють одразу на кількох ринках (наприклад, комерційні банки домінують на грошовому, валютному, кредитному ринках, мають суттєвий вплив на ринок цінних паперів і можуть виступати у ролі страхових посередників на страховому ринку), що відображає специфіку їх статусу, інші не виходять за рамки лише однієї послуги на конкретному ринку.

При цьому можна говорити по повне захоплення валютного ринку комерційними банками, страхового ринку – страховими компаніями. Інші суб'єкти фактично на цих ринках не діють. Таке положення визначається нормами діючого законодавства, а отже, зміни повинні починатись з ініціативи регуляторів – НБУ та Держфінпослуг.

2. Перелік послуг, які згідно законодавства відносяться до фінансових. Згідно з Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» до фінансових відносять такі послуги:

- випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- довірче управління фінансовими активами;
- діяльність з обміну валют;

- залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- фінансовий лізинг;
- надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
- надання гарантій та поручительств;
- переказ грошей;
- послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення;
- торгівля цінними паперами;
- факторинг;
- інші операції, які відповідають критеріям, визначеним у пункті 5 частини першої статті Закону "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" [127].

Відповідно окремі послуги є прерогативою виключно фінансових установ певного типу і не можуть бути передані у ведення інших суб'єктів. Наприклад, проведення безготівкових розрахунків не може бути виконано поза банківською системою. Так само як страхові послуги є спеціалізацією виключно страхових компаній і т.д. Надання більшості послуг або видів діяльності взагалі потребує ліцензування, виконання спеціальних умов, а отже система може бути реформована тільки на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін у нормативно-правові акти і прийняття нових законів. З іншого боку існуючі рамки дозволяють самим фінансовим інститутам більш активно працювати з метою розширення асортименту власних послуг, пропонувати унікальні продукти для специфічних потреб фізичних та юридичних осіб. З нашої точки зору, фінансові посередники повинні задіяти механізми маркетингової політики для ідентифікації об'єктів першочергових інтересів їх клієнтів, як наявних так і потенційних.

3. Історичні моделі побудови ринку фінансових послуг. Підходи до реформування ринку фінансових послуг повинні також враховувати історичну

специфіку розвитку фінансових посередників. У світі типовими є дві моделі – англо-американська, в якій домінує ринок цінних паперів, і романо-німецька, де провідна роль в наданні фінансових послуг належить банківській системі [78]. Тому і реформування українського ринку фінансових послуг повинно виходити з наявних реалій. Поточний його стан свідчить про тяжіння саме до романо-німецької системи, руйнувати яку є недоречним. Враховуючи той факт, що банківська система відіграє провідну роль на ринку фінансових послуг і виступає як своєрідний системо утворюючий елемент, розвиток ринку цінних паперів необхідно переорієнтувати за принципами та стандартами, які існують в ЄС. Поряд з цим, необхідно створити умови для більш активного розвитку інших ланок ринку фінансових послуг, особливо страхових компаній сектору страхування життя та недержавних пенсійних фондів.

4. Інтеграція до єдиного ринку фінансових послуг Європейського Союзу. З метою інтеграції ринків Європейського Союзу його країнами було зроблено план заходів, який мав на меті

- створення єдиного ринку ЄС для оптового продажу фінансових послуг;
- створення відкритих і безпечних ринків роздрібного продажу фінансових послуг;
- запровадження сучасних пруденційних правил і нагляду [57].

Досягнення поставлених завдань було підпорядковано розробленій політиці розвитку ринку фінансових послуг на 2005-2010 рр., яка передбачає наступне:

- «подальша консолідація інтегрованого, відкритого, конкурентоспроможного та економічно ефективного фінансового ринку ЄС;
- усунення існуючих економічно важливих бар'єрів для уможливлення вільного надання фінансових послуг і обігу капіталу в ЄС при найменших витратах;

- введення в дію, застосування і постійний аналіз діючого законодавства та сурове застосування до майбутніх ініціатив якнайкращих нормативних актів;
- посилення співробітництва у галузі нагляду та наближення до вимог ЄС, а також найбільш тісні стосунки із іншими глобальними ринками фінансових послуг» [57].

Виходячи із загальної спрямованості цих заходів, їх вплив на ринок фінансових послуг України може стосуватись зменшення кількості учасників ринків фінансових послуг, впровадження додаткових вимог до їх діяльності, а також посилення конкуренції з іноземними фінансовими інститутами. Серед інших наслідків слід виділити:

- розкриття інформації про реальних власників фінансових установ;
- оцінка репутації та досвіду керуючих осіб фінансових установ;
- впровадження додаткового нагляду за установами, які входять до складу фінансових конгломератів;
- впровадження посиленних заходів по боротьбі з відмиванням грошей;
- підвищені вимоги до діяльності більшості фінансових інститутів, що призведе до їх консолідації;
- встановлення жорстких вимог щодо капіталізації фінансових установ.

5. Дії органів державного регулювання в рамках реалізації політики економічного розвитку країни. Окремі заходи не можуть бути реалізовані без відповідної підтримки з боку уряду, Національного банку. Наприклад, можна стверджувати, що тільки подолання інфляційних процесів спроможне забезпечити економіку внутрішніми довгостроковими ресурсами. Тому стабілізація фінансової системи країни, забезпечення сталого розвитку економіки буде безпосередньо впливати на можливості реструктуризації ринку фінансових послуг. Важливе значення буде мати і розробка стратегічних планів розвитку ринку фінансових послуг. Достатньо важливим положенням має бути і той факт, що розвиток ринку фінансових послуг повинен бути підпорядкований розв'язанню загальних завдань з метою забезпечення зростання економіки країни. Сприяти

розвитку тих чи інших фінансових установ не має сенсу, якщо вони не будуть в достатній мірі забезпечувати зростання ВВП.

Ефективність заходів, які здійснюються регулюючими органами може бути підвищена, якщо врахувати той факт, наскільки успішно Національний банк України працює на ринку банківських послуг. Одним з можливих напрямів удосконалення впливу регулюючих органів має стати консолідація їх зусиль, а також можливе об'єднання регуляторів в єдиний орган – Надрегулятор (або Мегарегулятор) на основі існуючої структури НБУ, територіальні підрозділи якого є в кожному обласному центрі, а отже, можливості для швидкого реагування на роботу фінансових установ у нього значно ширші, ніж у Держфінпослуг і ДКЦПФР.

6. Інфраструктура ринку фінансових послуг. Важливе місце в реструктуризації ринку фінансових послуг може мати не стільки діяльність основних суб'єктів ринку скільки його інфраструктурних інститутів. Особливо мова може йти про значну кількість таких суб'єктів на ринку цінних паперів (зберігачі, депозитарії, реєстратори, клірингові установи) та саморегулювні організації, які в Україні також представлені тільки у вигляді фондових бірж. Головне, на чому необхідно наголосити, це основна функція, яку виконують будь-які фінансові посередники, – узгодження інвестиційного попиту та пропозиції, організація переміщення фінансових активів і прав власності на них, забезпечення ефективності розрахунків і виконання інших умов укладених угод. Якщо поглянути на загальносвітові тенденції розвитку фінансового посередництва, то відмічається зменшення ролі банківських установ і підвищення впливу небанківських інститутів. Така тенденція пов'язана з підвищеними вимогами до банківських установ і їх діяльності, підвищеним рівнем конкурентної боротьби. В той час небанківські посередники функціонують у достатньо м'якому режимі регулювання, а їх конкурентні переваги на вузьких сегментах ринку були беззаперечними.

На противагу в Україні протягом значного періоду часу ринок фінансових послуг (окрім банківської системи) хоча і був достатньо ліберальним з точки зору державного регулювання, але ніяких позитивних моментів це для його ро-

звітку не мало. Значна кількість різноманітних фінансових посередників дуже часто взагалі не займалось наданням фінансових послуг, а були задіяні у напівкримінальних і «сірих» схемах. Зрозуміло, що це не сприяло якійсь довірі до таких установ. Ті кроки які були проведенні (створення Держфінпослуг, впровадження законодавчих норм до діяльності фінансових установ) дозволили в першу чергу впорядкувати сферу надання фінансових послуг, забезпечити її поступовий розвиток.

Неспроможність більшості небанківських інститутів конкурувати з банківськими установами є очевидною. Не дивлячись на значну кількість таких інститутів, їх розміри і обсяги операцій не дозволяють отримувати конкурентні переваги. Як правило, в окремо взятій сфері фінансових послуг домінує лише близько 10-15% установ. Інші майже не мають ніякого впливу на ринок відповідних послуг.

Тому регулюючим органам, зокрема Держфінпослуг, необхідно встановлювати більш жорсткі вимоги щодо створення самих небанківських інститутів, як-то підвищені вимоги до статутного капіталу, наявність кваліфікованого персоналу, стратегічний план розвитку тощо. Ці заходи одразу призведуть до зменшення навантаження на органи державного регулювання, адже кількість небанківських інститутів зменшиться в кілька разів. При цьому залишаться лише ті, які мають реальні перспективи розвитку, позиції на ринку, клієнтську базу, сформований попит на їх послуги. Більше того, такі процеси спроможні підняти довіру до небанківських інститутів і таким шляхом сприяти їх більшій конкурентоспроможності.

На нашу думку, з метою ефективної роботи ринків фінансових послуг необхідно переглянути підходи щодо структуризації РФП. Виокремлення щонайменше 5 ринків фінансових послуг у вітчизняній практиці, які багато в чому перетинаються і провести межі між ними не завжди можливо, вочевидь створюють певні перешкоди. В цьому напрямку достатньо позитивним є досвід іноземної структуризації ринків, в основу якого покладено в першу чергу строко-

вість операцій (а отже і ліквідність ринку), які здійснюються. Так іноземними науковцями прийнято виокремлювати:

- установи депозитного типу, які функціонують на ринках короткострокових депозитно-кредитних операцій, до яких можна віднести діяльність комерційних банків, кредитних спілок, ломбардів, а також факторингових компаній;
- ощадні установи контрактного типу, діяльність яких спрямована на залучення довгострокових фінансових ресурсів на контрактній основі з подальшим їх інвестуванням за різними напрямками. Класичними представниками таких установ є страхові компанії (особливо ті, які займаються страхуванням життя) і пенсійні фонди. Саме ці фінансові інститути є основними постачальниками довгострокових ресурсів в економіку розвинених країн;
- інвестиційні посередники, які допомагають учасникам ринку фінансових послуг у здійсненні інвестицій. Такому типу посередників у вітчизняній практиці відповідають інститути спільного інвестування, лізингові компанії, фінансові компанії, пайові фонди тощо.

Окремо до переліку цих установ слід віднести інфраструктурні фінансові інститути, специфіка діяльності яких кардинально відрізняється від діяльності вищеперерахованих фінансових посередників, адже, як правило, їх послуги фактично не передбачають переходу прав власності на фінансові активи безпосередньо до цих установ, а сприяють переходу таких прав до інших учасників ринків фінансових послуг.

Вочевидь, з метою реструктуризації ринку фінансових послуг, необхідно провести низку заходів, які б призвели до підвищення конкурентоспроможності саме небанківських фінансово-кредитних інститутів. Це неможливо зробити за 2-3 роки. В даному випадку країна потребує цілеспрямованої програми розвитку ринку небанківських послуг.

Одним з напрямів може бути створення умов, за яких надання послуг в нелегальному секторі було б не вигідним. Цього можна домогтись посилюючи

заходи по захисту прав споживачів фінансових послуг, введення преференцій по оподаткуванню фінансових установ, лібералізація умов заснування фінансових інститутів з одночасним посиленням їх відповідальності за провадження операцій і виконання укладених угод.

Проблема капіталізації небанківських фінансово-кредитних установ на пряму пов'язана із розвитком ринку цінних паперів. Адже залучення значних ресурсів для формування капіталу в рамках таких організаційно-правових форм як товариства з обмеженою відповідальністю виходить з можливостей і бажань його учасників. В той час як акціонерна форма дає суттєві переваги в тому, що цінні папери таких суб'єктів можна розміщувати на первинному ринку; потім вони можуть обертатись на вторинному ринку, що сприятиме підвищенню обсягів операцій на ринку цінних паперів, залученню нових інвесторів.

Що стосується банківської системи і її статусу як найбільш важливого сектору, який забезпечував в останні роки підтримку економічного зростання в країні, то НБУ необхідно проводити подальшу політику із підвищення капіталізації банківських установ, формування в необхідному обсязі резервів за активними операціями, зниження ризикованості проведення таких операцій, ввести вимоги по диверсифікації ресурсів, які залучаються банками від нерезидентів. Значна залежність банківської системи від зовнішніх джерел фінансування їх активних операцій загрожує фінансовій безпеці як самих банків, так і країни в цілому. З цієї точки зору НБУ повинен впровадити додаткові заходи контролю або встановити нормативи на частку зобов'язань сформованих за рахунок коштів нерезидентів.

Якщо вносити корективи в діяльність банківської системи і підпорядкувати її інтересам економічного розвитку країни, то ці зміни повинні сприяти в першу чергу інвестиційної складової. Основою економічного зростання є постійне оновлення виробничого капіталу, яке фінансується за рахунок інвестицій у розвиток засобів виробництва, нових технологій [175]. Принаймні в коротко- та середньостроковому плані ці потреби повинні вирішуватись за рахунок банківського сектору, в той час як в довгостроковій перспективі ця роль відводить-

ся ринку цінних паперів. Через те, що банківська система на сучасному етапі розвитку все ж таки не забезпечує функції оновлення виробничого капіталу, достатньо доречними можуть бути пропозиції щодо створення Українського банку реконструкції та розвитку за участю держави та міжнародних фінансових інститутів, які б допомагали в залученні довгострокових ресурсів з метою реалізації найбільш важливих і перспективних інвестиційних проектів. Особливо мова йде про проекти, які мають особливе економічне, соціальне або екологічне значення, і які не можуть бути реалізовані або привабливими для приватного сектору.

Важливим моментом в реструктуризації ринку фінансових послуг може бути підвищення ролі самих учасників ринку при впровадженні нових нормативно-правових актів, які регулюють їх діяльність. З цієї метою виглядає актуальним активізація процесів створення реально діючих об'єднань фінансових установ окремих типів, які б не тільки відстоювали свої інтереси перед регулюючими органами, а й самі приймали правила та процедури роботи на ринку щодо підвищення ефективності роботи на ньому. На нашу думку, створення саморегулювальних організацій за професійною спрямованістю сприятиме ефективності їх діяльності, зменшенню впливу регулюючих органів на ринок фінансових послуг, забезпечить гармонійний розвиток і створення сприятливого конкурентного середовища.

Як вже було показано в п. 2.3 трансформаційні зміни в фінансовій системі України можуть бути забезпечені підвищенням рівня доходів населення. Наслідки таких змін для розвитку ринку фінансових послуг є вирішальними, а діяльність страхових компаній зі страхування життя і недержавних пенсійних фондів взагалі неможлива без грошових коштів населення.

По-перше, мова йде про зростання депозитної бази комерційних банків. Це створює можливості не тільки для розширення обсягів активних операцій, а й сприяє формуванню зобов'язань за рахунок внутрішніх джерел країни. Подолання інфляційних процесів призведе до зростання питомої ваги довгострокових вкладів, появи нових банківських продуктів.

По-друге, збільшення доходів населення позначиться і на діяльності страхових компаній. Населення буде проявляти більше цікавості до ризикових видів страхування, особливо тих, які забезпечують захист їх майна. Вищий рівень доходів розширює можливості щодо купівлі товарів довгострокового користування, а їх збереженість і надійний захист забезпечать страхові компанії. Окрім цього можна прогнозувати популярність договорів довгострокового страхування життя, які не тільки забезпечують особистий захист життя і здоров'я громадян, а й нагромадження грошових коштів за рахунок додаткового інвестиційного доходу. Також слід відзначити і потенційне збільшення обсягів медичного страхування.

Недержавні пенсійні фонди при збільшенні доходів домогосподарств можуть розраховувати на залучення значної кількості грошових коштів на пенсійні рахунки, адже держава в довгостроковій перспективі може мати певні проблеми в організації системи пенсійного забезпечення. Тому проблема достойної існування людей похилого віку стає вирішальною для тих, хто думає про своє майбутнє.

Активізація діяльності страхових компаній і недержавних пенсійних фондів буде проявлятися не стільки в можливості збору грошових коштів домогосподарств (які у будь-якому випадку будуть шукати нові сфери розміщення надлишку доходів), скільки в їх інвестуванні. Як відомо, ці фінансові установи є основними інституційними інвесторами на ринку цінних паперів. Саме вони, розміщуючи наявні резерви в різні види цінних паперів, формують попит на них. Якщо на сучасному етапі страхові компанії вкладають свої резерви переважно в банківські депозити, то створення привабливого, ліквідного ринку цінних паперів, а також певні зміни в законодавчо-нормативних актах будуть сприяти зміщенню акцентів в діяльності цих фінансових установ.

На нашу думку, розвиток ринку цінних паперів стримує достатньо хаотична організація його інфраструктурних елементів. Існування значної кількості фондових бірж, реєстраторів, зберігачів, депозитаріїв, що стало можливим через відсутність належного контролю за їх діяльністю, призвело до низки нега-

тивних наслідків на ринку, пов'язаних з незадовільною системою обліку прав власності на іменні цінні папери, рейдерськими атаками на акціонерні товариства, існування «подвійних реєстрів», незадовільна якість послуг, непрофесіоналізм. При розв'язанні зазначених проблем необхідно врахувати досвід європейських країн (особливо тих, які нещодавно пройшли аналогічний шлях розвитку), де як правило функціонує єдиний реєстратор цінних паперів (або певного виду цінних паперів), єдиний центральний депозитарій, єдина фондова біржа (з кількома торговими майданчиками). Така організація інфраструктури ринку цінних паперів створює прийнятні умови для контролю з боку регулюючих органів, прозорів функціонування самої системи, полегшує захист прав споживачів фінансових послуг. Як зазначають експерти, при збереженні слабкої функціональної структури внутрішнього фондового ринку України та одночасному зростанні підприємств реального сектору економіки можна очікувати залучення ними коштів не на вітчизняних фондових майданчиках, а на зарубіжних. Криза перекреслила наміри суб'єктів господарювання, тому ще є час для висновків і впровадження відповідних рішень з боку регулюючих органів.

Розвиток валютного ринку стримується суттєвим контролем з боку НБУ. І хоча в період кризових подій це може бути виправдано, але в цілому необхідно відходити від практики тотального контролю і впроваджувати заходи по лібералізації ринку. Це стосується як контролю за курсоутворенням, так і дозволом на проведення форвардних, ф'ючерсних, опціонних операцій, необхідність в яких при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності є очевидною.

Суттєвою інновацією в структурній перебудові ринку фінансових послуг повинен бути активний розвиток електронних фінансових послуг: інтернет-банкінг, інтернет-трейдинг, інтернет-страхування. Цей напрям має ряд суттєвих переваг у порівнянні з традиційними моделями ведення бізнесу і дозволяє отримати додаткові конкурентні переваги на ринку. Зокрема мова може йти про значне зниження транзакційних витрат на проведення операцій, загальне скорочення часу виконання транзакцій, можливість отримання найкращої ціни при торгівлі фінансовими активами і спланувати оптимальну торгову стратегію. Ре-

зультатом впровадження таких систем є розширення асортименту фінансових послуг, збільшення кількості клієнтів, підвищення якості їх обслуговування за рахунок швидкого реагування на їх потреби, з'являються можливості по обслуговуванню багатьох клієнтів в режимі реального часу, зростає кількість операцій, швидкість обертання капіталу, скорочується час на прийняття рішень і реакція учасників на зміни в ринковій ситуації. Це призводить до появи нових інструментів, розробці технологічних стандартів надання фінансових послуг, появи нових торгових майданчиків [187].

Прикладами таких технологій є запуск торгів цінними паперами на Українській фондовій біржі, системи електронного банкінгу окремих провідних банківських установ України, надання можливості щодо оформлення страхових полісів безпосередньо на сайтах страхових компаній. Але ці випадки є поодинокими, операції не мають значних обсягів, часто носять виключно маркетинговий характер. Поряд з цим проблеми виникають і з боку контролюючих органів, які стримують розвиток електронного документообігу. Загальною проблемою залишаються низька культура інтернет-користувачів, необізнаність про можливості електронних фінансових інструментів, слабкий захист інформаційних потоків.

Останнє, але мабуть найважливіше, на чому варто зосередити увагу – захист прав споживачів фінансових послуг. Ця проблема стосується всіх секторів ринку фінансових послуг. Зростання кількості посередників, недостатньо якісна нормативно-правова база щодо їх діяльності, так само як і нагляд, поряд із збільшенням інтересу до фінансових послуг з боку споживачів створюють умови, за яких неправомірні, недобросовісні дії окремих фінансових інститутів можуть похитнути довіру до ринків фінансових послуг. До того ж споживачі не завжди мають в своєму розпорядженні достатньо інформації та необхідні знання щодо тих чи інших фінансових послуг, так само як вони можуть мати проблеми з оцінкою можливих ризиків і наслідків набуття додаткових фінансових зобов'язань. Для того, щоб уникнути можливих проблем і підвищити довіру до фінансових установ необхідно реалізувати низку заходів, зафіксованих в Кон-

цепці захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні, а саме:

- вдосконалення законодавства з питань захисту прав споживачів;
- його адаптація до законодавства Європейського Союзу;
- координація роботи органів, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг;
- створення і розвиток інфраструктури захисту прав споживачів;
- запровадження освітніх програм для споживачів;
- інформування споживачів про фінансові послуги та їх можливі ризики;
- розкриття інформації про кінцевих власників фінансових установ;
- запровадження сучасних принципів корпоративного управління та звітності у фінансових установах [75].

Систематизуючи вищевикладене, перелік заходів реструктуризації ринків фінансових послуг представимо у вигляді табл. 3.5

Таким чином, можна сформулювати загальний комплекс дій, які необхідно здійснити з метою реструктуризації ринків фінансових послуг:

- підпорядкування ринків фінансових послуг вирішенню найбільш важливих проблем економічного розвитку країни;
- всебічне врахування досвіду і ключових вимог до діяльності фінансових установ, які існують в ЄС;
- укрупнення фінансових посередників з метою підвищення їх конкурентоспроможності;
- посилення контролю з боку регулюючих органів за організацією, ліцензуванням діяльності професійних учасників ринків фінансових послуг;
- підвищення рівня капіталізації фінансових установ;
- впровадження електронних фінансових послуг;
- захист прав споживачів фінансових послуг.

Таблиця 3.5 – Заходи щодо реструктуризації ринків фінансових послуг

України

Сфера проведення заходів	Існуючі проблеми	Шляхи вирішення
Ринок фінансових послуг	<ol style="list-style-type: none"> Захист прав інвесторів та споживачів фінансових послуг Незначний обсяг ринку (активів фінансових установ) у порівнянні з іншими країнами Європи Потоки тіньового капіталу, відмивання капіталу 	<ol style="list-style-type: none"> Реалізація Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг Збільшення доходів домо-господарств як основного джерела фінансових ресурсів Зменшення стимулів участі фінансових інститутів в тіньових схемах, переслідування незаконних транзакцій
Валютний ринок	<ol style="list-style-type: none"> Зарегульованість ринку Відсутність інструментів для хеджування валютних ризиків 	<ol style="list-style-type: none"> Лібералізація валютного ринку Впровадження валютних форвардів, ф'ючерсів, опціонів
Банківська система	<ol style="list-style-type: none"> Недостатня капіталізація банківської системи Значна залежність при проведенні довгострокових активних операцій від зовнішніх джерел фінансування 	<ol style="list-style-type: none"> Підвищення вимог щодо капіталізації банківських установ Встановлення нормативів щодо залучення ресурсів на міжнародних фінансових ринках
Кредитна кооперація	<ol style="list-style-type: none"> Значна кількість кредитних спілок, їх низька конкуренто-спроможність Відсутність системи захисту вкладників 	<ol style="list-style-type: none"> Укрупнення кредитних спілок, встановлення вимог щодо розміру статутного капіталу Створення системи гарантування вкладів фізичних осіб за зразком банківської
Страховий ринок	<ol style="list-style-type: none"> Значна кількість страхових компаній, які реально не мають впливу на ринок Відсутність реального захисту фізичних осіб, які уклали договори страхування життя 	<ol style="list-style-type: none"> Зменшення кількості страховиків шляхом їх укрупнення та підвищення вимог до статутного капіталу Захист інтересів фізичних осіб, які уклали довгострокові договори страхування життя
Ринок цінних паперів	<ol style="list-style-type: none"> Значна кількість суб'єктів, які займаються обліком прав власності на іменні цінні папери, фактично обслуговуючи корпоративні інтереси окремих суб'єктів Депозитарна система працює неефективно Значна кількість фактично нефункціонуючих фондових бірж 	<ol style="list-style-type: none"> Створення єдиного реєстратора або перешкодження створенню невеликих реєстраторів, підвищення вимог до існуючих реєстраторів Створення єдиного депозитарію Створення єдиної біржі з кількома торговими майданчиками
Електронні фінансові послуги	<ol style="list-style-type: none"> Нерозвиненість ринку інтернет-послуг, низька культура споживання інтернет-продуктів Фактична відсутність діючої системи електронного документообігу, юридичне невизнання електронно-цифрових підписів 	<ol style="list-style-type: none"> Інформаційна підтримка, поширення напрямів використання мережі Інтернет при здійсненні господарської діяльності Врегулювання питань щодо визнання юридичної сили електронних документів і електронно-цифрових підписів
Фінансові компанії	<ol style="list-style-type: none"> Низька конкурентоспроможність послуг 	<ol style="list-style-type: none"> Консолідація фінансових компаній, надання преференцій в їх основній діяльності
Фінансові конгломерати	<ol style="list-style-type: none"> Регулювання діяльності кількох наглядовими органами 	<ol style="list-style-type: none"> Утворення мегарегулятора з широким колом повноважень
Фонди фінансування будівництва	<ol style="list-style-type: none"> Відсутність захисту прав учасників фонду 	<ol style="list-style-type: none"> Жорсткий нагляд за діяльністю, впровадження додаткових вимог щодо їх капіталізації

Щодо окремих ринків фінансових послуг:

- лібералізація валютного ринку, дозвіл на проведення форвардних, ф'ючерсних, опціонних операцій;
- створення Українського банку реконструкції та розвитку для фінансування інвестиційних проектів;
- утворення єдиного депозитарію, реєстратора, фондової біржі;
- сприяння розвитку електронних фінансових послуг.

ВИСНОВКИ ПО РОЗДІЛУ 3

Аналіз, проведений у попередніх розділах роботи, дозволив визначити основні напрямки розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації: впровадження норм угоди Базель II у банківську систему України; вдосконалення державного регулювання фінансової системи та реформування ринку фінансових послуг.

На нашу думку, Базель II є цілком життєздатною угодою і ті недоліки, які було знайдено протягом поточної фінансової кризи не мають принципового характеру. Вже зараз існують рекомендації Базельського комітету щодо їх усунення.

Вважаємо, що впровадження Базель II в Україні дозволить суттєво покращити стан вітчизняної банківської системи. Найбільші позитивні наслідки ми очікуємо від запровадження Компонентів II та III. Оскільки це збільшить прозорість вітчизняної банківської системи та збільшити її привабливість для іноземного капіталу.

Головною проблемою української банківської системи залишається невисока якість менеджменту, в тому числі і управління ризиками. Вважаємо, що банкам потрібно побудувати власні комплексні системи фінансової безпеки в рамках Базель II з опорою перш за все на ризик-менеджмент та інформаційну безпеку, яка, на наш погляд, є базою для мінімізації практично всіх видів ризиків, у тому числі і моральних. В роботі запропоновано методичні підходи до

побудови системи інформаційної безпеки банку, її структура та етапи формування.

Нажаль, НБУ брав достатньо обережну стратегію переходу на Базель II. Повне запровадження всіх опор планується не раніше 2016 року, що створює реальну загрозу ізоляції вітчизняної банківської системи та суттєвого ускладнення доступу банків на міжнародний ринок капіталу.

Проведене дослідження теоретичних положень та поточного стану державного регулювання фінансової системи України дозволило визначити, що фінансова система на сьогодні є недосконалою. Багато в чому це пов'язане з неефективною системою державного регулювання. Перспективним варіантом її реструктуризації є створення єдиного регулятора фінансової системи України (мегарегулятора), що дозволить уникнути протиріч в системі державного регулювання і контролю в сфері фінансів та створить надійний базис для успішної інтеграції України в світову фінансову систему.

На базі досвіду розвинених країн та підходів, що розроблялись вітчизняними науковцями, в роботі запропоновано концепція побудови та функціонування мегарегулятора фінансової системи України, включаючи: мету діяльності; принципи його роботи; функції; обсяг повноважень; організаційна структура; особливості фінансування; підзвітність державним органам влади.

В якості основних принципів роботи пропонується наступний перелік: ефективність; прозорість; адекватність; неупередженість; відповідальність; обачність; безперервність й оперативність; конфіденційність; комплексність і системність.

Принциповим моментом в діяльності мегарегулятора є його правовий статус та особливості формування керівних органів.

Як свідчить світовий досвід, мегарегулятор може бути сформований в якості державного органу, саморегулюючої організації або незалежної компанії. Виходячи з головної мети його створення в Україні, нами пропонується сформувати його у вигляді державного органу. При чому це буде новостворений ор-

ган, а не розширення повноважень вже існуючих органів, як було в Казахстані чи відбувається в Росії.

Важливим напрямом реструктуризації фінансової системи України під впливом глобалізації є реформування ринку фінансових послуг. В роботі було сформульовано загальний комплекс дій, які дозволять модернізувати даний ринок та привести його до вимог сьогодення.

Доведено необхідність підпорядкування ринків фінансових послуг вирішенню найбільш важливих проблем економічного розвитку країни для цього є важливим всебічне врахування досвіду і ключових вимог до діяльності фінансових установ, які існують в ЄС. Також потрібно стимулювати укрупнення фінансових посередників та підвищувати рівень капіталізації фінансових установ задля зростання їх конкурентоспроможності. Важливим є і посилення контролю з боку регулюючих органів за організацією, ліцензуванням діяльності професійних учасників ринків фінансових послуг, що може бути досягнуто шляхом створення надрегулюючого органу щодо нагляду за всіма ланками ринків фінансових послуг.

Щодо окремих ринків фінансових послуг, то пропонується лібералізація валютного ринку, дозвіл проведення форвардних, ф'ючерсних, опціонних операцій; створення Українського банку реконструкції та розвитку для фінансування інвестиційних проектів; утворення єдиного депозитарію, реєстратора, фондової біржі; сприяння розвитку електронних фінансових послуг.

Результати дослідження, висвітлені у даному розділі, було опубліковано у наступних працях автора:

1. Бондаренко Є.П., Дмитренко Д.М. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг // Вісник УАБС. – 2010. – «2(29). – С. 24-28
2. Дмитренко Д. М. Угода Базель II після світової фінансової кризи / Д. М. Дмитренко // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика [Текст] : зб. тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 травня 2010 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад

“Українська академія банківської справи Національного банку України”.
– Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – Т. 2. – С. 64-66. (0,08 друк. арк.)

3. Дмитренко Д.М. Необхідність перегляду базових принципів угоди Базеля II з урахуванням наслідків світової фінансової кризи / Д. М. Дмитренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. –Суми : ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2009. – Випуск 27. – С. 238-242. (0,5 друк. арк.)
4. Дмитренко Д. М. Проблеми і перспективи становлення банківської системи України / Д. М. Дмитренко // Державна безпека України зб. наук. пр. – 2010. – № 18. – С.87-94. (0,8 друк. арк.)

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

ВИСНОВКИ

Основою сучасної економічної системи є фінанси, які не лише обслуговують суто економічні відносини, що виникають між економічними суб'єктами, але і виступають самостійною сферою економічних відносин.

Механізмом, що поєднує фінансові відносини між різними суб'єктами, а також інститути, що їх обслуговують є фінансова система. Дане поняття є комплексним і тому в науковій літературі відсутня єдина точка зору щодо його тлумачення. Аналіз різних поглядів дозволив нам сформулювати власне трактування: фінансова система – це сукупність фінансових інститутів, у процесі взаємодії яких виникають фінансові відносини, що забезпечують перерозподіл фондів фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання, державою та домогосподарствами на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Основними складовими фінансової системи України є державні фінанси, фінанси підприємств і домогосподарств, фінансовий ринок та міжнародні фінанси. З часом, під впливом глобалізації та інтеграційних процесів у світі все більшого значення набувають саме міжнародні фінанси.

Ефективне функціонування фінансової системи неможливе без адекватного державного регулювання, яке здійснюється за такими напрямками: контроль виконання бюджету, управління цільовими фондами, організація і управління діяльністю контрольно-регулюючими органами та інститутами державного регулювання фінансового ринку.

Аналіз стану і динаміки розвитку фінансової системи, проведений в роботі дозволив зробити висновки про загальне погіршення стану фінансової системи України у 2008 році, що проявляється в незадовільному стані державних фінансів, пов'язаному з постійним дефіцитом бюджету, значення якого зростає з кожним роком; диспропорціях у наповненні державного бюджету – податкові надходження більше ніж на 50% забезпечуються за рахунок ПДВ, а витратна частина держбюджету більше ніж на 50% перерозподіляється на користь соціальних витрат та бюджетів інших рівнів, тобто йде на поточне споживання. Не-

гативним фактом, судячи зі структури витрат суб'єктів господарювання, є те, що більша частина підприємств займається перепродажем товарів, зменшення прибутковості діяльності суб'єктів господарювання. Аналіз фінансів домогосподарств показав, що доходи домогосподарств наповнюються не результатами їх праці (43% припадає на зарплату), а соціальними трансфертами, і витрати домогосподарств зосереджені в основному на придбанні товарів та послуг.

Однією з небагатьох сфер, що умовно позитивно впливали на розвиток фінансової системи України, як показав проведений аналіз, є банківська система України. Обсяги кредитування за останні десять років (за виключенням поточного кризового періоду) постійно зростали як за рахунок суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб. Капітал банківської системи України та резерви також збільшуються, що позитивно впливає на рівень фінансової безпеки економіки України.

Протягом аналізованого періоду спостерігалось зростання абсолютних показників розвитку ринку цінних паперів, підвищення значення окремих видів цінних паперів (облігацій, інвестиційних сертифікатів), а також порівняно незначне зростання страхового ринку поряд із поступовим зниженням його прибутковості. Розвиток небанківських фінансових посередників носить ситуаційний характер і майже не впливає на фінансову систему України.

Для того, щоб зробити загальні висновки, які дозволяють побудувати пропозиції щодо реорганізації фінансової системи України, нами було проаналізовано досвід функціонування фінансових систем найбільш розвинених країн світу. Аналіз особливостей функціонування фінансових систем в розвинених країнах світу дозволив виділити такі їх особливості в сфері державних фінансів: більшість фінансових систем характеризується значною складністю, тим не менш, їх функціонування здійснюється достатньо ефективно, що забезпечується відповідальною роботою органів державного та місцевого управління. Особливостями бюджетної сфери є те, що формування бюджетів здійснюється на середньостроковій основі, місцеві органи влади наділені широкими повноваженнями при складанні та виконанні місцевих бюджетів, існують спеціальні цільові

фонди, які дозволяють проводити фінансування найбільш важливих програм розвитку держави, у тому числі підтримки її інфраструктури. Для ряду розвинених країн характерне вирівнювання доходної частини бюджету окремих регіонів-реципієнтів за рахунок регіонів-донорів в розрахунку в середньому на одну особу. Значну питому вагу у наповненні доходної частини державного бюджету відіграють податки, які стягуються з фізичних осіб, доходи домогосподарств визначають загальний рівень споживання та заощаджень в країні, розвиток пенсійної системи, соціального забезпечення окремих верств населення, тобто покращення загального стану фінансової системи в першу чергу буде залежати від заходів, пов'язаних із підвищенням рівня добробуту населення.

В цілому для податкової сфері розвинених країн характерна диференціація податкових ставок, застосування мінімальних або нульових ставок для товарів соціального призначення, витрат на розвиток підприємств, інвестиції.

З метою забезпечення адекватного економічного розвитку регіонів і позбавлення залежності місцевої влади від фінансової допомоги вищих органів влади існує чіткій розподіл компетенції між державою і місцевими органами влади у встановленні податків. Позабюджетні фонди наділені широкими повноваженнями щодо використання грошових коштів, механізми їх роботи подібні до звичайних фінансово-кредитних інститутів, чим забезпечується значне зменшення навантаження на бюджет.

Сфера фінансів суб'єктів господарювання характеризується домінуванням корпорацій як суб'єктів господарювання, які мають розгалужену мережу філій, відділень, представництв в різних країнах світу, що значним чином впливає на різницю в показниках ВВП і ВНП країни.

Виходячи з аналізу стану фінансової системи України, а також загальносвітових тенденцій в розвитку та організації фінансових систем, в роботі зроблено висновок про необхідність реструктуризації фінансової системи України. Питання конкретних шляхів реформування та модернізації української фінансової системи все ще залишається відкритим, але з впевненістю можна говорити про те, що реструктуризація має ґрунтуватися на уроках глобалізації. Саме

глобалізація визначає напрямок в якому рухається світова фінансова система.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. Україна стала невід'ємною складовою частиною світової економіки, що підтверджує високе значення індексу глобалізації. Відповідно вітчизняна економіка відчуває на собі всі негативні та позитивні прояви даного процесу.

До основних проблем української фінансової системи належать: складна організаційно-управлінська структура, яка включає занадто велику кількість державних установ-регуляторів; відсутність послідовної та системної державної політики в сфері регулювання фінансових ринків; недостатньо зважені дії в процесі лібералізації ринків для резидентів інших країн; невисока капіталізація вітчизняного фондового ринку; суттєві диспропорції у рівні розвитку окремих секторів фінансового ринку та загальна слабкість їх розвитку; еволюційне формування системи законодавчого регулювання вітчизняної фінансової системи, коли рішення приймаються, як відповідь на події, що вже відбулися; фактична неготовність України до участі у міжнародній фінансовій системі; великій дефіцит платіжного балансу, зростаючий державний борг.

Як показали події останніх років, поточна модель світової фінансової системи та більшості національних фінансових систем не є такими, що відповідають сучасних вимогам. Це обумовлено рядом суперечностей в світовому економічному розвитку, до яких відносять механічний перенос економічних моделей розвинених країн світу на менш розвинені, невиправдано широке використання зовнішніх джерел фінансування, прискорення міжнародного руху капіталу.

Головним факторами, що визначають напрямки майбутнього розвитку світової фінансової системи, є глобалізація та подолання наслідків світової фінансової кризи. Дослідження в сфері реформування світової фінансової системи в основному зосереджені за такими основними напрямками як підвищення гласності та надання інформації про здійснені фінансово-економічні операції, удосконалення фінансового регулювання та нагляду, необхідність здійснення моніторингу національних заходів, особливості використання міжнародних

кредитів та врегулювання процедури повернення боргів країнами, що розвиваються.

Україна є активним учасником світової фінансової системи, при чому її залежність від зовнішніх фінансових відносин з часом зростає. Для підтвердження даної тези в роботі було запропоновано методику оцінки рівня залежності національної фінансової системи від впливу зовнішнього фінансово-економічного середовища.

Для оцінки рівня залежності було запропоновано аналіз основних складових зовнішньоекономічних фінансових відносин держави, до яких віднесли експорт, імпорт, зовнішній товарообіг, зовнішній державний борг, прямі іноземні інвестиції, сальдо платіжного балансу, міжнародні резерви країни. На базі цих показників, було запропоновано розрахунок ряду співвідношень (коефіцієнтів): доля імпорту у ВВП, доля експорту у ВВП, доля зовнішнього товарообігу у ВВП, рівень державного боргу, рівень інвестиційної привабливості, доля сальдо платіжного балансу у ВВП, та рівень забезпеченості міжнародними резервами.

Оскільки встановлених нормативів за даними показниками не існує, в роботі було проведено аналіз за кожним з них на предмет виявлення їх типових значень, а також типових зон зміни. В якості бази аналізу було обрано статистику за останні 10 років по країнах великої 20-ки.

Таким чином в основу пропонованої методики покладені середні значення показників, що виступають певною мірою нормативними значеннями. Порівняння фактичних значень з «нормативними» і дає можливість оцінити рівень відносної залежності.

Аналіз на прикладі розвинених країн світу засвідчив працездатність методики та дав змогу оцінити рівень залежності економік США, Японії та Німеччини від зовнішніх відносин. Результати аналізу показали, що найбільший рівень зовнішньої залежності з цих країн має Німеччина, а найменший – США.

Як засвідчив аналіз, проведений для України, наша держава є вкрай залежною від зовнішніх відносин, при чому ця залежність зростає. В цілому майже за кожним з аналізованих показників Україна перевищує світові аналоги, за де-

якими показниками навіть в рази. Тобто економіка України є якщо не дуже інтегрованою в світовий простір, то, принаймні, дуже залежною від зовнішніх відносин.

Оцінка рівня залежності України вказала на дуже значний її ступінь (значно вищий, ніж у більшості розвинених країн світу), при цьому ця залежність зростає. Неминучість перебудови світової фінансової системи, критична маса проблем в самій фінансовій системі України обумовлюють необхідність комплексної перебудови фінансової системи України з урахуванням її інтеграції в світовий фінансовий та економічний простір.

Виходячи з результатів попередніх досліджень, з урахуванням тенденцій розвитку світової фінансової системи, в роботі запропоновано методичні підходи щодо забезпечення ефективної реструктуризації фінансової системи України. Визначено базові складові фінансової системи України - мету її функціонування, задачі та функції, структуру та зв'язки між елементами, принципи організації тощо.

Визначено, що основними структурними елементами фінансової системи України є держава, суб'єкти господарської діяльності, домогосподарства, фінансовий ринок, а також зовнішні суб'єкти, до яких можна віднести іноземні держави, міжнародні компанії, біржі тощо.

В роботі розроблено матрицю фінансових відносин, яка ілюструє сукупність фінансових взаємовідносин між різними елементами фінансової системи. Матриця дозволяє отримати комплексне уявлення як про характер фінансових відносин з точки зору суб'єктів фінансової системи, що взаємодіють, так і про суб'єктно-об'єктну орієнтацію цих відносин, а також, використовуючи матрицю фінансових відносин, можна отримати конкретні приклади цих відносин. Використовуючи дані з матриці, запропоновано схематичне зображення фінансової системи України в усій сукупності фінансових відносин, що в ній виникають.

Базуючись на попередніх висновках, запропоновано конкретні методичні рекомендації по реструктуризації фінансової системи України в розрізі її

суб'єктів за такою структурою: складова фінансової системи, базові проблеми, об'єкт впливу та шляхи вирішення проблеми.

Зокрема було акцентовано увагу на необхідності перегляду структури витрат підприємства в бік збільшення долі витрат на заробітну плату. Розрахунки кумулятивного ефекту від цього, що проведені в роботі, дозволили дійти висновку про комплексний позитивний ефект від цього заходу, що позитивно вплине на розвиток кожної зі складових фінансової системи, починаючи від фінансів домогосподарств і закінчуючи фінансами суб'єктів господарювання та державних фінансів.

Були надані методичні рекомендації по управлінню державним боргом з точки зору оптимізації його валютної структури. Нами було визначено найбільш ризиковані його складові з точки зору потенційних втрат від несприятливих валютних коливань і запропоновано зміни в валютній структурі з метою мінімізації потенційних втрат.

Аналіз, проведений у попередніх розділах роботи, дозволив визначити основні напрямки розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації: впровадження норм угоди Базель II у банківську систему України; вдосконалення державного регулювання фінансової системи та реформування ринку фінансових послуг.

На нашу думку, Базель II є цілком життєздатною угодою і ті недоліки, які було знайдено протягом поточної фінансової кризи не мають принципового характеру. Вже зараз існують рекомендації Базельського комітету щодо їх усунення.

Вважаємо, що впровадження Базель II в Україні дозволить суттєво покращити стан вітчизняної банківської системи. Найбільші позитивні наслідки ми очікуємо від запровадження Компонентів II та III. Оскільки це збільшить прозорість вітчизняної банківської системи та збільшити її привабливість для іноземного капіталу.

Головною проблемою української банківської системи залишається невисока якість менеджменту, в тому числі і управління ризиками. Вважаємо, що

банкам потрібно побудувати власні комплексні системи фінансової безпеки в рамках Базель II з опорою перш за все на ризик-менеджмент та інформаційну безпеку, яка, на наш погляд, є базою для мінімізації практично всіх видів ризиків, у тому числі і моральних. В роботі запропоновано методичні підходи до побудови системи інформаційної безпеки банку, її структура та етапи формування.

Нажаль НБУ брав достатньо обережну стратегію переходу на Базель II. Повне запровадження всіх опор планується не раніше 2016 року, що створює реальну загрозу ізоляції вітчизняної банківської системи та суттєвого ускладнення доступу банків на міжнародний ринок капіталу.

Проведене дослідження теоретичних положень та поточного стану державного регулювання фінансової системи України дозволило визначити, що фінансова система на сьогодні є недосконалою. Багато в чому це пов'язане з неефективною системою державного регулювання. Перспективним варіантом її реструктуризації є створення єдиного регулятора фінансової системи України (мегарегулятора), що дозволить уникнути протиріч в системі державного регулювання і контролю в сфері фінансів та створить надійний базис для успішної інтеграції України в світову фінансову систему.

На базі досвіду розвинених країн та підходів, що розроблялись вітчизняними науковцями, в роботі запропоновано концепція побудови та функціонування мегарегулятора фінансової системи України, включаючи: мету діяльності; принципи його роботи; функції; обсяг повноважень; організаційна структура; особливості фінансування; підзвітність державним органам влади.

В якості основних принципів роботи пропонується наступний перелік: ефективність; прозорість; адекватність; неупередженість; відповідальність; обачність; безперервність й оперативність; конфіденційність – інформація про учасників фінансової системи, що містить комерційну таємницю та може бути спрямована проти них, має бути конфіденційною і не розголошуватись працівниками регулятора; комплексність і системність.

Принциповим моментом в діяльності мегарегулятора є його правовий статус та особливості формування керівних органів.

Як свідчить світовий досвід, мегарегулятор може бути сформований в якості державного органу, саморегулюючої організації або незалежної компанії. Виходячи з головної мети його створення в Україні, нами пропонується сформувати його у вигляді державного органу. При чому це буде новостворений орган, а не розширення повноважень вже існуючих органів, як було в Казахстані чи відбувається в Росії.

Важливим напрямом реструктуризації фінансової системи України під впливом глобалізації є реформування ринку фінансових послуг. В роботі було сформульовано загальний комплекс дій, які дозволять модернізувати даний ринок та привести його до вимог сьогодення.

Доведено необхідність підпорядкування ринків фінансових послуг вирішенню найбільш важливих проблем економічного розвитку країни для цього є важливим всебічне врахування досвіду і ключових вимог до діяльності фінансових установ, які існують в ЄС. Також потрібно стимулювати укрупнення фінансових посередників та підвищувати рівень капіталізації фінансових установ задля зростання їх конкурентоспроможності. Важливим є і посилення контролю з боку регулюючих органів за організацією, ліцензуванням діяльності професійних учасників ринків фінансових послуг, що може бути досягнуто шляхом створення надрегулюючого органу щодо нагляду за всіма ланками ринків фінансових послуг.

Щодо окремих ринків фінансових послуг, то пропонується лібералізація валютного ринку, дозвіл проведення форвардних, ф'ючерсних, опціонних операцій; створення Українського банку реконструкції та розвитку для фінансування інвестиційних проектів; утворення єдиного депозитарію, реєстратора, фондової біржі; сприяння розвитку електронних фінансових послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрова, М. М. Гроші. Фінанси. Кредит [Текст] : навчальний посібник / М. М. Александрова, С. О. Маслова ; ред. Г. Г. Кірейцев. - 2-е вид., перероб. і доп. - К. : ЦУЛ, 2002. - 336 с.
2. Андрианов, А. О возможных подходах к реформе мировой финансовой системы [Электронный ресурс] / А. Андрианов. – Режим доступа: <http://viperson.ru/wind.php?ID=512296&soch=1>.
3. Артус, М. М. Система організації функціонування фінансів [Текст] / М. М. Артус // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - N 7. - С. 56-65.
4. Багратян, Г.А. Світова фінансова криза та Україна: проблеми й нові підходи до фінансового регулювання [Текст] / Багратян Г.А., Кравченко І.С. // Фінанси України. - 2009. - №4. - С. 33-42.
5. Базель 2: ответный удар Базельского комитета [Электронный ресурс] / К. ван Кемпен // Веб-сайт компании PricewaterhouseCoopers Russia. – Режим доступа: <http://www.pwc.com/ru/ru/crisis/blog/basel-committee-strikes-back.jhtml>.
6. Базель умер, да здравствует Базель! [Электронный ресурс] / С. Моисеев // Российский банковский портал. – Режим доступа: <http://bankir.ru/publication/article/3945606>.
7. Базилевич, В. Д. Державні фінанси [Текст] : навчальний посібник / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик ; ред. В. Д. Базилевич. - К. : Атіка, 2002. - 368 с.
8. Бакаєв, О. Л. Розвиток фінансових ринків в умовах глобалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.05.01 « Світове господарство і міжнародні економічні відносини» [Текст] / Олександр Леонідович Бакаєв. – Київ, 2005. – 18 с.
9. Баланюк, Л. Поняття та місце небанківської установи у фінансовій системі України [Текст] / Л. Баланюк // Право України. - 2008. - N 3. - С. 47-51.

10. Балтина, А. М. Финансовые системы зарубежных стран: учебное пособие [Текст] / А.М. Балтина, В. А. Волохина, Н. В. Попова. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 304 с.
11. Башнянин, Г. І. Фінансові системи в економіці держави [Текст] / Г. І. Башнянин // Фінанси України. - 1999. - N 10. - С. 51-56.
12. Берлин, С. И. Теория финансов [Текст] : учебное пособие / С. И. Берлин. - М. : Приор, 2000. - 256 с.
13. Боди, Зви. Финансы [Текст] : учебное пособие : пер. с англ / З. Боди, Р. К. Мертон. - М. : Вильямс, 2000. - 592 с.
14. Буркова, А. Шаги к созданию финансового мегарегулятора в России [Текст] / А. Буркова, Ю. Кормош // Рынок ценных бумаг. – 2006. – №15. – с. 12-17.
15. Бутенко, О. Фінансова система України: стан та перспективи розвитку [Текст] // Економічний простір. – 2008. – №17. – С. 77-85.
16. Бутко, В. Ломать не строить, или Зачем Украине мегарегулятор финансового рынка юджетный процесс в зарубежных государствах [Электронный ресурс] / В. Бутко. – Режим доступа: <http://www.ubr.ua>.
17. Бутко В. Стоит ли забирать банковский пруденциальный надзор у НБУ и вводить его в мегарегулятор? [Электронный ресурс] / В. Бутко. – Режим доступа: <http://www.k-telegraph.kiev.ua>.
18. Василик, О. Д. Податкова система України [Текст] : навчальний посібник / О. Д. Василик. Укр. держ. фінансова академія. - К.: ВАТ "Поліграфкнига", 2004. - 478 с.
19. Василик, О. Д. Теорія фінансів [Текст] : підручник / О. Д. Василик ; КНУ ім.Т.Г.Шевченка. - 4-е вид., доп. - К. : Ніос, 2003. - 416 с.
20. Вахненко, Т. Взаємодія політики державних запозичень і грошово-кредитної політики у забезпеченні розвитку фінансової системи України [Текст] / Т. Вахненко // Банківська справа. - 2008. - N 2. - С. 82-95.

21. Вахненко, Т. Кредитно-долгова експансія банків і методи її сдерживания [Текст] / Т. Вахненко // Зеркало недели. – 2008. – №19 (698). – С. 18-23.
22. Вахненко, Т. Уроки світової фінансової кризи для економіки України [Текст] / Т. Вахненко // Економіст. – 2009. - №11. – С.12-16.
23. Верховна Рада України: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
24. Відкрите акціонерне товариство «Фондова біржа ПФТС»: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.pfts.com/>
25. Вопросы реформирования финансовой системы [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.prostobank.com/ru/komanda/blogi/ivan_nikitchenko/voprosy_reformirovaniya_finansovoy_sistemy.
26. Воронина, Л.А. Парадигма развития российской банковской системы в условиях глобализации [Текст] / Л. А. Воронина, Э. Н. Колкарева, С. В. Ратнер // Финансы и кредит. - 2008. - №38. - С.2-8.
27. Гальчинський, А.С. Основи економічних знань / А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін. – Київ: Вища школа, 1998. – 544 с.
28. Герасименко, В. В. Основные тенденции развития современной финансовой системы [Текст] / В. В. Герасименко // Вестник МГУ. Сер. 6. Экономика. - 1999. - N 6. - С. 3-16.
29. Герасимова, С. Механізми державного регулювання ринку фінансових послуг [Текст] / С. Герасимова // Банківська справа. - 2005. - N 6. - С. 42-47.
30. Дахно, І. І. Світова економіка [Текст] : навчальний посібник / І. І. Дахно. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К. : ЦУЛ, 2008. - 280 с.
31. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.dfr.gov.ua>.
32. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua>.

33. Державне казначейство України: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.
34. Державний комітет статистики України: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
35. Дідківська, Л.І. Державне регулювання економіки [Текст] / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. – К.: Знання-Прес, 2000. – 209 с.
36. Долженкова, Л. Д. Реформирование международной валютно-кредитной системы [Текст] / Л. Д. Долженкова // Банковское дело. - 2001. - N 12. - С. 16-21.
37. Домбровський, В.С. Аналіз доцільності створення в Україні мегарегулятора ринку фінансових послуг [Текст] / В.С. Домбровський, О.Л. Пластун // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2008. - №2. – С. 129-133.
38. Дробозина, Л.А. Финансовая система [Текст] / Л.А. Дробозина, В.М. Родионова – М.: ЮНИТИ, 2004. – 317 с.
39. Дробязко, А. А. Финансовая система Украины на пороге ВТО [Текст] / А. А. Дробязко, В. Н. Лушниченко // Финансовые риски. - 2007. - N 2. - С. 73-85.
40. Дробязко, А. Банки Украины. Обобщенный портрет на фоне мирового финансового кризиса [Текст] / А. Дробязко, В. Сушко // Финансовые риски. - 2008. - N 1. - С. 21-44.
41. Другов, О. О. Розвиток фінансової системи регіону в умовах транскордонності [Текст] / О. О. Другов // Вісник Української академії банківської справи. - 2004. - N 2. - С. 41-45.
42. Дудченко, В. Зовнішній державний борг України в контексті фінансової глобалізації [Текст] / В. Дудченко // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків: Тези доповідей і виступів міжнародної науково-практичної конференції 18 - 20 жовтня 2006 р. - С. 7-8.

43. Едророва, В. Н. Система показателей мониторинга устойчивости региональной финансовой системы [Текст] / В. Н. Едророва, А. А. Кавинов // Финансы и кредит. - 2005. - N 19. - С. 4-12.
44. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку [Текст] : монографія / НАН України, Ін-т економіки та прогнозування ; ред. В. М. Гейц. - К. : Фенікс, 2003. - 1008 с.
45. Ермакова, Е. А. Государственные финансы в финансовой системе России [Текст] / Е. А. Ермакова // Финансы и кредит. - 2007. - N 3. - С. 32-41.
46. Європейський банк реконструкції та розвитку: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.ebrd.com>
47. Євтух, Л. Б. Функціональні особливості банківських установ у структурі фінансової системи України [Текст] / Л. Б. Євтух // Регіональна економіка. - 2008. - N 1. - С. 146-152.
48. Єпіфанов, А. О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України [Текст] : монографія / А. О. Єпіфанов. - Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. - 417 с.
49. Жук, И.Н. Международные финансы: Учеб. пособие [Текст] / Жук И.Н., Киреева Е.Ф., Кравченко В.В.; под общ. ред. И.Н. Жук. – Мн.: БГЭУ, 2001. – 149 с.
50. Загородній, А.Г. Фінансовий словник [Текст] / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко; - 4-те вид., випр. та доповн. - К.: Т-во "Знання", КОО; Л.: Вид-во Львів банк.ін-ту НБУ. – 2002. – 566 с.
51. Задерей, Н. Тема мегарегулятора фінринку продовжує тримати учасників фінансового ринку в напруженні [Електронний ресурс] / Н. Задерей. – Режим доступу: <http://finance.ua>.
52. Заявления о несостоятельности «Базель-2» преждевременны [Электронный ресурс] // Экономическая газета. - Режим доступу: http://www.neg.by/publication/2009_07_14_11671.html.
53. Зінченко, В. О. Забезпечення стійкості банківської системи України [Текст] : дис. ... канд. економ. наук : спец. 08. 00. 08 - гроші, фінанси і

- кредит / В. О. Зінченко ; Держ. вищий навчальний заклад "УАБС НБУ". - Суми : [Б. В.], 2008. - 238 с.
54. Информационное издание www.TRISTAR.com: офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://tristar.com.ua>.
 55. Іванов, В. М. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн [Текст]: курс лекцій / В. М. Іванов, І. Я. Софіщенко. - К. : МАУП, 2001. - 232 с.
 56. Ільченко-Сюйва, Л. Ринок фінансових послуг в Україні: проблеми і перспективи розвитку [Текст] / Л. Ільченко-Сюйва // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2007. - N 4. - С. 93-100.
 57. Історія розвитку єдиного ринку фінансових послуг ЄС [Текст] // Фінансовий ринок України. - 2008. - N 11. - С. 33-34.
 58. Іткін, Д. Ф. Стабільність фінансового ринку в контексті стратегічного розвитку вітчизняної банківської системи [Текст] / Д. Ф. Іткін // Формування ринкових відносин в Україні. - 2007. - N 3. - С. 51-55.
 59. Кабінет міністрів України: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
 60. Карлін, М. І. Фінанси зарубіжних країн [Текст]: навчальний посібник / М. І. Карлін; Мін-во освіти і науки України, Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. - К.: Кондор, 2004. – 384 с.
 61. Карлін, М. І. Фінанси України та сусідніх держав [Текст]: навчальний посібник / М. І. Карлін. - К. : Знання, 2007. – 589 с.
 62. Карпінський, Б. А. Стійкість економічної системи як фактор впливу на ефективність функціонування механізму збалансованості фінансової системи держави [Текст] / Б. А. Карпінський // Економіка. Фінанси. Право. - 2004. - N 8. - С. 3-7.
 63. Карпінський, Б. А. Збалансованість фінансової системи: можливості досягнення та перспективи регулювання [Текст] / Б. А. Карпінський, О. В. Герасименко // Актуальні проблеми економіки. - 2003. - N 11. - С. 46-55.

64. Карпінський, Б. А. Фінансова система [Текст]: навчальний посібник / Б. А. Карпінський, О. В. Герасименко; Мін-во освіти і науки України, Львівський держ. фінансово-економ. ін-т. - К. : ЦНЛ, 2003. – 184 с.
65. Карпінський, Б. Аспекти функціонування фінансової системи держави [Текст] / Б. Карпінський, О. Герасименко // Економіка. Фінанси. Право. - 2003. - N 9. - С. 9-13.
66. Кашин, В. А. Мировой финансовый кризис: причины и последствия [Текст] / В. А. Кашин // Финансы. – 2009. - № 1. – С.14-20.
67. Кірейцев, Г.Г. Гроші, Фінанси, Кредит [Текст]: навч. посібник / Г.Г. Кірейцев, М.М.Александрова, С.О.Маслова. – К., 2001. – 312 с.
68. Климко, Г.Н. Основи економічної теорії: політекономічний аспект [Текст] / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко. – Київ: Вища школа - Знання, 2004. – 743 с.
69. Коваленко, М. Є. Концепція інфраструктури у фінансовому секторі економіки [Текст] / М. Є. Коваленко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 16. - С. 298-306.
70. Ковальов, О. Ризики банківської системи України в умовах приєднання до світової організації торгівлі і дотримання вимог угоди Базель-2 [Текст] / О. Ковальов // Актуальні проблеми економіки. - 2006.- № 6(60).- С.28-35.
71. Ковальчук, А. Т. Фінансове право України. Стан та перспективи розвитку [Текст] : монографія / А. Т. Ковальчук. - К. : Парламентське вид-во, 2007. - 488 с.
72. Ковальчук, С. В. Фінанси [Текст] : навчальний посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. - Львів : Новий Світ-2000, 2006. - 568 с.
73. Ковалюк, О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) [Текст]: Монографія / О.М. Ковалюк. – Львів, 2002. – 242 с.
74. Козюк, В. Монетарні аспекти розвитку поглядів на проблему забезпечення глобальної фінансової стабільності [Текст] / В. Козюк // Вісник Національного банку України. - 2007. - N 4. - С. 34-39.

75. Концепція захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 р., №1026-р [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
76. Концепція розвитку системи кредитної кооперації: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.06.2006 р., №321-р [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
77. Концепція розвитку страхового ринку України до 2010 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.08.2005 р., №369-р [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
78. Корнеєв, В. В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні [Текст] / В. В. Корнеєв // Фінанси України. - 2008. - N 1. - С. 77-86.
79. Корнійчук, О. Є. Організаційно-економічні відносини розвитку конкурентоспроможного фондового ринку [Текст] / О. Корнійчук // Фондовый рынок. - 2008. - N 32. - С. 4-13.
80. Костіна, Н. І. Банки: сучасні інформаційні технології [Текст] : навчальний посібник / Н. І. Костіна, В. М. Антонов, Н. І. Ганах ; Держ. податкова адміністрація України, Академія держ. податкової служби України. - К. : Ірпінь, 2001. - 359 с.
81. Крамаренко, Г. О. Стан фінансового сектора України в умовах ринкової трансформації економіки [Текст] / Г. О. Крамаренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 14. - С. 11-18.
82. Криклій, А. С. Банківська система України в умовах розбалансування фінансових ринків: реалії та очікування [Текст] / А. С. Криклій // Фондовый рынок. - 2008. - N 27. - С. 12-18.
83. Кротюк, В. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал [Текст] / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України (укр.). – 2006. – № 3. – С. 2-6.

84. Крупка, І.М. Фінансовий ринок України та міжнародні фінансові потоки [Текст] / І. М. Крупка // Фінанси України. - Київ, 2009. - N 12. - С. 104-116.
85. Лепетиков, Д.В. Отбирать у ЦБ надзорные функции экономически нецелесообразно [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://opes.ru>.
86. Лисенко, Р. С. Вплив макроекономічних факторів на стійкість фінансової системи України [Текст] / Р. С. Лисенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 16. - С. 173-182.
87. Лисенков, Ю. М. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн [Текст]: навчальний посібник / Ю. М. Лисенков, Т. А. Коротка. - К. : Зовнішня торгівля, 2005. - 118 с.
88. Лук'яненко Д. Глобалізація економічного розвитку: фінансові кризи [Текст] / Д. Лук'яненко, О. Бакаєв // Ринок цінних паперів України. – 2003. - №3-4. – С.3-14.
89. Лук'янець, О. В. Оцінка стійкості фінансової системи: теоретичні аспекти [Текст] / О. В. Лук'янець // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 18. - С. 346-350.
90. Луцишин, З. Сутність і тенденції розвитку світового фінансового середовища [Текст] / З. Луцишин // Вісник Національного банку України. - 2001. - N 4. - С. 46-51.
91. Лямец, С. Украинский финансовый рынок [Текст] / С. Лямец, В. Ковалева // Эксперт. – 2006. – № 1–2 (53). – С. 8-10.
92. Макаренко, М. Зближення монетарних стратегій центральних банків як прояв фінансової глобалізації [Текст] / М. Макаренко // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків: Тези доповідей і виступів міжнародної науково-практичної конференції 18 - 20 жовтня 2006 р. - С. 70-72.
93. Масляєва, К. В. Стратегія розвитку ринку фінансових послуг України: мета, завдання та механізми їх реалізації [Текст] / К. В. Масляєва // Адвокат. - 2007. - N 6. - С. 15-18.

94. Масляєва, К. Специфіка правового статусу органів державного регулювання ринку фінансових послуг України: проблеми та шляхи їх вирішення [Текст] / К. Масляєва // Юридична Україна. - 2007. - № 8. - С. 41-45.
95. Мегарегулятор фінансового ринку: розвиток ідеї [Текст] // Цінні папери України. – 2007. – № 28 (471). – с.23-25.
96. Миргородська, Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн [Текст] : навчальний посібник / Л. О. Миргородська; Мін-во освіти і науки України, Таврійський нац. ун-т. - К.: ЦНЛ, 2003. – 240 с.
97. Мишкін, Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків [Текст] / Ф.Мишкін. – К.: Основи, 1998. – 514 с.
98. Міжнародні фінанси (за модульною системою навчання) [Текст] : теоретично-практичний посібник / Мін-во освіти і науки України. - К. : Кондор, 2008. - 310 с.
99. Міжнародні фінанси [Текст] : навчальний посібник / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ ім. Вадима Гетьмана ; ред. О. М. Мозговий. - К. : КНЕУ, 2005. - 504 с.
100. Міжнародні фінанси [Текст] : навчальний посібник / ред. Ю. Г. Козак. - 3-е вид. перероб. та доп. - К. : ЦУЛ, 2007. - 640 с.
101. Міністерство економіки України: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
102. Міністерство фінансів України: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
103. Міщенко, В. І. Становлення і розвиток кредитно-фінансової системи на Сумщині (XIX - поч. XX ст.) [Текст] / В. І. Міщенко, Г. І. Корогод. - Суми : Слобожанщина, 1999. - 76 с.
104. Міщенко, В. Основні напрями забезпечення стабільності фінансового сектору України в контексті глобалізаційних процесів [Текст] / Міщенко В.І., Міщенко С.В. // Фінанси України. - 2008. - №5. - С.56-70.

105. Мурычев, А. Банковский надзор и финансовая стабильность. Россия в контексте общемировых стандартов [Текст] / А. Мурычев // Банковское дело в Москве. – 2005. – №9 (129). – С. 34-36.
106. Нагъ, П.М. Базель II его последствия для Центральной и Восточной Европы [Текст] / П.М. Нагъ // Международные банковские операции (рус.).- 2006.- № 2.- С.28-46.
107. Назаров, Н. Н. Понятие "финансовая система" и "бюджетная система" в теории финансов [Текст] / Н. Н. Назаров, М. И. Канкулова // Финансы и кредит. - 2004. - N 19. - С. 6-11.
108. Наслідки інтеграції України до єдиного ринку фінансових послуг Європейського Союзу [Текст] // Фінансовий ринок України. - 2008. - N 12. - С. 16-18.
109. Науменкова, С. В. Особливості формування сучасної моделі фінансової системи [Текст] / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко // Вісник Національного банку України. - 2006. - N 11. - С. 26-31.
110. Науменкова, С. В. Ринок фінансових послуг: основні тенденції розвитку [Текст] / С. В. Науменкова // Вісник Національного банку України. - 2000. - N 1. - С. 36-44.
111. Національний банк України: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
112. Національний інститут стратегічних досліджень: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>
113. Невмержицький, В. В. Стан та розвиток ринку фінансових послуг в Україні [Текст] / В. В. Невмержицький // Фінанси України. - 2004. - N 10. - С. 123-131.
114. Нелюбова, Н. Н. Институциональные основы развития негосударственных пенсионных фондов в финансовой системе страны [Текст] / Н. Н. Нелюбова, Г. В. Вирабян // Финансы и кредит. - 2007. - N 24. - С. 53-59.

115. Новицкий, В.Е. Финансово-кредитная система в странах рыночной экономики [Текст] / В.Е. Новицкий, Л.В. Бурлакова. – Киев: УкрИНТЭИ, 1992. – 40 с.
116. Обґрунтування методичних підходів до оцінки стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали. Вип.6 [Текст] : інформаційно-аналітичні матеріали / Україна. Національний банк, Центр наукових досліджень ; ред. В. І. Міщенко. - К., 2006. - 162 с.
117. Обеспечение информационной безопасности организаций банковской системы Российской Федерации [Текст]: Стандарт Банка России от 01 января 2006. – Москва, 2006. – 27 с.
118. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) [Текст]: дис. ... д-ра екон. наук. 08.04.01 / Опарін Валерій Михайлович. – К.: Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К., 2006. – 403 с.
119. Орлова, Н.В. Не приведет ли перераспределение регулирующих и контрольных функций к снижению качества контроля? [Электронный ресурс] / Н.В. Орлова. – Режим доступа: <http://www.opes.ru>.
120. Осадча, О. А. Ринок фінансових послуг: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] / О. А. Осадча // Формування ринкових відносин в Україні. - 2008. - N 4. - С. 36-42.
121. Основи економічної теорії [Текст] : посібник / ред. С. В. Мочерний. - К. : Академія, 1998. - 464 с.
122. Оспіщев, В. І. Міжнародні фінанси [Текст]: навчальний посібник / В. І. Оспіщев, О. П. Близнюк, В.В. Кривошей. - К. : Знання, 2006. - 335 с.
123. Остафіль, О. В. Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансових послуг в Україні [Текст] / О. В. Остафіль // Фінанси України. - 2004. - N 12. - С. 89-93.
124. План заходів щодо реалізації Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг. Схвалено розпорядженням Кабінету

- Міністрів України від 20.01.2010 р., №135-р [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
125. Поливана, Т. Фінансова система, інновації та ефективність економіки: теоретичні підходи та практичні реалії [Текст] / Т. Поливанова // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2009. – Вип. 20. – С. 266-272.
126. Пороховский, А. А. Вектор экономического развития [Текст] : монография / А. А. Пороховский. - М. : ТЕИС, 2002. - 304 с.
127. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
128. Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України [Текст]: збірник наукових статей / Мін-во освіти і науки України. - Х. : Штрих, 2002. - 274 с.
129. Проблемы мировой финансовой системы [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.finmir.com.ua/content/view/80/170/>.
130. Романенко, О. Р. Фінанси [Текст] : підручник / О. Р. Романенко; Мін-во освіти і науки України, Укр. фінансово-економічний ін-т. - 3-е вид. стереот. - К. : ЦНД, 2006. - 312 с.
131. Романченко, В. В. К вопросу о переходе к финансовой интеграции Европейского сообщества [Текст] / В. В. Романченко // Финансы и кредит. - 2008. - № 4. - С. 32-37.
132. Романчукевич, В. В. Іпотечна криза в США та її можливий вплив на фінансову систему України [Текст] / В. В. Романчукевич // Регіональна економіка. - 2008. - N 2. - С. 192-198.
133. Руденко, Ю. Шляхи поширення світових фінансових криз та сучасні механізми їх запобігання [Текст] / Ю. Руденко, С. Янікін // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. - 2006. - N 5. - С. 3-11.

134. Рыбин, В. И. Методологические основы реструктуризации финансовой системы России на рубеже XX-XXI вв. [Текст] / В. И. Рыбин // Вестник МГУ. Сер. 6. Экономика. - 1999. - N 5. - С. 3-14.
135. Світова криза та її можливі наслідки для вітчизняної фінансової системи [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.u-fin.com.ua/analit_mat/gkr/010.htm.
136. Світова фінансова криза: нові виклики для держави та державного регулятора [Текст] // Цінні папери України. - 2008. - N 39. - С. 22-23.
137. Сердинов, Э. М. Архитектура международной финансовой системы [Текст] / Э. М. Сердинов // Банковское дело. - 1999. - N 12. - С. 12-16.
138. Сігайов, А. О. Фінансова система Австрії [Текст] / А. О. Сігайов // Фінанси України. - 2005. - N 6. - С. 125-131.
139. Стан та першочергові завдання розвитку страхового ринку України [Текст]: аналітичний звіт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України // Інвестгазета. - 2004. - N 43. - С. 23-30.
140. Становлення і розвиток банківської системи України в умовах ринкових перетворень в економіці [Текст] // Вісник ТНЕУ (укр.).- 2008.- № 3.- С.150-155.
141. Старовойтенко, Р. Зміцнення міжнародної фінансової системи як засіб запобігання фінансовим кризам та подолання їх наслідків [Текст] / Р. Старовойтенко // Вісник Національного банку України. - 1999. - N 12. - С. 53-56.
142. Старостенко, Г. Г. Бюджетна система [Текст] : навчальний посібник / Г. Г. Старостенко, Ю. В. Булгаков. - К. : ЦУЛ, 2006. - 240 с.
143. Стеців, Л. П. Фінанси [Текст] : навчальний посібник / Л. П. Стеців, О. І. Копилюк. - К. : Знання, 2007. - 235 с.
144. Стратегія розвитку пенсійної системи. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.12.2005 р., №525-р [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

145. Стрельбицька, Л. М. Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності [Текст] : монографія / Л. М. Стрельбицька, М. П. Стрельбицький ; Нац. академія Служби безпеки України. - К. : Кондор, 2004. - 600 с.
146. Стукало, Н. В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України [Текст] / Н. В. Стукало // Фінанси України. - 2005. - N 5. - С. 29-36.
147. Стукало, Н. В. Особливості сучасного трактування термінів «фінанси» та «фінансова система» [Текст] / Н. В. Стукало // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки. Економічні науки. – 2006. – №1. – С. 132-138.
148. Стукало, Н.В. Глобальні імперативи розвитку національних фінансових систем [Текст]: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Стукало Наталія Вадимівна. – Київ, 2009. – 32 с.
149. Тарулло, Д. Фінансове регулювання на хвилі кризи [Текст] / Д. К. Тарулло // Фінансовий ринок України. – 2009. - №7/8. – С.3-8.
150. Титов А. В Украине создается единый финансовый мегарегулятор [Електронний ресурс] / А. Титов // Дело. – 04.07.2009. – Режим доступу : <http://www.delo.ua>
151. Тысячникова Н. Современный этап перехода российской банковской системы к Базелю 2 [Текст] / Н. Тысячникова // Банковское дело. - 2008. - № 11. - С 38-45.
152. Українська асоціація інвестиційного бізнесу: Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.uaib.com.ua>
153. Федосов, В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями [Текст] : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; ред. В. М. Федосов ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. - К. : КНЕУ, 2002. - 387 с.

154. Финансовый кризис и его последствия для мировой экономики и для России [Электронный ресурс] // Фонд либеральная миссия. – Режим доступа : <http://www.liberal.ru/articles/1456>.
155. Финансы [Текст] : учебник / В. В. Ковалев. - 2-е перераб. и доп. - М. : ТК Велби : Проспект, 2004. - 634 с.
156. Финансы [Текст] / В.М. Родионова, Ю.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др.; под ред. В.М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 682 с.
157. Финансы [Текст]: учеб. пособие / Пер. с англ. - М.: Вильямс, 2000. - 362 с.
158. Финансы [Текст]: учеб. пособие / Под ред. А.М. Ковалевой. - М.: Финансы и статистика, 2003. – 714 с.
159. Финансы [Текст]: Учебник для вузов / Под ред. проф. Л.А. Дробозиной. - М.: Финансы, ЮНИТИ, 2005. – 527 с.
160. Финансы. Денежное обращение. Кредит [Текст] : учебник для вузов / ред. Г. Б. Поляк. - 2-е изд. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. - 512 с.
161. Фінанси [Текст] : навчальний посібник / ред. В. І. Оспіщев. - К. : Знання, 2006. - 415 с.
162. Фінанси [Текст]. Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – 2-ге вид., перероб. і доп. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 387 с.
163. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями [Текст]: Монографія / За наук. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.
164. Фінансова система України [Текст] : навч. посібник / М.І. Карлін. - К : Знання, 2007. - 324 с.
165. Фінансова система України [Текст]: навч. посібник / Б.А. Карпінський, О.В. Герасименко. - К : «Центр навчальної літератури», 2003. - 184 с.
166. Фінансове право [Текст] : навч. посібник для вузів / О.П. Орлюк. - К : Юрінком Інтер, 2003. - 528 с.

167. Фінансові системи зарубіжних країн [Текст] : навч. посібник / Л.О. Миргородська. - К : Центр учбової літератури, 2008. - 320 с.
168. Фінансово-кредитна система України-Росії (XVIII-XX ст.) [Текст] : навчальний посібник / ; ред. І. В. Сало. - К., 2000. - 312 с.
169. Хаб'юк, О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету [Текст]: монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : ОІШПО ; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 260 с.
170. Хаб'юк, О. Вплив Базеля II на банки та економіку [Текст] / О.Хаб'юк // Вісник Національного банку України. - 2006. - № 8. - С. 10-13.
171. Чекмарев, К. С. Рынок производных финансовых инструментов: новые возможности управления финансовыми рисками [Текст] / К. С. Чекмарев // Банковские услуги. - 2007. - N 8. - С. 9-10.
172. Черник, Д. Г. Финансы и налоги зарубежных стран [Текст] / Д.Г. Черник. – М., 1999. – 250 с.
173. Шамова, І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн для спеціальності "Банківська справа" [Текст]: навчально-методичний посібник для самот. вивч. дисц. / І. В. Шамова; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. - К. : КНЕУ, 2007. - 160 с.
174. Шапран, В. С. Світова фінансова система - тест на стабільність не пройдено [Текст] / В. С. Шапран // Фондовый рынок. - 2001. - N 34. - С. 15-18.
175. Шаров, О. Концептуальні засади створення конкурентоспроможного ринку фінансових послуг [Текст] / О. Шаров // Фінансовий ринок України. - 2008. - N 7. - С. 9-14.
176. Швайко, М. Світова фінансова криза: причини виникнення та шляхи подолання / М. Швайко [Текст] // Банківська справа. – 2009. - №6. – С.3-10.
177. Шевчук, В. О. Державні фінанси зарубіжних країн [Текст] / В. О. Шевчук // Фінанси України. - 2002. - N 2. - С. 3-13.

178. Шитко, О. П. Фінансова система: підходи до визначення та кількісної оцінки [Текст] / О. П. Шитко // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - N 4. - С. 66-75.
179. Шишков, Ю. Мировая финансовая система: необходимость реформ [Текст] / Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. - 1999. - N 11. - С. 3-9.
180. Школьник, І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку [Текст] : монографія / І. О. Школьник. - Суми : Мрія : УАБС НБУ, 2008. - 348 с.
181. Шнипко, О. Постіндустріальна глобалізація: сутність, чинники, тенденції та суперечності розвитку [Текст] / О. Шнипко // Економіст. - 2005. - N 4. - С. 76-80.
182. Шуміло, І. Теоретичні і практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки [Текст] / І. Шуміло, В. Міщенко, Р. Лисенко // Вісник Національного банку України. - 2006. - N 3. - С. 6-11.
183. Щегорцов, В. А. Мировая экономика. Мировая финансовая система. Международный финансовый контроль [Текст]: учебник / В. А. Щегорцов, В. А. Таран. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. - 528 с.
184. Эксперт. – 2008. - № 16. – 21-27 апреля.
185. Юрій, Е.О. Фінанси [Текст]: Навчальний посібник / Е.О. Юрій. – Чернівці: БДФА, 2004. – 264 с.
186. Юрчук, Г. В. Банківська система України в умовах розвитку ринку фінансових послуг [Текст] / Г. В. Юрчук, О. М. Юрчук // Вісник Української академії банківської справи. - 2007. - N 2. - С. 23-29.
187. Юрчук, О. М. Банківська система - основа конкурентного розвитку ринку фінансових послуг України [Текст] / О. М. Юрчук // Фондовый рынок. - 2008. - N 1. - С. 8-18.
188. CIA – The World Factbook [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html>.

189. Credit Suisse Economic & Policy Consulting (Hrsg.). Basel II – Meilenstein der Bankenregulierung [Текст] // Economic Briefing Nr. 36. – Zürich, 2004. – 25 p.
190. European Social Statistics: Income, Poverty and Social Exclusion. 2nd Report. [Електронний ресурс] / Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 2002. – 171 p. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-BP-02-008/EN/KS-BP-02-008-EN.PDF.
191. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework [Електронний ресурс] / Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005. Режим доступу: <http://www.bis.org>.
192. The Social Situation in the European Union 2008: New Insights into Social Inclusion [Електронний ресурс] / European Communities, 2009. Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KE-AG-09-001/EN/KE-AG-09-001-EN.PDF.

ДОДАТКИ

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Структура операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг) у

	Матеріальні витрати					Вартість товарів та послуг, придбаних для перепродажу та реалізованих без додаткової обробки на даному підприємстві					Амортизаційні відрахування				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Всього по економіці	30,1	30,7	26,7	26,6	26,9	51,9	49,4	54,9	54,4	53,2	2,7	2,8	2,5	2,5	2,5
у тому числі:															
Промисловість	67,9	66,9	65,3	65,6	65,9	9,7	9,5	11,1	10,9	10,6	3,7	3,6	3,6	3,6	3,4
Будівництво	72,3	70,4	73,5	75,3	75,2	0,1	0,1	0,3	0,0	0,0	2,1	2,2	2,0	1,8	2,1
Оптова й роздрібна торгівля (включаючи торгівлю транспортними засобами та послуги з їх ремонту)	0,6	0,8	0,8	1,0	1,0	93,8	92,2	92,7	91,6	91,1	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5
Готелі та ресторани	48,1	46,8	45,4	41,1	40,4	3,5	3,4	3,1	6,4	8,0	7,4	7,4	7,1	6,5	5,8
Транспорт	30,6	31,6	29,7	29,4	29,2	7,5	8,5	11,2	13,1	12,4	10,6	10,3	10,6	10,0	10,6
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги користувачам	8,7	9,2	13,0	19,7	16,3	57,8	55,1	32,7	17,7	33,5	7,5	8,4	10,6	10,5	6,9
Колективні, громадські та особисті послуги	22,1	19,1	17,5	15,8	16,0	1,8	1,4	1,8	1,2	0,8	9,9	10,5	9,7	9,8	12,0

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

розрізі видів економічної діяльності за 2004-2008 рр.

Витрати на оплату праці					Відрахування на соціальні заходи					Інші операційні витрати				
2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
5,8	6,7	6,0	6,0	6,0	2,0	2,4	2,1	2,1	2,2	7,5	8,0	7,8	8,4	9,2
8,2	9,1	9,2	9,1	9,0	3,2	3,5	3,5	3,5	3,4	7,3	7,4	7,3	7,3	7,7
12,1	13,2	10,8	9,5	9,3	4,5	5,0	4,0	3,5	3,4	8,9	9,1	9,4	9,9	10,0
1,0	1,4	1,3	1,5	1,6	0,3	0,5	0,4	0,6	0,5	3,9	4,7	4,4	4,9	5,3
18,2	19,3	19,8	19,3	18,9	6,4	7,0	6,9	6,7	6,6	16,4	16,1	17,7	20,0	20,3
18,2	18,7	18,2	17,7	17,5	6,6	6,9	6,5	6,4	6,3	26,5	24,0	23,8	23,4	24,0
8,1	9,5	12,6	14,9	10,9	2,9	3,4	4,1	4,8	3,6	15,0	14,4	27,0	32,4	28,8
23,2	23,7	22,7	21,8	22,7	7,4	7,7	7,1	6,9	7,2	35,6	37,6	41,2	44,5	41,3

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Фінансові результати від звичайної діяльності підприємств України до оподаткування за 2004-2008 рр., млн грн.

	2004	2005	2006	2007	2008
Всього	44578,4	64370,8	76253,4	135897,9	8954,2
у тому числі					
сільське господарство, мисливство та лісове господарство	2768,0	3702,4	2731,8	7624,2	6041,8
промисловість	18936,9	28264,3	34699,6	43700,9	20243,2
будівництво	770,6	872,2	1603,1	1629,0	-6807,9
оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	6930,2	9464,2	10334,8	16816,9	-28146,0
торгівля транспортними засобами та їх ремонт	176,1	1110,9	1625,9	3335,8	-4958,3
оптова торгівля і посередництво у торгівлі	6581,8	7824,6	8169,7	13270,0	-18842,2
роздрібна торгівля побутовими товарами та їх ремонт	172,3	528,7	539,2	211,1	-4345,5
готелі та ресторани	-30,6	83,1	-63,2	-1,5	-1446,7
транспорт та зв'язок	6665,6	9629,7	8499,7	11342,8	4518,9
фінансова діяльність	7058,0	9334,3	11664,7	22592,6	25042,5
операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	1101,2	2636,0	6051,2	31731,2	-8796,6
освіта	123,7	137,3	86,4	75,9	86,0
охорона здоров'я та соціальна допомога	47,6	66,1	22,8	-6,8	-113,5
колективні, громадські та особисті послуги	255,8	81,3	546,0	411,5	-1768,2

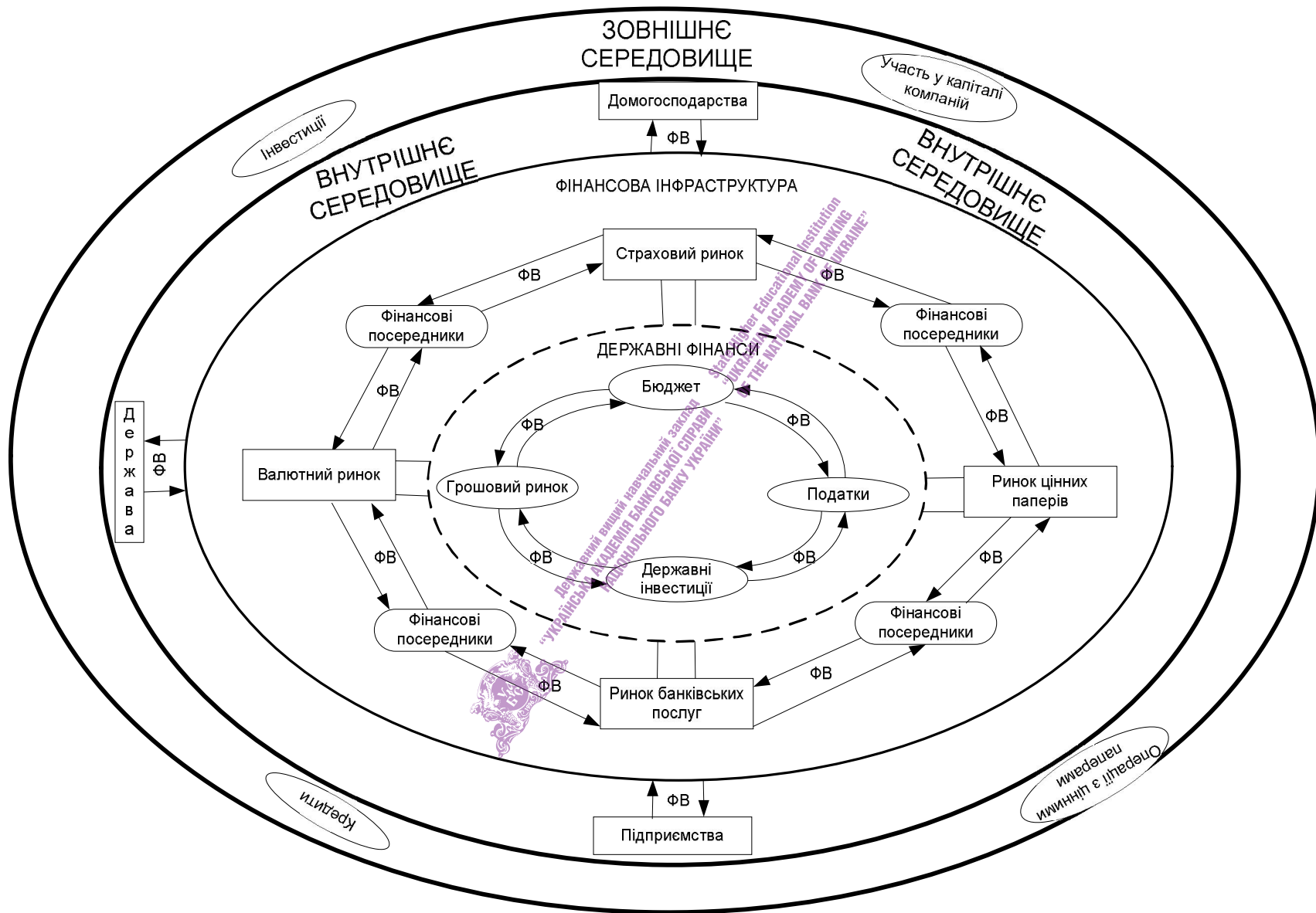
Таблиця В.1 – Динаміка доходів та витрат населення України у 2002-2008 рр., млн. грн.

Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Доходи - всього	185073	215672	274241	381404	472061	623289	845641
в тому числі:							
заробітна плата	78950	94608	117227	160621	205120	278968	366387
прибуток та змішаний дохід	33540	36330	43828	58404	69186	95203	131139
доходи від власності (одержані)	5297	6706	8337	11072	13855	20078	28432
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	67286	78028	104849	151307	183900	229040	319683
в тому числі:							
- соціальні допомоги	31601	35318	52035	84617	103092	124472	180455
- інші одержані поточні трансферти	6656	8281	11500	12545	14510	18209	26092
- соціальні трансферти в натурі	29029	34429	41314	54145	66298	86359	113136
Витрати та заощадження - всього	185073	215672	274241	381404	472061	623289	845641
в тому числі:							
придбання товарів та послуг	153589	180730	221713	306769	385681	509533	695618
доходи від власності (сплачені)	334	902	1864	3523	8374	16924	30406
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	14092	17763	19030	25461	33803	49053	67606
в тому числі:							
- поточні податки на доходи, майно тощо	11054	13789	13553	17774	23396	35598	46926
- внески на соціальне страхування	2080	2584	3647	5064	7134	8326	11987
- інші поточні трансферти	958	1390	1830	2623	3273	5129	8693
нагромадження нефінансових активів	2464	1680	3254	4444	7159	9939	29515
приріст фінансових активів	14594	14597	28380	41207	37044	37840	22496
з них:							
- приріст грошових вкладів та заощаджень в цінних паперах	10184	21592	20475	53297	54880	94526	91212
- заощадження в іноземній валюті	-825	-3881	13288	7200	17961	19908	32561
- позики, одержані за виключенням погашених (-)	-2103	6236	6256	19355	45766	77043	116629
Наявний дохід	141618	162578	212033	298275	363586	470953	634493
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.	2938	3400,3	4468,4	6332,1	7771	10126	13716,3

Таблиця. – Основні показники взаємозв'язку фінансової системи України із світовою фінансовою системою за 2002-2008 рр.

Показник	Од. виміру	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу	млн. дол. США	3173	2891	6909	2531	-1617	-5272	-12933
	у % до ВВП	7,5	5,8	10,6	2,9	-1,5	-3,7	-7,1
Відкритість економіки	%	105,8	112,9	119,6	102,0	96,1	95,4	102,1
Експорт товарів та послуг	млн. дол. США	23351	28953	41291	44378	50239	64001	85612
	у % до ВВП	55,1	57,8	63,6	51,3	46,6	45,3	47,0
Імпорт товарів та послуг	млн. дол. США	21494	27665	36313	43707	53307	72153	100132
	у % до ВВП	50,7	55,2	56,0	50,6	49,5	51,1	55,0
Коефіцієнт покриття імпорту товарів експортом	%	104,0	102,2	112,6	96,9	88,2	82,5	80,0
Валовий зовнішній борг	млн. дол. США	21645	23811	30647	39619	54512	82663	103236
	у % до ВВП	51,1	47,5	47,2	45,9	50,6	58,6	56,7
	% до експорту товарів та послуг	92,7	82,2	74,2	89,3	108,5	128,4	120,6
Витрати на обслуговування та погашення довгострокових кредитних та боргових зобов'язань	млн. дол. США	2810,0	3422,0	4426,0	6511,0	8671,0	11525,0	16191,0
Офіційні резервні активи	млн. дол. США	4469	6943	9715	19391	22358	32479	31543
Офіційні резервні активи в місяцях імпорту майбутнього періоду	місяці	1,9	2,3	2,6	4,4	3,7	3,9	6,4
Офіційний курс гривні до іноземних валют (середній за період)								
100 англійських фунтів стерлінгів	грн.	799,84	871,28	973,91	933,76	929,45	1010,69	966,88
100 доларів США	грн.	532,66	533,27	531,92	512,47	505,00	505,00	526,72
100 євро	грн.	503,01	602,44	660,94	638,99	633,69	691,79	770,80

Схема фінансової системи України

Таблиця Е.1. – Матриця фінансових відносин в Україні

	Держава (1)	Суб'єкти господарювання (2)	Фінансовий ринок (3)	Домогосподарства (4)	Нерезиденти (5)
Держава (1)	<ul style="list-style-type: none"> - фінансування природничо-охоронних заходів тощо - - фінансування регіонів, територіально-виробничих комплексів; - фінансування державних підприємств; - фінансування державних програм; 	<ul style="list-style-type: none"> - фінансова підтримка державних підприємств і організацій з державного бюджету; - фінансові пільги; - державні інвестиції; - державний кредит; - державні закупівлі; - платіжні зобов'язання постачальників і покупців, одним з яких виступає держава; 	<ul style="list-style-type: none"> - операції з державними цінними паперами; - емісія грошових знаків; - відсоткові платежі по державних цінних паперах; - грошові кошти держави в Центробанку; 	<ul style="list-style-type: none"> - пенсії, допомоги, стипендії, виплати з державних цільових фондів; - зарплата держслужбовцям; - державний кредит; 	<ul style="list-style-type: none"> - операції з цінними паперами; - фінансова участь у міжнародних організаціях; - сплата відсотків за борговими зобов'язаннями; - державний кредит; - державні інвестиції;
Суб'єкти господарювання (2)	<ul style="list-style-type: none"> - платежі і відрахування до державного бюджету; - відрахування до різних фондів державного, регіонального та галузевого рівня; - податкові платежі; 	<ul style="list-style-type: none"> - платіжні зобов'язання постачальників і покупців - штрафні санкції та неустойки за порушення договірної дисципліни - фінансова винагорода за виконання особливих вимог замовника 	<ul style="list-style-type: none"> - кредитні відносини; - депозитні відносини; - розрахункові відносини; - емісія цінних паперів; - купівля/продаж валюти; - страхові платежі; - сплата з фінансове посередництво; 	<ul style="list-style-type: none"> - матеріальна винагорода працівникам; - фінансові відносини з приводу купівлі товарів у населення; - фінансування соціальної сфери; 	<ul style="list-style-type: none"> - фінансові потоки внаслідок експорту/імпорту товарів/послуг; - операції з цінними паперами на міжнародних ринках;
Фінансовий ринок (3)	<ul style="list-style-type: none"> - розміщення державних цінних паперів; - обслуговування фінансових відносин держави; - податки і обов'язкові платежі; - кредитні і депозитні відносини, наприклад, з державними підприємствами; 	<ul style="list-style-type: none"> - страхові виплати; - купівля/продаж валюти; - операції з цінними паперами; - фінансові відносини пов'язані з кредитними і депозитними операціями; 	<ul style="list-style-type: none"> - перестраховання; - фінансове посередництво; - кредитні і депозитні відносини; - операції з цінними паперами; 	<ul style="list-style-type: none"> - страхові виплати; - купівля/продаж валюти; - операції з цінними паперами; - фінансові відносини пов'язані з кредитними і депозитними операціями; - недержавне пенсійне забезпечення; 	<ul style="list-style-type: none"> - перестраховання; - операції з цінними паперами; - операції з валютою; - кредитні і депозитні операції; - участь в капіталі;
Домогосподарства (4)	<ul style="list-style-type: none"> - податки з населення; - обов'язкові платежі і відрахування; - фінансові взаємовідносини з державними підприємствами з приводу купівлі/продажу товарів/послуг; - купівля державних цінних паперів; 	<ul style="list-style-type: none"> - фінансові відносини з приводу купівлі/продажу товарів/послуг; - участь у капіталі компаній; - доходи від участі у капіталі компаній; 	<ul style="list-style-type: none"> - кредитні відносини; - депозитні відносини; - страхові платежі; - операції з цінними паперами; - переказ грошей та інші розрахункові фінансові відносини; - купівля/продаж валюти; 	<ul style="list-style-type: none"> - приватні фінансові відносини з купівлі/продажу, - виплата матеріальної допомоги, 	<ul style="list-style-type: none"> - сплата платежів, наприклад, за візові послуги; - переказ грошей; - страхові платежі; - інвестиції; - кредитно/депозитні відносини;
Нерезиденти (5)	<ul style="list-style-type: none"> - кредити; - фінансова допомога; 	<ul style="list-style-type: none"> - міжнародні кредити; - участь у капіталі компаній; 	<ul style="list-style-type: none"> - участь у капіталі; - інвестиції; - кредитно/депозитні відносини; 	<ul style="list-style-type: none"> - фінансова допомога; - страхові виплати; 	<ul style="list-style-type: none"> - фінансове посередництво; - перестраховання;

Додаток Є

Таблиця Є.1 – Органи державного регулювання фінансової системи країни та їх функції

Орган державного регулювання	Функції
1	2
Верховна Рада України	<ul style="list-style-type: none"> – ухвалює закони, у тому числі з фінансових питань; – затверджує Державний бюджет України та вносить зміни до нього; – здійснює контроль за виконанням Державного бюджету України; – приймає рішення щодо звіту про його виконання; – визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики.
Президент України	<ul style="list-style-type: none"> – створює для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби; – підписує закони, ухвалені Верховною Радою України; має право вето щодо цих законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України.
Міністерство фінансів України	<ul style="list-style-type: none"> – розробка напрямів фінансової політики держави та заходів щодо їх реалізації; – організація бюджетного процесу, складання проекту бюджету та його виконання; – організаційне регулювання фінансової діяльності суб'єктів господарювання через установлення правил здійснення фінансових операцій, форм фінансових документів, порядку і стандартів ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності; – організація функціонування ринку цінних паперів; – мобілізація коштів через систему держкредиту та управління державним боргом; – забезпечення фінансових відносин держави з іншими країнами, міжнародними організаціями і фінансовими інституціями; – організація і здійснення фінансового контролю в країні.
Державна контрольно-ревізійна служба України	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення фінансового контролю по питаннях складання і виконання бюджету, – контроль за ефективним і цільовим використанням бюджетних асигнувань у розпорядників бюджетних коштів, – проведення ревізій та перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій держсектора, стану збереження коштів та ТМЦ.
Державне казначейство України	<ul style="list-style-type: none"> – організація виконання бюджету і здійснення контролю за ним; – управління наявними коштами бюджету у межах встановлених видатків; – ведення обліку касового виконання бюджету, складання звітності; – управління державним боргом відповідно до чинного законодавства; – розподіл між Держбюджетом та місцевими бюджетами відрахувань від загальнодержавних податків за нормативами, затвердженими Верховною Радою; – здійснення контролю за використанням коштів позабюджетних фондів.
Державна податкова адміністрація України	<ul style="list-style-type: none"> – розроблення проектів податкового законодавства; – контроль за правильністю обчислення податків і своєчасністю їх сплати; – облік платників податків та надходжень платежів до бюджету; – накладення штрафних санкцій і адміністративних стягнень; – проведення масово-роз'яснювальної роботи серед платників податків.

1	2
Рахункова Палата України	<ul style="list-style-type: none"> – організація і здійснення контролю за своєчасним виконанням дохідної та видаткової частини Державного бюджету України, – контроль за витрачанням бюджетних коштів, коштів державних цільових фондів за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням; – контроль за утворенням і погашенням внутрішнього і зовнішнього боргів; – визначення ефективності та доцільності використання державних коштів.
Державна митна служба України	<ul style="list-style-type: none"> – використання засобів митного регулювання торговельно-економічних відносин з урахуванням пріоритетів розвитку економіки; – створення сприятливих умов для участі України у міжнародному співробітництві
Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку України	<ul style="list-style-type: none"> – реєстрація випуску цінних паперів (крім державних); – ліцензування діяльності фінансових посередників; – регулювання операцій з цінними паперами; – нагляд за діяльністю суб'єктів ринку
Національний банк України	<ul style="list-style-type: none"> – банківське регулювання; – нагляд за банківською діяльністю; – грошово-кредитна політика; – реєстрація банків, видача ліцензій на окремі банківські операції, – організація касового виконання державного бюджету; – купівля-продаж валюти і визначення валютних курсів; – проведення міжнародних розрахунків держави; – управління золотовалютним резервом держави.
Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг та додержанням законодавства у цій сфері; – захист прав споживачів фінансових послуг; – розроблення і затвердження нормативно-правових актів
Пенсійний фонд України	<ul style="list-style-type: none"> – участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування; – забезпечення збирання та акумулювання внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, ведення їх обліку
Державний комітет фінансового моніторингу України	<ul style="list-style-type: none"> – протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму
Національне агентство України з іноземних інвестицій та розвитку	<ul style="list-style-type: none"> – участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері сприяння іноземному інвестуванню; – сприяння реалізації проектів з іноземними інвестиціями; – розробка проектів та планів інвестиційного розвитку територій
Аудиторська палата України	<ul style="list-style-type: none"> – видача ліцензій аудиторам і аудиторським фірмам; – контроль за аудиторською діяльністю
Державне агентство України з інвестицій та інновацій	<ul style="list-style-type: none"> – участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері інвестицій та інноваційної діяльності; – створення національної інноваційної системи для забезпечення проведення ефективної державної інноваційної політики, координація роботи органів виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності.
Антимонопольний комітет України	<ul style="list-style-type: none"> – контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг; – здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; – контроль за концентрацією та узгодженими діями економічних суб'єктів; – контроль за регулюванням цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Таблиця Ж.1 – Зміни в доходній частині зведеного бюджету України при збільшенні заробітної плати

Показник	До зміни		Після зміни							
	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.
Коефіцієнт збільшення зарплати	1		1,5		2		2,5		3	
Податкові надходження, всього	76,3%	227,2	78,9%	264,6	81,0%	301,6	82,7%	338,1	84,1%	374,1
в т.ч.										
Податок з доходів фізичних осіб	15,4%	45,9	20,5%	68,9	24,7%	91,8	28,1%	114,8	31,0%	137,7
Податок на прибуток підприємств	16,1%	47,9	14,1%	47,4	12,5%	46,4	11,0%	45,0	9,7%	43,2
ПДВ	30,9%	92,1	31,9%	107,1	32,8%	122,0	33,5%	137,0	34,2%	152,0
інші	13,9%	41,3	12,3%	41,3	11,1%	41,3	10,1%	41,3	9,3%	41,3
Неподаткові надходження	20,3%	60,5	18,0%	60,5	16,3%	60,5	14,8%	60,5	13,6%	60,5
Інші	3,4%	10,1	3,0%	10,1	2,7%	10,1	2,5%	10,1	2,3%	10,1
Всього	100,0%	297,8	100,0%	335,2	100,0%	372,2	100,0%	408,7	100,0%	444,7
Загальні темпи збільшення	100,0%		112,6%		125,0%		137,2%		149,3%	

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"National Bank of Ukraine Academy of Banking"
NBUAFU

Додаток И

Відношення зовнішнього товарообігу до ВВП за період 1999-2008 роки (у %)

Країна	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Австралія	41,829	45,046	42,296	40,877	37,551	39,854	42,076	42,475	43,248	49,064
Канада	82,708	85,404	81,341	78,713	72,482	72,53	71,893	69,839	67,789	68,682
Фінляндія	67,468	77,464	73,321	71,383	70,143	73,048	79,291	85,435	86,376	90,048
Франція	50,19	56,227	55,091	52,523	50,119	51,315	52,976	54,781	54,888	55,352
Німеччина	57,929	66,401	67,609	66,895	67,321	71,777	76,923	85,044	86,784	88,269
Греція	54,735	63,222	61,22	55,694	52,286	54,447	53,931	55,768	56,527	56,682
Ісландія	71,858	74,431	78,655	73,308	71,657	73,864	75,66	82,299	80,396	91,886
Італія	47,088	53,176	52,808	50,493	48,558	49,991	51,959	56,285	58,258	58,171
Японія	18,969	20,517	20,485	21,421	22,393	24,672	27,279	30,977	33,545	34,725
Корея	67,596	74,271	69,219	64,776	68,47	77,608	75,833	77,981	82,335	106,96
Мексика	57,553	58,253	52,25	50,562	52,171	55,092	55,837	57,374	58,169	58,9
Нова Зеландія	61,928	69,347	67,77	63,096	57,82	58,6	57,852	59,586	58,791	65,697
Норвегія	71,434	75,964	74,587	68,878	67,623	70,535	72,797	74,794	75,591	76,854
Польща	54,295	60,671	57,777	60,733	69,318	77,335	74,911	82,517	84,389	83,939
Португалія	66,005	70,408	67,806	64,249	62,536	64,641	65,946	70,234	73,055	75,497
Іспанія	55,193	61,196	59,569	56,778	55,02	55,883	56,643	59,035	60,572	58,981
Швеція	79,883	86,886	86,305	82,353	80,753	84,481	89,728	94,844	97,519	101,07
Швейцарія	78,554	87,141	86,929	82,167	81,521	85,768	91,28	96,73	102,11	101,61
Турція	38,726	43,192	50,756	48,8	47,033	49,737	47,207	50,251	49,807	52,273
Великобританія	53,715	57,101	56,54	54,775	53,288	53,209	56,172	60,137	56,327	60,967

США	24,091	25,948	23,709	22,976	23,321	25,22	26,494	27,829	28,732	30,412
-----	--------	--------	--------	--------	--------	-------	--------	--------	--------	--------

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Додаток К

Відношення експорту до ВВП за період 1999-2008 роки (у %)

Країна	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Аргентина	9,8	11	11,6	28,4	25,9	25,7	25,1	24,8	24,6	24,2
Австралія	18	20,9	21,6	19,8	17,3	17,5	18,7	20	19,2	22,3
Бразилія	9,4	10	12,2	14,1	15	16,4	15,1	14,4	13,4	13,8
Канада	42,6	45	43,5	41,1	37,8	38,2	37,9	36,5	34,9	34,9
ЄС	32,9	36,8	37	36,3	35,2	36,6	38	40,3	41,4	41,7
Франція	26,1	28,6	28,1	27,1	25,6	25,7	26,1	26,7	26,5	26,4
Німеччина	29,4	33,4	34,8	35,7	35,6	38,4	41,1	45,4	46,9	47,2
Індія	11,7	13,2	12,8	14,5	15,2	18,1	19,9	22,2	21,2	22,7
Індонезія	35,5	41	39	32,7	30,5	32,2	34,1	31	29,4	29,8
Італія	24,5	27,1	27,1	25,7	24,6	25,4	25,9	27,7	29	28,8
Японія	10,3	11	10,6	11,4	12	13,3	14,3	16,1	17,6	17,4
Республіка Корея	39,1	38,6	35,7	33,1	35,4	40,9	39,3	39,7	41,9	52,9
Мексика	30,8	31	27,6	26,8	25,4	26,7	27,2	28,1	28,3	28,3
Росія	43,2	44,1	36,7	35,4	35,1	34,4	35,2	33,9	30,7	31
Південна Африка	25,3	27,9	30,1	33	28,1	26,7	27,4	30	31,3	35,5
Турція	19,4	20,1	27,4	25,2	23	23,6	21,9	22,7	22,3	23,9
Великобританія	26,1	27,6	27,1	26,1	25,5	25,3	26,4	28,5	26,6	28,9
США	10,6	11	10	9,4	9,3	9,9	10,3	11	11,8	12,7

Додаток Л

Відношення імпорту до ВВП за період 1999-2008 роки (у %)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Аргентина	11,6	11,6	10,3	13,4	14,7	18,4	19,2	19,2	20,3	20,3
Австралія	20,5	22	20,9	20,8	19,8	20,2	20,5	21,2	21,1	23
Бразилія	10,8	11,7	13,5	12,6	12,1	12,5	11,5	11,5	11,8	13,6
Канада	39,3	39,9	37,8	36,7	33,8	34	33,9	33,9	32,9	33,3
ЄС	31,6	36,1	35,5	33,8	33,2	34,6	36,5	39,2	39,9	40,6
Франція	24	27,7	27	25,4	24,6	25,6	26,9	28	28,4	28,9
Німеччина	28,5	33	32,8	31,2	31,7	33,3	35,8	39,7	39,9	40,9
Індія	13,6	14,2	13,6	15,5	15,9	19,9	22,7	25,2	24,7	28
Індонезія	27,4	30,5	30,8	26,4	23,1	27,5	29,9	25,6	25,4	28,6
Італія	22,6	26,1	25,7	24,8	24	24,6	26	28,6	29,2	29,3
Японія	8,7	9,5	9,9	10,1	10,4	11,4	12,9	14,9	15,9	17,3
Корея	32,4	35,7	33,5	31,7	33,1	36,7	36,6	38,3	40,4	54,1
Мексика	32,4	33	29,8	28,7	26,8	28,4	28,6	29,3	29,9	30,5
Росія	26,2	24	24,1	24,5	23,7	22,1	21,5	21,1	22	21,9
Саудівська Аравія	23,3	24,9	24,1	23,8	24,1	25,9	27,8	31,8	37,8	37,6
Південна Африка	22,7	24,9	26,1	29,1	25,8	27,1	27,9	32,5	34,2	38,5
Турція	19,3	23,1	23,3	23,6	24	26,2	25,4	27,6	27,5	28,4
Великобритнія	27,6	29,5	29,4	28,7	27,8	28	29,8	31,6	29,8	32
США	13,4	14,8	13,6	13,4	13,9	15,2	16	16,7	16,8	17,6

Додаток М

Відношення сальдо платіжного балансу до ВВП за період 1999-2008 роки (у %)

Країна	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Аргентина	4,2	3,2	1,4	8,4	6,3	2,1	2,9	3,6	2,8	2,2
Австралія	5,1	3,7	2	3,7	5,3	5,9	5,6	5,3	6,1	4,6
Бразилія	4,3	3,8	4,2	1,5	0,8	1,8	1,6	1,3	0,1	1,7
Канада	0,3	2,7	2,3	1,7	1,2	2,3	2,9	2,5	2,1	1,8
ЄС	0,4	1,3	0,4	0,6	0,3	0,8	0,2	0	0,2	1,5
Франція	3,1	1,7	2	1,4	0,8	0,6	0,4	0,5	1	2,2
Німеччина	1,3	1,7	0	2	1,9	4,7	5,1	6,5	7,9	6,7
Індонезія	4,1	4,8	4,3	4	3,5	0,6	0,1	3	2,4	0
Італія	0,7	0,5	0,1	0,8	1,3	1	1,7	2,6	2,4	3,4
Японія	2,6	2,6	2,1	2,9	3,2	3,7	3,6	3,9	4,8	3,2
Республіка Корея	5,5	2,3	1,6	0,9	1,9	3,9	1,8	0,6	0,6	0,7
Мексика	2,9	3,2	2,8	2,2	1	0,7	0,5	0,5	0,8	1,4
Південня Африка	0,5	0,1	0,3	0,8	1	3,1	3,5	5,3	7,2	7,2
Турція	0,4	3,7	1,9	0,3	2,5	3,7	4,6	6	5,8	5,7
Великобританія	2,4	2,6	2,1	1,7	1,6	2,1	2,6	3,3	2,7	1,5
США	3,2	4,2	3,9	4,3	4,7	5,3	5,9	6	5,2	4,9

Додаток Н

Відношення резервів країни до ВВП за період 1999-2008 роки (у %)

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Австралія	3,58	3,38	3,69	5,34	5,63	6,21	7,41	3,38	3,96
Канада	3,71	3,76	3,96	3,67	3,29	2,92	2,92	3,24	3,37
Франція	4,14	3,60	3,61	4,17	4,38	3,98	5,03	5,59	4,85
Німеччина	4,09	3,71	3,92	4,11	3,94	3,93	4,12	4,77	4,74
Італія	3,22	2,99	3,63	4,05	3,82	4,00	4,36	5,13	5,62
Мексика	3,60	4,44	4,84	5,32	5,41	5,73	5,44	5,84	6,17
Турція	3,97	3,56	4,91	5,98	5,46	6,70	7,23	8,14	7,49
Великобританія	3,76	3,14	3,45	3,80	4,03	4,02	4,15	4,56	3,00
США	0,68	0,67	0,74	0,79	0,74	0,51	0,50	0,50	0,55

Державний вищий навчальний заклад
 "Українська Академія економічних наук"
 НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

Додаток П

Відношення зовнішнього боргу країни до ВВП за період 2006-2009 роки (у %)

Країна	2006 Q2	2006 Q3	2006 Q4	2007 Q1	2007 Q2	2007 Q3	2007 Q4	2008 Q1	2008 Q2	2008 Q3	2008 Q4	2009 Q1	2009 Q2	2009 Q3
Аргентина	47,80	48,80	47,30	50,60	43,50	45,60	42,80	45,40	37,10	37,10	38,20	43,70	37,80	40,40
Австралія	77,90	78,40	76,70	77,30	77,50	82,90	79,00	81,40	80,30	76,60	93,70	93,40	95,20	95,20
Бразилія	16,70	16,40	16,80	18,30	17,20	16,90	15,30	15,90	14,40	14,60	19,20	21,00	18,00	16,50
Канада	54,30	54,60	54,00	56,80	55,30	53,50	50,80	52,50	52,40	52,60	60,30	66,40	65,50	64,60
Індія	15,70	14,50	15,60	17,60	17,20	15,60	15,40	18,10	18,20	17,30	20,10	21,10	20,20	20,20
Індонезія	36,80	31,30	34,60	33,40	31,90	31,60	31,50	31,00	28,40	26,30	33,60	33,70	29,40	28,80
Японія	35,00	34,90	34,80	35,50	35,10	38,30	38,90	42,60	40,10	44,40	43,50	40,90	43,70	43,50
Республіка Корея	24,00	25,30	25,20	29,60	30,00	32,20	33,50	41,30	41,20	43,40	49,50	54,60	46,30	45,00
Мексика	19,20	17,90	17,20	18,30	17,90	18,20	17,80	18,90	17,40	17,70	21,60	21,80	20,20	20,50
Південна Африка	21,20	22,40	23,30	21,40	23,80	25,20	23,90	25,40	26,10	26,00	30,40	29,00	26,30	24,40
Турція	37,30	34,50	37,40	39,90	36,80	32,60	33,60	37,00	37,70	33,60	46,00	52,60	46,20	39,00
США	77,70	79,90	82,30	87,30	92,60	92,50	93,60	96,60	96,60	95,80	95,80	95,20	95,10	96,00

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Додаток Р

Відношення прямих іноземних інвестицій в країну до ВВП за період 1999-2008 роки (у %)

Країна	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Австралія	0,66	2,65	1,50	2,91	1,28	5,69	4,59	3,75	5,57	5,89
Канада	3,00	7,64	3,04	2,36	0,76	0,04	2,27	4,97	8,55	3,44
Чехія	4,30	3,23	3,41	4,93	1,15	2,53	5,59	2,44	4,22	4,17
Фінляндія	3,77	6,65	2,70	5,62	2,30	1,81	2,95	4,46	6,63	3,75
Франція	3,27	2,82	3,10	2,87	2,50	1,84	4,54	3,68	5,01	4,57
Німеччина	2,72	9,30	1,20	2,36	1,37	0,41	1,83	2,11	1,98	0,73
Греція	0,31	0,54	0,73	0,02	0,26	0,51	0,22	1,82	0,68	1,38
Угорщина	2,87	2,23	2,85	2,00	1,37	2,74	4,51	4,08	3,05	2,32
Італія	0,50	0,92	0,96	0,95	1,05	1,06	1,21	2,26	2,19	0,91
Японія	0,41	0,26	0,19	0,27	0,18	0,22	0,07	0,19	0,44	0,33
Корея	1,28	1,15	0,41	0,26	0,37	0,89	0,58	0,30	0,14	0,25
Мексіка	1,55	1,83	2,95	2,27	1,49	2,00	1,71	1,39	1,81	1,46
Нова Зеландія	1,50	4,62	0,34	1,65	2,53	2,45	1,48	4,30	2,99	4,28
Норвегія	5,11	4,37	1,27	0,47	1,99	1,31	2,48	2,62	2,35	2,85
Польща	1,90	2,31	1,36	0,93	1,00	2,56	1,96	3,54	3,80	2,25
Португалія	0,71	3,80	3,40	0,94	3,65	0,96	1,80	4,76	1,28	1,43
Словакія	0,76	3,25	2,44	5,95	2,96	3,85	2,79	4,86	2,99	2,85
Іспанія	2,37	4,61	3,09	3,95	2,49	2,24	2,10	2,36	4,88	4,87
Турція	0,15	0,17	0,60	0,19	0,30	0,40	1,28	2,31	2,35	1,85
Великобританія	6,26	7,94	3,30	1,47	1,54	3,01	9,02	7,56	9,21	4,17

США	3,11	3,25	1,63	0,80	0,57	1,24	0,90	1,82	1,97	2,23
-----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"